BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

REVISTA SFÂNTULUI SINOD

APARE DE 6 ORI PE AN ABONAMENTUL ANUAL 300 LEI

CUPRINSUL

I. ARTICOLE

Pagina

Comitetul de redacție, *Popasurile și gospodăria revistei Biserica Ortodoxă Română* . . . . 1— 2
† NICODIM Patriarhul României, *Cuvânt pentru post, pentru oștire, pentru ogor* . . . . 3— 12
TEODOR M. POPESCU, *Anticreștinismul comunist* . . . 13— 50
A. CAMARIANO, *Catehismul mitropolitului Platon* . . . 51— 69
Arhim. IULIU SCRIBAN, *Cum învațăm a predica* . . . . 70— 84

II. RECENZII

Die orthodoxe Kirche auf dem Balkan und in Vorderasien. Die orthodoxen Patriarchate von Konstantinopel, Alexandrien, Antiochien, Jerusalim und das Erzbistum von Cypern. (Ekklesia. *Eine Sammlung von Selbstdarstellungen der christlichen Kirchen*, hrsg. von FRIEDR. SIEGMUND-SCHULTZE, fasc. 46), Leipzig (Leopold Klotz) 1941, in 8⁰, 130 pp., 6 M. (Teodor M. Popescu) . . . . 85— 91
POPESCU-PRAHOVA, N. GR., profesor universitar, I. *Creștinism și Națiune.* II. *Patrie și Religiune.* București (Tipografia ziarului *Universul)* 1941, in 8⁰, 104 pp., 50 lei (Teodor M. Popescu) . . . . 91— 94
NICOLAESCU, N. I., Diacon Dr., *Introducere în epistola către Filipeni. Captivitatea sfântului apostol Pavel in Efes* (Biblioteca teologică), București (Tip. Cărților Bisericești), 1942, 142 pp., 160 lei (Diaconul Ioan I. Pulpea) . . . . 94—101
ARSENIEV VON NICOLAUS, *Das heilige Moskau. Bilder aus dem religiösen und geistiegen Leben des 19 Jahrhunderts*, Padeborn 1940, 258 pp. (N. Chițescu) . 101—103

POPASURILE ŞI GOSPODĂRIA REVISTEI BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

1. 60 de ani de viaţă. *Atât împlineşte revista noastră anul acesta. Născută la 1875, dacă socotim unele opriri în şirul tipăririi ei, din pricina războaielor prin care am trecut, — ajungem la cei 60 de ani pe care i-a trăit ea. Fără îndoială, frumoasă vârstă pentru o tipăritură, când se ştie că la noi lucrările de acest soi nu trăiesc mult. Se schimbă oamenii, se prefac treburile, iau şi ele altă faţă ori încetează cu totul.*

Biserica Ortodoxă Română *însă a dăinuit. A trecut prin împrejurări foarte felurite, a poposit o bucată de vreme, dar iar şi-a luat zborul. Azi ne putem lăuda cu ea, nu numai ca vârstă, ci şi ca treabă făcută în această vreme. În adevăr, tot cel ce ia la răsfoit volumele ei se minunează de câtă materie găseşte. Au fost condeie alese care au lucrat pe ogoarele ei. Felurite ogoare ale teologiei sunt frumos înfăţişate aci. Preoţii din vremurile anilor de la început, care erau mai puţin îndrumaţi în gândurile teologiei şi aveau multă nevoie de o cârmă, au putut găsi în cămările ei snopii de hrană de care aveau nevoie.*

Nu mai puţin însă şi în altă privinţă revista dădea un bogat aluat pentru cunoaşterea stărilor noastre bisericeşti. Aşa erau articolele răposatului arhiereu Ghenadie Enăceanu, fost mai târziu episcop al Râmnicului, iar după el, ale lui Constantin Erbiceanu. Prin ei, revista a ajuns a fi o bogată vână de cercetări istorice, folosite chiar şi dincolo de graniţa curat bisericească. O vedeai pomenită şi în scrisul celălalt, al mirenilor.

Cu toate prefacerile ei în curgerea vremii, revista şi a păstrat firea ei de învăţătoare a preoţilor şi îşi împlineşte rostul pentru care a fost croită. Se cuvine acum să ne oprim la această clipă, să cântărim tot ce a înfăptuit şi să ne bucurăm că a ajuns la această vrednică vârstă. Să-i urăm să urmeze încă şi mai spornic înainte!

2. Revista Biserica Ortodoxă Română prin greutăţile de azi. — *Dacă toate tipăriturile străbat azi vremuri anevoioase, prin lipsa de hârtie şi felurite scumpiri, nu se putea ca revista noastră să fie scutită de ele. Aceasta a dus la neplăcuta nevoie de a se ridica preţul abonamentului ei la* 300 de lei *pe an. Nu e prea mult însă dacă ne gândim că alte reviste sunt cu mult mai scumpe.*

Dacă ne vom uita la volumul care se încheagă prin numerele unui an întreg, va trebui să mărturisim că el nu e prea scump plătit cu 300 de lei. *Deci abonaţii să ia aminte la această vestire a noastră şi să nu ia în nume de rău că s'a ajuns la această hotărire, de care nici noi nu putem fi bucuroşi. Mângâierea ne este numai că urcarea de preţ nu e prea mare şi deci nu credem că va cădea prea greu asupra parohiilor şi a abonaţilor.*

3. Pomenirea Sinodului de la Iaşi. — *Anul acesta se împlinesc 300 de ani de la Sinodul de la Iaşi. Putem trece sub tăcere acest fapt? Nu, pentrucă Sinodul de la Iaşi a fost un adevărat eveniment al Bisericii Ortodoxe. Din îmbucătăţirea în care se găsea ea, a avut totuşi destul cuget de viaţă proprie pentru a-şi chibzui ameninţările venite asupra ei şi a-şi lua hotărîrile la care o sileau nevoile. Iar aceasta s'a făcut prin vrednicia şi luminile mitropolitului Petru Movilă al Kievului şi în urmă prin Sinodul ţinut la Iaşi în anul 1642.*

Aceia a fost o clipă măreaţă pe care trebuie să o pomenim acum. Pentru aceasta revista noastră va închina un număr întreg acestui eveniment al Ortodoxiei, care a tras în jurul ei un şanţ de stăvilire şi apărare faţă de încercările de răzbire străină peste noi. În această privinţă, sunt multe de scris şi le vom scrie.

4. Indicele general al materiei pe 60 de ani. — *Pentru înlesnirea cercetării întregului material publicat de această revistă între anii 1875—1942, Comitetul a hotărît să tipărească la sfârşitul anului în curs,* un indice general, *care să cuprindă numele autorilor şi titlurile tuturor articolelor, recenziilor, notelor bibliografice şi cronicelor apărute în acest răstimp. Indicele acesta va forma nr. 11—12 ale revistei pe Noemvrie-Dechemvrie 1942 şi se va trimete gratuit tuturor persoanelor şi parohiilor abonate.*

5. Lipsuri şi necazuri. — *Este vorba mai ales de plata abonamentelor. Cetitorii se vor uimi când vor afla că revista are de primit 5000 de abonamente întârziate, iar pe anul 1941, n'au plătit nici jumătate din abonaţi. Când cheltuielile sunt acum atât de mari, cu ce să facă faţă revista? De aceia rugăm stăruitor pe fraţii preoţi din fruntea parohiilor abonate de a se gândi la această nevoie şi a face ca meteahna noastră să nu mai dureze.*

Suferim noi din alte pricini. Să mai suferim şi din aceasta? Nu ne ajunge că trebuie să ieşim acum, la jumătatea anului, cu un număr pe patru luni, din pricina lipsei de hârtie? Să mai fim stingheriţi şi prin neputinţa de a face faţă plăţilor?

Iată pentru ce venim înaintea cinstiţilor părinţi parohi cu această rugare, pentruca şi noi să putem împlini mai cu înlesnire feluritele sarcini care apasă asupra noastră, mai în deosebi în curgerea acestui an, cum am arătat mai sus. Credem că am fost înţeleşi şi că nu vom mai avea nevoie să ne plângem şi de acum înainte.

COMITETUL DE REDACŢIE

CUVÂNT
PENTRU POST, PENTRU OŞTIRE ŞI PENTRU OGOR
PASTORALĂ CĂTRE CLERUL ŞI POPORUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

In pragul sfântului şi marelui Post al Învierei Domnului, inima mă îndeamnă să vă trimit cuvânt de îndrumare, de întărire şi de mângâiere.

In pragul acestui sfânt şi mare post, inima mea plină de grijă, de iubire şi de răspundere pentru fiecare dintre voi, şi pentru toată obştea românească laolaltă, se îndreaptă către inima voastră.

In pragul acestui sfânt şi mare post, simţind bătaia inimilor voastre lângă inima mea părintească, viu să vă grăiesc de la inimă la inimă, de la suflet la suflet, împărtăşindu-vă tuturor învăţătură din învăţătura sfintei noastre Biserici.

In pragul acestui sfânt şi mare post, atâta nădejde am, „că de veţi voi şi mă veţi asculta, bunătăţile pământului veţi mânca", încât, de mi-ar fi cu putinţă, mi-aş împărţi inima mea în atâtea milioane de bucăţele câţi sunteţi voi pe toate plaiurile ţării, şi aş pune câte o bucăţică în inima fiecăruia dintre voi, ca să mă simţiţi toţi lângă voi.

Dar, pentrucă aceasta nu-mi este cu putinţă, mă rog lui Dumnezeu — Părintele nostru cel din cer, — ca El să prefacă aceste cuvinte pe care vi le trimit acum, in tot atâtea clopoţele care mereu să sune la urechea voastră, în tot atâtea mâini care in mod tainic să bată necontenit la uşa inimilor voastre.

Deci, ascultaţi-mă copii.

Iubiţii mei!

După greutăţi mari, după jertfe multe, după lupte inverşunate, iată am ajuns acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, la începutul sfântului post, când ţara noastră scumpă, România - Românilor, se găseşte cu onoarea şi parte din hotare refăcute, se găseşte cu fruntea sus. Dacă însă armatele noastre, sub comanda iubitului nostru Mareşal,

s'au încununat de victorii, dacă primejdia amenințătoare din partea dihăniei urâte și distrugătoare de la răsărit s'a îndepărtat de hotarele noastre, ea totuși nu-i încă nimicită, ci, ca balaurul din poveștile cari ne-au legănat copilăria, ea are câteva capete tăiate, dar i-au mai rămas câteva; și tot așa ca acel balaur din poveste, atâta vreme cât nu i se vor tăia toate capetele, până când adică nu i se va tăia și cel din urmă cap, ea se poate reface și poate veni din nou peste noi, ca să ne împroaște cu otrava ei ucigătoare, făcând astfel de prisos toate luptele, toate jertfele, toată răbdarea și tot sângele vărsat de noi.

De aceea noi — poporul întreg — trebuie să ne unim ca unul și să ducem până la sfârșit sfânta luptă de nimicirea totală a dihăniei de la răsărit.

Și fiindcă suntem în pragul postului mare, iată sfatul, iată îndrumarea, iată porunca mea:

I

Taina biruinței depline împotriva acestui dușman protivnic civilizației, credinței celei adevărate, păcei și unei drepte orânduiri în lume, stă nu numai în armele cele de foc și în curajul și vitejia ostașilor ce luptă pe front, ci și în armele pe care le vom folosi noi toți, cei de la vatră. Dintre acestea, eu vă voiu arăta acum pe trei din cele mai de seamă și fără de care e cu mult întârziată dacă nu chiar întru totul cu neputință, dobândirea biruinței depline.

Iată-le:

Credință în Dumnezeu și în sfântă Biserica Lui.

Aceasta, precum prea bine vă este cunoscut, a fost arma cu care și strămoșii noștri au luptat și au biruit.

Această credință însă, nu trebue să fie arătată numai prin vorbe, căci atunci nu aduce nici un folos, ci dimpotrivă.

Domnul nostru Iisus Hristos însuși în sfântă Evanghelia Sa, mustră pe cei ce credeau așa, zicând: „poporul acesta mă cinstește numai cu buzele, dar inima lui este de parte de mine" (Mateiu 15,8) ci trebue să o arătăm, dovedindu-o prin faptele noastre. Și care fapte se cer acum împlinite.

Apoi, iubiții mei fii, acum, când flăcăii noștri varsă sânge, luptând pentru dobândirea biruinței depline și pentru

deplina nimicire a bolșevismului, noi cu toții, mari și mici, trebue să le stăm in ajutor.

Și iată cum vom putea face aceasta: Să ne rugăm tot mai stăruitor, mai regulat și mai curat, punând genunchii la pământ și cerând ajutorul Domnului asupra lor și asupra noastră.

Rugăciunea noastră să fie din inimă isvorâtă, căci numai așa ea găsește ascultare la Bunul Dumnezeu.

Dar noi intrăm acum în post.

Ei bine, copii, să postim cu toții. Să postim așa cum ne invață Sfânta Biserică. Să postim de bucate și să postim de fapte. E drept, acum cu toții ducem oarecare lipsă de unele alimente. Dar cu atât mai mult postul nostru de bucate va fi mai bine primit de Dumnezeu, cu cât il vom face cu oarecare greutăți, cu oarecare lupte.

Sfânta Biserică a orânduit ca în acest post toți creștinii să se înfrâneze, abținându-se de la mâncările de frupt. Călcarea, adică nesocotirea postului de către creștini este un păcat; iar păcatul aduce pedeapsă de la Dumnezeu, cel ce a rânduit posturile pentru folosirea noastră.

Deaceea, eu vă îndemn părintește ca toți să țineți postul după rânduială, și vă asigur că Bunul Dumnezeu, văzând pocăința și nevoința noastră, ne va da toată puterea fizică ca să-l putem săvârși, și va trimite și ostașilor noștri scumpi, tot ajutorul Său.

Dacă printre voi se vor fi găsind și unii mai slabi, precum și copii care au nevoie de o hrană mai substanțială pentru buna lor creștere, și în genere pentru lipsa de acum, eu vă dau deslegare ca, postind cu toată curățenia și cu toată înfrânarea, săptămâna cea dintâiu și cea de pe urmă a postului, în celelalte săptămâni să vă folosiți de lapte, brânză și ouă.

Nimeni însă în tot timpul postului, să nu vă atingeți de carne. Și iată de ce:

Întâiu, pentrucă mâncarea de carne — fie și cât de rară sau de puțină — ațâță simțurile omului, ceeace nu-i nimănui de folos. Să nu zică nimeni că dacă pot mânca oul, de ce n'aș mânca și pasărea care-l face; sau dacă pot mânca laptele, de ce n'aș putea mânca și vita care-l produce. Nu, căci acesta e sfat diavolesc.

Au oare dacă omul mănâncă un fruct sau o le-

gumă oarecare, mănâncă și pomul sau planta, care a făcut acel fruct?

Al doilea, să ne oprim cu toții de la carne, pentruca aceasta să rămână pentru soldații care luptă și pentru bolnavii din spitale. Aceasta, atât pentrucă acolo pe front sau în spitale, mult mai greu se pot găsi și pregăti alte mâncări, cât și pentru că ei au nevoie de hrana cea mai substanțială. Dar trebuie să facem aceasta și ca o mică și neînsemnată jertfă pentru luptătorii care ne apără pe toți și care jertfesc totul pentru noi.

Al treilea, să ne oprim cu toții de la carne în acest post, pentru a sprijini economia generală a țării și pentru a ne face deci tuturor, rezervă pentru viitor. Căci abținându-se atâtea milioane de Români — câți suntem noi — timp de 7 săptămâni, cât ține acest post, de la carne, economisim atâtea vite, care ne vor asigura nu numai animalele de muncă atât de trebuitoare, dar și pe cele care să ne dea la vară și apoi tot anul, alimente de hrănire: carne, lapte, ouă, etc.

Dacă vom tăia și vom mânca totul acum, apoi nu vom mai avea în viitor nici puținul pe care l-am avea acum. Faceți fiecare această socoteală dreaptă, și veți vedea că chemarea ce vă fac, este spre binele fiecăruia și a tuturor laolaltă. Nimeni să nu creadă că nemâncând carne va slăbi, sau se va îmbolnăvi. Aceasta este o vorbă pusă în mintea oamenilor tot de cel rău.

Să știți dară că eu desleg în acest post numai armata și pe bolnavi a folosi mâncarea de carne și le fac această deslegare pentru suferințele și luptele pe care ei le duc acolo pentru biruința crucii; ceilalți toți, trebuie să ne abținem cu totul de la carne și făcând aceasta cu toată bună voia, să fiți siguri că Dumnezeu ne va ajuta.

Bucuria pe care veți avea-o la Paști toți, că ați dat ascultare Bisericii, va fi așa de mare, încât va umple inima voastră și va răsplăti toată osârdia.

II

Odată cu rugăciunile noastre fierbinți și odată cu postirea de carne, noi trebuie să mai venim în ajutorul ostașilor noștri și cu postul cel duhovnicesc. Vom face aceasta mai ales în următoarele două feluri:

1. Vrăjmașul nostru de la răsărit ne-a pus de multă vreme gând rău atât nouă, cât și întregei Europe civilizate. Și, numai Dumnezeu i-a oprit acum un an și ceva la Prut; căci dacă n'ar fi fost în adevăr mâna lui Dumnezeu, care să-i oprească atunci acolo, ei ar fi trecut cu toată ușurința peste noi și ne-ar fi prefăcut țara în ruine, iar pe noi în robi.

Și tot Dumnezeu a îndrumat pe Conducătorul Țării noastre, ca să facă tovărășie sfântă și salvatoare cu poporul german și, cu armatele împreunate să pornească sfânta cruciadă împotriva bolșevismului distrugător.

Dar... cât a stătut in apropierea noastră balaurul bolșevic, a împroșcat cu otravă peste hotare, în țara noastră. Și aici a găsit el *suflete ticăloase, care s'au pus în simbria lui*. Să dăm slavă lui Dumnezeu că acești ortaci ai satanii, au fost găsiți mai ales între fiii celor străini, poporul care a chemat singur blestemul asupra lui și a fiilor lui, de când au spânzurat pe Cruce pe Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul sufletelor noastre.

Dacă pe lângă aceștia s'au mai găsit și unele cozi de topor dintre Români, apoi de bună seamă că aceștia n'au sângele curat românesc, ci amestecat tot cu sânge blestemat sau în orice caz strein. Cine știe care dintre înaintașii lor și-au trădat neamul, spurcându-și sângele.

Aceste slugi ale diavolului și ale bolșevismului, acum când văd că stăpânul lor, dihania din Rusia bolșevică, este aproape să fie nimicită, caută să-i vină în ajutor. Și pentrucă în alt chip nu pot, ei seamănă în poporul nostru fel de fel de vești rele și fel de fel de îndemnuri vrăjmașe; dar pentru ca să nu fie descoperiți, ei învălue aceste vești și aceste îndemnuri, în vorbe oarecum îndreptățite.

Dintre acestea, cel pe care îl folosesc acum mai mult, este vorba că de ce adică noi Românii să mai luptăm contra bolșevicilor, după ce am luat ce era al nostru; că adică de acum noi să nu mai luptăm, mai ales că pericolul s'a îndepărtat de țara noastră. Eu cred că nu este nici un Român în țara noastră binecuvântată, care simțind că în vinele sale curge sânge curat românesc, să nu simtă și să nu vadă că toți acești sfătuitori ne sunt dușmani tot atât de vajnici, ca și bolșevicii a căror slugi plătite sunt.

Eu cred că nimeni dintre Românii noștri nu poate să nu vadă cum lifta dinăuntru, dându-și mâna cu cea bolșevică, urmărește să ne facă să pierdem ce am câștigat.

Eu cred că nimeni pe pământul stropit și plămădit cu sânge, cu lacrimi și cu sudori, al țării noastre, nu a fost atât de orbit, ca să nu descopere la spatele acestor purtători de îndemnuri vrăjmașe, dihania apocaliptică de la răsărit, care se sbate acum în ultimele ei puteri.

Căci, nici un Român nu este atât de nemintos ca să nu înțeleagă că de și dușmanul țării, care urmărea să ne distrugă familia, avutul, biserica și neamul, este alungat, el nefiind însă încă nimicit, se poate întoarce cu și mai mare furie asupra noastră.

Să luăm pildă de la o fiară sălbatecă, care ne atacă în codru sau pe cale. Dacă te lupți cu ea și o rănești, dar n'o ucizi, ea se repede cu și mai mare forță și ură ca să te nimicească.

Dar fiara aceasta, de mii de ori mai rea și mai sălbatică, se va cuminți ea? Nici de cum, ci și mai tare se va repezi împotriva noastră.

Deci, înainte! Înainte cu toții!

Cei ce poartă armele pe front, iar noi toți ceilalți aci înlăuntru, să urmărim fiara până la totala nimicire. Și numai așa vom putea să ne bucurăm de lupta și de munca noastră.

In afară de asta, judecata cea mai simplă ne spune, că lucrul trebuie făcut până la capăt; căci, la ce folosește că pornești să ridici o casă, dar nu-i faci și acoperiș, sau faci o punte peste apă, dar nu o duci până la celălalt mal. Toată munca se irosește în zadar.

Dar chiar și cartea noastră sfântă, ne învață zicând: „Vă îndemn să vă luptați pentru credința care a fost dăruită pentru totdeauna" (Iuda, 3); deci „luptă-te lupta cea dreaptă a credinței" (I Timotei 6, 12) și „suferă pătimirile ca un bun ostaș al lui Iisus Hristos" (II Timotei, 2, 3) căci „cine rabdă până la sfârșit, acela se va mântui" (Mateiu, 24, 13).

Și apoi, ia aduceți-vă aminte cu toții despre sfântul marele mucenic Gheorghe, la a cărui icoană vă închinați în casele voastre și în biserici. L-ați văzut cum a omorât dihania care amenința cetatea? S'a mulțumit el

numai s'o alunge, sau numai s'o rănească? Și in acest caz, ar fi fost scăpată cetatea de ea? O, nu, nu!

Ci el a călcat-o în picioarele calului și a insulițat-o, străpungându-i capul și numai atunci a socotit că și-a împlinit datoria și a scăpat cetatea de marele pericol pe care ea îl prezenta.

De aceea, iubiții mei fii de pe intinsul țării, oșteni înarmați și voi toți locuitori ai pământului strămoșesc, ostași ai românismului și ai lui Dumnezeu, nici o îndoială, nici o slăbiciune, nici o precupețire, nici o teamă nu lăsați să vă pătrundă în inimă. Ci toți strânși ca unul în jurul Inaltei Stăpâniri, să dăm cea mai deplină ascultare mai marilor noștri, iar tuturor celor cu îndemnuri vrăjmașe strigându-le: „Înapoia mea Satano" (Mateiu, 4, 10), să-i dăm în mâna autorităților respective.

2. Făcând zid în jurul conducătorilor noștri, ascultând numai de cuvântul lor și astupând urechea de la graiul celor vicleni și răi, să pășim la a treia datorie.

III

Floarea tineretului nostru fiind ocupată acum cu lupta de nimicire a răului, va simți un nespus de mare sprijin dacă noi cei dinlăuntrul țării, noi cei de la vatră, uniți ca unul, în rugăciune și ascultare deplină de Dumnezeu și de acei pe care El ni i-a rânduit conducători, vom păși cu tot avântul la lupta care ne revine nouă în întregime.

Iată, prin concentrarea atâtor brațe pe câmpurile de bătaie, au rămas fără brațe de lucru, câmpurile de muncă. Ogoarele noastre, fabricile, atelierele și toate locurile de muncă și de producții, au rămas fără muncitori.

Acesta este un front tot atât de mare și de important, ca și cel din largul Rusiei.

Câmpiile noastre așteaptă să fie muncite, pentru ca să asigure hrana tuturor.

Aici e frontul nostru al tuturor celor de la vatră. Deaceea acum, la începutul postului mare, eu sunând mobilizarea generală pentru acest răsboiu, vă chem pe toți în această luptă tot atât de sfântă ca și cealaltă. Toți să muncim mai mult ca până acum și în deosebi la muncile agricole, pentru ca să nu rămână nici un colț de pământ nesămănat.

După cum armata noastră de pe front nu trebuie să lase nici un dușman neînvins, tot așa noi nu trebuie să lăsăm nici un colț de țară neproductiv.

Chem la această muncă pe toți fiii României, pe toți fiii Bisericii ortodoxe. Chiar acei, care aveți o slujbă oarecare, să vă faceți o mândrie în a eși, cât de puțin și la munca pământului. Fie și numai în grădinile de pe lângă locuințele voastre, în care să semănați legume, zarzavaturi, etc. și pe care voi personal să le săpați, să le udați, să le îngrijiți, pentru ca apoi să le și culegeți.

Cei ce aveți anume ocupații temporare acum, siliți-vă ca, odată cu terminarea postului mare a Sfintelor Paști, să fiți liberi pentru munca pământului.

Și mai ales mă îndrept către voi, școlarilor mari și mici, fete și băeți, de toate vârstele și de toate categoriile, către voi miilor de viitori locuitori de mâine ai acestei țări.

Voi, auziți-mi chemarea, și puneți-o la inimă.

Siliți-vă mult acum, ca până la Paști să terminați învățarea materiilor ce vă sunt repartizate fiecăruia.

Gândiți-vă la cei de pe front, care suferă și luptă, gândindu-se la voi. Ei fac noaptea zi, și nu caută la oboseala trupului pe care nici n'o mai simt, împărtășindu-se în fiecare clipă din potirul sfintei biruinți.

Faceți și voi la fel. Faceți, noaptea zi. Lăsați-vă, pentru această vreme de fapte epocale, de jocurile și de petrecerile voastre școlărești. Gândul fie-vă acum „tot la lecții și la Dumnezeu" pentruca să vă împodobiți mintea cu toate cunoștințele folositoare pe care profesorii voștri harnici și iscusiți vi le dau. Nu pierdeți un moment, ci „răscumpărați vremea" prin silința voastră, pentru ca și voi armata cea tânără, odată cu venirea primăverei, la sfârșitul postului șfârșindu-vă datoriile școlărești, să plecați cu toții pe frontul muncilor agricole, unde vă cheamă luptele încleștate pe care eroicii noștri osteni le dau pe câmpurile de bătaie.

Plecați cu toții acolo și umpleți câmpiile noastre mănoase cu fructul ostenelilor voastre generoase, ca și tinerețea pe care o aveți.

Făceți-vă cea mai prețioasă comoară din ogoarele pe care le veți munci.

După cum mintea v'o împodobiți cu frumoasele cu-

noștinți de prin cărți, tot așa să împodobiți pământul țării cu munca voastră ordonată, cinstită și pricepută.

Fiecare din voi să poată arăta anume ce teză a dat pe frontul muncilor agricole, pentru ca atunci când ostașii noștri se vor întoarce biruitori din lupte, să găsească aci biruința muncei voastre, țara plină de roade, ca o adevărată grădină a Maicei Domnului.

Iubit cler binecredincios, vouă vă revine conducerea bătăliilor duhovnicești pe care le-am arătat aci. Fiecare în fruntea plutoanelor voastre, a turmei cuvântătoare ce vă este încredințată, siliți-vă să câștigați bătălia.

Țineți poporul strâns mănunchiu în jurul vostru.

Sfătuiți, îndemnați, pilduiți, mângâiați.

Fiți în frunte la toate și vegheați necontenit.

Legați rănile și descrețiți frunțile celor necăjiți.

Slujiți Domnului cu frică și cu cutremur.

Stăruiți în rugăciune zi și noapte către Dumnezeu.

Nu precupețiți nici timpul, nici liniștea și nici chiar viața voastră pentru a dobândi biruința, căci știți ce așteaptă de la voi „Cel ce v'a chemat și v'a ales".

Repet cuvântul pe care vi l'am spus la început, iubiții mei fii, mari și mici: „Iată vremea bine primită, iată vremea postului"!

Ca părinte și conducător sufletesc al vostru al tuturor sunând mobilizarea generală, dau semnul începerei luptelor pe frontul din lăuntru:

Să ne rugăm fierbinte lui Dumnezeu pentru biruința definitivă a armatelor noastre și a celor aliate.

Să postim și postul de bucate odată cu cel de fapte.

Să facem zid de iubire și de ascultare în jurul „Stăpânirilor celor mai înalte" adică în jurul M. S. Regelui, a osârduitorului Mareșal Conducător al Statului și a onoratului guvern.

Să nu dăm ascultare șoaptelor viclene pe care slugile vrășmașilor noștri le-ar semăna printre noi, și cu toți să alergăm ca, umplând golul rămas în urma oștenilor de pe front, să lucrăm în locul lor, pentru ca să nu rămâie nici un lucru nefăcut, și astfel ne vom îngemăna în credință, în luptă, în muncă și în răbdare cu ei și vom do-

vedi că suntem ţară şi neam din „coapsa Daciei şi-a Romei", din care „în veci s'or naşte pui de lei", că merităm să stăpânim moştenirea cea scumpă a strămoşilor şi că avem dreptul s'o lăsăm întreagă, curată şi frumoasă urmaşilor noştri, care se vor mândri că ne-au avut înaintaşi şi vor preamări pe Dumnezeu că ne-a ajutat în toate luptele noastre. Şi aşa eu, Patriarhul vostru, binecuvântându-vă din toată inima pentru tot lucrul bun ce-l veţi săvârşi, necontenit voiu ruga cu lacrimi în ochi şi cu căldură în inimă pe bunul Dumnezeu, ca „pre voi pe toţi binecredincioşilor creştini să vă pomenească întru împărăţia Sa totdeauna acum şi pururea şi în vecii vecilor, Amin".

† Nicodim
Patriarhul României

ANTICREŞTINISMUL COMUNIST[1]

Trăim un veac de antinomii şi de paradoxe, şi-l trăim azi poate în faza lui cea mai critică. Omenirea trece printr'un moment din cele mai hotăritoare în istoria sa. Suntem la o răspântie de o gravitate excepţională şi de o importanţă epocală. Războiul actual este mai mult decât o luptă pentru teritorii şi pentru bunuri materiale, mai mult decât un războiu politic şi economic: Este şi o luptă gigantică pentru idei ce-şi dispută sufletul şi viitorul omenirii. Este o incordare dramatică între idealuri totalitare, ce par asemănătoare şi deosebite în acelaşi timp; este o ciocnire de forţe ce vin din sensuri opuse şi se intâlnesc in luptă pe linia destinelor lumii, în momentul ei actual: Idei purtate cu mare avânt şi susţinute de ambele părţi cu o convingere şi o tenacitate rar cunoscute până acum, slujite cu hotărirea neclintită de a trăi sau a muri pentru ele, urmărite cu o pasiune, care de mult n'a mai mişcat aşa pe oameni şi niciodată încă omenirea intreagă. Este un moment eroic, şi înaintea noastră stă deschisă o perspectivă cu aspect de tragică dilemă, de triumf sau de catastrofă, nu doar a noastră ca indivizi sau ca popor, ci a omenirii. Şi această perspectivă de a fi sau a nu fi, deslănţue şi biciueşte energiile intr'o incleştare şi o furtună, care inchee o intreagă epocă istorică şi deschide cu noi alta.

Se luptă în adevăr pentru cauze mari, aşa cum se văd de ambele părţi, pentru o ordine mondială nouă, pentru o umanitate nouă. Fenomenul politic-economic este dublat de unul ideal-moral, spiritual, care interesează nu numai omenirea intreagă, ci şi omul intreg. Ne interesează adecă in tot ce este viaţa noastră şi-i dă un rost şi un sens; în ceea ce credem şi simţim, în concepţiile şi aspiraţiile noastre omeneşti. Deasupra vastelor câmpuri de luptă pluteşte, in forme şi manifestări deosebite, sufletul. Mai presus de interese materiale, şi oarecum independente de ele, stau interesele spirituale ale omenirii, luate în inţelesul lor larg şi total, al concepţiei despre viaţă şi al năzuinţelor umane ideale.

---

1. Parte dintr'o prelegere inaugurală ţinută la Facultatea de Teologie din Bucureşti (Noemvrie 1941). O altă parte s'a publicat in revista *Gândirea* (Ianuarie 1942) sub titlul „*Dela Neron la Stalin*".

Se găsesc deci angajate în acest războiu, deşi în chip mai mult indirect, marile bunuri ale omenirii, şi cu ele cel mai mare şi mai de preţ, fără care omenirea nu se poate în primul rând concepe: bunul religios-moral. Se găseşte angajat, de putem zice, mai mult decât omul, cu tot ce are mai inalt şi mai scump: Se găseşte angajat ca niciodată Dumnezeu Însuşi, în raportul ce există adecă pe pământ între om şi El, în credinţa sau necredinţa noastră în El. Este chiar prima dată în istoria omenirii, când un războiu, şi fără a fi anume un războiu religios, va hotări poate, între altele, dacă omul mai are sau nu mâine dreptul şi libertatea de a crede în Dumnezeu. Este tocmai unul din aspectele paradoxale ale acestui războiu, care a început ca războiu de reparaţii şi de spaţiu vital şi a ajuns, întinzându-se şi evoluând, un „războiu sfânt", o „cruciadă", deşi, fără îndoială, nu anume interesul religios primează în concepţia celor care îl poartă. Dar dacă Dumnezeu nu figurează formal în planurile şi în comunicatele de războiu, El este implicat în el de oameni, unii detestându-L, alţii invocându-L, şi are în concepţia lor, a câştiga sau a pierde, după cum va fi sfârşitul marelui conflict ideologic.

În adevăr, oricare ar fi cauzele şi scopurile pur politice ale acestui războiu, se pune, cu izbânda sau cu căderea ideologiilor contradictorii ce se înfruntă în el, şi problema religiei pentru lumea de mâine, a dreptului ei la religie. De sfârşitul lui va depinde în mare măsură şi poate pentru mult timp situaţia spirituală a omenirii, atât cât aceasta decurge din elementul său central, care este credinţa. În faţa armatelor noii ordine europene, se găseşte — apărându-şi ideile, alături de alţii, care-şi apără imperiul universal şi interesele plutocratice — o armată atee, armata unei revoluţii anticreştine, care vrea să descreştineze lumea şi s'o comunizeze. Este prima dată, când ateismul declarat, organizat, violent şi agresiv, ateism militant, dictatorial şi imperialist, ridicat la rangul şi la puterea unei dogme, a unei constituţii şi ordine de stat, impus cu o persistenţă diabolică şi servit cu politica şi cu diplomaţia, cu economia şi cu tehnica, cu ştiinţa, cu literatura, cu arta şi cu arma, vrea să cucerească pentru ideia sa lumea şi să distrugă până la ultima urmă de credinţă religioasă. Este prima dată, când ateismul constitue baza şi condiţia unei lumi şi vieţi noi; principiul esenţial al unei revoluţii, de o cruzime şi de proporţii nevăzute până acum. Ar fi destul să ne gândim ce ar insemna pentru omenire triumful impietăţii bolşevice, ca să înţelegem în ce măsură — de dramă cosmică — sunt angajate în această luptă cu comunismul toate

interesele spirituale ale lumii, in frunte cu cel religios-moral. Mai presus de toate întrebările şi devizele acestui războiu unic, stă deci, pusă pentru veacuri, marea problemă a momentului nostru istoric: A crede sau a nu crede in Dumnezeu?

Au fost multe persecuţii, au fost şi războae religioase, dar niciodată până acum nu s'a pus unei Biserici sau unei religii problema gravă, nu doar a credinţei ei, ci a credinţei in sine, a credinţei oricui in Dumnezeu. Comunismul pune tuturor credincioşilor, indiferent de confesiunea sau de ritul lor, această problemă a credinţei înseşi, pe care el o combate in toate elementele şi formele ei, aşa cum n'a combătut-o nimeni până acum. Creştinismul a cunoscut numeroase prigoane pentru credinţa sa, din partea atâtor credinţe. L-au combătut in multe chipuri iudaismul, păgânismul şi mahomedanismul, urmărind să-l constrângă prin violenţă a renega pe Iisus Hristos, pentru a îmbrăţişa credinţa lor. Socotind religia lor mai bună decât cea creştină, persecutorii constrângeau pe creştini să-şi schimbe credinţa: Se urmărea deci convertirea dela o credinţă la alta. Se combătea nu credinţa in Dumnezeu, ci o credinţă mai nouă, una socotită greşită, sau mai slabă.

Aceasta nu îndreptăţeşte de sigur pe persecutorii de până acum la indulgenţa istoriei, dar scoate in evidenţă perversitatea şi gravitatea persecuţiei bolşevice, care urmăreşte să înlăture sau să distrugă nu o altă credinţă, ci orice credinţă, credinţa in Dumnezeu: nu o altă religie, ci orice religie, nu o divinitate străină, ci divinitatea însăşi: Credinţa, religia, pe Dumnezeu, indiferent de numele ce poartă, de cultul ce I se aduce, de dogme şi de practici religioase. Bolşevismul nu afirmă şi nu apără nimic religios; el neagă şi distruge numai: neagă pentru sine şi distruge la alţii.

Atât timp cât se va opune creştinismului o religie, o altă religie, el va rezista şi va triumfa, pentrucă este superior oricărei alte religii. Oricât de mare ar fi eroarea şi durerea de a fi combătut în numele altei credinţe in Dumnezeu, creştinismul are cu sine convingerea că nu poate fi depăşit sau înlocuit de nicio altă religie. El nu se teme deci să se măsoare, în concurenţă religioasă şi morală, cu nicio altă credinţă, oricâte arme şi piedeci i-ar putea opune aceea. Nu s'a temut deci nici de conducătorii şi de rabinii poporului iudeu, nici de cezarii şi de judecătorii Romei, nici de califi şi de sultani; nu s'a temut nici de eretici, nici de bârfitori, nici chiar de necredincioşii şi de ateii veacului modern. Atât timp cât unei afirmaţii i se va opune alta, cât unei credinţe i se

va împotrivi alta, cât adevăratului Dumnezeu I se va opune unul fals, creştinismul va birui prin însăşi puterea adevărului şi a principiilor sale. Situaţia lui este însă cu mult mai grea în imperiul bolşevic al ateismului total, unde puterea adversarului persecutor nu este atât o idee pozitivă afirmată, cât negaţia pătimaşă, distructivă, nihilismul religios-moral, haosul spiritual, isgonirea din lume şi din mintea oamenilor a oricărei idei de Dumnezeu, interzicerea oricărui cult, împiedecarea oricărei credinţe şi practici religioase, interzicerea religiei pur şi simplu. Nu doar areligia, ca lipsă de credinţă, ci antireligia, ca sistem ateu universal şi militant. O religie poate, chiar persecutată, să stea alături de alta, nu poate rezista mult timp întreagă şi nefalsificată sub un regim de negaţie şi de teroare, de persecuţie totală, cum este cel comunist. Un ateu poate tăgădui pe Dumnezeu, fără a împiedeca pe alţii să creadă. Comunismul nu crede nici el, nu vrea să creadă nimeni şi nu lasă pe nimeni să creadă. El vede în religie pe cel mai mare adversar al său, cea mai serioasă piedecă în calea revoluţiei comuniste, „opium pentru popor", „instrument de exploatare a proletarilor de către capitalişti" şi cea mai funestă prejudecată a omenirii.

Această absurdă şi neîndurată sentinţă de condamnare a religiei vine de la Karl Marx, ca toată doctrina comunismului. Însuşită integral şi aplicată orbeşte în tot programul şi cu tot aparatul sovietic, ea este o adevărată execuţie capitală a religiei. Niciodată o mai mare aberaţie şi impietate n'a fost servită cu mai multă patimă şi cu o mai mare persistenţă. Religia, cauza tuturor nedreptăţilor şi nenorocirilor sociale, religia la stâlpul tuturor infamiilor; religia, duşmanul nr. 1 al omenirii. Iată ce a descoperit socialismul şi iată de ce vrea s'o extermine comunismul! Comunizarea omenirii presupune ateizarea ei.

În adevăr, pe cât de mare este dorinţa şi graba bolşevismului de a comuniza lumea, pe atât de gravă este hotărîrea lui de a termina întâiu cu religia, şi pe atât de mare silinţa lui de a o face cât mai curând şi mai complet: dintru început şi radical. Programul şi metodele de comunizare fac de aceea din religie o preocupare primordială, o problemă de stat urgentă şi capitală. Religia este primul obiectiv al atacului comunist. Distrugerea ei, se zice, va asigura triumful bolşevismului. Acesta este crezul lui, aceasta mai toată filosofia lui. Dela Karl Marx a aflat-o Lenin, apostolul şi idolul comunismului, iar după el o repetă într'una, ca pe un cuvânt de ordine, toţi conducătorii şi purtătorii de cuvânt şi de sabie ai comunismului şi toţi ucenicii lor, declamând-o continuu, ca pe

o lecție bine învățată, și agitând-o cu orgoliu ostentativ, ca pe cea mai mare și mai salutară descoperire, ca pe suprema lozincă a geniului omenesc: Religia este o minciună, religia este un pericol, în lături cu religia! „Lichidarea religiei" este de aceea cel mai important punct în programul comunismului, este marea lui ambiție și onoare. Religia este o oroare și o rușine, ea trebue deci scoasă din mintea oricui.

În acest spirit, Lenin scria lui Maxim Gorki: Orice idee de Dumnezeu, simplul fapt de a-ți pierde vremea cu o astfel de idee, constitue o incalificabilă infamie, infecția cea mai periculoasă și mai înjositoare"[1]. Și pentrucă ateismul comunist nu se poate exprima decât vulgar, iată încă ce este religia pentru Lenin: „Religia este un fel de rachiu[2] spiritual, în care sclavii capitalului își îneacă înfățișarea de oameni și revendicările privind o existență omenească suportabilă și demnă". Mai rău decât opium, cum credea Karl Marx: o băutură alcoolică amețitoare și abrutizantă, care ia mințile omului și în care „sclavii capitalului" își îneacă și nefericirea și înfățișarea lor de oameni.

Socotită produs al ignoranței, instrument al exploatării capitaliste, piedecă la reorganizarea și la progresul societății, înjosire pentru „demnitatea cetățeanului sovietic"[3], religia trebue urmărită și distrusă până la cea din urmă idee, amintire sau imagine religioasă. Ea este retrogradă, degradantă, reacționară, contrarevoluționară, ea stingherește revoluția bolșevică universală. Ideologia ei este absolut contrarie marxismului. Religie și contrarevoluție sunt în mod firesc sinonime[4], de aceea în religie se combate cea mai puternică opoziție la revoluția comunistă, de aceea „războiu tuturor tradițiilor care mențin poporul într'o atmosferă nerevoluționară"[5], războiu adecă religiei în primul rând. Este ceea ce motivează Evreul Iaroslavski (Gubelmann), mare pontif al ateismului militant, când zice: „Comunismul și religia sunt ostile unul altuia și nu pot sta la un loc. Acolo unde religia este victorioasă, co-

---

1. Citat după ziarul *Curentul*, art. *Sfântul Maisky iudeul și „țuica spirituală"* (an. XIV, nr 4932, Vineri 7 Noemvrie 1941, p. 4. col. 2-3).

2. *Ibidem*, col. 2 (ziarul zice „țuică").

3. După L. M., *Chronique religieuse*, în revista: *Irenikon*, XVI, 5 (Sept.-Oct. 1939), p. 457, unde se citează ziarul rusesc *Pravda* „...les survivances religieuses humilient la dignite de l'homme sovietique").

4. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, în *Irenikon* VII, 3 (Mai-Iunie 1930), p. 325.

5. Idem, rev. cit., t. VI, 3 (Juin-Août 1929), p. 411.

munismul este slab. Regimul comunist nu va fi realizat decât într'o societate liberată de religie" [1]. Dictatura proletară nu poate tolera alături de ea o Biserică, o forță organizată, proptită cu tradiții seculare, supusă unui centru, trăgându-şi autoritatea dintr'un izvor care nu ține seamă de directivele ce conduc statul bolşevic [2]. Rusia trebue să fie pur marxistă în viața economică şi civilă, şi pur atee în cultura sa: De aceea trebue industrializată cât mai curând țara, comunizate satele, lichidat analfabetismul (bolşevismul are închipuirea că este cultural!) şi mai ales abolită religia. Va rezulta un stat pur comunist, duşman al lui Dumnezeu, bogat şi puternic, capabil să cucerească şi să comunizeze lumea întreagă: Iată ce declară că urmăreşte bolşevismul [3]. Triumful ateismului ar fi urmat de o societate fără clase [4], care reprezintă stadiul evoluat al societății şi în care religia este inutilă [5] şi periculoasă: Pentrucă — se zice — religia „ucide cele mai bune calități ale omului, care sunt activitatea, inițiativa, energia creatoare, îndrăsneala, iubirea de patrie şi ura față de duşmani"; ideologia ei este absolut contrarie marxismului [6].

De aceea, declara Lenin, „propaganda noastră implică în chip necesar propaganda ateismului" [7]; de aceea, declara Iagoda, şeful Poliției secrete (G. P. U.), războiul împotriva religiei trebue continuat până la victoria revoluției mondiale" [8]; de aceea, declara Molotov, mişcarea atee este o problemă de stat, nu particulară [9]; de aceea toți cetățenii Uniunii Republicilor sovietice trebue să fie atei, atei militanți [10]; de aceea antireligia este obligatorie pentru un comunist [11]; de aceea „religioşii" sunt declarați duşmani ai popo-

1. Citat de S. BROUSSALEUX, *La persécution de l'idee religieuse en U. R. S. S.*, în rev. *Irenikon*, XI, 5 (Sept.-Oct. 1934), p. 429-430, după rev. *Documentation catholique* (Paris), 19. 4. 1930, 1010.

2. Comp. D. C. L., rev. cit., t. VII, 3 (Mai-Juin 1930), p. 325.

3. Hieromoine DAVID, *Chronique de l'Orthodoxie russe*, in *Irénikon*, VII, 5 (Sept.-Oct. 1930) p. 591.

4. După D. C. L., rev. cit., t. VI, 4 (Sept.-Oct. 1929), p. 591.

5. *Chronique religieuse*, în *Irenikon*, XVI, 2 (Mars-Avril 1939), p. 149.

6. D. C. L., *Chronique religieuse*, în *Irenikon*, XV, 1 (Janvier-Février 1938), p. 53. Comp. şi ziarul *Curentul*, art. şi nr. cit., col. 2: După Lenin, faptul de a aparține unei religii este incompatibil cu marxismul.

7. V. ziarul *Curentul*, art. şi nr. cit., col. 2.

8. *Actualités religieuses*, în *Irenikon*, XIII, 5 (Sept.-Oct. 1936), p. 583.

9. *Chronique religieuse*, în *Irenikon*, XVI, 3-4 (Mai-Août 1939), p. 251.

10. D. C. LIALINE, *Chronique religieuse. L'antireligion en U. R. S. S.*, în *Irénikon*, XIII, 3 (Mai-Juin 1936), p. 323.

11. *Chronique religieuse. Actualités*, în *Irénikon*, XV, 1 (Janvier-Février, 1938), p. 57.

rului sovietic [1] şi ai puterii sovietice [2] şi trebuesc urmăriţi ca atare; de aceea religia trebue combătută de toţi comuniştii, prin toate mijloacele, în toate ţările, în toate locurile, în bărbaţi şi femei, în bătrâni, tineri şi copii, în familie, în şcoală, în uzină, în armată, pretutindeni, până la totală nimicire a oricărei idei şi tradiţii religioase, a oricărui cult şi semn religios, fără nicio consideraţie pentru nimic, fără nicio rezervă, brutal şi cinic: Religia sub toate formele ei, în toţi agenţii ei. Este caracteristică pentru mentalitatea antireligioasă a comunismului şi pentru sentimentele lui faţă de „religioşi" declaraţia unui procuror bolşevic, la procesul făcut unui arhiepiscop şi unui episcop romano-catolici în anul 1923: „Noi respingem la fel toate Bisericile. Noi le contestăm tuturor dreptul în stat... Religia voastră? Scuip pe ea, cum scuip pe toate religiile, ortodoxă, iudaică, musulmană şi celelalte" [3]. Bolşevismul nu se mulţumeşte să dispreţuiască astfel, scuipând ce e mai sfânt; el batjocureşte, calcă în picioare, sugrumă, distruge. Şi nu este vorba numai de credinţa în Dumnezeu, de religie, ci de tot ce gândeşte, simte şi face omul ca făptură înzestrată cu suflet, cu necesităţi şi aspiraţii sufleteşti.

Ateul bolşevic este şi se vrea nu om, ci bestie. Pentru el nu există şi nu însemnează nimic legături sfinte şi sentimente umane; el a pierdut sensibilitatea şi afinităţile cu omul normal. Familie, părinţi, copii, prieteni, iubire, milă, blândeţă, compătimire, bunătate, dreptate nu preţuesc nimic în registrul valorilor comuniste. În schimb, ura, cruzimea şi teroarea sunt ridicate la rangul de dogme comuniste, de legi şi metode ale statului proletar. „Noi nu avem nimic comun cu dreptatea, nici chiar cu dreptatea revoluţionară — declara Dzerzinski, preşedintele faimoasei Ceka: — noi suntem teroarea; scopul nostru este de a teroriza pe duşmanii Sovietelor" [4], — şi se ştie azi prea bine ce însemnează duşmani ai Sovietelor şi teroare bolşevică. Ura este singurul sentiment comunist, ura feroce, nu doar ca resentiment, ca ură contra ură, ci ca scop în sine, ură pentru ură. Sărbătoarea iubirii şi a înfrăţirii creştine, care este Învierea Mântuitorului, sărbătoarea sărutului pascal, a iertării şi a păcii creştine, provoacă furia bolşevică într'un chip care înspăimântă, şi

---

1. *Chronique religieuse*, în *Irénikon*, XV, 3 (Mai-Juin 1938), p. 256.

2. *Ibidem*, p. 258.

3. Citat după REINHOLD VON WALTER, *Le chrétien russe* (conferinţă) în *Irénikon*, VI, 5 (Nov.-Dec. 1929), p. 688-689.

4. Citat după *Documentation catholique* (17. 4. 26) de S. BROUSSALEUX, *La persécution de l'idée religieuse en U. R. S. S.*, în *Irénikon*, XI, 6 (Nov.-Déc. 1934), p. 581.

aceasta pentrucă este sărbătoare a iubirii. „Krasnaia Gazeta" scria în anul maximei terori sovietice anticreştine (1929), cu prilejul Paştilor: „Din punctul de vedere al proletarului conştient, care apără interesele clasei sale, fiecare sărut pascal este o lovitură de trădător in spatele revoluţiei. In adevăr, Paştile creştine sunt o manevră contrarevoluţionară, cu ajutorul căreia burghezia mondială caută să facă să dea greş ura muncitorilor, care ar fi gata s'o sdrobească în avalanşa revoluţionară" [1].

Iată cu ce se poate ferici în adevăr omenirea, în numele lui Antihrist: Cu ura şi cu teroarea opuse iubirii şi bunătăţii creştine. De altfel, nu numai virtuţile şi roadele Evangheliei trebue să dispară din lume, în faţa ofensivei comuniste, ci toate bunurile gândite şi realizate de omenire până acum. Nu se poate admite decât ştiinţă, filosofie, literatură, artă comunistă: Nimic care să nu poarte semnul marxismului şi al ateismului. Se aruncă tot şi se şterge din vocabularul omenirii, odată cu numele lui Dumnezeu, tot ce nu contribue la organizarea lumii pe noile baze ale revoluţiei proletare atee.

Comunismul vrea in adevăr nu o reformă parţială şi provizorie; el vrea să transforme pe om cu totul, să-i schimbe mentalitatea, firea, năzuinţele, să facă un om nou, să creeze altă societate, o lume fără clase, altă rasă, altă eră, a omului comunist, un „erou", care nu mai este sclavul lui Dumnezeu şi al capitalismului, ci „creatorul lumii noi": Aşa îl proclamă E. Iaroslavski şi A. Lunaciarski, doctrinari de frunte ai ateo-bolşevismului [2]. „Acest om este liberat prin ştiinţă de orice mister, pe deplin increzător în puterile sale şi în ale partidului; el nu are decât dispreţ şi batjocură pentru „poveştile religioase" [3].

PERSECUŢIA

S'ar putea lungi cu mult lista acestor mărturii de „satanism" sau de „demonism" [4] bolşevic, dar ideia ce dau ele despre insanitatea şi primejdia mondială a ateismului sovietic ar fi necompletă.

---

1. Citat după D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, rev. *Irenikon*, VI, 3 (Juin-Aout 1929) p. 417-418.

2. *Ibidem* p. 417—418.

3. Dom C. LIALINE, *Chronique religieuse. L'antireligion en U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XIII, 3 (Mai—Juin 1936), p. 317.

4. Aşa este calificat comunismul de cunoscători ai vieţii religioase-morale din Republica Sovietelor. Comp. JOACHIM MÜLLER, *Dämonen über Russland. Das Zeugnis der Märtyrerkirche in der Sowjetunion. (Furche-Schriften*, nr. 1). Berlin 1939, p. 6; Idem, *Das Bekenntnis einer Märtyrerkirche. (Furche-Schriften*, nr. 8)

dacă nu am aminti metodele şi mijloacele de persecuţie şi de propagandă, de care se serveşte bolşevismul, pentru a „lichida" religia, întâiu în Uniunea Sovietelor şi apoi în lumea întreagă. Mai mult chiar decât concepţia atee a bolşevismului, pustieşte Biserica şi sufletele acţiunea intreprinsă în Rusia pentru a şterge cu totul numele lui Dumnezeu din viaţa poporului. Şi mai mult încă decât caracterizează ideia atee regimul bolşevic, îl caracterizează manifestările şi aplicarea ei în Republica sovietică. Cu Dumnezeu şi cu Iisus Hristos s'au războit şi alţii; nimeni şi niciodată însă aşa cum se războeşte azi bolşevismul. El întrece ca impietate şi cruzime tot ce s'a făcut până acum împotriva unei religii şi în deosebi a creştinismului. Ceea ce se cunoaşte din suferinţele fără nume şi fără număr ale Bisericii din Rusia — şi nu se cunoaşte încă totul — lasă cu mult în urmă ceea ce au putut imagina persecutorii mai vechi ai creştinismului. Biserica rusă îndură de un sfert de secol toate persecuţiile îndurate de toată Biserica creştină până acum, şi mai mult decât atât: Persecuţia comunistă este cea mai bine organizată, cea mai sistematică, cea mai crudă şi cea mai perversă. Întrebuinţează totul şi nu-i scapă nimic. Ea este ofensiva generală a lui Satan împotriva religiei, cu toate mijloacele de până acum şi cu altele noi, perfecţionate, aplicate într'un spirit, care face din acţiunea anticreştină din Rusia nu o luptă între oameni, ci un asalt de fiare atee asupra oamenilor credincioşi, prigoniţi anume în chip demonic, pentrucă sunt credincioşi.

Arestări, închisoare, deportare, exil, ocna, lagărul, munca silnică, mutilarea, uciderea, împreunate în chip sadic cu tot felul de nedreptăţi, de jigniri, de ameninţări, de privaţiuni, de torturi şi de suferinţe, sunt lucruri din cele mai banale în Republica Sovietelor. Scene crude, ca aruncarea într'un râu a unui arhiepiscop ortodox, Andronic de Perm, după ce fusese purtat pe străzi oribil mutilat: cu ochii scoşi, cu nasul şi cu obrajii tăiaţi, cu urechile smulse; sau ca târîrea de urechi a unui episcop romano-catolic, Budkievici, cu piciorul rupt, la postul de gardă, pentru a fi ucis cu revolverul, sunt lucruri care nu surprind. Zeci de ierarhi şi mii

---

Berlin 1936, p. 29, 33. I. ILJIN, *Der Angriff auf die christliche Ostkirche*, hrsg. von der „*Russischen Bruderhilfe*", *Lemgo*, Neukirchen 1937, p. 13. Idem, *Was hat das Martyrium der Kirche in Sowjet-Russland den anderen Kirchen zu sagen?*" hrsg. von der „*Russischen Bruderhilfe*", *Lemgo*, Neukirchen 1936, p. 18. Pfarre STENZEL, *Ibidem* (Nachwort), p. 26.

de preoţi ucişi [1], zeci de mii de biserici [2] — mânăstiri celebre şi catedrale monumentale, — opera geniului rusesc celui bun şi a pietăţii ortodoxe, aruncate în aer cu dinamită sau distruse prin alte mijloace, ca „împiedecând circulaţia", sau sub alt pretext, profanate şi nimicite în delirul vulgului ateu, cu muzică şi dansuri, în lovituri de tun festive [3], sunt obiectul unui spectacol popular îndătinat. Locaşuri de cult jefuite şi transformate în localuri de distracţie, de consumaţie sau chiar de desfrâu, în magazine, depozite, muzee; altare transformate în WC; icoane, cruci, veşminte liturgice şi obiecte de cult pângărite, risipite sau distruse; bunuri bisericeşti şi mânăstireşti secularizate în chipul cel mai abuziv; arhivele bisericeşti şi mânăstireşti luate; biblii şi cărţi de slujbă adunate şi arse, sunt o plăcere zilnică pentru ateismul militant. Descinderi, percheziţii şi ridicări nocturne de la domiciliu, dispariţii misterioase de slujitori ai Bisericii sau de credincioşi, deportări în locuri necunoscute, suprimări fără urme, despărţirea soţului de soţie, a părinţilor de copii, alungarea păstorilor de lângă turma lor, sunt simple fapte diverse. Năvala bandelor comuniste fanatice în bisericile pline de credincioşi la slujbă, cortegii carnavaleşti şi demonstraţii antireligioase, mascarade atee [4], împiedecarea în tot felul a actelor de cult public şi particular, până şi a rugăciunii individuale în închisoare, în lagăr sau în mină, sunt acte meritorii pentru un comunist.

Nicio idee şi nicio practică religioasă, niciun slujitor sau credincios, nici un loc sau obiect servind cultului, nimic nu este exclus de la urmărire, de la profanare, de la distrugere, şi niciun mijloc sau procedeu putând duce la aceasta nu este dispreţuit sau ocolit. Bolşevismul vrea distrugerea religiei, dispariţia completă şi definitivă a credinţei în Dumnezeu: Tot ce poate servi deci acestui scop este bun şi legitim pentru autoritatea de stat, pentru organizaţiunile atee, pentru orice comunist. A ucide un cleric sau un credincios nu este o crimă, a distruge un locaş sau un obiect de

---

1. În câţiva ani se socoteşte a fi fost ucişi 30 episcopi şi vreo 8000 preoţi (v. Reinhold von Walter, *Le chrétien russe*, în *Irénikon*, (Nov.-Dec. 1929), p. 688. Câţi alţii vor fi fost ucişi de atunci!

2. După *Eastern Information*, citat de *Irénikon*, XV, 2 (Mars-Avril 1938), p. 169, puterea sovietică a distrus în douăzeci de ani 24000 locaşuri şi a schimbat destinaţia altor 120000. Pentru perioada cincinală 1938—1942 trebuia să se dărâme alte 2900 biserici şi 63 de mânăstiri.

3. V. *Actualités*, in *Irénikon*, XVI, 5 (Sept.-Oct. 1939), p. 448. *Ibidem*, nr. 3–4 (Mai–Août 1939), p. 250.

4. Comp. *Chronique (Russie)*, în *Irénikon*, V, 2 (Février 1928), p. 102.

cult nu este un delict, a fura din biserici nu este un risc [1]: Toate acestea sunt dimpotrivă virtuți și merite bolșevice. Religia trebue distrusă; mijloacele nu interesează. Nicio violență nu este prea mare, niciun exces nu este prea mult, niciun abuz și niciun act arbitrar nu este condamnabil. Tot ce este lovitură, jignire sau păgubire adusă credinței este îngăduit și justificat de la sine, prin însuși scopul „lichidării" religiei.

S'ar putea zice, este drept, că țarul roșu n'a luminat, încă, Kremlinul cu torțe de creștini vii, că n'a aruncat în circ la fiare oameni îmbrăcați în piei de animale, că nu i-a condamnat la lupte de gladiatori și nu i-a osândit la galere. Poate că acestea nu s'au întâmplat încă, dar nu pentrucă ar repugna cumva sensibilității bolșevice, deoarece ea nu există; nu pentrucă statul bolșevic le-ar fi ignorând, deoarece el cunoaște bine toate posibilitățile și tot arsenalul de tortură. Ci pentrucă el știe pedepse mai grele încă și le aplică ingenios, monstruos, sadic, punând la contribuție și tehnica modernă și natura. Tortura cu lumină electrică orbitoare, interogatoriile obositoare și repetate, de ceasuri întregi, de zile sau nopți la rând, mijloace polițienești inchizitoriale de a înspăimânta, de a deprima, de a înfrânge orice rezistență fizică și morală, urmărirea continuă, spionajul perfid și delațiunea odioasă, o atmosferă imposibilă de teroare și de infern, în care nu vezi decât agenți secreți, acuzatori, călăi, fantome de coșmar, ghiara însângerată și sufocantă a bestiei roșii atee asupra ta, a familiei tale, a vieții tale; zidurile groase și reci ale temnițelor, care te scot din lume și te izolează de tot ce ai cunoscut ca om, pradă foamei, frigului și boalei, insectelor și guzganilor, unei morți lente, pe care o vezi și pe care n'o poți evita, nici grăbi; luni și ani de groază la munci forțate, peste puteri de om, în condițiunile cele mai neumane și mai istovitoare, în insula umedă și rece din Marea Albă, Solovki, unde moartea este precedată de o viață de iad, animalică [2], în fundul minelor sau al pădurilor nesfârșite, abrutizante, ucigătoare, în lagărele de ghimpi și de ghiață ale Rusiei de Nord și ale Siberiei: ale Siberiei, cel mai mare cimitir al libertății, pe care îl are

---

1. A se vedea *Chro... ue religieuse. Actualites*, în *Irenikon*, XVI, 5 (Sept.—Oct. 1939), p. 449, unde se . latează cazul unui hoț de biserici, achitat la judecata, pentru motivul că, furând din biserică, a luat doar „ceea ce acaparaseră alții". Statul a suportat și cheltuelile de judecată ale procesului.

2. NICOLAI ORLOFF, *Russlands Schicksal*, ed. 3, Neukirchen 1936, p. 44 v. și D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe. 47. Le clergé aux Solovki*, in *Irénikon*, VI, 3 (Juin—Août 1929), pp. 412—413.

pământul! Iată un nume, care spune singur toată nefericirea de a fi credincios în Rusia sovietică. Siberia! Nici circurile vechi, nici galerele, nici minele, nici rugurile, nici ghilotina, nici spânzurătorile, nici plăgile Apocalipsei, nici toate instrumentele de tortură și de ucidere folosite de alții, n'au îngrozit lumea cât acest singur cuvânt: Siberia.

Ceea ce este mai monstruos în cruzimea ateismului bolșevic este nu atât că torturează și ucide, cât faptul că face viața celor persecutați imposibilă. Uciderea liberează de tortură și face martiri; bolșevismul nu urmărește însă aceasta [1], și se teme s'o facă prea mult: Se teme pe drept cuvânt de efecte contrarii așteptărilor sale. El cunoaște o metodă mai chinuitoare, care duce la disperare și poate la apostasie, isbânda dorită de toți persecutorii. El nu lasă deci pe „religioși" nici să moară, nici să trăiască. Fără a-i ucide în masă, el le ia dreptul și putința de a se bucura de viață, de a o întreține, de a o avea. Nu există abuz, șicană, greutate, mizerie, pe care să n'o facă celor credincioși, și în deosebi clerului, pentru a-i constrânge să adere, de teama morții, la ideologia și la programul comunismului.

Statul comunist este un stat totalitar. El este unica autoritate, singurul legiuitor, singurul judecător, singurul proprietar. El dispune de bunurile, de drepturile, de viața tuturor. În statul comunist nu poți trăi, nu poți munci, nu te poți hrăni, nu poți avea un adăpost, dacă nu ți le dă sau permite statul. Aceasta face ca toți cetățenii să depindă de voința lui, adecă a regimului, a partidului comunist, a conducătorilor lui, a dictaturii sovietice. Cine nu recunoaște regimul și binefacerile lui, cine îl critică, cine îl sabotează, cine îi rezistă, cine are alte păreri și sentimente decât cele bolșevice, acela este dușmanul statului, dușmanul poporului, dușmanul proletariatului, dușmanul comunismului, — și comunismul nu admite și nu tolerează dușmani.

În situația aceasta, care este mai grea decât a vechilor sclavi, a iloților și a clasei paria, se găsesc slujitorii Bisericii în Rusia sovietică. Ei nu primesc nimic și nu au dreptul la nimic; dimpotrivă, sunt obligați să plătească impozite mari, imposibile, ca „exploatatori" ai credinței naivilor, impozite care pe mulți i-au silit să renunțe la sacerdoțiu [2], deși nici așa nu-și pot asigura dreptul la

1. Comp. Nicolai Orloff, *op. cit.*, p. 37, despre patriarhul Tyhon.
2. Hieromoine David, *Chronique de l'Orthodoxie russe*, in *Irenikon*, VII, 6 (Nov.—Dec. 1930), p. 687.

muncă şi la viaţă. Datorii fără drepturi! Este uimitor şi scandalos ceea ce se cere clerului şi credincioşilor, ca să se permită biserici deschise pentru cult, cultul neputându-se săvârşi decât în locaşuri autorizate: impozite sângeroase şi de multe ori cu neputinţă de plătit, cu toate jertfele şi sforţările ce se fac [1]. În logica Sovietelor, chiar absurdul este logic: Se cere bisericilor să dea statului şi produse agricole, în natură, deşi ele nu mai posedă pământ, pentrucă le-a fost luat de stat [2]. Acestea sunt adevărate impozite pe credinţă, cum nu s'au cerut in niciun stat.

Clericul este un om interzis şi pus în afară de lege. El este oprit de a catehiza în şcoli, în adunări, în biserici, în familie şi chiar de a vorbi în public [3]. Unor ierarhi nu li se permite ieşirea din casă fără autorizaţie, alţii sunt puşi sub continuă supraveghere poliţienească şi li se fac percheziţii minuţioase la domiciliu [4]. Pentru participare la demonstraţii religioase se aplică pedeapsa cu moartea [5], aşa că şi credincioşii sunt terorizaţi, ca să nu-şi manifeste sentimentul religios. Nicio mişcare, niciun gest, niciun cuvânt nu scapă neobservat şi nepedepsit. Acuzaţiile tendenţioase de spionaj pentru puteri străine, de comploturi împotriva conducerii statului, de sabotaj al programului comunist, de acţiuni ilegale sau contrarevoluţionare, de terorizare, de trădare, de trotzkism, de fascism, de banditism [6], înscenări de găsiri de documente compromiţătoare, puse in locuinţele unor ierarhi de chiar agenţii poliţiei comuniste, pentru a-i ridica şi judeca sub acest pretext, nenumărate şi nesfârşite alte mijloace arbitrare şi neumane, fac din viaţa clericilor un martiriu trăit continuu. Medicii comunişti nu îngrijesc pe preoţii factorii poştali nu-i servesc [7]. Preoţii sunt scoşi dintre oameni şi din viaţa socială, iar pentru a putea trăi, n'au decât să se declare atei şi comunişti. Este mai ales un mijloc de a constrânge la

---

1. Comp. *Chronique religieuse. Actualités*, in *Irenikon*, XV, 1 (Janvier-Fevrier 1938), p. 56; *Ibidem*, XVI, 2 (Mars—Avril 1939), p. 147; XVI, 3—4 (Mai—Aout 1939), p. 250. Chiar pictorii restauratori ai monumentelor bisericeşti sunt puşi la impozite mari, ca şi clericii, v. *Chronique religieuse*, in *Irenikon*, XVI, 3—4 (Mai—Aout 1939), p. 259—260.

2. De văzut *Memoriul mitropolitului Serghie*, punctul 4, in *Irenikon*, VII, 6 (Nov.—Dec. 1930), pp. 729—730.

3. Comp. *Chronique religieuse*, in *Irenikon*, XVI, 6 (Nov.—Dec. 1939), p. 578.

4. *Ibidem*, XVI, 3—4 (Mai—Aout 1939), p. 249.

5. *Ibidem*, XVI, 6 (Nov.—Dec. 1939), p. 578.

6. Vezi *Chronique religieuse. Actualites*, in *Irenikon*, XV, 2 (Mars—Avril 1938), p. 169; *ibidem*, XV, 1 (Janvier—Fevrier 1938), p. 53.

7. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, in *Irenikon*, VII, 3 (Mai—Juin 1930), p. 310.

comunism și ateism, pentru a răscumpăra dreptul la viață în statul bolșevic: primirea în colhozuri.

Colhozul este — se știe — proprietate de stat comunizată, gospodărie rurală colectivă, în care toți muncesc laolaltă, supravegheați de agenți evrei, și nu are nimeni nimic propriu, ci doar cât i se dă cu bon, pentru a duce o viață de mizerie. În afară de colhoz nu există nici pământ, nici unelte, nici produse. Cine nu intră deci în colhoz, acest paradis al „vieții noi", nu are cu ce să trăiască, neputând poseda, cumpăra sau vinde în particular și neavând cu ce. În colhoz însă nu poate să intre oricine: intră doar cei pe care-i primește partidul comunist, și cei excluși sunt — se înțelege — oamenii credincioși și clericii, toți cei care au idei religioase și mai ales influență religioasă. Admiterea în colhoz implică mai totdeauna părăsirea religiei. Colhozul deci silește pe credincioși să adere la mișcarea antireligioasă a ateilor, ca să poată trăi. Altfel, țăranii sunt amenințați să moară de foame [1]. Colhozul înseamnă deci a alege între ateism și religie, între viață și moarte [2]. Persecutați în sistemul ateu bolșevic pentru convingerile lor religioase, persecutați și ca agenți ai religiei, preoții mai sunt persecutați și în sistemul economic al comunismului, fiind asimilați cu „culacii" [3] și vexați în tot chipul, pentru a fi aduși la disperare. Același lucru se încearcă și la orașe, unde cei care nu dau declarații împotriva religiei sunt amenințați cu foamea, din lipsă de lucru, sau cu închisoarea [4]. Pentru a obține cartelă de pâine, de îmbrăcăminte și adăpost, se cere declarație de apostasie. Sunt preoți și călugări care au ajuns cerșetori. Spectacolul ce oferă este sguduitor. Iată mărturia unui martor ocular: „Am văzut cu ochii mei la Moscova, într'o zi cu ger de crăpau pietrele, un preot cerșetor, cu capul său alb gol, îmbrăcat cu o rasă de bumbac și cu niște cârpe rupte în loc de ciorapi. Se putea vedea bine că rasa era îmbrăcată pe gol. Vânăt de frig, abia mai putea să vorbească, iar lacrimile îi înghețau pe obraji" [5].

Tabloul mizeriei preoțești nu este sfârșit cu aceasta. Preoții au fost opriți la sate de a locui în parohii și pe lângă biserici, fiind

---

1. Hieromonie DAVID, *Chronique de l'Orthodoxie russe*, in *Irénikon*, VII, 5, (Sept.—Oct. 1930), p. 592—593.

2. *Ibidem*, p. 593. Comp. și *Chronique religieuse. Actualités*, in *Irénikon* XVI, 2 (Mars—Avril 1939), p. 147.

3. A se vedea *Memoriul mitropolitului Serghie*, punctul 12, *loc. cit.*, p. 731.

4. Hieromoine DAVID, *loc. cit.*, p. 593.

5. Citat de rev. *Irénikon*, VII, 3 (Mai — Juin 1930), p. 310, după ziarul *Vozrojdenie* (Paris), din 19 Maiu 1930.

puşi la amendă cei care-i găzduesc [1]. Din unele oraşe au fost deasemenea indepărtaţi, la Leningrad chiar până la o sută de kilometri de oraş [2]. Copiii lor nu sunt admişi in şcolile primare şi secundare şi au fost excluşi din cele superioare, pentru singura vină de a fi copii de preoţi [3].

Slujitorii Bisericii şi familiile lor sunt puşi astfel in imposibilitate de a munci şi de a trăi, sunt proscrişi, puşi in afară de lege, scoşi din societate, aduşi in starea de muritori de foame, a căror ajutorare, de teama rigorilor posibile, este un lucru foarte greu [4]. Trebue recunoscut că Maximin Tracul (235—238), cel dintâi care a persecutat in special clerul, Deciu şi Valerian, care au interzis adunările de cult creştin, pot fi cu drept cuvânt geloşi de progresul ce a făcut ideia lor în statul ateismului bolşevic. Comunismul nu se mulţumeşte să combată pe preoţi, să-i persecute, sa le ia ceea ce li se cuvine, nici chiar să-i oblige a renunţa la preoţia lor: El ii constrânge prin toate mijloacele ca să apostasieze şi in patima-i diabolică ii sileşte apoi să adauge la apostasie blasfemul, să devină misionari ai comunismului, propagandişti ai ateismului, să declare că vor căuta să convingă şi pe alţi preoţi să facă acelaşi lucru [5].

Preotul apostat, abătut de la misiunea lui şi de la credinţă, intors impotriva lui Dumnezeu şi făcut agent al ateismului şi al comunismului, iată de sigur o capodoperă a acţiunii antireligioase a bolşevismului. Dacă ea a ajuns la asemenea rezultate infiorătoare, însemnează că dispune în adevăr de o putere de constrângere fără precedent in istorie, neputând fi de sigur vorba de putere de convingere, ceea ce de altfel recunosc călăii înşişi [6].

PROPAGANDA

Este adevărat că regimul bolşevic nu se mulţumeşte, în combaterea religiei, cu măsurile violente, cu persecuţia. El urmăreşte opera de ateizare a poporului şi printr'o intensă acţiune de con-

---

1. *Memoriul mitropolitului Serghie*, punctul 16, *loc. cit.*, p. 732.

2. V. informaţia *Clerul catolic superior despre pretinsa libertate a cultelor la sovietici*, in ziarul *Universul*, an. 58, nr. 302 (Joi, 6 Noemvrie 1941), p. 6, col. 4.

3. *Memoriul mitropolitului Serghie*, *loc. cit.*, punctul 17, p. 732.

4. Comp. *Chronique. Orthodoxie*, in *Irenikon*, V, 1 (Janvier 1928), p. 37.

5. Hieromonie DAVID, *Chronique de l'Orthodoxie russe*, in *Irenikon*, VIII, 6 (Nov.—Déc. 1931), pp. 710—711.

6. Unii au fost chiar de părere că se abuzează de apăsarea clerului prin impozite şi că acest abuz nu este un mijloc indicat pentru lupta antireligioasă (vezi D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 74, în *Irenikon*, VII, 3 (Mai—Juin 1930), pp. 342—343.

vingere, prin propagandă, pe care o face cu o stăruinţă şi cu o bogăţie de mijloace, cum nu s'a pus încă niciodată până acum în slujba unei idei şi a unui sistem. Organizaţi într'o „Uniune a ateilor militanţi" [1], dispunând de nesfârşite mijloace de propagandă, sprijiniţi de guvern, susţinuţi de partidul comunist, „bezbojnicii" (cei fără Dumnezeu) duc o acţiune antireligioasă uriaşă, pe măsura scopului lor de a desfiinţa religia. Dacă am putea face abstracţie de scopul monstruos ce urmăreşte această propagandă a ateismului şi am privi-o numai în felul cum este concepută şi organizată, ea poate fi considerată ceva desăvârşit; şi pentrucă în scopul şi în spiritul ei este ceva diabolic, ea este cel mai desăvârşit lucru diabolic din toate câte a imaginat bolşevismul.

Combaterea religiei pe cale de propagandă este socotită şi predicată ca o datorie elementară a leninistului conştient [2], leninismul fiind tipul comunismului adevărat, spre deosebire de „trotzkism", socotit ca un fel de „quietism", care aşteaptă mai de grabă ca religia să dispară de la sine [3].

Propaganda antireligioasă comunistă [4], socotită moment important în toate domeniile construcţiei socialiste [5], foloseşte toate mijloacele posibile, se întinde la toate vârstele, la toate laturile societăţii şi la toate momentele vieţii. Ea trebue să fie „masivă" [6], adecă să se adreseze maselor şi societăţii întregi, şi „activistă",

---

1. Înfiinţată în anul 1925 ca *„Uniunea bezbojnicilor"* (celor fară Dumnezeu) pentru a fi creierul mişcării antireligioase, având ca organ revista *„Antireligioznik"*, şi-a luat apoi în 1929 numele de *„Uniunea bezbojnicilor militanţi"*, având şi un ziar *„Bezbojnik"*, v. Dom C. LIALINE, *Chronique religieuse. L'Antireligion en U. R. S. S. Les Sans-Dieu (S. V. B)*, în *Irenikon*, XIII, 3 (Mai—Juin 1930), pp. 307—327. Printr'o lege din 1 Ian. 1940, „Uniunea ateilor militanţi" a devenit organism oficial al partidului comunist (v. *Chronique religieuse. Actualités*, în *Irénikon*, XVI, 6 (Nov—Dec. 1939), p. 579. De văzut încă interesanta *Chronique de l'Orthodoxie russe. III. Lutte antireligieuse*, în *Irénikon*, VII, 3 (Mai—Juin 1930), pp. 317—344. Hieromoine DAVID, *Chronique de l'Orthodoxie russe*, în *Irénikon*, VII, 5 (Sept.—Oct. 1930) p. 591. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe. III. Propagande antireligieuse*, în *Irénikon*, VI, 4 (Sept.—Oct. 1929), pp. 595—597.

2. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe. III. Lutte antireligieuse*, în *Irénikon*, VII, 3 (Mai—Juin 1930), p. 317.

3. *Chronique religieuse. Actualités*, în *Irénikon*, XV, 3 (Mai—Juin 1938), pp. 258—259.

4. Pentru istoricul acestei propagande, v. cronica *L'antireligion en U. R. S. S. Les Sans-Dieu (S. V. B.)* de Dom C. LIALINE, în *Irénikon*, XIII, 3 (Mai—Juin 1936), pp. 307—329.

5. *Ibidem*, p. 321.

6. *Ibidem*, pp. 319—320; D. C. L, *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 88, în *Irénikon*, VI, 4 (Sept.—Oct. 1929), p. 594.

spre deosebire de cea administrativă, a măsurilor violente. Ea devine deasemenea din ce în ce mai „sistematică" şi mai „inteligentă", cum îşi zice singură, se reformează şi se desăvârşeşte continuu [1], ţinând seama de experienţă şi de rezultate, ca şi de aşa numita „autocritică" bolşevică. Tenacitatea şi ingeniozitatea ei este, în această privinţă, vrednică de cunoscut şi de urmat pentru succesul unei cauze mai bune.

Bolşevismul tinde să ateizeze prin propaganda sa antireligioasă poporul întreg: Toţi cetăţenii Uniunii sovietice trebue să fie atei, şi anume atei militanţi [2]. Antireligiunea este obligatorie pentru un comunist; nu se admite indiferenţă şi pasivitate, în această privinţă [3], şi niciun compromis cu sentimentul religios [4], între religie şi comunism fiind incompatibilitate. În practică însă, metodele de ateizare privesc în deosebi pe copii şi pe tineri, pe lucrători, şcoala şi armata, adecă poporul de mâine. „Trebue să smulgem cu dinţii pe orice tânăr muncitor", îşi recomandă bezbojnicii, constatând că ateizarea nu este destul de activă [5]. Rezistenţa ce a întâlnit campania antireligioasă şi greutatea de a schimba dintr'odată în atei convinşi un întreg şi mare popor de credincioşi, au instruit în adevăr pe comunişti, care nu se pot resemna să ştie că mai sunt „religioşi" şi „zei" în Republica Sovietelor, să încerce cu o energie de posedaţi a „smulge" lui Dumnezeu, în schimbul celor de eri, pe cei de mâine. În acest scop, nimic din ce poate să atingă şi să influenţeze în vreun fel copilărimea şi tineretul nu este trecut cu vederea de propaganda antireligioasă.

Ea începe din familie şi urmăreşte pe copil şi pe tânăr pretutindeni. Cel mai indicat şi mai încercat mijloc de îndoctrinare ateo-comunistă este, se înţelege, şcoala. Ea trebue să dea educaţie nu doar areligioasă, ci antireligioasă [6]. Copilul este, putem zice, luat în primire de regimul bolşevic încă de la naştere, ca aparţinându-i:

---

1. Comp. *Chronique religieuse*, in *Irénikon*, XVI, 3—4 (Mai—Aout 1939), pp. 252—253.

2. Vezi D. C. L., *Chronique religieuse. L'antireligion en U. R. S. S.*, in *Irénikon*, XIII, 3 (Mai-Juin 1936), p. 323.

3. *Chronique religieuse. Actualites*, in *Irenikon*, XV, 1 (Janvier-Fevrier 1938), p. 57 (după un articol al lui Iaroslavski).

4. Intransigenţii, v. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe. III. Propagande antireligieuse*, in *Irénikon*, VI, 4 (Sept.-Oct. 1929), p. 591.

5. Citat după rev. *Antireligioznik*, de D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe. IV. Propagande antireligieuse*, in *Irenikon*, VI, 3 (Juin-Août 1929), p. 416.

6. Aşa cere şeful ateilor militanţi, Iaroslavski, in rev. *Antireligioznik*, v. *Chronique religieuse*, in *Irénikon*, XVI, 3-4 (Mai-Août 1939), p. 253.

lui, mai mult decât familiei. Bolşevicii combat obiceiul de a se da copiilor nume creştine obişnuite, şi mai ales nume de sfinţi, şi cer să se dea nume revoluţionare comuniste [1], cum dau de altfel şi oraşelor, avioanelor, submarinelor [2]. Copiii muncitorilor sunt, se ştie, crescuţi de foarte mici la un loc, după metoda sovietică, şi iniţiaţi apoi iniţiaţi prin şcoala bolşevică în doctrina şi binefacerile comunismului şi ateismului. Copiii sovietici sunt astfel ca şi sustraşi părinţilor lor.

Şcoala bolşevică este o instituţie sui generis, ca şi „cultura" bolşevică. Rolul ei nu este atât de a instrui şi a educa pentru viaţă, ci de a instrui şi educa pentru comunism, şi aceasta nu se poate face decât prin ateism. Aceasta o declară şi corifeii bolşevismului ca Rykov şi Lunaciarski [3], aceasta o şi face şcoala bolşevică, cu un zel şi cu metode potrivite întru totul cu ceea ce urmăreşte. Învăţătorii, institutorii, profesorii trebue să facă ei mai întâiu confesiune de necredinţă şi de ştiinţă atee. „Învăţători credincioşi sunt o contradicţie absurdă", a zis Lunaciarski [4]. Prin examene, inspecţii, control, declaraţii cerute corpului didactic, regimul se asigură că educatorii copiilor tăgăduesc pe Dumnezeu, detestă religia, nu cunosc altă teorie ştiinţifică decât pe cea care trage pe om din maimuţă, nu cunosc altă „filosofie" şi sociologie decât pe cea marxistă, exclud din învăţământ orice idee religioasă [5]. Ce pot învăţa copiii şi tinerii de la asemenea învăţători, institutori şi profesori, este uşor de înţeles. Şi totuşi bolşevismul nu se mulţumeşte numai cu ceea ce s'ar putea înţelege. El stărue cu timp şi fără timp asupra ateizării şcolărimii, o supraveghează, o controlează, o intensifică, o urmăreşte de aproape în toate privinţele.

Anchete şcolare repetate [6] şi chiar vizite la domiciliu [7] constată ideile religioase sau antireligioase ale copiilor. Se înţelege de la sine ce teroare şi ce impietate se exercită prin acest pro-

---

1. *Chronique religieuse. Actualites*, in *Irenikon*, XV, 5 (Sept.-Oct. 1938), p. 462

2. Comp. *Chronique religieuse. Actualites*, in *Irenikon*, XVI, 5 (Sept.-Oct. 1939), p. 455. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 69, in *Irenikon*, VII, 3 (Mai-Juin 1930), p. 335.

3. Comp. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 46, in *Irenikon*, VI, 3 (Juin-Août 1929), p. 412.

4. S. Broussaleux, *La persecution de l'idee religieuse en U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XI, 5 (Sept.-Oct. 1934), p. 435.

5. Comp. *Chronique. Orthodoxie*, in *Irenikon*, V, 10-12 (Oct.-Déc. 1928), p. 526.

6. *Ibidem*, pp. 531—532.

7. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 63, in *Irenikon*, VII, 3 (Mai-Juin 1930), p. 321.

cedeu asupra copiilor și a părinților credincioși. Mai mult, copiii sunt întrebați despre ideile și obiceiurile religioase ale părinților lor, sunt chiar siliți să le denunțe și să le repudieze [1]. Prima din cele zece porunci ale „Uniunii ateilor militanți" pentru școlari este aceasta: „Dacă vrei să fii un bun elev, fii tot așa de ateu ca și Stalin!" [2]. Și exemplul se da din casa dictatorului bolșevic: Copila lui, la doisprezece ani, era salutată ca secretară a secțiunii pentru tineret a „Uniunii ateilor militanți" și declara în această calitate că-și va pune toată viața în slujba ateismului și pentru câștigarea tineretului sovietic [3]. Ce altceva putea să declare fiica unui monstru, care a profanat și ultima dorință și mormântul mamei sale credincioase? [4].

Copilul sovietic trebue să fie deci ateu, și școala are menire principală a-l face ateu, iar părinții, dacă încearcă s'o zădărnicească, sunt opriți de lege și de autoritate. Organizațiunile atee poartă grijă să nu scape nimeni influenței școlii atee și cer măsuri aspre împotriva celor ce vor să i se sustragă. Nu este mult, de când șeful ateilor militanți, Iaroslavski, constatând că sate întregi boicotează școala sovietică, cerea procurorului general Vyșinski, să ia măsuri împotriva părinților care nu vor să-și trimită copiii la școlile atee. Răspunsul procurorului general este la înălțimea idealului bolșevic ateu: Asemenea refuzuri, zice el, vor fi pedepsite în viitor cu amenzi sau cu închisoarea. În anumite cazuri, se va lua părinților chiar dreptul de educație și li se va impune să-și dea copiii la institute de educație de stat. Orice presiune asupra copiilor din partea părinților este ireconciliabilă cu legile sovietice, și este în pregătire o nouă lege, care va da copiilor dreptul de a recurge la justiție împotriva „exceselor și represaliilor" venind de la părinții lor. Legea avea să intre în vigoare la 15 Mai 1931 [5]. În logica bolșevică deci, părintele care face copilului său educație religioasă, sau îl sustrage celei atee, face presiuni inadmisibile asupra

---

1. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 74, în *Irenikon*, VII, 3 (Mai-Juin 1930), p. 341.

2. *Chronique religieuse. Actualites*, în *Irenikon*, XVI, 2 (Mars-Avril 1939) p. 149.

3. *Ibidem*, p. 150.

4. Stalin a oprit executarea testamentului mamei sale, care ceruse să i se facă înmormântare bisericească (a murit în anul 1937) și-și lăsa averea de 9000 ruble Bisericii din Tiflis. La mormântul ei a fost așezat un monument cu semnul comunismului, ciocan și secere, care a fost inaugurat solemn în anul 1939 (v. *Chronique religieuse. Actualites*, în *Irenikon*, XVI, 5 (Sept.-Oct. 1939), p. 448; comp. p. 449, n. 3).

5. *Chronique religieuse*, în *Irenikon*, XVI, 3-4 (Mai-Août 1939), p. 250-251.

copilului şi trebue pedepsit; şcoala, care sileşte pe copil să fie ateu şi-i cere să-şi denunţe părinţii credincioşi, nu face presiuni asupra lui!

Regimul comunist nu se mulţumeşte însă cu ceea ce poate să facă şcoala pentru ateizarea copiilor şi a tinerilor, ci interzice educaţia religioasă în general, şi nu numai în familie, ci peste tot, deci şi în biserică, şi mai ales în biserică. Mergerea copiilor la biserică este în adevăr oprită [1], şi nici în particular preoţii nu au voie să facă educaţie şi instrucţie religioasă. Este drept că în teorie ea se admite, cu o autorizaţie specială cerută de părinţi poliţiei [2], dar aceasta nu este decât o cursă întinsă părinţilor, pentru a descoperi şi urmări pe „religioşi". Catehizarea devine deci imposibilă şi este formal interzisă. Nimeni nu poate să facă parte dintr'o comunitate de cult până la vârsta de nouăsprezece ani [3], dar poate să facă parte din „Uniunea ateilor militanţi" dela vârsta de patrusprezece ani [4], iar copila lui Stalin, cum am spus, triumfa asupra lui Dumnezeu, în public, încă dela vârsta de doisprezece ani, când îşi închina solemn şi pueril viaţa întreagă cauzei ateismului în tineret. Trebue să recunoaştem că niciun ateu nu s'a bucurat până acum de o glorie atât de precoce. După capodopera violenţei bolşevice, a persecuţiilor, care este preotul apostat, iată capodopera educaţiei bolşevice, a propagandei: Copilul denaturat, pervertit întru ateism! Dacă, din fericire, preotul renegat este un caz rar, copilul şi tânărul ateizat este aproape regulă, — dureroasă şi turburătoare, ca un blestem înfricoşat abătut asupra Rusiei comuniste. Statistica ateismului moscovit arată că recordul „antireligiunii" îl deţin, pe profesiuni, studenţii, atei până la 90 %, mai atei decât muncitorii [5]. Nu există în lumea întreagă nici atâta milă, nici atâta indignare, câtă trebue să-i smulgă această singură impietate comunistă: Copilul apostat, întors de două ori împotriva firii şi a celor ce i-au dat viaţa: a lui Dumnezeu şi a părinţilor lui.

Opera antireligioasă a şcolii este continuată şi întărită în or-

---

1. Comp. *Chronique religieuse. Actualités*, in *Irénikon*, XV, 5 (Sept.-Oct. 1938), p. 461.

2. *Chronique religieuse*, in *Irenikon* XV, 2 (Mars-Avril 1938), p. 169-170.

3. Vezi aceasta şi alte opriri, *Chronique religieuse. Actualités*, in *Irénikon* XV, 5 (Sept.-Oct. 1938), p. 461.

4. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 91, in *Irénikon*, VI, 4 (Sept.-Oct. 1929), p. 597.

5. Vezi D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 95, in *Irénikon*, VI, 4 (Sept.-Oct. 1929) p. 599.

ganizaţia tineretului comunist[1] numită „Komsomol". Această organizaţie este una din marile griji şi mândrii ale bolşevismului. Ea este asigurarea şi afirmarea comunismului prin tineret. Primind făclia comunismului dela protagonişti, tinerii o vor duce mai departe şi vor lumina sau aprinde cu ea lumea întreagă: Spiritul Komsomolului este — se înţelege — ateu: El luptă cu putere împotriva „prejudecăţilor religioase"[2]. Este coruperea tineretului prin tineret şi totodată desăvârşirea coruperii copilului sovietic, prin ateizarea lui. Cei mai tineri dintre komsomolişti, numiţi emfatic „pionieri", dela vârsta de doisprezece ani, formează adevărate „pepiniere de ateism", în care trebuesc aduşi chiar copiii celor lipsiţi de drepturi politice. Aceşti nefericiţi inconştienţi sunt îndemnaţi să contribue cât mai mult la reuşita războiului antireligios[3].

În şcoli sunt organizate „celule atee"[4], tineretul comunist este înregimentat în Komsomol, cu „pionierii" săi: Copiii şi tinerii formează o mare armată atee, cu scopul monstruos al alungării lui Dumnezeu din lume de către cei de care Hristos zicea: „Lăsaţi copiii să vină la mine" şi care, la intrarea Lui în Ierusalim, se întreceau cu poporul să strige osana, în ciuda cărturarilor, — lui Iisus, care învăţa cu acel prilej lumea, că lui Dumnezeu I se cuvine laudă din gura pruncilor şi a celor ce sug" (Matei XXI, 16). Pe aceştia bolşevismul îi întoarce şi revoltă împotriva lui Dumnezeu, pentru a fi rătăcirea lui întru totul consumată.

Copilul şi tânărul ateizaţi sunt urmăriţi apoi dincolo de şcoala primară şi secundară. Universitatea sovietică este şi ea atee şi ateizantă. Pentru comunism, cum am spus, nu există altă ştiinţă decât cea antireligioasă, ba ştiinţa este prin definiţie opusă religiei şi este atee. Spre deosebire însă de tot ce s'a făcut până acum de alţii, pentru a pune ştiinţa în conflict cu credinţa, comunismul a înfiinţat şcoli speciale de ateism, în care blasfemul se predă cu profesori speciali şi cu un program caracteristic pentru mentalitatea comunistă[5]. Bolşevismul se poate astfel măguli, în impietatea sa,

---

1. Tineretului i se dă o atenţie deosebită în opera nefastă a ateismului comunist. Comp. *Chronique religieuse*, în *Irenikon*, XVI, 3-4 (Mai-Août 1939), p. 251.
2. Formulă modificată din motive tactice astfel: „Komsomolul trebue să explice tineretului răul superstiţiei şi al prejudecăţilor religioase", v. *Dom* C. LIALINE, *Chronique religieuse. L'antireligion en U. R. S. S.*, în *Irenikon*, XIII, 3 (Mai-Juin 1936), p. 327.
3. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, în *Irenikon*, VII, 3 (Mai-Juin 1930), p. 321.
4. Ibidem, pp. 320-321.
5. *Dom* C. LIALINE, *Chronique religieuse russe*, 17, în *Irenikon*, XI, 1-2 (Janvier-Avril 1934), pp. 70-71.

că a făcut din ateism obiect de învăţământ superior special. Că un asemenea învăţământ nu poate să aibă o bază ştiinţifică serioasă este evident.

La Moscova s'a înfiinţat un institut central de învăţământ superior antireligios, cu trei facultăţi: una pentru acţiunea asupra maselor, alta pentru propagandă, alta de pedagogie comunistă[1]. Acest institut este organizat pentru primirea a 1500 studenţi din 49 de ţări[2]. El este deci pregătit ca să instruiască pe agenţii ateizării întregii lumi. În anul 1930 existau în Rusia sovietică peste treizeci de institute de învăţământ superior antireligios, şi altele noi erau proiectate[3]. Pentru a înlesni şi răspândi şi mai mult ateismul, şcolile atee au organizat cursuri antireligioase prin corespondenţă[4].

La şcoala ateismului se pregătesc propagandiştii, care trebue să-l răspândească intens şi metodic în toată ţara. Pe lângă propagandişti bărbaţi, există şi propagandiste, organizate în brigade atee feminine[5]. Brigade urbane[6] au menirea specială de a răspândi ateismul în oraşe, celulele atee la sate[7]. Uzinele au deasemenea celulele[8] lor atee, care lucrează pentru convertirea la necredinţă a tuturor lucrătorilor. De altfel, orice familie comunistă trebue să devină o celulă bezbojnică desăvârşită[9]. Pentru armată, ateismul se predă în academiile militare, care au toate catedre de ateism[10]. Legaţiile sovietice chiar au ataşaţi atei, specialişti în chestiunile religioase şi confesionale[11]. În felul acesta, nicio instituţie sovietică, niciun domeniu de activitate, nicio vârstă, niciun colţ de ţară sau de

1. Acelaşi, *Chronique religieuse. L'antireligion en U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XIII, 3 (Mai-Juin 1936), p. 325.

2. *Chronique religieuse. Actualités*, in *Irenikon*, XVI, 2 (Mars-Avril 1939), p. 149.

3. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 69. in *Irenikon*, VII. 3 (Mai-Juin 1930), p. 337.

4. Acelaşi, *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 19, in *Irenikon*, VII, 1 (Janvier-Fevrier 1930), p. 91.

5. *Dom* C. LIALINE, *Chronique religieuse. L'antireligion en U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XIII, 3 (Mai-Juin 1936), p. 321. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 63, in *Irenikon*, VII, 3 (Mai-Juin 1930), pp. 320-321.

6. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 68, in *Irenikon*, VII, 3 (Mai-Juin 1930), p. 332.

7. Ibidem, p. 320.

8. Comp. ibidem, p. 320.

9. Ibidem, p. 321.

10. *Chronique religieuse. Orthodoxie russe*, in *Irenikon*, XIV, 4-5 (Juillet-Oct. 1937), p. 428.

11. Pregătiţi în institutul de ateism, v. ibidem.

viaţă nu scapă influenţei ateismului propagandist, organizat într'o reţea de „celule atee". Demonul roşu face o sforţare uriaşă, folosind toate mijloacele şt metodele posibile, pentru a atrage la apostasie toată Rusia şi apoi toată lumea. În alte privinţe, comunismul va reuşi sau nu; în aceasta vrea cu tot dinadinsul să reuşească. Ateismul stă în fruntea programului şi ţelurilor lui, şi pentrucă bolşevismul vrea să creeze un om nou, obiectul marilor lui preocupări atee este, cum am spus, omul de mâine: tânărul şi copilul Uniunea sovietică trebue să fie neapărat atee, atee militantă. Aceasta interesează mai presus de toate. Stalin o declara unui „eminent ateu": Cu toată libertatea de conştiinţă asigurată în U. R. S. S., ţara trebue să rămână fundamental atee, prin educaţia antireligioasă a tineretului [1]. Amintind aceasta, învederăm odată mai mult ce mare şi grav pericol însemnează pentru Biserică ateismul comunist.

Mijloacele şi materialul de propagandă atee în popor sunt uimitoare.

Propagandiştii atei cutreieră Rusia, în echipe de „conferenţiari roşii" [2] sau individual, pentru a alunga de pretutindeni ideia de Dumnezeu. Succesul lor nu este totdeauna asigurat. Ştiinţa atee este adesea surprinsă de auditori cu întrebări, la care propagandiştii nu pot răspunde, şi nu odată s'au compromis şi au plecat ruşinaţi. Uniunea ateilor militanţi şi autoritatea de stat dau însă cu atât mai multă atenţie acţiunii propagandiştilor conferenţiari, ameliorând pregătirea lor, obligându-i să treacă examene [3] şi controlându-i. In serviciul lor şi al acţiunii antireligioase în general, stă totodată un imens material scris, revărsat asupra Rusiei ca un potop: Ziare, reviste, cărţi de literatură şi de pseudo-ştiinţă, pline de blasfeme la adresa lui Dumnezeu şi a religiei, formează pâinea cea de toate zilele a cetăţeanului sovietic [4]. Ele se tipăresc şi răspândesc cu avionul şi camionul, în zeci şi sute de mii, în milioane de exemplare [5], fiind scrise

1. *Chronique religieuse. Actualites*, in *Irenikon*, XV, 5 (Sept.-Oct. 1938), pp. 462-463.

2. *Chronique. Orthodoxie*, in *Irenikon*, V, 1 (Janvier 1928), p. 38.

3. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 63, in *Irenikon*, VII, 3 (Mai-Juin 1930), p. 320.

4. Comp. acelaşi, *Chronique de l'Orthodoxie russe*, in *Irenikon*, VI, 4 (Sept.-Oct. 1929), p. 539 (rolul presei în acţiunea ateismului). In fruntea presei atee stau publicaţiile Uniunii ateilor militanţi „Antireligioznik" şi „Bezbojnic" (v. *Dom* C. Lialine, *Chronique religieuse. L'antireligion en U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XIII, 3 (Mai-Juin 1936), pp. 310-311.

5. *Chronique religieuse. Actualites*, in *Irénikon*, XVI, 5 (Sept.-Oct. 1939).

pentru toate profesiunile şi pentru toate vârstele, chiar pentru copii [1]. Literatura atee vrea să strice tot ce ar mai putea să rămână ca idee religioasă în statul comunist. Locul de frunte îl ocupă în această literatură „Manualul ateu" [2], cartea de temeiu a comunismului, iar o aşa numită „biblie antireligioasă" în treisprezece limbi [3] este desigur menită să fie pentru atei ceea ce este biblia pentru credincioşi.

În acelaşi timp, comunismul a luat toate măsurile ca literatura religioasă să dispară complet sau să fie boicotată [4]. Tipografiile au ordin să nu tipărească nicio carte religioasă [5], iar din afară de graniţele Uniunii Sovietelor nu se poate aduce niciuna. Nici sf. Scriptură, nici cărţile de slujbă bisericească nu se pot tipări sau importa, şi se urmăreşte chiar distrugerea celor existente [6]. Este una din cele mai grele măsuri comuniste împotriva Bisericii şi a credinţei. Pe lângă acestea, citirea în public a sfintei Scripturi şi a cărţilor religioase, atât cât se mai găsesc, este interzisă şi pedepsită [7]. Cercurile de lectură religioasă, cercuri biblice, cercuri catehetice, — ca şi comitetele de ajutor, sunt deasemenea interzise [8]. Creştinii simţeau ca foarte gravă măsura lui Iulian Apostatul de a le interzice cartea păgână şi cultura clasică, trimiţându-i ironic la Matei şi la Luca ai lor. Comuniştii iau creştinilor şi dreptul firesc de a-şi citi cartea sfântă. Din biblioteci se înlătură deasemenea tot ce cuprinde idei religioase, sau nu se dă pentru citit. S'au format chiar biblioteci întregi cu

---

p. 446, n. 1, 452-453. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 54, in *Irénikon*, VI, 3 (Juin-Aout 1929), p. 417.

1. *Chronique. Russie*, în *Irénikon*, V, 10-12 (Oct.-Déc. 1928), p. 526. *Chronique religieuse. Orthodoxie russe*, în *Irénikon*, XIV, 4-5 (Juillet-Oct. 1937), p. 428.

2. *Chronique religieuse. U. R. S. S*, în *Irénikon*, XVI, 3-4 (Mai-Août 1939), p. 254. S'a editat deasemenea un „Manual pentru muncitorii din cercurile antireligioase", v. CHARLES PFLEGER, *L'Impiété russe*, în *Irénikon*, X, 1 (Janvier-Fevrier 1933), p. 37.

3. *Chronique religieuse. Actualités. U. R. S. S.*, in *Irénikon*, XV, 1 (Janvier-Février 1938), p. 57.

4. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*. 57, în *Irénikon*, VI, 3 (Juin-Août 1929), p. 422.

5. Ibidem, pp. 421-422.

6. *Chronique religieuse. Actualités. U. R. S. S.*, in *Irénikon*, XVI, 1 (Janvier Fevrier 1939), p. 41: „des autodafé de Bibles ont eu lieu à Omsk".

7. Ibidem, p. 40.

8. *Chronique religieuse. Actualités. U. R. S. S.*, în *Irénikon*, XV, 5 (Sept.-Oct. 1938), p. 461.

cărţi atee [1]. Se fac până şi excursiuni de propagandă anticlericală [2], adevărate turneuri de ateism, şi totodată inspecţii antireligioase.

Arta [3] serveşte aceluiaşi scop antireligios: Teatrul, cinematograful, literatura, muzica, artele plastice, toate sunt puse la contribuţie în lupta împotriva lui Dumnezeu, în toate este batjocurită credinţa. Nu se admite nici refacerea picturii bisericilor, şi numai cu greutate s'a reuşit a se da aprobare unor pictori, ca să restaureze monumente de artă religioasă. In schimb, muzeele antireligioase sunt numeroase, ele găsindu-se in toate oraşele mai mari, şi sunt pline de impietăţi grafice şi plastice şi de obiecte fabricate in atelierele speciale. Se organizează deasemenea expoziţii antireligioase, care batjocuresc ideia de Dumnezeu, Biserica şi clerul [4].

„Ştiinţa" şi tehnica sunt unul din mijloacele preferite de propaganda antireligioasă. Radio, telegrafia fără fir [5], televiziunea [6] sunt folosite pentru a răspândi ideea comunistă atee până la mari distanţe, în toată Uniunea sovietică şi dincolo de hotarele ei. Staţiuni puternice de radio-difuziune [7] trâmbiţează în mai multe limbi, în lumea largă, antireligiunea comunistă. Un observator ambulant duce poporului rus lumina ştiinţei atee [8]. Socotindu-se în orgoliul lor inconştient apologeţii şi campionii ştiinţei, în numele căreia Stalin însuşi, marele savant al veacului nostru, declară

1. In anul 1927 erau numai în Rusia centrală 30.000 asemenea biblioteci, v. *Chronique. Russie*, in *Irénikon*, V, 1 (Janvier 1928) p. 38. Comp. şi D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 18, in *Irenikon*, VII, 1 (Janvier-Fevrier 1930), pp. 89-90 (ideia de a se distruge cărţile religioase a fost dată de văduva lui Lenin, Krupskaia).

2. *Chronique. Orthodoxie. Russie*, in *Irenikon*, V, 10-12 (Oct.-Dec. 1928), p. 533.

3. Artă antireligioasă pentru mase, comp. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 63, in *Irenikon*, VII, 3 (Mai-Juin 1930), p. 320. Acelaşi, *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 88, în *Irenikon*, VI, 4 (Sept.-Oct. 1929), p. 593.

4. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 72, in *Irenikon*, VII, 3 (Mai-Juin 1930), pp. 338-339. *Dom* C. LIALINE, *Chronique religieuse. L'antireligion en U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XIII, 3 (Mai-Juin 1936), p. 325.

5. Cu ore atee speciale pentru copii, v. *Chronique religieuse. Actualites, U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XV, 2 (Mars-Avril 1938), p. 171. Comp. (pentru campania antipascală) *Actualites religieuses*, in *Irenikon*, XIII, 2 (Mars-Avril 1936), p. 211: 62 de posturi de emisiune cu un total de 2000 de ore in 19 limbi).

6. *Chronique religieuse. U.R.S.S.*, in *Irênikon*, XVI, 3-4 (Mai-Août 1939) p. 254.

7. *Actualites religieuses. Orthodoxie russe*, in *Irenikon*, XIII, 4 (Juillet-Août 1936), p. 457.

8. *Chronique religieuse. Actualites. U. R. S. S.*, *Irenikon*, XV, 4 (Juillet Août 1938), p. 369.

ca luptă impotriva religiei, comuniştii văd în tehnică remediul tuturor relelor de care suferă omenirea[1]. „Sunt contra religiei — zice ţarul roşu — pentrucă sunt pentru ştiinţă". „Suntem mândri de a curăţa frumoasa noastră patrie sovietică de putregaiul superstiţiilor ignoranţei, al intoxicării cu „rachiul" spiritual, care este religia. Suntem siguri că vom scăpa tot pământul de aceste murdării"[2]. Comuniştii îşi fac astfel o datorie şi o onoare din a opune „ştiinţei popilor[3]" adevărata ştiinţă, care este a lor, iar oamenii de ştiinţă din restul lumii n'au protestat, măguliţi poate de atâta cinste făcută ştiinţei!

In numele ştiinţei, bolşevicii insultă pe Dumnezeu şi religia în congrese atee monstre[4], la care invită delegaţi străini, şi trimit pe ai lor la congrese atee străine, cum a fost cel dela Londra. In numele ştiinţei combat religia pe toate căile, şi nu se mulţumesc doar să-şi predice ateismul, ci şi practică blasfemele lor. Scot din biserici şi din mânăstiri moaşte venerate de credincioşi şi le prezintă vulgului[5] în muzee sau în expoziţii, ca pe corpuri descompuse, pentru a le ascunde apoi, atunci când văd că vizitatorii vin să le cinstească tot ca pe moaşte. In numele ştiinţei s'au ridicat crematorii[6], dintre care unele stau încă goale; în numele ştiinţei se batjocuresc înmormântările făcute de credincioşi[7], aşa cum se batjocuresc toate actele şi obiectele de cult: icoane, cruci vase, veşminte bisericeşti şi celelalte.

Oricât şi-ar pune însă comunismul masca falsă a ştiinţei şi a liberei-cugetări, el apare aşa cum este: vulgar, grosolan, pervers, neruşinat. Mijloacele lui de propagandă sunt adaptate scopului lui distrugător, negator. Ele se acordă toate in „critica"

---

1. V. declaraţia lui Iaroslavski la congresul ateilor ţinut la Moscova, 10-15 Iunie 1929, la D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 90, *Irénikon*, VI, 4 (Sept.-Oct. 1929), p. 596.

2. Citat de *Dom* C. Lialine, *Chronique religieuse. L'antireligion en U. R. S. S.*, in *Irénikon*, XIII, 3 (Mai-Juin 1936), p. 316.

3. Ibidem.

4. Comp. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 89, in, *Irénikon*, VI, 4 (Sept.-Oct. 1929), p. 595: aproape o mie de delegaţi la congresul dela Moscova, 10-15 Iunie 1929.

5. Clarence Augustus Manning, *La Religion et les Soviets*, in *Irénikon* VI, 1 (Janvier-Fevrier 1929), p. 53 (trad. din rev. *American Church Monthly*, XXIV, 1928, Nov.)

6. *Chronique. Orthodoxie. Russie*, in *Irénikon*, V, 1 (Janvier 1928), p. 39.

7. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 74, in *Irénikon*, VII, 3 (Mai-Juin 1930), p. 342 (după *Vozrojdenie* (Paris), 19 Mai 1930).

gen bolşevic, care profanează prin batjocură, satiră, ridiculizare, culminând în caricatura antireligioasă, expresie a geniului propagandei antireligioase. Bolşevismul nu se mulţumeşte să „convingă" popoarele Uniunii sovietice pe calea instrucţiunii şi educaţiei atee, impuse tuturor instituţiilor şi profesiunilor; nereuşind să convingă uşor, el caută cu atât mai mult să distrugă credinţa prin batjocură, s'o ucidă prin ridicul. Niciodată nu s'a revărsat în adevăr asupra religiei atâta „critică" satirică, şi niciodată poate efectele sarcasmului şi pamfletului n'au fost mai bine calculate şi mai mult urmărite decât în acţiunea antireligioasă a comunismului.

Este mai ales un punct în programul propagandei atee a Sovietelor, în care se concentrează tot ce poate comunismul ca artă şi ştiinţă antireligioasă, ca „inteligenţă" şi neseriozitate profanatoare de lucruri sfinte. Cel mai apreciat mijloc de a lovi şi a jigni credinţa şi pietatea în Rusia sovietică sunt campaniile duse împotriva marilor sărbători creştine, Naşterea Domnului şi Paştile [1]. Campaniile antipascale în deosebi sunt „arma clasică" a impietăţii comuniste împotriva bisericilor ce au mai rămas, pline încă de credincioşi, ceea ce sporeşte furia atee. Este de neînchipuit la ce scandaluri şi parodii antireligioase se dedau comuniştii cu prilejul sărbătorilor creştine, organizând zeci de mii de conferinţe atee, spectacole profane, razzii şi atacuri în biserici, orgii şi demonstraţii vulgare [2], pentru a turbura slujba religioasă, a scoate pe credincioşi din biserici sau a-i împiedeca să meargă acolo. Este pur şi simplu ridiculă, în fanatismul ei, sforţarea de a-i abate pe creştini dela biserică în zilele sfintelor lor amintiri. Pe lângă cortegii carnavaleşti de stradă, se organizează cursuri, ore de lucru suplimentare, spectacole teatrale, cinematografice sau muzicale, la care sunt chemaţi cetăţenii, pentru a nu merge la biserică, unde-i atrage chiar pe unii necredincioşi o irezistibilă nostalgie a unei mari bucurii pierdute. În grija ce au bolşevicii de a sustrage bisericilor pe credincioşi la aceste zile mari, au mers până la a trimite doici mamelor cu copii la sân, pentru ca acestea să poată merge la spectacolele sau la conferinţele antireligioase organizate de ei în marile sărbători creştine.

---

1. Comp. *Actualités religieuses. Orthodoxie russe*, în *Irénikon*, XIII, 2 (Mars-Avril 1936), p. 211. *Chronique religieuse. Actualités*, în *Irénikon*, XV, 1 (Janvier-Février 1938), p. 58. *Chronique. Orthodoxie. Russie*, în *Irénikon*, V, 5-6 (Mai-Juin 1928), p. 271. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 68, în *Irénikon*, VII, 3 (Mai-Juin 1930), pp. 330-333.

2. Idee de un „Crăciun ateu", organizat de tineretul comunist în 1927, dă rev. *Irénikon*, V, 2 (Février 1928), p. 102 *(Chronique. Orthodoxie. Russie)*.

Pentru a da idee de impietatea manifestaţiilor comuniste, organizate de komsomolişti şi bezbojnici ca tablouri vii, spre a batjocori pe Dumnezeu şi cele sfinte, redăm după revista „Irénikon" dintr'o scrisoare dela Moscova, publicată de ziarul „Dni" şi reprodusă de „Revue des deux Mondes", următoarele [1]:

„Figuranţii erau îmbrăcaţi în veşminte sacerdotale; cei mai mulţi purtau costumul preoţilor ortodocşi, cu păr lung şi cu bărbi sbârlite. Automobile erau ocupate de indivizi travestiţi în Dumnezeu, în membrii sfintei Familii şi în sfinţi. Fecioara, cu Pruncul în braţe, era îmbrăcată în uniforma unui soldat roşu. Inscripţii nelegiuite fluturau pe deasupra grupurilor".

Pe ele se putea citi: „religia este opium pentru popor. Religia este un instrument în mâinile burgheziei pentru a stăpâni clasa muncitoare şi a o robi. Jos cu zeii! la urzici cu ei! Cardinalii, rabinii, pastorii, parohii, popii, hogii sunt duşmanii noştri cei mai crâncenii. Suntem totdeauna gata să masacrăm popimea". Şi alte asemenea insanităţi de un cinism adesea revoltător, mai ales la adresa sfintei Fecioare. In aceste cortegii, este reprezentat un episcop care binecuvintează poporul cu o mână, iar cu cealaltă mângâe o făptură care închipue pe Fecioara Maria; un cardinal care binecuvintează pe un lucrător, în timp ce dă unui capitalist cătuşe pentru el. Falşi călugări, în situaţii indecente, îşi sparg pieptul cântând cuvinte grosolane. Un popă beat, cu părul vâlvoiu, rosteşte fraze incoherente, dintr'o căruţă trasă de o mârţoagă: unii se apropie de el cu mâinile împreunate cerându-i binecuvântarea.

Toată această procesiune caraghioasă se opreşte în faţa bisericilor celor mai venerate de popor, parodiază slujba religioasă şi cântă în cor, pe melodii liturgice, cântece de desfrâu. Intr'o zi, unul din aceste cortegii se îndreaptă spre catedrală la vremea liturghiei. Fu ridicat un rug cu icoane şi cu manechine în chip de sfinţi. De spânzurători atârnau chipuri ridicule ale lui Hristos, Iehova, Buda şi Mahomed. In jurul rugurilor aprinse şi al spânzurătorilor, tineri comunişti de ambe sexe organizară dansuri obscene însoţite de cântece şi de vociferări".

Bolşevismul nu se opreşte nici aici. El ştie că nu ajunge să persecute Biserica, să critice credinţa, să batjocorească cele sfinte, ci trebue să le şi înlocuiască. In locul sărbătorilor creştine a introdus sărbători comuniste [2], a desfiinţat Duminica, a înlocuit emblemele şi simboalele creştine cu cele comuniste [3], a pus

1. S. BROUSSALEUX, *La persécution de l'idée religieuse en U. R. S. S.*, in *Irénikon*, XI, 6 (Nov.-Déc. 1934), p. 575. Articol foarte interesant (pp. 572-583), continuare din nr. 5 (Sept.-Oct. 1934), pp. 425-437.

2. *Dom* C. LIALINE, *Chronique religieuse. L'antireligion en U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XIII, 3 (Mai-Juin 1936), p. 308.

3. Chiar obiecte tradiţionale obişnuite sunt ornamentate bolşevic, ca de exemplu pomii de Crăciun (v. *Chronique religieuse. Actualités. U. R. S. S.*, in *Irénikon*, XVI, 1 (Janvier-Février 1939), p. 45, iar verigheta este combătută ca

steaua roşie în locul crucii [1], şi voind să combată creştinismul cu propriile lui arme, a recurs la ideea de a înfrumuseţa ceremoniile profane, pentru a face concurenţă celor bisericeşti [2]. Ceea ce nu poate să combată sau să imiteze, bolşevismul interzice. Aşa a interzis, printre multe altele, caritatea creştină, oprind Biserica de a mai face binele [3], pentru a se dovedi odată mai mult că bolşevismul este domnia celui rău. Iar pentru ca „religioşii" să nu poată avea nicio influenţă politică, nu se admite candidatura lor la alegeri [4].

Credinţa nu mai are deci niciun loc, niciun drept, niciun cuvânt: Clopotele nu mai sună [5], slujbele religioase sunt interzise sau turburate, preoţii nu mai pot predica şi învăţa, punerea în discuţie publică a anumitor probleme sociale, ca pacea şi răsboiul, este interzisă credincioşilor [6]; Biserica nu mai poate vorbi nici pentru cei vii, nu se mai poate ruga nici chiar pentru cei morţi [7]. Ea trebue cufundată în complet dispreţ, în tăcere şi în uitare. Compromiterea şi desfiinţarea ei pe toate căile, directe şi indirecte, de drept şi de fapt bolşevic: aceasta urmăreşte odiosul

---

„simbol burghez al căsătoriei" şi „semn al unei lumi capitaliste perimate", *Chronique religieuse. Actualites. U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XVI, 5 (Sept.-Oct. 1939), p. 449.

1. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 88, in *Irenikon*, VI, 4 (Sept-Oct. 1929), p. 594. Monumentele funerare trebue să aibă emblema sovietică (ciocanul şi secera), in loc de cruce, emblemă care a fost pusă chiar la mormântul mamei lui Stalin, împotriva dorinţei ei (comp. *Chronique religieuse. Actualités. U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XVI, 5 (Sept.-Oct. 1939), pp. 448-449.

2. Comp. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, in *Irenikon*, VI, 4 (Sept.-Oct. 1929), p. 594.

3. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 45, in *Irenikon*, VI, 3 (Juillet-Août 1929), p. 411.

4. *Chronique religieuse. Actualites. U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XV, 4 (Juin-Aout 1938), p. 368.

5. Comp. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 56, in *Irenikon*, VI, 3 (Juin-Août 1929), pp. 420-421.

6. Măsura a fost luată de N. Ejov (G. P. U.) împotriva predicatorilor creştini, opriţi deasemenea de a vorbi despre socialism şi creştinism, v. *Chronique religieuse. Actualités. U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XV, 2 (Mars-Avril 1938), p. 170.

7. La Moscova (1936) au fost arestaţi 80 de preoţi, la Leningrad 110, la Kiev 95, cei mai mulţi pentrucă au vrut să facă rugăciuni pentru odihna sufletului mitropolitului Antonie Chrapoviţki, v. *Actualites religieuses. Orthodoxie russe*, in *Irenikon*. XIII, 5 (Sept.-Oct. 1936), pp. 383-384. Un preot dela Kazan a fost ucis pentru vina de a fi făcut deasemenea rugăciuni pentru Tuchacevski, executat din ordinul guvernului bolşevic. Mătuşa lui Tuchacevski, o bătrână de 80 de ani, care ceruse acest serviciu preotului, a fost închisă şi a murit în închisoare. v. *Chronique religieuse. Actualités. Orthodoxie russe*, in *Irenikon*, XIV, 4-5 (Juillet-Octobre 1937), p. 429, n. 2.

regim de persecuţie şi de propagandă comunistă. Seriozitatea acestei preocupări scelerate de oameni posedaţi o învederează grija obsedantă, cu care guvernul bolşevic a prevăzut în planul cincinal combaterea şi distrugerea Bisericii în statul sovietic, cu terminarea la termen fix şi scurt a credinţei, celei de când lumea în Dumnezeu.

Şi pentrucă demonul roşu vede că tot arsenalul şi aparatul său ateu nu-i ajunge ca să-şi atingă scopul, recurge la cel mai perfid mijloc de a profana şi a lovi Biserica, la compromisul cu Satan. Compromisul este în adevăr mai periculos decât persecuţia şi mai nefast decât propaganda. El este punctul cel mai critic pentru Biserică în toată acţiunea antireligioasă a comunismului: Este pătrunderea duşmanului de moarte al Bisericii în incinta ei, insinuarea Anticristului deghizat în sanctuarul Domnului. A lovi Biserica în faţă este mai puţin primejdios decât a ridica împotriva ei o organizaţie similară, care ar putea, prin aparenţele ei, să amăgească pe naivi şi să satisfacă pe ipocriţi. A persecuta Biserica înseamnează a o întări; a o contraface înseamnează a o slăbi. Bolşevismul a încercat şi a reuşit aceasta, opunând Bisericii ortodoxe o Biserică roşie, aşa numita „Biserică vie" şi „înnoitoare"[1], care este a treia capodoperă de impietate a bolşevismului: După preotul apostat şi după copilul ateu, împerecherea Bisericii, Biserica anti-Biserică!

N'am sfârşi cu procedeele de persecuţie şi de propagandă antireligioasă în Rusia sovietică, dacă am înşira toate pretextele şi mijloacele folosite de comunişti, pentru a combate şi a discredita religia în viaţa poporului rus, iar efectele acţiunii atee sunt mai grave decât putem arăta aci. Este drept că încă nu s'a putut şi nu s'ar putea stinge credinţa creştină, în Rusia pravoslavnică. Dimpotrivă, ea s'a trezit şi rezistă cu eroismul primelor secole creştine. Rusia martiră dă bucurii şi nădejdi, care compensează durerea şi groaza ce inspiră Rusia comunistă. Readusă la epoca sângeroasă a catacombelor, Biserica a fost readusă şi la epoca glorioasă a muceniciei creştine. Sângele martirilor ei spală păcatele şi întăreşte temeliile Bisericii de mâine. Rebotezată în acest sânge, ortodoxia rusă va putea fi mai curată, mai puternică şi mai cinstită decât până acum. Dar răul făcut de ateismul comunist

---

1. Despre situaţia bisericească din Rusia în general, de văzut lucrarea bine informată: MILAN P. ŞESAN, *Biserica ortodoxă rusă de după războiu. Vol. I. Biserica rusă pe teritoriul U. R. S. S.*, Cernăuţi 1937. Despre „Biserica vie", v. cap. IV, pp. 86-99.

într'un sfert de secol este imens și urmele lui nu se vor șterge tot atât de curând.

Biserica rusă a fost răzvrătită și desbinată, întoarsă astfel împotriva sa însăși. Biserica „vie" și „înnoitoare" (renovatoare) a fost făcută instrument de subminare a Bisericii ortodoxe [1], o Biserică ucrainiană [2] mijloc de sfâșiere a Bisericii panruse, un cler comunizat, pus sau agreat de guvern [3], opus ierarhiei canonice. Biserica întreagă a fost fărâmițată și descompusă în simple asociații de cult locale, care nu pot funcționa decât cu aprobare specială, supraveghiate sever și strâmtorate din ce în ce mai mult, până la completă paralizare și dispariție a religiei. Bolșevicii voiau să limiteze numărul preoților la unul la o sută de mii de credincioși [4]. Circulația clericilor este interzisă în Rusia sovietică, iar dinafară nu pot veni [5]. Chiar străinii care frecventează bisericile sunt indezirabili [6]. Pregătirea și recrutarea clerului nu se mai pot face regulat [7].

Confuzia religioasă este mare și dureroasă: Spiritul sectar s'a întins mult [8], cultul a suferit în unele părți atingeri și reforme, rituri noi s'au impus poporului [9], laici delegați iau adesea locul preoților [10], până și copii de 15 ani [11]. Terorizați și desorien-

---

1. Renovatorii au recunoscut regimul comunist. Ei nu se deosebesc în doctrină de Biserica ortodoxă, dar detestă pe „Tihonieni", v. *Chronique. Orthodoxie. Russie*, în *Irenikon*, V, 7—9 (Juillet—Sept. 1928), p. 408.

2. v. MILAN P. ȘESAN, *op. cit.*, pp. 104—123.

3. Comp. *Chronique religieuse. Actualites. U. R. S. S.*, în *Irenikon*, XV, 5 (Sept.—Oct. 1938), p. 460. Poporul nu recunoaște episcopii puși de guvern, v. *Chronique. Orthodoxie. Russie*, în *Irenikon*, V, 1 (Janvier 1928), p. 37.

4. Propunerea lui Iaroslavski, v. *Chronique religieuse. Actualites. U. R. S. S.*, în *Irenikon*, XV, 2 (Mars—Avril 1938), pp. 169—170.

5. *Actualites religieuses. Orthodoxie russe*, în *Irenikon*, XIII, 3 (Mai—Juin (1930), p. 333.

6. Și chiar obligați să părăsească Rusia, v. *Chronique religieuse. Actualites. U. R. S. S.*, în *Irénikon*, XV, 4 (Juillet—Aout 1938), p. 365.

7. Comp. *Chronique religieuse. Actualites. U. R. S. S.*, în *Irenikon*, XV, 2 Mars—Avril 1938), pp. 173—174, unde se vorbește și despre spiritul clerului nou.

8. v. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 52, în *Irenikon*, VI, 3 (Juin—Août 1929), pp. 414—415. *Chronique. Orthodoxie. Russie*, în *Irenikon*, V, 10—12 (Oct.—Dec. 1928), pp. 541—544; comp. și MILAN P. ȘESAN, *op. cit.*, pp. 124—128.

9. Poporul le-a refuzat, v. CLARENCE AUGUSTUS MANNING, *loc. cit.*, p. 55. Din cauza stării de persecuție, cultul a fost simplificat, comp. *Chronique religieuse. Actualités. U. R. S. S.*, în *Irenikon*, XV, 5 (Sept.—Oct. 1938), p. 464. *Chronique religieuse. U. R. S. S.*, în *Irenikon*, XVI, 3—4 (Mai—Aout 1939), p. 256.

10. v. ultimul loc indicat în nota precedentă (p. 256).

11. v. *Chronique religieuse. Actualites. U. R. S. S.*, în *Irenikon*, XV, 5 (Sept.—Oct. 1938), p. 465.

tați, unii au căutat să împace inima lor cu legea, încercând să slujească la doi domni, lui Hristos și comunismului. Și au ajuns astfel să țină adunări de cult, în care se citește Evanghelia și se cântă Internaționala [1]. Mulți așteaptă a doua venire în curând a Mântuitorului [2], alții formează asociații religioase clandestine [3]. Sentimentul religios se denaturează, superstiția înflorește [4].

Legal nu mai există o Biserică creștină în Republica Sovietelor, deși mai există încă mulți credincioși. Ideia de bază a Bisericii, care este ἐκκλησία, adică adunare, — societate și comunitate, în comuniune de credință, de nădejde și de dragoste creștină, manifestată și susținută mai ales prin cult; organism unitar și universal, cuprinzând și asociind în același duh pe toți credincioșii, formând un singur corp cu multe mădulare, este practic interzisă în statul comunist. Membrele au fost sfâșiate, corpul mutilat, dezorganizat, desmembrat: Păstorii bătuți, oile risipite, — principiu declarat de bolșevism cu cinism [5] și aplicat cu consecvență diabolică.

Aceasta este imaginea Bisericii ruse, și nu o simplă imagine, ci o realitate crudă și tristă, cum creștinismul n'a cunoscut până acum. Când se zice că bolșevismul a întors Biserica înapoi cu șasesprezece secole, luându-i ceea ce i-a dat Constantin cel Mare, se spune desigur un adevăr, dar adevărul întreg este mai trist decât acesta. In Rusia comunistă, situația Bisericii este mult mai grea decât era în imperiul roman păgân. Atunci exista o Biserică tânără, puternică și unitară, solid organizată și bine adaptată la toate nevoile și rigorile: așa de puternică și de rezistentă, încât unul din cei mai cruzi persecutori ai creștinismului, cel cu care persecuțiile au atins punctul lor culminant, Galeriu, a întins tremurând, de pe patul de moarte (311), Bisericii persecutate

1. Secta numită „Reîntoarcerea la Evanghelie", din care făceau parte și unii comuniști. Șeful ei a fost împușcat, v. *Chronique religieuse. U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XVI, 3—4 (Mai—Aout 1939), p. 248.

2. *Chronique religieuse. Actualités. U. R. S. S.*, in *Irénikon*, XVI, 1 (Janvier—Fevrier 1939), p. 47 (apocaliptica este o tendință generală).

3. Ibidem, p. 46.

4. Comp *Chronique religieuse. U. R. S. S.*, in *Irénikon*, XVI, 3—4 (Mai—Aout 1939), pp. 255—256. A apărut chiar fenomenul magiei (v. p. 256, n. 1).

5. *Chronique. Orthodoxie. Russie*, in *Irenikon*, V, 1 (Janvier 1928), p. 37: Profesorul X, revenit dela Moscova, a făcut declarațiile următoare: Când am cerut unui comisar al poporului să-mi explice metodele sale științifice de lupta antireligioasă, el mi-a răspuns cinic că ateismul explică cuvintele Evangheliei „Când păstorii vor fi îndepărtați, turmele se vor risipi".

mâna toleranţei şi a împăcării, recunoscând astfel învinşi şi ruşinaţi de creştini pe toţi persecutorii păgâni, dela Neron până la el.

Este momentul să amintim cu aceasta, că niciunul din câţi au încercat până acum să contrazică opera lui Iisus Hristos sau să combată Biserica, n'a îndrăsnit atât de mult împotriva ei: N'a conceput aşa arme şi nu le-a mânuit cu atâta perseverenţă şi perversitate, ca bolşevismul. Păgânii au întrebuinţat numai în parte metodele de reprimare a creştinismului, şi abia dacă a conceput un persecutor târziu şi brutal, ca Maximin Daia, sau un rafinat rătăcit, ca Iulian Apostatul, să batjocurească pe Iisus Hristos în şcoală, să ridiculizeze creştinismul în pamflete, sau să aţâţe patimile vulgului împotriva Bisericii. Păgânismul şi islamismul au întrebuinţat mai ales violenţa şi măsurile administrative. Comunismul ştie că acestea nu ajung pentru descreştinarea omenirii şi a imaginat metode de luptă şi de propagandă mult mai periculoase. În imperiul roman şi în islamism, nicio măsură de stat şi nicio mişcare populară n'a putut lovi vreodată pe toţi creştinii. Metodele comunismului îi vizează şi ating pe toţi şi toate: oameni şi instituţii, suflet şi bunuri. Imperiul roman şi statele mahomedane nu puteau să urmărească pe creştinii de peste hotarele lor. Comunismul îşi trimite ideile şi agenţii şi se întinde cu mijloacele moderne de comunicaţie şi de propagandă până la marginile lumii. În imperiul roman şi în statele musulmane era posibil ca Bisericile să se ajute între ele, sau să primească ajutor dinafară. Bolşevismul a izolat Rusia de toată lumea şi o ţine robită, fără glas, unui regim de teroare. Şi fiind, spre deosebire de păgânism şi mahomedanism, propagator al ideii atee, prozelitist al necredinţei şi al nelegiuirii, contând pe puterea şi pe efectul revoluţiei sale şi a procedeelor ei de luptă, el socoteşte să poată termina cu Dumnezeu şi cu religia într'un timp record: Până la 1967, adică în cincizeci de ani dela isbucnirea revoluţiei comuniste, Uniunea Republicilor sovietice va fi complet atee. Aşa cel puţin declara Iaroslavski-Gubelmann [1], şeful „Uniunii ateilor militanţi", monstruoasa organizaţie antireligioasă, care terorizează un mare popor religios şi vrea apostasia lui.

Este drept că bolşevismul voia şi spera să termine cu religia în termene mult mai scurte: La sfârşitul primei perioade cincinale (1928—1933), sau poate în anul 1937. În adevăr, nimic

---

1. *Chronique religieuse. Actualités. U. R. S. S.*, în *Irénikon*, XV, 4 (Juillet-Août 1938), pp. 368—369

n'a fost urmărit cu mai multă sete și așteptat cu mai mare bucurie în planul cincinal [1], decât distrugerea Bisericii. Această sforțare uriașă de a termina in abia cinci ani cu ceea ce omenirea păstrează și cultivă dela inceputul lumii, dă luptei antireligioase a comunismului un aspect grandios de efort titanic al unui demiurg nebun, care intrece in impietate și in groază oribila bestie a Apocalipsei. A încerca distrugerea credinței în cinci ani, este a incerca imposibilul. Bolșevismul știa că lucrul este greu și a învățat apoi că este și de lungă durată. Dar hotărîrea lui de a [illegible] rici Rusia și lumea cu ateismul comunist era și a rămas atât de mare și neschimbată, încât el nu poate admite că n'ar reuși s'o facă. Și în măsura in care credința refuză, in chipul cel mai firesc, să se lase ștearsă din sufletul omului prin teroarea persecuției și a propagandei atee, comunismul se înverșunează cu sporită urgie și demență să termine cu ea prin orice mijloc. La culmea nerușinării, a perfidiei și a cruzimii, in această tragedie comunistă, este afirmația mincinoasă, mai jignitoare și mai scandaloasă decât toate persecuțiile, că bolșevismul nu persecută religia [2].

---

1. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe, 91*, in *Irenikon*, VI, 4 (Sept – Oct. 1929), p. 597. *Hieromoine* DAVID, *Chronique de l'Orthodoxie russe*, in *Irenikon*, VII, 5 (Sept.—Oct. 1930), p. 589 (de la 1928 toate resursele partidului comunist au fost mobilizate in scopul unui atac formidabil, definitiv, impotriva oricărei religii). Planul cincinal (piatiletka) de comunizare este ideia lui Stalin ajuns in 1928 la dictatura lui definitivă; acest plan trebuia să producă in 1933 o Rusie pur marxistă in viața ei economică și civilă, și pur atee in cultura ei, un stat pur comunist, dușman al lui Dumnezeu, bogat și puternic, in stare să cucerească și să comunizeze lumea intreagă. Laturea religioasă a acestui plan prodigios a fost incredințată Uniunii ateilor militanți, susținută de G.P.U. (ibidem, p. 591). Piatiletka antireligioasă a fost mascată pe cât s'a putut ca o mișcare populară și susținută de piatiletka economică, in special de colhozuri (ibidem, p. 592).

2. Persecuțiile au fost desmințite sau puse pe seama Uniunii ateilor militanți (S. V. B.), organizație „liberă", comp. declarațiile lui Rykov către ziaristul Ed. L. Kleen, la D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, *66*, in *Irenikon*, VII, 3 (Mai—Juin 1930), p. 324. Rykov declara cu aceeași nerușinare la 10 Febr. 1930: „Legislația sovietică garantează deplina libertate de conștiință: in Uniunea Sovietelor nu poate fi niciodată vorba de persecuții din cauza unei confesiuni religioase". Această declarație o făcea ca președinte al comisarilor poporului Uniunii sovietice in plină piatiletkă antireligioasă! (v. S. BROUSSALEUX, *La persécution de l'idée religieuse en U. R. S. S.*, in *Irénikon*, XI, 5 (Sept.—Oct. 1934), p. 424. Guvernul comunist a avut chiar cruzimea și lipsa de scrupul să ceară sub amenințare mitropolitului Serghie, locțiitor de patriarh, o declarație că Biserica nu este persecutată in Rusia (Februarie 1930), comp. Hieromoine DAVID, *Chronique de l'Orthodoxie russe*, D. 1930, in *Irénikon*, VII, 5 (Sept.—Oct. 1930), p. 595; același, Ibidem, VII, 6 (Nov.—Dec. 1930), p. 679. La protestul papii Pius XI

Este adevărat că unele evenimente externe şi imposibilitatea de a constrânge în practică la apostasie un popor întreg şi mare, au impus bolşevismului uneori oarecare prudenţă [1]. Aceasta nu era însă o concesie, ci o tactică. Idealul „lichidării religiei" şi principiul ateizării Rusiei şi a lumii pe toate căile posibile, sunt cu atât mai mult menţinute şi urmărite. Anumite declaraţii categorice şi răsunătoare şi lupta continuă dusă de comunism impotriva credinţei de un sfert de secol, nu mai permit nicio iluzie în această privinţă. Un regim care declară cauza ateismului cauza lui Lenin [2], care socoteşte şi pedepseşte combaterea ateismului ca pe o crimă de stat [3], care vede in „religioşi" duşmani ai poporului sovietic [4], care vrea ca toţi cetăţenii Uniunii Republicilor sovietice să fie atei militanţi [5], care proclamă ateismul problemă de stat [6], care recunoaşte că noua constituţie (1936) nu are ca

---

presa bolşevică a răspuns contestând faptele şi afirmând că n'a fost constrânsă niciodată conştiinţa cuiva în Rusia sovietică (v. D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 67, in *Irenikon*, VII, 3 (Mai—Juin 1930), p. 327. Cinismul şi ridicolul unor asemenea afirmaţii il invederează declaraţia lui Stalin: Cu toată libertatea de conştiinţă asigurată in U. R. S. S., ţara trebue să rămână fundamental atee prin educaţia antireligioasă a tineretului, v. *Chronique religieuse. Actualités. U. R. S. S.* in *Irenikon*, XV, 5 (Sept. — Oct. 1938), p. 462—463. Declaraţii de libertate religioasă făcea Stalin şi ca secretar general al partidului comunist in 1928 (v. S. Broussaleux, *La persecution de l'idee religieuse en U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XI, 5 (Sept.—Oct. 1934), pp. 424—425). Ipocrizia regimului bolşevic a fost legalizată oficial in art. 124 al Constituţiei sovietice din 1936, formulat astfel: „Pentru a asigura cetăţenilor libertatea conştiinţei, Biserica in U. R. S. S. este separată de Stat, şi şcoala de Biserică. Libertatea de a practica cultele religioase şi libertatea de propagandă antireligioasă sunt recunoscute tuturor cetăţenilor" *(Actualités religieuses. Orthodoxie russe*, in *Irenikon*, XIII, 3 (Mai—Juin 1936,) p. 332). De observat că numai propaganda antireligioasă este liberă, nu şi cea religioasă!

1. Comp. *Hieromoine* David, *Chronique de l'Orthodoxie russe D. 1930. Irenikon*, VII, 5 (Sept.-Oct. 1930), p. 595.

2. *Dom* C. Lialine, *Chronique religieuse. L'antireligion en U. R. S. S.*, in *Irenikon*, t. XIII, 3 (Mai-Juin 1936), p. 308, (deviza grupului Amicilor ziarului Bezbojnik).

3. In Noembrie 1929 au fost condamnaţi la moarte mai mulţi „cruciaţi", intre altele pentru vina de a fi combătut ateismul (D. C. L., *Chronique de l'Orthodoxie russe*, 6, in *Irenikon*, VII, 1 (Janvier-Fevrier 1930), p. 78.

4. *Chronique religieuse. Actualités. U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XV, 3 (Mai-Juin 1938), p. 256.

5. *Dom* C. Lialine, *Chronique religieuse. L'antireligion en U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XIII, 3 (Mai-Juin 1936), p. 323.

6. Comp. *Chronique religieuse. U. R. S. S.*, in *Irenikon*, XVI, 3-4 (Mai-Août 1939), p. 251.

scop să facă un „paradis al popilor" şi nu va împiedeca să continue războiul împotriva religiei, războiu ce va dura până la victoria revoluţiei mondiale[1], un regim care consideră antireligia obligatorie pentru un comunist[2], nu poate fi decât persecutor. Persecuţia este pentru el raţiunea lui de a fi, este metoda şi mândria lui, este un titlu de glorie istoric: „Este prima dată în istoria omenirii, declară Oleşciuk, când chestiunea religioasă a fost deplin rezolvată"[3]; iar Iaroslavski-Gubelmann precizează: Dacă statul poate să tolereze religia ca chestiune particulară, partidul este obligat chiar prin principiile sale să o combată[4]. Dacă aceasta se înţelege în Rusia sovietică prin „libertatea de conştiinţă", proclamată de constituţie şi de Stalin, ce trebue să fie în realitate persecuţia!

Mărturiile şi faptele cu care am ilustrat-o sunt numai fragmente din marea tragedie religioasă a poporului rus, care este anticreştinismul comunist. Efectele lui morale şi sociale sunt dezastruoase[5], dar aceasta nu poate mişca un regim fără cuget şi fără inimă, al cărui scop principal şi mărturisit este unul singur: Ateizarea cu orice preţ, distrugerea religiei prin orice mijloc. Violenţa şi fanatismul lui fără precedent sunt explozia prejudecăţilor şi urii adunate de secole împotriva Bisericii creştine.

Este lung şirul părinţilor şi bunicilor ateismului comunist şi de prisos să-i arătăm aci pe toţi. Un lucru trebue însă spus: Că destrămarea spirituală-morală, care a dus la socialism şi apoi la comunismul rus, a venit din Occident. Comunismul este, cu laturea sa antireligioasă, rezultatul practic al indiferentismului, naturalismului, sensualismului, materialismului ateu al culturii occidentale moderne, care a avut în acest sens promotori în Anglia pe deişti, în Franţa pe enciclopedişti, în Germania o lungă serie de filosofi şi naturalişti, pretutindeni pe francmasoni, al căror

1. Declaraţia lui Iagoda, şeful G. P. U., în *Actualites religieuses. Orthodoxie russe*, în *Irenikon*, XIII, 5 (Sept.-Oct. 1936), p. 583.

2. A scris-o Iaroslavski-Gubelmann în „Antireligioznik", v. *Chronique religieuse. Actualites. U. R. S. S.*, în *Irénikon*, XV, 1 (Janvier-Fevrier 1938), p. 57.

3. *Chronique religieuse. Actualites. U. R. S. S.*, în *Irenikon*, XVI, 1 (Janvier-Fevrier 1939), pp. 42-43.

4. Ibidem, p. 43.

5. v. *Chronique. Orthodoxie. Russie*, în *Irenikon*, V, 3-4 (Mars-Avril 1928), p. 178. Cel mai trist lucru în trista situaţie familiară şi socială din Rusia este nefericirea milioanelor de copii abrutizaţi, care cutreeră ţara, fără familie şi fără azil, v. *Chronique. Orthodoxie. Russie*, în *Irénikon*, V, 10-12 (Oct.-Dec. 1928), p. 529. Imoralitatea acestor copii (bezprizornie) şi a tineretului este îngrozitoare

spirit nefast şi ridicul profana şi destrăma credinţa şi tradiţiile creştine, pregătind, înaintea comunismului, o revoluţie antireligioasă mondială, şi totdeauna pe Evrei, adversari permanenţi ai creştinismului, doctrinari şi regisori obişnuiţi ai mai tuturor curentelor anticreştine. Păcate şi greşeli bisericeşti au înlesnit, din nefericire, crearea unei atmosfere defavorabile creştinismului în cultura modernă, dar ele nu sunt ale Bisericii ortodoxe. Antireligia şi comunismul au venit din Apus. Este de aceea îndreptăţită revolta, cu care profesorul rus I. Iliin [1] pune pe seama anticlericalismului occidental vina şi răspunderea comunismului rus de azi [2].

Numele lui Voltaire, Diderot, D'Alembert, Feuerbach, Buchner, Haeckel, Nietzsche, corifei şi apostoli ai necredinţei — câţiva din mulţi alţii, — sunt suficiente, pentru a stabili paternitatea şi a explica virulenţa anticreştinismului comunist. Nietzsche în deosebi este înainte-mergătorul şi profetul impietăţii anticreştine a veacului nostru. Scrierile lui conţin blasfeme îngrozitoare împotriva lui Dumnnzeu şi a creştinismului, care nu puteau să rămână fără ecou în atmosfera laicistă şi anticlericală a timpului nostru. Noţiunea de Dumnezeu era pentru el cea mai funestă şi mai otrăvitoare din toate, iar noţiunea creştină de Dumnezeu una din cele mai corupte din câte au fost pe pământ [3]. Nietzsche, mai ales, a trezit în omul secolului al XIX-lea bestia, pe care Karl Marx o înarma cu teorii filosofico-socialiste şi o asmuţea asupra lui Dumnezeu şi a Bisericii, iar comunismul rus, instigat de iudaism, avea s'o organizeze în stat ateu, pentru a termina odată pentru totdeauna cu religia şi cu Biserica.

Antihristul roşu n'a avut timp să-şi termine opera, şi nădăjduim că nu va reuşi s'o mai facă. Incercarea lui va rămâne însă pentru totdeauna în amintirea şi în atenţia omenirii, nu numai ca un atentat la credinţă, cel mai nelegiuit de până acum; nu numai ca o criză de rătăcire sufletească, cea mai gravă până acum, ci şi ca o mare lecţie de suferinţă şi ca o înştiinţare tragică adresată lumii de mâine de ceea ce înseamnă a nesocoti pe Dumnezeu şi a voi o viaţă fără El şi împotriva Lui.

---

1. Vezi broşurile *Was hat das Martyrium der Kirche in Souwjet-Russland den Kirchen der anderen Welt zu sagen?* 1936 şi *Der Angriff auf die christliche Ostkirche* 1917. Lemgo (Stursberg), Neukirchen (Mörs).

2. Aşa cum de altfel N. Berdiaeff constată în mai multe din scrierile sale anumite slăbiciuni şi lipsuri ale creştinilor, în Rusia şi pretutindeni, ca motive de nemulţumire împotriva Bisericii.

3. Citat după scrierile lui *(Ecce Homo, Wille zur Macht, Der Antichrist)* de I. Iljin, *Was hat das Martyrium der Kiche in Souwjet-Russland den Kirchen der anderen Welt zu sagen?*, pp. 19-20.

Notă. Proporțiile reduse ale acestei expuneri nu ne-au permis să cităm decât parte din bogata cronică religioasă a revistei *Irénikon* (Prieure d'Amay-sur-Meuse, apoi la Chevetogne, Belgia), în general bine informată asupra celor întâmplate în Rusia și în Biserica ortodoxă. Bibliografia privitoare la situația religioasă din Republica Sovietelor este însă mult mai întinsă și nu este locul s'o indicăm aci. Socotim totuși util să însemnăm mai jos câteva lucrări, pe lângă puținele citate în expunerea noastră:

Milan P. Șesan, *Biserica ortodoxă rusă de după războiu. Vol. I: Biserica rusă pe teritoriul U. R. S. S.*, Cernăuți (Glasul Bucovinei) 1937, citată în cursul articolului, dă o bogată bibliografie română și străină la pp. 134—146.

Georges Goyau, *Dieu chez les Soviets*, quatrième mille, Paris 1929.

Waldemar Gurian, *Der Bolschewismus*, Freiburg i. Breisgau 1931.

A. Ziegler, *Die russische Gottlosenbewegung*, München 1932.

Nicolas Berdiaeff, *Problème du communisme*. (Questions disputées), Paris 1933.

— *Le Marxisme et la Religion. Traduit du russe par* I. P. et H. M., Paris (Editions „Je sers") 1931.

Max Cramer, *L'Internationale bolchévique contre la religion*, Genève 1925.

Eugène Devaud, *La pédagogie scolaire en Russie soviétique. La doctrine.* (Questions disputées), Paris 1932.

Pierre Chaplet, *La famille en Russie soviétique*, Paris 1929.

In colecția *Orientalia Christiana*, (Roma):

M. d'Herbigny, *L'âme religieuse des Russes, d'après leurs plus récentes publications. I. Sous la persécution soviétique. II. En émigration* (vol. III (1924), fasc. 7, pp. 1—117).

— *L'aspect religieux de Moscou en Octobre 1925*, (vol. V (1925), fasc. 20, pp. 185—280).

J. Schweigl, *Sowiet-Familie* (vol. IV (1925), fasc.16, pp. 169—82).

— *Russische Umschau: Religion, Bolschewismus* (vol. XXII, fasc. 70, p. 239—246).

La législation soviétique contre la Religion. Traduction des Documents officiels du Commissariat du Peuple à la Justice (vol. V (1925), pp. 1—135).

S. I., *Im Sowiet-Russland: I. Der religiöse Abbau. II. Um die Seele des Kindes* (vol VIII (1927), fasc. 32, pp. 211—219).

Adăugăm broșurile:

I. Iljin, *Christentum und Bolschewismus. Woher die Christenverfolgungen des XX. Jahrhunderts*, Lemgo 1937.

Das Bekenntnis der russischen Märtyrerkirche: Jakob Kroeker, *Bild und Zeugnis der russischen Märtyrerkirche.*

TEODOR M. POPESCU

CATEHISMUL MITROPOLITULUI PLATON

TRADUS ÎN LIMBA GREACĂ ŞI ROMÂNĂ

Mitropolitul Moscovei Platon, autorul Catehismului de ale cărui traduceri ne vom ocupa în articolul de față, a fost unul din cei mai culți clerici ruşi ai secolului al 18-lea. Se spune că, întorcându se împăratul Iosif II la Viena, după o călătorie făcută în Rusia, şi fiind întrebat ce este mai demn de văzut în Rusia ar fi răspuns: *Mitropolitul Platon*. Mulți călători şi mai cu seamă teologii englezi, care l-au vizitat în chilia lui de la vestita mânăstire Sfânta Treime, laudă calitățile şi înțelepciunea vestitului prelat [1]. Puțini clerici ruşi au ajuns să aibă un renume european ca arhimandritul şi pe urmă mitropolitul Moscovei Platon.

Născut la 1737, Platon a urmat cursurile Academiei din Moscova. La 1758, în vârstă de numai 21 ani este numit profesor de retorică la seminarul Sfânta Treime, iar peste patru ani la 1762, director al acestui seminar. Pe urmă împărăteasa Ecaterina II, apreciind învățătura şi calitățile lui, l-a angajat ca profesor pentru fiul ei Pavel [2]. Pentru înaltul său elev, Platon a scris Catehismul său.

Împărătesei îi plăcea adeseori să-l tachineze. Odată filosoful francez Diderot i-a spus, din îndemnul Ecaterinei: Nu există Dumnezeu. Platon însă fără să se turbure cât de puțin i-a răspuns: zis'a cel nebun întru inima sa nu este Dumnezeu (Psalmul 52, versul 1).

Platon era şi un bun predicator; totdeauna fermeca pe ascultătorii lui prin francheța şi elocvența lui, deşi predicile sale erau de multe ori improvizate [3]. Într'o zi Ecaterina, voind să se convingă de destoinicia lui Platon în a improviza, l-a rugat să rostească de pe amvon o predică scrisă de un preot al curții. Când însă

---

1. Cf. D. THERIANOS, Ἀδαμάντιος Κοραῆς (Adamantie Coray), Triest 1889, vol. 1, p. 109.

2. Platon a fost însărcinat şi cu instruirea logodnicei lui Pavel, tânăra prințesă de Würtemberg Maria Feodorovna.

3. Intre anii 1779—1807 s'au publicat douăzeci de volume cu predicile lui, dintre care cele mai vestite sunt una pronunțată la 1770 cu ocazia victoriei de la Cesme şi mai cu seamă acea rostită la 1801 cu ocazia încoronării împăratului Alexandru I, care predică s'a tradus în mai multe limbi.

Platon s'a urcat pe amvon, în loc de predica promisă, Ecaterina i-a trimes o hârtie albă. Fără să se mire însă el de această glumă a împărătesei, care pe altcineva l-ar fi dus într'un impas, a început foarte calm să predice asupra frumoasei teme că Dumnezeu a creiat lumea din nimic, arătând astfel Ecaterinei că și el era în stare să creieze din nimic o predică, care să răpească pe ascultătorii săi [1].

Fiind profesorul prințului moștenitor Pavel, cum am zis mai sus, Platon a compus pentru educarea înaltului său elev un Catehism, care s'a publicat pentru prima dată la Petersburg în anul 1765. Acest Catehism a avut o largă circulație, fiind una din cele mai bune cărți teologice ai sec. al 18-lea. A fost tradus în mai multe limbi europene [2], printre care se numără și câteva traduceri în limbile greacă și română. Printre primele traduceri ale Catehismului este și una în limba germană, publicată la Riga în 1770. Această versiune germană a tradus-o savantul grec Adamantie Coray în limba greacă, și a publicat-o în anul 1782 supt următorul titlu: Ὀρθόδοξος διδασκαλία ἤτοι σύνοψις τῆς χριστιανικῆς θεολογίας συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ σοφωτάτου καὶ πανοσιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κυρίου Πλάτωνος, πρώην ἀρχιμανδρίτου τῆς ἐν Τροΐτζῃ Μονῆς τανῦν δὲ πανιερωτάτου μητροπολίτου Μόσχας καὶ μεταφρασθεῖσα πρῶτον μὲν ἐκ τῆς ρωσσικῆς εἰς τὴν γερμανικήν, νῦν δὲ ἐκ τῆς γερμανικῆς εἰς τὴν ἐλληνορωμαϊκὴν διάλεκτον· ᾗ προσετέθησαν σημειώσεις διάφοροι καὶ προδιοίκησις περὶ κατηχήσεως παρὰ τοῦ μεταφραστοῦ [3]. (Învățătură ortodoxă, adică expunere pe scurt a teologiei creștine, alcătuită de prea învățatul și prea cuviosul între ieromonahi chir Platon, fost arhimandrit al mânăstirei Sfânta Treime, iar acum prea sfințit mitropolit al Moscovei. Tradusă mai întâiu din limba rusă în limba germană, iar acum din germană în greacă modernă; la ea s'au adăogat și diferite note și o introducere la Catehism de către traducător). În Lipsca Saxoniei, la Ioan Gottlob Emanoil Breitkopf, în anul 1782.

Coray, cu vastele lui cunoștințe enciclopedice și teologice,

---

1. Cf. D. Therianos, *op. cit.*, p. 110.

2. O traducere în limba latină, făcută de Semenow supt directa supraveghere a autorului, s'a publicat la 1774 subt titlul: *Orthodoxa doctrina, seu compendium theologiae christianae*, cf. Philipp Strahl, *Das gelehrte Russland*, Lipsca 1828, p. 411.

3. Cf. É Legrand — L. Petit — H. Pernot, *Bibliographie hellénique ou description raisonnee des ouvrages publiés par des Grecs au dix-huitième siecle*, Paris 1928, vol. 2, p. 383—385, nr. 1079.

nu s'a mulţumit să traducă numai textul lui Platon. Ca să-l facă pe înţelesul tuturora la însoţit cu o introducere şi cu nenumărate note explicative. Deasemenea a adăogat şi multe note cu conţinut moral. De pildă Platon spune că în zilele de sărbători trebue să contribuim pentru nevoile bisericii şi pentru cumpărarea Sfintelor odoare. Coray adaogă intr'o notă: „adică nu pentru ceeace este de prisos, fiindcă la ce foloseşte dacă are o biserică triple şi cvadruple potire şi discuri şi o mulţime de candele şi alte odoare de argint şi este lipsită de preoţi, cântăreţi şi enoriaşi, care să fie la înălţimea lor, sau este plină de săraci şi flămânzi? Vrei creştine să împodobeşti casa lui Dumnezeu? Ei bine! nu o împovăra cu odoare nefolositoare, ci dă din ceeace ţi-a hărăzit Domnul pentru înfiinţarea de şcoli şi spitale, pentru întreţinerea orfanilor şi văduvelor, şi nu te teme că vor lipsi vreodată odoarele de la biserici"[1].

Textul rusesc este precedat de o dedicaţie a autorului către elevul său, moştenitorul Pavel. Coray, socotind că această dedicaţie nu prezintă niciun interes pentru cititorii greci, o elimină. El îşi dedică traducerea autorului operii, mitropolitul Platon. În scurta sa dedicaţie, Coray declară că a tradus această carte cu singurul gând de a veni în ajutorul conaţionalilor săi, care sunt lipsiţi de asemenea opere, şi cere, ca răsplată pentru osteneala sa, binecuvântarea arhierească a autorului.

Traducerea lui Coray a fost retipărită de mai multe ori la Corfu, München, Atena, Moscova, Constantinopol, Zante şi Tripolis[2].

Constantin Economos, profesor la liceul grecesc din Smirna, a prelucrat traducerea lui Coray pentru uzul elevilor săi. Prelucrarea lui Economos, care diferă mult de textul lui Coray, fiindcă are multe omisiuni şi adăogiri, s'a publicat pentru prima oară la Viena în 1813[3]. O altă prelucrare a făcut la 1875 profesorul Nestoridis cu aprobarea Sfântului Sinod şi a Ministerului cultelor şi instrucţiei publice.

Dar versiunea lui Coray n'a fost numai prelucrată, ci şi tra-

---

1. Cf. traducerea lui Coray, ediţia a patra făcută de Andreas Coromilas, Atena 1851, p. 112, nota 47.

2. Pentru ediţiile traducerii lui Coray cf. GHEORGHE LADAS, Βιβλιογραφικαὶ ἔρευναι ἀναφερόμεναι εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ [Cercetări bibliografice referitoare la operile lui Adamantie Coray], Atena 1934, p. 39. Cf. şi completările lui D. GHINIS la *Cercetările bibliografice* ale lui Ladas în revista Ἑλληνικά, 9 (1936), p. 331.

3. Cf. Operile religioase păstrate ale lui CONSTANTIN ECONOMOS, editate de Sofocle Economos, Atena 1862, vol 1, p. η'—θ', şi p. 1—132, unde se reeditează prelucrarea lui Economos.

dusă şi în alte limbi. O traducere avem în limba română, făcută de mitropolitul Moldovei Veniamin Costache, cum vom vedea mai jos, una în limba turcă şi una în limba engleză.

Traducerea în limba turcă a Catehismului lui Platon, după versiunea lui Coray, s'a făcut de Paisie, mitropolitul Cezareei, şi s'a publicat în tipografia Sfântului mormânt din Constantinopol în anul 1839 [1].

Traducerea era făcută din 1838, dar patriarhul ecumenic a interzis tipărirea ei, fiindcă traducătorul Paisie nu respectase în tocmai textul lui Platon, aşa încât traducerea lui nu putea fi considerată nici ca o traducere şi nici ca o prelucrare. Numai după ce a fost revăzută şi îndreptată traducerea de însuşi traducătorul, s'a acordat permisiunea pentru tipărirea ei [2].

Această traducere în limba turcă, care s'a făcut desigur pentru grecii turcofoni, s'a publicat, ca multe alte cărţi, cu caractere greceşti [3]. Se ştie că în imperiul otoman, pe lângă grecii, care continuau să aibă şcoli şi biserici şi vorbeau limba lor maternă, mai existau şi alţii, mai ales în interiorul Asiei Mici, care, fiind departe de centrele civilizate şi trăind între mase compacte de Turci, au pierdut încetul cu încetul graiul lor, vorbind numai turceşte.

Pentru aceşti greci turcofoni, au fost scrise sau traduse în limba turcă o mulţime de cărţi. In primul rând cărţile religioase şi în special cele liturgice, iar pe urmă cărţi literare, istorice, filosofice, ştiinţifice, ziare şi reviste. Dar fiindcă cu vechiul alfabet turcesc, lipsit de vocale, citirea se învăţa cu o greutate nespusă, traducerile în limba turcă se tipăreau cu caractere greceşti. Cu toate că limba greacă dispăruse în aceste ţinuturi, totuşi cunoştinţa alfabetului grecesc continua să se transmită din tată în fiu:

---

1. Cf. MANUIL GHEDEON, Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες (Efemeride patriarhiceşti), Atena 1937, partea III-a, p. 409.

2. *Idem*, Κανονικαὶ διατάξεις (Orânduiri canonice), Constantinopol 1889, vol. 2, p. 280—286, unde se publică raportul comisiei însărcinată cu controlarea traducerii, adresat patriarhului ecumenic şi sfântului sinod, şi gramata patriarhală către mitropolitul Paisie, în care patriarhul Grigorie VI îi explică motivele pentru care nu a fost cu putinţă să se aprobe publicarea traducerii (sunt multe adăogiri, omisiuni şi modificări) şi îl roagă sau s'o revizuiască şi să dea textul autentic al Catehismului lui Platon, pentru a putea fi numită o traducere, sau dacă vrea să lase textul său în forma în care este, atunci să-i dea un titlu mai potrivit.

3. Cf. Lista cronologică a operelor greceşti turcofone (publicate de la 1718—1860, alcătuită de S. A. HUDAVERDOGLU-THEODOTOS şi publicată în Ἐπετηρὶς ἑταιρείας βυζαντινῶν σπουδῶν (Anuarul societăţii studiilor bizantine), 7 (1930), p. 306—307; Catehismul lui Platon este trecut la nr. 64.

ba ici colo copiii învăţau de la vreun preot o brumă de carte grecească, adunându-se pe ascuns cu frică şi cu cutremur in nartexul bisericii, şi astfel puteau să citească cărţi turceşti, scrise cu caractere greceşti. Cel dintâiu text turcesc transcris cu caractere greceşti este *Expunerea credinţei creştine* a patriarhului ecumenic Ghenadios Sholarios, pe care ne-a păstrat-o Crusius in a sa *Turcograecia* (Basel 1584), p. 109—119 [1].

Traducerea in limba engleză a Catehismului lui Platon, cu ajutorul intermediarului lui Coray, s'a făcut de K. G. Potesaros şi s'a publicat la Londra in 1857. În prefaţă traducătorul spune că a făcut această traducere cu intenţia de a arăta englejilor că învăţătura bisericii greceşti este acea a Apostolilor, păstrată neschimbată şi inalterabilă. Traducerea a fost foarte bine primită in Anglia, cum rezultă din comentariile ziarelor engleze contemporane. De pildă ziarul *Clerical Journal* laudă intenţia traducătorului şi spune că noi in Anglia nu cunoaştem cele referitoare la credinţa bisericii răsăritene decât numai din informaţiile şi relaţiunile călătorilor, care relaţiuni însă sunt sau incomplete, sau subiective, sau superficiale. Roma, adaogă ziarul englez, numeşte această biserică răsăriteană schismatică precum şi pe a noastră eretică. Şi cu toate acestea această credinţă religioasă, care, timp de secole, din epoca Apostolilor, s'a răspândit la atâtea şi atâtea popoare şi are ca adepţi aşa de mulţi şi atât de importanţi scriitori şi sfinţi şi martiri, care a rezistat la grozava tiranie a mahomedanilor şi a inlăturat influenţele politice, care are ca bază învăţăturile Apostolilor, este vrednică de toată atenţia noastră. Şi mai departe, arătând ziarul englez înrudirea bisericii răsăritene cu cea a protestanţilor, adaogă : cârmuitorii Rusiei credem că vor da mai multă libertate

---

1. Prima carte turcească tipărită cu caractere greceşti, pe cât se ştie, este din 1718, iar prima gazetă de acest fel a apărut la Constantinopol in 1840 supt direcţia lui Evanghelinos Misailidis. Vezi S. A. HUDAVERDOGLU-THEODOTOS, Ἡ τουρκόφωνος ἑλληνικὴ φιλολογία (Literatura greacă turcofonă), in Ἐπετηρὶς ἑταιρείας βυζαντινῶν σπουδῶν (Anuarul societăţii studiilor bizantine), 7 (1930), p. 299—307; cf. şi E. FOTIADIS, Τουρκόφωνα ἑλληνικὰ βιβλία (Cărţi greceşti turcofone) in revista Ἑλληνικά, 4 (1931), p. 493—494. Cărţi de felul acesta au ieşit şi de supt teascurile tipografiilor româneşti. Vezi I. BIANU-N. HODOŞ, *Bibliografia românească veche*, Bucureşti 1910, vol. 2, p. 184—188, nr. 360. Prin diferite biblioteci europene se găsesc şi multe manuscrise, care conţin traduceri pentru grecii turcofoni. Acum in urmă s'a alcătuit chiar şi un catalog al manuscriselor pe care le-au putut salva grecii siliţi să părăsească căminurile lor şi să se refugieze in Grecia, in urma schimbului populaţiei, intervenit intre Grecia şi Turcia in anul 1922; vezi G. ARVANITAKIS, *Les reliques d'un monde disparu*, Atena 1930.

bisericii. Atunci se va vedea că principiile acestei biserici sunt în stare să aducă roade frumoase, de lipsa cărora nimeni nu se plânge, prezența lor însă nu-o va aplauda nimeni altul mai mult decât noi.

Succesul mare al versiunii lui Coray — prelucrată în greacă și tradusă în limbile română, turcă și engleză — se datorește nu numai fondului instructiv și metodic expus, dar și stilului clar și limbii curgătoare a lui Coray.

În afară de traducerea Catehismului de care ne-am ocupat mai sus, Coray a publicat la Veneția, un an după apariția ei, adică la 1873, și o prelucrare mai prescurtată pentru uzul școlilor: Σύνοψις τῆς ἱερᾶς ἱστορίας καὶ τῆς κατηχήσεως [2]. (Prescurtare a sfintei istorie și a catehismului). Și această prescurtare a avut o largă răspândire în orientul grecesc, fiind introdusă în școli și mereu retipărită [3]. Prescurtarea este dedicată patriarhului ecumenic Gavriil. Pentru ca să ușureze munca profesorilor și a părinților în educarea copiilor, Coray pune textul prelucrării prescurtate a Catehismului în întrebări și răspunsuri.

O a doua traducere în limba greacă a Catehismului lui Platon s'a făcut după un intermediar franțuzesc [4] de Gheorghe Vendotis și editată de Polizois Lambanițiotis numai câteva luni după apariția traducerii lui Coray supt titlul : Ὀρθόδοξος διδασκαλία ἤτοι χριστιανικὴ θεολογία ἐν ἐπιτομῇ, εἰς χρῆσιν τῆς καισαρικῆς ὑψηλότητος τοῦ μεγάλου δουκὸς καὶ αὐτοκρατορικοῦ διαδόχου πασῶν τῶν Ρωσσιῶν Παύλου Πέτροβιτζ. Συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ τῆς αὐτοῦ καισαρικῆς ὑψηλότητος διδασκάλου τότε μὲν ἱερομονάχου καὶ μετὰ ταῦτα ἀρχιμανδρίτου τῆς μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος νῦν δὲ ἀξιοπρεπεστάτου μητροπολίτου Μόσκβας Πλάτωνος τοῦ θεολογικωτάτου. Μεταφρασθεῖσα μὲν ἐκ τῆς γαλλικῆς διαλλέκτου, ἐκδοθεισα δὲ δαπάνῃ καὶ ἐπιμελείᾳ Πολυζώη Λαμπανιτζιώτη καὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἀφιερωθεῖσα τῷ πανιερωτάτῳ μητρο-

1. Pentru traducerea Catehismului în limba engleză cf. revista Πανδώρα, 9 (1859), p. 270—271.

2. Cf. E. Legrand - L. Petit - H. Pernot, *Bibliographie hellenique ou description raisonnee des ouvrages publies par des grecs au dix-huitieme siecle*. Paris 1928, vol. 2, p. 421, nr. 1123.

3. Pentru diferitele ediții cf. Gh. Ladas, *loc. cit.*

4. În limba franceză Catehismul lui Platon a fost tradus de un oarecare Matei, parohul bisericii rusești din Paris; traducerea s'a publicat la Petersburg în 1776. Cf. Const. Sathas, Νεοελληνικὴ φιλολογία (Literatura neogreacă), Atena 1868, p. 612 și A. Papadopulos - Vretos, Νεοελληνικὴ φιλολογία (Literatura neogreacă), Atena 1854, vol. 1, p. 105.

πολίτῃ Φιλαδελφείας κυρίῳ κυρίῳ Σωφρονίῳ Κουτουβάλῃ[1] (Învăţătură ortodoxă, adică expunere pe scurt a teologiei creştine pentru uzul alteţei sale împărăteşti, marele duce şi moştenitor al tuturor Rusiilor, Pavel Petrovici. Alcătuită de profesorul alteţei sale împărăteşti Platon, pe atunci fiind ieromonah, pe urmă arhimandrit al mânăstirei Sfânta Treime, iar acum prea măreţ mitropolit al Moscovei. S'a tradus din limba franceză şi s'a publicat cu cheltuiala şi cu grija lui Polizois Lambaniţiotis; dedicată de el inalt prea Sfinţitului mitropolit al Filadelfiei domnul domn Sofronie Cutuvalis). În Viena Austriei 1782.

Din titlu nu reiese că traducătorul este Gheorghe Vendotis, avem însă mărturia contimporanului Gheorghe Zaviras, care adaogă şi Catehismul printre celelalte traduceri făcute de Gheorghe Vendotis[2].

În prefaţa către cititori, editorul Lambaniţiotis ne face cunoscut că, cutreerând diferitele părţi ale Europei pentru ca să înscrie abonaţi la istoria bisericească a lui Meletie al Atenei, a ajuns şi la un oraş unguresc, unde a găsit la un creştin un manuscris cu traducerea în limba greacă a acestei cărţi, făcută din limba germană (Lambaniţiotis face aluzie la traducerea lui Coray). Am citit cartea, spune Lambaniţiotis, şi mi s'a părut foarte folositoare în ce priveşte fondul, traducerea însă nu tocmai reuşită. De aceea, ajungând la Viena, am găsit un cunoscător al limbii franceze, care a tradus-o în limba noastră populară şi imediat am dat-o la tipar cu cheltuiala mea.

Lambaniţiotis n'a găsit traducerea lui Coray reuşită, dar dintr'o comparaţie se poate oricine convinge că din contră traducerea lui Coray este superioară celeia a lui Vendotis din toate punctele de vedere. De altfel şi faptele au dovedit acest lucru. Traducerea lui Coray s'a bucurat de o circulaţie cu mult mai largă decât cea a lui Vendotis, însă nu atunci când Coray se străduea să-o lanseze, ci cu mult mai târziu, când a fost recunoscută superioritatea ei.

Apariţia traducerii lui Vendotis l-a indispus mult pe Coray, care, deşi spune în prefaţă că a tradus Catehismul numai cu gândul de a veni în ajutorul conaţionalilor săi, totuşi el se aştepta şi la un oarecare folos material. Prin vânzarea acestei traduceri spera să se uşureze puţin, fiind pe atunci foarte strâmtorat. De aceea Coray a făcut tot posibilul pentru ca să răspândească traducerea

1. Cf. É. Legrand, *op. cit.*, vol. 2, p. 385—387, nr. 1080.

2. Cf. Gheorghe Zaviras, Νέα Ἑλλὰς ἢ ἑλληνικὸν θέατρον (Grecia modernă sau teatru grecesc), Atena 1872, p. 220.

sa. S'a adresat, cu tot desgustul ce-l simțea pentru asemenea gesturi[1], patriarhilor și episcopilor implorând ajutorul lor moral, rugându-i să recomande Catehismul său clerului, iar prelucrarea sa prescurtată școlilor.

În afară de traducerea lui Coray și a lui Vendotis, avem în limba greacă și o prelucrare făcută nu după intermediare germane sau franceze, ci direct după prototipul rusesc. Prelucrătorul este cunoscutul scriitor grec Dimitrie Darvaris, care a scris sau a tradus nenumărate cărți didactice, întrebuințate mult în școlile grecești. Prelucrarea lui Darvaris s'a publicat la 1805 supt titlul: Μεγάλη κατήχησις ἤτοι ὀρθόδοξος χριστιανικὴ διδασκαλία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς ρωσσικῆς διαλέκτου εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἁπλουστέραν τῶν γραικῶν διάλεκτον πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαζόντων νέων παρὰ Δημητρίου Νικολάου Δαρβάρεως καὶ ἐκδοθεῖσα δαπάνῃ τῶν κυρίων αὐταδέλφων Δαρβάρεων[2]. (Mare catehism, adică învățătură creștină ortodoxă a bisericii răsăritene. Tradus din limba rusă în limba noastră greacă populară pentru uzul tinerilor elevi de Dimitrie Nicolae Darvaris și publicat cu cheltuiala fraților Darvaris). În Viena Austriei, în tipografia grecească a lui Gheorghe Vendotis, 1805.

În titlul cărții sale Darvaris spune că traduce din rusește, nu precizează însă după care prototip. Cercetând textul catehismului său ne convingem că a utilizat opera lui Platon, pe care însă n'a tradus-o cum spune în titlu, ci a prelucrat-o. Între textul Catehismului lui Platon și cel al lui Darvaris este mare deosebire. Darvaris nu respectă decât numai ideile principale ale lui Platon și ordinea în care le tratează. Darvaris a făcut o carte pentru uzul copiilor mici, prin urmare a căutat să simplifice cât mai mult textul. Unele din notele lui Platon sunt intercalate în text, altele sunt înlăturate. În genere Darvaris a prescurtat toate capitolele originalului rusesc, ici colo însă, unde a socotit că unele precepte ale învățăturii creștine erau tratate prea sumar pentru a putea fi pricepute de mintea fragedă a copiilor, le-a expus el mai pe larg. A omis câteva rugăciuni pe care Platon le-a pus la sfârșitul Catehismului său precum și un studiu de câteva pagini despre Melhisedec,

1. Într'o scrisoare adresată prietenului său Protopsaltul din Smirna, Coray îi scria: Crezi că eu am poftă și timp să scriu asemenea scrisori? Dar ce să fac? Împrejurările silesc de multe ori pe oameni să facă ce nu vor, cf. D. THERIANOS, Ἀδαμάντιος Κοραῆς (Adamantie Coray), Triest 1889, vol. 1 p. 121.

2. Cartea este descrisă în DIMITRIE GHINIS - VALERIU MEXA, Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία (Bibliografia greacă), Atena 1939, vol. 1, p. 59, nr. 357.

scris pentru inaltul său elev, şi răspunsul prinţului Pavel asupra acestui studiu.

Această prelucrare a lui Darvaris a fost tradusă şi in limba română de arhimandritul Eufrosin Poteca, cum vom vedea mai jos.

CATEHISMUL LUI PLATON TRADUS ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Şi în limba română Catehismul lui Platon a fost tradus de mai multe ori, fie direct după originalul rusesc, fie după intermediarele greceşti.

Cea mai veche traducere, după cât ştiu, făcută direct după originalul rusesc, se datoreşte arhimandritului Vartolomei Măzăreanul. Acest harnic călugăr, care s'a înălţat numai până la rangul de arhimandrit, era in fruntea curentului cultural românesc din a doua jumătate a sec. al 18-lea. Era un copist neobosit şi un traducător şi prelucrător zelos de documente şi de letopiseţe, de cărţi religioase şi profane. A tradus mai multe cărţi religioase din slavoneşte şi ruseşte, a scris mai multe condici mânăstireşti, de pildă o condică a Homorului, o condică a Voroneţului, una a mânăstirei Solcăi, a scris istoria mânăstirei Putna, etc. [1].

În epoca sbuciumată în care a trăit, Măzăreanul s'a amestecat şi in politică, fiind un infocat partizan al Ruşilor. Când in 1769 Ruşii au ocupat Principatele Române şi a trebuit să fie trimisă o delegaţiune la Petersburg ca să declare împărătesei Ecaterina II supunerea Principatelor, in deputăţia moldovenească, alături de Inochentie, episcop de Huşi, Benedict, egumen de Moldaviţa, Ioan Paladi, biv vel logofăt, şi Enachi Milo, biv vel spătar, era şi Vartolomei Măzăreanul [2], de la care avem şi povestirea pe scurt a acestei călătorii [3].

De la Petersburg Măzăreanul s'a intors incărcat cu fel de fel de daruri ale împărătesei pentru mânăstirea Solca, al cărei egumen era pe atunci [4]. Printre altele a adus şi 37 cărţi [5]. Probabil printre

---

1. Pentru activitatea multilaterală a lui Măzăreanu cf. V. A. Urechia, *Arhimandritul Vartolomei Măzăreanul*, in *Analele Acad. Rom.*. secţ. ist., ser. II, vol. 10 (1887—1888), p. 183—233 şi N. Iorga, *Istoria literaturii române in secolul al XVIII-lea*, Bucureşti 1901, vol. I, p. 535—546.

2. Cf. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 191.

3. Cf. *Arhiva românească*, I (1860), p. 262—268.

4. Această călătorie nu era prima pe care o făcea Măzăreanul in Rusia. La 1757, cum ne spune el insuş in Istoria mânăstirii Putna, fusese trimis de mitropolitul Iacob la Kiew ca să cerşească milostenie şi a adus atunci 86 icoane, 2 steaguri mari bisericeşti şi mantii şi rase de mohair pentru toţi călugării mânăstirii Putna, cf. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 191.

5. Cf. *Arhiva românească*. I (1860), p. 268.

aceste cărţi era şi un exemplar al Catehismului lui Platon după care Măzăreanul a făcut traducerea sa, care este datată din 1795, deci după intoarcerea sa de la Petersburg.

Traducerea lui Măzăreanu, rămasă in manuscris, poartă următorul titlu: *Catihizis în scurt pentru învăţătura copiilor celor mici ca să ştie legea cea pravoslavnică creştinească. Acest Catihis l-au făcut ieromonahul Platon, dascălul al prea înălţatului împărator Pavel Petrovici. Numitul ieromonah după aceea a fost arhimandrit Sfintei Troiţchii Lavri, iară acum iaste arhiepiscop Tferului şi membru al sinodului.* Manuscrisul autograf al traducerii Catehismului, pe care Măzăreanul il dăduse episcopului Rădăuţilor [1], a ajuns pe urmă în posesia preotului S. Fl. Marian [2].

Manuscrisul fiindu-mi inaccesibil nu pot spune dacă Măzăreanul a dat o traducere fidelă a textului lui Platon sau o prescurtare.

Prima traducere română publicată, sau mai bine zis o prelucrare a Catehismului lui Platon, după cât ştiu, este făcută de Amfilohie, episcopul Hotinului. Acest cleric înzestrat, care ocupă un loc însemnat în istoria bisericii şi a literaturii, a publicat Catehismul lui Platon la Iaşi în 1795 subt titlul: *Gramatica teologhicească scoasă în limba moldovenească de pe bogosloviea lui Platon, arhiepiscopul de Moscova şi de pe alte cărţi bisericeşti pentru învăţătura preoţilor şi a tuturor de obşte pravoslavnici creştini. Acum intâiu tipărită în zilele pre luminatului şi pre înălţatului Domnului nostru Alexandru Ioan Calimah Voevod. Cu blagoslovenia şi toată cheltueala preosfinţiei sale chiriu chir Iacov, arhiepiscop şi mitropolit Moldaviei.* Întru a preosfinţiei sale tipografie in Iaşi 1795, Iunie 6. De Gherasim ierodiacon şi de Pavel Petru tipograf [3].

După cum vedem, Amfilohie spune în titlu că Gramatica sa teologhicească este scoasă de pe bogoslovia lui Platon, nu spune însă dacă a utilizat prototipul rusesc sau vreun intermediar grecesc. Fiindcă însă Amfilohie nu a tradus textul Catehismului lui Platon, ci l-a prelucrat, dând numai o prescurtare, este foarte greu de stabilit care i-a fost prototipul. În „Cuvânt inainte către cititori" Amfilohie explică de ce a prescurtat textul: „pentru uşurinţa de a se ţine minte am arătat in scurt numai cele dintâi capete de

1. Cf. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 218.
2. Vezi Alex. Lăpedatu, *Manuscrisele de la Bisericani şi Râşca.* Bucureşti 1906, p. 23.
3. Cf. I. Bianu - N. Hodoş, *Bibliografia românească veche.* Bucureşti 1903, vol. 2, p. 377, nr. 593.

poruncă, care invăţându-le acestea bine dintru inlâiu şi intărindu-le in inimile lor cei ce vor invăţa, pre lesne vor inţelege şi alte dovezi de intărirea acestoraşi inceputuri, când le vor invăţa mai pre larg".

Gramatica teologhicească nu este singura scriere pe care a publicat-o acest invăţat cleric. El a mai publicat la 1795 o traducere a *Geografiei* lui B u f f i e r, după un intermediar italienesc[1] şi *Elementi aritmetice arătate fireşti*[2], iar in manuscris ne-a rămas dela el o istorie a Moldovei, redactată în limba greacă in 1752 şi intitulată Λόγοι καὶ ἔργα (Cuvinte şi fapte[3]).

O traducere a Catehismului lui Platon, după intermediarul german, a făcut Gheorghe Lazăr in timpul şederei sale la Viena pentru studii. Se ştie că Gheorghe Lazăr s'a dus de două ori la Viena. Prima oară a fost intre anii 1806—1809, când a studiat teologia. Fiindcă insă mitropolitul sârb dela Carlovitz a refuzat să-l hirotonisească, Lazăr s'a dus iarăşi la Viena, de data aceasta ca să se pregătească pentru profesorat. A doua lui şedere durează din Aprilie 1810 — Martie 1811. În acest interval de 11 luni, cât a stat a doua oară la Viena, Lazăr a tradus din limba germană in limba română câteva cărţi, care au rămas toate in manuscris. Printre aceste traduceri este şi Catehismul lui Platon, cum rezultă din raportul cancelariei ardelene din 24 Martie 1811 adresat impăratului Austriei, al cărui bursier era Lazăr, când acesta a cerut să fie informat de activitatea ştiinţifică a lui Lazăr, desvoltată in timpul şederei sale la Viena[4].

CATEHISMUL LUI PLATON TRADUS ÎN LIMBA ROMÂNĂ PRIN INTERMEDIUL LIMBII GRECEŞTI

O traducere in limba română a Catehismului lui Platon după un intermediar grecesc, a făcut arhimandritul Eufrosin Poteca. Traducerea lui Poteca s'a publicat impreună cu o altă carte religioasă:

1. Cf. I. BIANU - N. HODOŞ, *op. cit.*, p. 378, nr. 594.

2. IDEM, *op. cit.*, p. 383, nr. 596.

3. Cf. A. PAPADOPOL - CALIMACH, *Amfilohie Hotiniul*, in *Revista pentru istorie, arheologie şi filologie*, vol. 5 (1885), p. 321 şi N. IORGA, *Istoria literaturii române in secolul XVIII-lea*, Bucureşti 1901, vol, II, p. 390 notă.

4. Cf. AVRAM SĂDEAN, *Date nouă despre Gheorghe Lazăr*, Arad 1914, p. 21 şi 24—25, *Trigonometria* lui Gheorghe Lazăr, publicată de TRAIAN LALESCU, Bucureşti 1919, p. 10 şi G. BOGDAN - DUICĂ, *Gheorghe Lazăr*, in *Memoriile Acad. Rom.*, secţ. lit., ser. III, vol. I (1924), p. 171.

Sfânta scriptură pe scurt cuprinsă într'o sută și patru istorii culese din Biblie și din Evanghelie și urmată de un mare Catehism pentru seminare. Cu blagoslovenia prea sfinților episcopi ocârmuitorii sfintei mitropolii chir Neofit al Râmnicului, chir Ilarion al Argeșului, chir Chesarie al Buzăului. Tălmăcite din grecește de Efrosin Poteca *arhimandrit motrean.* In tipografia sfintei episcopii Buzeu, la anul mântuirei 1836, Septemvrie 30.

Poteca mărturisește în titlu că atât *Sfânta scriptură* cât și *Catehismul* sunt traduse din grecește, nu indică însă nici în titlu și nici în prefață prototipurile grecești de care s'a servit. Prima traducere, adică *Sfânta scriptură*, este o operă germană scrisă în anul 1704 de profesorul de teologie și academicianul Iohann Hübner. Fiind o carte folositoare pentru educarea copiilor, s'a tradus în limbile latină, franceză, italiană, engleză, rusă, poloneză precum și în limba greacă de Polihronie Dimitrie[1]. Traducătorul grec a publicat versiunea sa la Lipsca în 1775[2]. Polihronie Dimitrie dedică traducerea sa: Prea înălțatului și prea piosului stăpân și domn Grigorie Alexandru Ghica. La începutul cărții este și un frumos portret al Domnului Ghica.

Eufrosin Poteca ne-a dat o traducere a operei lui Iohann Hübner după acest intermediar grecesc al lui Polihronie Dimitrie.

Marele Catehism, care urmează după Sfânta scriptură, atât în ediția din 1836 cât și în a doua apărută în București în 1847, este tot o traducere din grecește, prototipul însă este Catehismul rusesc al lui Platon. Dar Catehismul lui Poteca nu reprezintă întocmai textul lui Platon, fiindcă el nu a tradus nici după versiunea lui Coray și nici după cea a lui Vendotis, care amândouă sunt traduceri destul de fidele, ci după prelucrarea grecească a lui Dimitrie Darvaris, despre care am vorbit mai sus.

Prin urmare aceste două cărți cu conținut religios pe care

1. Traducătorul Polihronie Dimitrie, originar dintr'un orășel din Tracia, a început studiile sale la Constantinopol, le-a continuat timp de cinci ani la Iași și pe urmă la 1774 s'a înscris ca student la universitatea din Lipsca, luând doctoratul în medicină după patru ani. În timpul studiilor sale la Lipsca a făcut și traducerea în grecește a *Sfintei Scripturi*. După ce a luat doctoratul, Dimitrie s'a dus pentru câtva timp la Viena și pe urmă a venit în Principatele Române. La 1783 a fost numit de Domnitorul Mihail Suțu medic al orfelinatului din București; pitacul de numire este publicat de V. A. Urechia în *Istoria Românilor*, București 1891, vol. 1, p. 382.

2. Cf. É. Legrand - L. Petit - H. Pernot, *Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des grecs au dix-huitième siècle*. Paris 1928, vol. 2, p. 210, nr. 834.

Poteca spune că le traduce din greceşte, işi au prima un prototip german, iar a doua unul rusesc.

Amândouă traducerile sunt foarte fidele: Poteca traduce textul grecesc cuvânt cu cuvânt cu toate notele şi chiar cu tabla de materie. Numai la sfârşitul Catehismului este un adaos de câteva pagini: *Cuvinte din Sfânta scriptură cu sfătuiri la ostaşi spre a se întrebuința în şcoalele ostăşeşti*, datorit lui Poteca.

Catehismul lui Poteca s'a tipărit pentru uzul seminariilor şi aparte. De pildă o ediţie a apărut în Mânăstirea Neamţul în anul 1856, cu binecuvântarea prea sfinţitului arhiepiscop şi mitropolit al Sucevei şi Moldaviei Sofronie, prin zelul prea cuviosului arhimandrit şi stareţ al sfintelor mânăstiri Neamţul şi Secul, Dionisie.

De la Catehismul cel mare al lui Eufrosin Poteca avem şi două prescurtări. Prima s'a făcut de însuşi Poteca la 1833, adică cu trei ani înainte de a fi publicat textul desvoltat. Această prescurtare intitulată *Catehism mititel*, în care Poteca expune pe scurt şi în aceeaşi ordine toate dogmele şi tainele tratate mai pe larg în *Catehismul cel mare*, s'a păstrat până în zilele noastre în manuscris. Abia anul trecut, Profesorul C. Radulescu-Motru, în posesia căruia se afla manuscrisul, constatând că limba şi spiritul în care este scris Catehismul mititel al lui Poteca fac din el un juvaer al literaturii române bisericeşti, l-a publicat[1]. Dar, după cum am spus mai sus, acest *Catehism mititel* nu este o operă originală a lui Eufrosin Poteca, cum crede Prof. C. Rădulescu-Motru, ci o prescurtare a Catehismului cel mare, care la rândul său este o traducere după prelucrarea grecească a Catehismului lui Platon, făcută de Dimitrie Darvaris.

În *Biserica Ortodoxă Română*, vol. 59 (1941), p. 94—96, este o recenzie a acestui Catehism mititel al lui Poteca publicat cu o introducere de Prof. C. Rădulescu-Motru. Recenzentul, care iscăleşte cu iniţialele I. L., nu admite părerea Prof. Rădulescu-Motru că Poteca în alcătuirea *Catehismului mititel* a renunţat la orice argumentare filosofică şi spune: „Dar chiar aşa cum este conceput, nu se remarcă oare la Eufrosin Poteca în acest Catehism, unele reflexii filosofice? Fără îndoială că da. Ca probă dăm chiar de la începutul Catehismului două paragrafe: § 1 Noi suntem pentrucă este Dumnezeu; pământu(l) cu mările riurile, izvoarele, munţii cu lemnile, câmpiile cu erburile şi cu toate florile sînt, pentru că este

1. C. Rădulescu-Motru, *Catehismul mititel al lui Eufrosin Poteca*, Bucureşti 1940, extras din *Revista de pedagogie*, vol. 10 (1940).

Dumnezeu; in ceriu soarele luna şi stelele sînt pentru că este Dumnezeu. § 3. Toate noroadele omeneşti simt întru inimile lor fiinţa Dumnezeirii şi să inchină lui Dumnezeu, pentru că este Dumnezeu".

Dar aceste reflexii filosofice nu sunt ale lui Eufrosin Poteca, cum crede recenzentul; ele se găsesc şi in *Catehismul cel mare* al lui Poteca, al cărui rezumat este *Catehismul mititel*, şi in Catehismul lui Darvaris după care a tradus Poteca Catehismul cel mare.

Iată pasajele respective de la cele trei texte:

Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως[1]

Θεὸν ὀνομάζομεν ἐκεῖνο τὸ Ὄν, τὸ ὁποῖον ἔπλασεν ἡμᾶς καὶ τὸν κόσμον, καὶ διοικεῖ πάντα τὰ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ.

Α. Ἡ τοῦ Θεοῦ ὕπαρξις ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν γνῶσιν τοῦ ἑαυτοῦ μας· διότι συλλογιζόμενοι ἡμεῖς ὅτι δεν δυνάμεθα νὰ πλάσωμεν ἑαυτούς, συνάγομεν ἀναγκαίως πῶς ὑπάρχει ἓν Ὄν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον παρήχθημεν καθὼς ἡμεῖς οὕτω καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πλάσματα.

Β. Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως μᾶς πληροφορεῖ καὶ ἡ θεωρία τούτου τοῦ κόσμου· θεωροῦντες γαρ τὴν ἡμέραν εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν ἥλιον καὶ τὴν νύκτα τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας εἰς τὴν εὔτακτον αὐτῶν κίνησιν, εἰς τὴν γην δὲ τὰ χόρτα, τὰ ὕδατα καὶ τὰ ζῶα διὰ τὴν ἡμετέραν ὑπουργίαν καὶ χρείαν δημιουργηθέντα, καὶ βλέποντες τοὺς ἀνέμους καὶ τοὺς ὑετοὺς ὁποῦ συμβάλλουσιν εἰς τὴν εὐκρασίαν τοῦ ἀέρος καὶ εὐφορίαν τῶν καρπῶν τῆς γῆς, τὰ ὁποια ὁ ἄνθρωπος με τὰς δυνάμεις του δεν δύναται νὰ τὰ φέρῃ εἰς τὸ εἶναι καὶ νὰ τὰ διατάξῃ, συνάγομεν ὅτι ὑπάρχει ἓν Ὄν, τὸ ὁποῖον διέταξεν ὅλα αὐτὰ καὶ διοικεῖ πάντα τὰ τοιαῦτα.

Γ. Εἰς ἀπόδειξιν τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως συντείνει καὶ ἡ καθολικὴ πάντων τῶν ἐθνῶν συμφωνία περὶ τούτου· διότι πανταχοῦ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη κατὰ τὰ ἄλλα βάρβαρα καὶ ἄγρια, ἐφαίνοντο βωμοί· πανταχοῦ ἐκαπνίζοντο τὰ θυσιαστήρια· καὶ ἡ αἴσθησις πῶς ὑπάρχει Θεός, ἐστάθη εἰς τὸν ἄνθρωπον τόσον ἰσχυρά, ὁποῦ κάλλιον ἐπρόκρινε νὰ προσκυνῇ διὰ Θεὸν ἕναν λίθον ἢ ἄλλο τι φθαρτόν, παρὰ νὰ πιστεύῃ ὅτι οὐκ ἔστι Θεός.

Δ. Ἡ ἐσωτερικὴ πληροφορία τῆς συνειδήσεως μας ἀποδεικνύει ὁμοίως τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ· ὅταν γὰρ πράττωμεν τὸ ἀγαθὸν ἡ συνείδησις μᾶς χαροποιεῖ· ὅταν δὲ πράττωμεν τὸ πονηρὸν αὐτὴ μᾶς ἐλέγχει, καὶ δι' αὐτοῦ τούτου μᾶς πληροφορεῖ πῶς ὑπάρχει ἓν λογικὸν καὶ δίκαιον

---

1. DIMITRIE NICOLAE DARVARIS, Μεγάλη κατήχησις (Mare catehism). Viena, 1805, p. 2.

Ὂν, τὸ ὁποῖον διακρίνει τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τὸ πονηρόν, τὸ ἓν ἀνταμεῖβον καὶ τὸ ἕτερον παιδεῦον.

Ε. Ἡ ἔμφυτος ἡμῖν ἐπιθυμία τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ ἢ τῆς τελείας μακαριότητος ὡσαύτως εἶναι ἀπόδειξις τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως· διότι ἡ ἐπιθυμία μας ζητεῖ πάντοτε νὰ ἀπολαμβάνῃ ὁποῖον δήποτε καλόν· καὶ αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία εἶναι τόσον μεγάλη, ὁποῦ δὲν δύναται κανένα ἀπὸ τα τοῦ κόσμου πράγματα νὰ τὴν εὐχαριστήσῃ ἐντελῶς. Καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὴν τελείαν εὐχαρίστησιν τῆς ἐπιθυμίας μας εἶναι ἀναγκαῖον τὸ παντέλειον ἀγαθόν, τοιοῦτον δὲ ἀγαθόν ἐστιν εἷς ὁ Θεός· ἐκ τούτου ἕπεται ὅτι ἡ Ἀθεΐα, τουτέστι νὰ πιστεύῃ τις ὅτι οὐκ ἔστι Θεὸς εἶναι ἐναντία εἰς αὐτὴν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν.

De estimea lui Dumnezeu[1].

Dumnezeu numim pe ființa acea carea ne-au făcut pre noi și toată lumea și ocârmuește pre toate cele dintr'această lume.

1. Estimea lui Dumnezeu se dovedește din cunoștința de inșine; pentru că socotindu-ne noi că nu putem să facem pre înșine, înțelegem negreșit că este o ființă, din carea sintem aduși atât noi, precum și celelalte făpturi.

2. De estimea lui Dumnezeu ne încredințează și privirea lumii aceștia, pentru că văzând ziua în ceriu pre soare și noaptea privind luna și stelele întru mișcarea lor cea cu bună orânduială, privind și pre pământ erburile și dobitoacele făcute pentru slujba și trebuința noastră, văzând încă vânturile și ploile care trebuesc spre bună liniștea văzduhurilor și înmulțirea roadelor pământului, pre carele omul cu puterea sa nu poate

De estimea lui Dumnezeu[2].

§ 1. Noi sintem pentrucă este Dumnezeu; toate vitele sint pentrucă este Dumnezeu; pământul cu mările, riurile izvoarele, munții cu lemnile, câmpiile cu erburile și cu toate florile sint pentrucă este Dumnezeu.

§ 2. Vremile anului adecă: primăvara, vara, toa(m)na și iarna să intorc și vin una după alta, pentrucă este Dumnezeu; Buna rânduială a ceriului și a pământului să păzește pentrucă este Dumne-

1. Eufrosin Poteca, *Catehismul cel mare*, p. 3 (publicat împreună cu *Sfânta Scriptură pe scurt*, ed. II, București 1847).

2. *Catehismul mititel al lui Eufrosin Poteca*, editat de C. Rădulescu-Motru, p. 12 (extras din *Revista de pedagogie*, vol. 10 (1940).

folosul tinerimei rumânești. S'au dat la lumină în tipografia S. Mitrop. a Iașului, 1839.

Traducerea începe cu o dedicație a mitropolitului către arhimandritul Isaia, ca un semn de prețuire a serviciilor aduse de el mitropoliei timp de patruzeci de ani. Urmează o scrisoare a lui Isaia către Veniamin, în care îi mulțumește pentru deosebita cinste ce i-a făcut și preamărește meritele excepționale ale preducătorului Veniamin. După scrisoarea lui Isaia vine o prefață „către iubitorii de ceale sfinte și râvnitorii de luminare Rumânii", a îndreptătorului și inspectorului tipografiei Ghermano V. arhimandrit.

După cum ne spune chiar în titlu, Veniamin a utilizat versiunea grecească a lui Coray, de care ne-am ocupat mai sus, și a tradus nu numai textul Catehismului lui Platon, dar și toate notele lămuritoare adăogate de Coray, precum și introducerea la Catehism a învățatului traducător grec. La început, notele lămuritoare, care în versiunea greacă sunt în josul fiecărei pagini, Veniamin le intercalează în text; de la pagina 13 începe să grupeze toate notele la sfârșitul traducerii. După „Înainte povățuire despre Cotihisis", adică după introducerea la Catehism, adăogată de Coray, la traducerea lui Veniamin nu urmează textul Catehismului, cum este în versiunea lui Coray, ci dedicația autorului Platon către elevul său prințul moștenitor al Rusiei, care dedicație, cum am zis mai sus a fost omisă de traducătorul Coray. De unde Veniamin a tradus această dedicație și a intercalat-o acolo? Direct după prototipul rusesc? Nu mi-a fost cu putință să compar textul rusesc al dedicației cu versiunea lui Veniamin Costache, presupun însă că și pentru această dedicație mitropolitul Moldovei s'a servit tot de un intermediar grecesc și anume de versiunea lui Vendotis, care după cum am afirmat mai sus a tradus această dedicație, fiindcă din comparație am constatat că traducerea dedicației făcută de Veniamin reproduce cuvânt cu cuvânt textul lui Vendotis. Tot de la versiunea lui Vendotis cred că a tradus Veniamin și un fragment din Solomon, care nu există în versiunea lui Coray.

În afară de Catehismul desvoltat, de care ne-am ocupat mai sus, Platon, mitropolitul Moscovei, a publicat și unul prescurtat cu întrebări și răspunsuri. Și acest Catehism prescurtat a fost tradus în limba română și publicat împreună cu textul rusesc la Iași în anul 1790 din ordinul prea luminatului cneaz Grigorie Alexandrovici Potemkin și cu blagoslovenia preosfințitului arhie-

piscop a Ecaterinoslavii, a Tavricescului Hersonis și țiitoriu de locul exarhiei Moldo-Vlahii chir Ambrosie[1].

După această primă ediție, care era însoțită și de textul prototipului rusesc, au urmat și altele numai cu textul românesc[2].

Din cele spuse mai sus rezultă că Catehismul mitropolitului Moscovei Platon este una din cărțile care au avut o foarte largă circulație în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Acest Catehism a fost tradus în mai multe limbi, de pildă în germană, latină, franceză, sârbă, greacă, română, turcă și engleză. În limba greacă a fost tradus, prelucrat și reeditat de mai multe ori; mai ales versiunea lui Coray a apărut în zeci de ediții.

In limba română Catehismul lui Platon a avut cinstea să fie tradus de câțiva traducători emeriți ca arhimandritul Vartolomei Măzăreanul, episcopul Hotinului Amfilohie, întemeietorul școalei românești Gheorghe Lazăr, arhimandritul Eufrosin Poteca și mitropolitul Moldovei Veniamin Costache, ultimii doi utilizând intermediare grecești.

Atât versiunile grecești, cât și cele românești, și mai ales versiunea lui Poteca, au servit de cărți didactice; mai multe decenii copiii din școli și din seminare au găsit în această carte cea mai bună hrană sufletească.

A. CAMARIANO

---

1. Cf. I. Bianu - N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*. București 1905, vol. 2, pp. 337—338, nr. 537.
2. Cf. de pildă *Bibliografia românească veche*, vol. 3, nr. 761, 1371 și 1372.

CUM ÎNVĂȚĂM A PREDICA

I.

SUNT MULTE FELURI DE A ÎNVĂȚA SĂ PREDICI

Noi toți, ceice am învățat carte teologică, știm că predicarea se invață în cartea de omiletică. Fiecă am învățat cu profesorul, fie că ne apucăm să învățăm singuri, ne gândim că asta e calea cea mai deadreptul. Deci dacă ne-ar întreba cineva cum ar putea învăța să predice și ce să facă pentru a prinde îndemânare, înainte de toate, asta i-am spune: să caute o bună carte de omiletică.

Dar, se înțelege, nu l-am mărgini numai la atâta, fiindcă munca predicării te învață că se mai pot găsi și alte căi de învățare. Tu singur ai băgat de-seamă pentru tine că, deși ai învățat omiletică, totuși ai mai învățat și prin alte mijloace. Între altele, ai privit să vezi cum au făcut alții sau ai urmărit, prin mijloacele cărții, să afli cum au făcut predicatorii din alte vremi. Cu alte cuvinte, nu te-ai putut mărgini numai la teoria obișnuită, cuprinsă intr'o carte de școală, ci ai căutat mai larg și ai văzut că multe se pot învăța din însăși lucrarea cu predica. Înveți mai intâi din practica altora, dar apoi înveți și din însăși practica ta.

De fapt, nu este o singură cale de învățat cum să predici, nici numai două sau trei, ci sunt încă multe chipuri de a învăța cum să predici. Mijloacele pentru aceasta sunt și ele multe, dar nu sunt puse la îndemâna începătorului în această osteneală. El nu are de unde ști de ele, fiindcă nimenea nu l-a îndrumat întru aceasta. Adevărul este că nici nu sunt scoase la iveală felurite chipuri prin care te poți îndruma către predică, așa că mulți trec prin acest soi de învățătură fără a se gândi câte alte mijloace sunt care-l pot îndruma sănătos și fericit.

De obicei, omiletica pare o învățătură rece, un soi de gramatică, cu toate obișnuitele uscăciuni ale acesteia. Dacă n'ai avut norocul să-ți pomenească cineva de alte trăsături ale omileticii, rămâi cu părerea că învățătura ei nu este ceva care să-ți împărtășească plăcerea unei asemenea învățături.

Ce fericire însă să dai peste destăinuiri din cuprinsul omileticii, prin care s'o vezi în cu totul altă înfățișare și căldură! Atunci o guști nu ca pe un rece studiu de școală, ci ca pe o

vatră vie, în care pâlpâie flăcări alese de frumoasă învăţătură. Păcat numai când acestea stau ne ştiute sau chiar neînţelese.

Pe când eram preot la Baden-Baden, mi-a scris odată răposatul profesor Vasile Oiaga de la Seminarul Veniamin din Iaşi, ca să-i găsesc vre-o bună omiletică în străinătate. Dar adăoga: să fie cu adevărat omiletică, iar nu *l'art de precher.* Ce avea Vasile Oiaga de nu voia *arta de a predica?*

El era profesor de omiletică la seminarul din Iaşi. Îi trebuia materie cât mai apropiată de programa noastră, iar nu o tratare a omileticii prea depărtată de chestiunile din programa seminariilor.

Când am primit acea scrisoare, eu tocmai mă găseam în vremea cetirii unei asemenea cărţi. Aveam o carte chiar cu titlul acesta, *l'art de prècher* de Mourret.

Când am pus ochii în ea şi am cetit un capitol, două, trei, m'am minunat de noutatea şi frumuseţa cuprinsului ei. Era tot materie de omiletică, dar cu totul altceva decât ce eram noi obişnuiţi să vedem în asemenea cărţi. Dintr'odată materia ei ajunge să-ţi fie dragă şi să doreşti a vedea ce spune mai departe. De atunci mi-am spus: Eh! aşa de s'ar învăţa omiletica! N'ar mai fi învăţătura rece şi uscată pe care o ştim.

De fapt, ceiace noi învăţăm în omileticile noastre nu e atâta omiletică, ci mult mai degrabă e retorică. Se înţelege, omiletica învăţându-te să vorbeşti, nu poate trece peste rânduielile obişnuite şi trăsăturile vorbirii oamenilor. Dar cu lucrul acesta s'a frământat mai întâi retorica. Până să fie pe lume omiletica, adică ramura de învăţătură care să ne înveţe a vorbi bisericeşte, a fost mai întâi retorica. Ea a căutat rânduielile vorbirii, ca rostire a gândirii omului, şi ne-a deschis calea înţelegerii despre chipul cel mai bun de a ne închega şi a rosti către alţii gândirea noastră. Mai târziu, cei ce s'au apucat să înveţe pe alţii cum să vorbească în adunările bisericeşti, n'au putut trece peste învăţăturile pe care unii apucaseră a le da în această privinţă. Şi dacă acelea nu erau de cuprins bisericesc, dar tot erau de folos, întru cât era vorba în ele de legile obşteşti ale gândirii şi rostirii. De orice soi ar fi o cuvântare, ea trebuie să se împărtăşească din legile vorbirii omeneşti îndeobşte.

De aceia orice omiletică nu poate face altfel, ci trebuie să se folosească şi de ce au lucrat alţii în acest ogor. Tu însă, când ceteşti acum toate aceste rânduieli, pe care omiletica le-a împrumutat de la alţii, spui că: Oh! da plicticoasă mai este omiletica! De fapt este vorba de ce a gasit ea în retorică. E aluatul pe care îl foloseşte şi ea acum. Deci să nu spunem că omiletica e plicti-

coasă, ci că aşa e marfa pe care ea a găsit-o deagata în cărţile de retorică.

Dar nu are ea şi un aluat propriu al ei?

Ba are. Cum să nu aibă? Tocmai aluatul acesta îl găseşti în cărţi care nu-ţi mai dau împrumuturile din retorică, ci gânduri răsărite din privirea proprie peste ogoarele lucrului nostru duhovnicesc. De pildă, dacă noi am avut atâţia grăitori ai cuvântului creştinesc, dacă vrafurile lucrului lor stau înaintea noastră, urmează că poţi să-ţi faci păreri din vorbirea lor despre chipul cum ar trebui să fie vorbirea noastră. Nu te afli numai înaintea unei înşirări de gândire teoretică, ci ai înainte însuşi lucrul practic. Vezi pe altul cum a făcut el şi deci te poţi întreba cum ar fi să faci şi tu.

Apoi tocmai privirea peste lucrul altora şi arătarea amănuntelor despre chipul cum ai putea să-l foloseşti şi tu îl găseşti în cărţile de predicare, dar alcătuite altfel decât cunoscutele cărţi de omiletică. În acestea găseşti alt cuprins decât al retoricii, găseşti partea proprie bisericească a noastră. Astfel de scrieri sunt cele cu titlul *l'art de prêcher* sau cu alte titluri.

Aceste cărţi, cu altă alcătuire decât omileticile obişnuite, ne dau o materie pe care n'o găsim în omileticile cu împrumuturi din retorică. Ele sunt scoase din experienţa feluriţilor autori sau cuvântători bisericeşti. Prin aceasta sunt mai vii, fiindcă sunt culese din plinul vieţii şi al ostenelilor bisericeşti.

Deci, la ce ne spun omileticile obişnuite, dacă adăogăm noutăţile pe care le găsim în aceste cărţi, învăţătura noastră despre vorbirea bisericească sporeşte cu mult. Partea cea mai de preţ este însă că ele sunt mai plăcute. Nu au de loc o întocmire ca a gramaticei şi te poartă, ca într'o plimbare, prin atâtea experienţe şi feluri de a lucra a celor mai însemnaţi grăitori bisericeşti. Cărţile acestea îţi deschid zări care te ademenesc şi te fac să înţelegi cât de plăcută poate fi învăţătura omileticii.

De aceia este de mare trebuinţă pentru noi să cunoaştem asemenea cărţi. A-ţi mărgini ştiinţa ta despre întocmirea cuvântării bisericeşti numai la ce ai învăţat în omiletică, înseamnă a nu fi gustat trăsăturile prea frumoase ale acestei ramuri de învăţătură duhovnicească.

Dacă este aşa, înseamnă că nu trebuie să ne mărginim a da învăţătura predicării numai după omileticile cunoscute, oricât de bune şi acestea, ci a ne sili să dăm şi celelalte privelişti din acest ogor, prin care viitorul cuvântător poate gusta cuprinsul învăţăturii în chip cu mult mai plăcut.

Se înţelege, nu trebuie să ocolim paşii de la început în această ramură de învăţătură, acei prin care ea ne pare grea şi plicticoasă. Dar odată ce am trecut prin ei, trebuie să păşim şi mai departe, spre noutăţile pe care le găsim în mărturisirile feluriţilor cuvântători. Chiar dacă acestea nu sunt capitule de programă, chiar dacă nu sunt puse să fie învăţate în şcoală, totuşi este de folos ca începătorul să afle de ele, pentruca să înveţe şi prin el insuşi, după ce a isprăvit învăţătura şcoalei.

Dar scrierile de soiul acesta sunt puţin cunoscute in lumea începătorilor. Ba unii nu ajung să le cunoască niciodată, chiar dacă au sporit în numărul anilor. Poate că de aceia predicarea unora rămâne searbădă şi uscată toată viaţa. Dacă n'au ajuns să cunoască izvoarele de unde se pot adăpa dacă au rămas inchişi numai intr'o rece invăţătură despre alcătuirea cuvântării bisericeşti, de unde aveau să soarbă ei mai mult şi mai bine?

Iată de ce este de datoria noastră să aducem la cunoştinţa preoţilor scrierile frumoase din acest ogor, de care indrumătorii noştri nu ne-au pomenit şi nouă când erau şi noi incepători. Mai târziu însă, când am aflat de acest fel de scrieri, ne-am incântat de ele şi nu vrem să inchidem cele aflate numai in mintea noastră. Să le afle şi alţii, pentru a spori prin ele, şi astfel să ajutăm cuvântarea bisericească de a ajunge mai plăcută.

II.

FELURITELE SOIURI DE ÎNDRUMĂRI OMILETICE

Scrierile care ne indrumează pe o cărare nouă in invăţarea predicii de fapt nu sunt de un singur soi. De oarece experienţele oamenilor sunt multe, de oarece fiecare cuvântător îşi are trăsăturile lui, înseamnă că despre fiecare din ei se pot impărtăşi cunoştinţe felurite, pe care să le foloseşti şi tu mai târziu cum vei crede. Deocamdată este vorba numai să vezi câte chipuri deosebite de lucru sunt, din care poţi învăţa. Ai nu o cale-două, ci multe, prin care poţi spori cunoştinţele şi indemânările tale.

În cele de mai la vale, noi voim in deosebi să arătăm un chip din cele mai deosebite, prin care se poate invăţa ceva nou in ce priveşte pregătirea noastră pentru predicare. Va fi vorba in cele ce urmează, de o cale din cele mai depărtate de obişnuinţele noastre. Tocmai ea însă ne va da dovada prin ce mijloace deosebite şi neştiute te poţi îndruma în măestria predicării. Atunci va trebui

să mărturiseşti: Uite ce căi neumblate, prin care totuşi poţi învăţa în treburile noastre duhovniceşti!

Învăţăm nu numai de la ai noştri, adică de la cuvântătorii bisericeşti, ci şi de la străini. Aşa cum omiletica şi-a luat odată aluat pentru lucrul ei din cărţile de retorică, se poate face încă şi ceva mai viu. Anume, putem privi peste cuvântarea omenească în deobşte. Putem privi în cuvântările avocaţilor, ale oratorilor parlamentari, ale tribunilor naţionali în faţa mulţimilor, ale grăitorilor din aşezămintele învăţate, cum sunt academiile; putem privi în înaltele aşezăminte şcolare, cum sunt universităţile.

Din câte s'au vorbit în acestea, oare nu putem învăţa şi noi? Nu a fost vorba şi în ele de împărtăşirea gândului de la suflet la suflet? Nu este prilej să ne întrebăm cum cutare tribun a izbutit să însufleţească pe ascultătorii lui?

Oare cunoscuta cuvântare a lui Mihail Cogălniceanu al nostru, pe care o găsim în cărţile noastre de Stil şi Compoziţiuni, nu este un prilej despre care ne putem întreba cum de a putut el pune atâta suflet în acea cuvântare, încât ne mişcă oridecâteori o cetim şi azi? Deci nu putem avea prin ea un imbold de a ne întreba şi pentru ogorul nostru duhovnicesc: Cum am putea mişca şi noi pe credincioşii noştri? Cum am putea dobândi şi noi această îndemânare?

De aici urmează că şi aceasta e o cale de învăţătură şi atunci este bine să cunoaştem şi calea aceasta prin care putem spori în cunoştinţele şi îndemânările noastre.

Noi avem la îndemână o astfel de carte. Pe ea voim s'o folosim, pentru a arăta începătorilor noştri cum pot învăţa şi pe această cale. Să audă ce spun mulţi mireni în această privinţă, să vadă ce pot învăţa din spusele lor. Vor auzi din ea atâtea noutăţi plăcute, atâtea zări nouă li se vor deschide, încât vor fi fericiţi să vadă prin câte mijloace felurite se pot ajuta, când este vorba să înveţe omiletica. Să înţeleagă că învăţătura aceasta este de o rară bogăţie şi că au astfel la îndemână tratate din cele mai negândite şi mai felurite.

Noi aici le vom destăinui numai pe unul din ele. Este vorba de o carte franceză cu numele pomenit mai nainte *l'art de prêcher*. E alcătuită de un bărbat duhovnicesc, dar foloseşte în ea foarte mult aluat din scrisul mirenilor. E alcătuită în chip de scrisori către un preot începător.

Noi nu vom da aici o traducere a ei, dar nu va fi vorba nici de o carte originală a noastră. Vom folosi materialul strâns în scri-

sori de autorul francez, iar noi îl vom mai preface, îl vom turna în calapoadele cerute de trebuinţele noastre româneşti. O vom face să fie gustată mai uşor de cine o va ceti la noi. Aluatul folosit va fi cel al autorului francez, dar îi vom da o prefacere şi o întocmire prin care să nu fie simţit drept ceva a străin, ci să fie gustat mai lesne de cetitorul nostru.

Cu aceasta putem păşi la treaba de care ne-am apucat şi poftim pe cetitorul nostru să ne urmărească. Se va încredinţa iute-iute cât de multe poate afla în ramura omileticii pe calea aceasta nouă de care i-am pomenit la început.

III.

ÎNCHIPUIRI PE OGORUL PREDICĂRII

Odată un student al meu de la Chişinău m'a întrebat cum am făcut eu ca să ajung a vorbi lesne, fără împedecare, încât vorba să meargă ca un fir nestingherit de nimic?

Ştiţi ce se aştepta el? ca eu să-i destăinuiesc vreun mijloc ca un leac împotriva unei neputinţe. Vorbirea cu şir şi cu miez fiind o stare pe care n'o poţi avea din capul locului, — care ar fi calea ca tu să treci peste această greutate? Cum să faci ca odată să vezi cum te învăluie mulţimea gândurilor şi că graiurile se îngrămădesc pe buzele tale, iar apoi tu să tot spui şi să nu simţi de loc lipsa lor?

Omul este ispitit să creadă în vrăji sau în leacuri prin care dintr'odată să poţi dobândi cutare însuşiri. Aşa cum sunt cărţi care-ţi spun că înveţi, de pildă, limba germană în 25 de lecţiuni, aşa sunt altele care te păcălesc spunându-ţi că te învaţă să poţi vorbi în public numai în 5 lecţiuni.

Nu avem la noi astfel de cărţi, dar avem la alţii. Pomeneşte de ele cartea amintită mai sus, scrisă pentru tânărul preot care dorea să afle un mijloc cum ar putea dobândi însuşirea de a vorbi uşor.

De fapt, asemenea mijloace vrăjitoreşti nu se află. Nu poţi cumpăra hapuri de la farmacie sau picături de vorbire uşoară. De aceia trebuiesc alungate din dorurile noastre gândurile că am putea dobândi vorbirea sprintenă prin vreun mijloc oarecare ca o scăpărare, ca o tăietură sub limbă, iar de acolo organul acesta al vorbirii să meargă cu sprinteneală nemai pomenită.

Studentul meu totuşi era ispitit de un asemenea gând vrăjitoresc. El credea să afle de la mine vreo taină de uşoară mă-

nuire, prin care apoi să poată ajunge şi el a vorbi cu şir şi cu miez, fără a simţi vre-o greutate.

În deobşte, trebuie să se ştie că vorbirea în faţa lumii nelinişteşte pe mulţi. Nu numai tinerii, ci şi mulţi oameni copţi simt o stinghereală când e vorba să se înfăţişeze cu graiul lor în faţa unei adunări. Îi copleşeşte sfiiciunea şi de aceia e de aşteptat să te gândeşti la grija lor în asemenea împrejurări şi la via dorinţa de a o birui.

Dar e o închipuire deşartă a crede că poţi birui o asemenea stare prin ceva de dobândit în doi timpi şi trei mişcări, cum se zice. Dacă iese o carte şi-ţi spune că te poate face meşter cuvântător prin 10—20 de lecţiuni, e o curată păcăleală. Noi, dimpotrivă, trebuie să avem în vedere marele adevăr pe care l-a spus Domnul Hristos: *Din prisosinţa inimii grăieşte gura* (Matei 12,34). Leacul căutat *aici* se găseşte şi aşa a trebuit să răspund studentului meu. El aştepta să capete un răspuns după care să dea goana undeva, să cumpere şi apoi... gata vorbirea ca apa.

Vom arăta noi amănunţit, în alt capitul, care este chipul prin care să poţi dobândi vorbirea cu şir, cu avânt şi cu miez. Deocamdată să nu încheiem cu asemenea gânduri vrăjitoreşti în treburi de omiletică, fiindcă mai sunt încă şi altele. Astfel se crede că, pentru a vorbi, „trebuie să ai talent". Cutare se tânguieşte că n'a putut vorbi cum trebuie în cutare împrejurure, fiindcă „n'are talentul vorbirii".

Aşa se tânguia răposatul mitropolit Pimen odată în Senat, pe când era episcop la Galaţi, că nu are „talent de orator" şi că deci vorbeşte în chipul mai scăzut al omului „fără talent".

Să fie lucrurile chiar aşa? Ferească Dumnezeu! Asta e numai o vorbă de scăpare, când n'ai grăit cum trebuia. Dai vina pe lipsa talentului şi te-ai uşurat.

Dar nu te-ai uşurat de loc, la dreptul vorbind, fiindcă sunt leacuri şi împotriva vorbirii îngăimate, dar nu leacuri vrăjitoreşti, ci leacuri ale culturii. Le vedem noi îndată.

Nici vorbă, nu vom tăgădui că este un dar al vorbirii. Unul are limba dezlegată, iar altul abea scoate vorba din gură.

Dar singura uşurinţă de a spune uşor ce ai de spus nu este tot una cu oratoria. Dimpotrivă, dacă nu mai este şi altceva pe deasupra, singura această sprinteneală a vorbei poate fi o primejdie. Poţi fi ispitit de a spune vrute şi nevrute, a tot înşira vorbe fără cheag şi lipsite de o cârmă care mânuie vorba cu temei şi adâncime. Din pricina aceasta, vorba unora este numai apă chioară.

Apoi ajunge să ai vorbirea lesnicioasă pentru a şi spune ceva bine închegat şi cu miez? Cu niciun chip. Dacă nu mai este şi altceva, care însă nu e din laturea talentului, niciodată n'ai să poţi ajunge un vorbitor meşter şi gustat.

Vestitul predicator Lacordaire a fost mai întâi avocat. Ca atare, el a trebuit să aibă deprinderea vorbirii în faţa mulţimii. Totuşi s'a simţit foarte stingherit când a avut să predice întâia oară. De şi avea darul vorbirii, dar deosebirea de împrejurări, noutatea sarcinii, lipsa deprinderi de a vorbi în acest nou ogor, cu alte gânduri decât cele înaintea judecătorilor, l'au făcut să simtă toată stinghereala acestui nou soi de vorbire.

Va să zică singur darul vorbirii nu ajungea. Mai sunt încă multe trebuinţe de care cineva trebuie să ţie seama. Nu le împlineşti pe acestea? nici n'ai să predici cu temei.

Într'un asemenea ogor, lucrul cel mai de seamă nu este să ai vorba lesnicioasă, ci să ai miez în ceiace spui. De vorbit vorbesc ei mulţi, dar nu găseşti totdeauna în vorba lor şi legătura logică şi închegarea temeinică a dovezilor. În laturea aceasta însă trebuie să batem noi, când ne pregătim pentru a avea o vorbire într'o desfăşurare bine închegată.

IV.

RĂDĂCINILE VORBIRII SIMŢITE

Dacă nu ajunge vorba sprintenă pentru a vorbi cu temei, care pot fi mijloacele de care avem nevoie pentruca vorba noastră să meargă la inima omului?

La aceasta trebuie să răspundem că mijloace sunt, dar acelea nu sunt de loc de cuprins vrăjitoresc şi nici nu-ţi pot da roadele lor cât ai bate din palme. În această privinţă, putem da o rostire hotărîtă: a vorbi cu temei înseamnă a munci cu hotărîre. Vorbitor meşter a ajuns cineva nu numai prin aceia că avea vorba săltăreaţă, ci prin cugetările de seamă şi îmbrăcate într'o vie simţire pe care le rostea.

Deci aici e cuiul bunei vorbiri: să-ţi sporeşti cugetarea şi să-ţi înteţeşti simţirea. Când mintea ta va colcăi de gânduri sănătoase şi puternice, când inima ta va bate pentru tot ce este măreţ şi frumos, atunci cu adevărat gura va grăi din prisosinţa inimii. Plinul simţirii tale se va revărsa peste margini şi vei spune gânduri care se vor alipi peste inimi ca o alifie binefăcătoare.

Chiar dacă, din partea vorbelor, nu ai încă toată măestria,

toată poleiala unei vorbiri inaripate, ca de mare cuvântător, dacă însă simţirea ta este vie şi pătrunzătoare, ea tot răzbate şi are urmări fericite. De aceia lucrarea noastră, spre aceasta trebuie să ţintească ca ea să ne toarne în suflet toată simţirea puternică prin care putem răzbi până la sufletele oamenilor şi a le dobândi să calce pe urmele sfintelor invăţături.

Dacă este aşa cum vom face?

Răspunsul este scurt: Trebuie să sporim noi inşine simţirea noastră. Dacă suntem grăitori ai cuvântului creştinesc, nu vom fi numai nişte meşteri mânuitori ai cuvântului, ci în deosebi oameni de caldă simţire.

Biserica a avut grăitori nu totdeauna cu un mare dar al vorbirii, cu măestria cuvântului, dar dacă au avut căldura simţirii, au putut dobândi mare seceriş sufletesc prin aceasta. Aşa au fost în Biserica Răsăritului părintele *Ioan din Kronstadt*, aşa în Biserica Apusului bărbatul cunoscut sub numele de *Parohul din Ars*. Niciunul din ei n'au fost grăitori de măsura marilor cuvântători ai creştinătăţii. Totuşi graiurile lor au avut urmări însemnate şi au rodit puternic in suflete, din alte pricini: Aveau ceiace omiletica numeşte *ungerea*, adică dulceaţa cuvântului, grăirea din adâncurile unei vii simţiri. La aceasta se mai adăoga mireazma vieţii lor alese şi cu totul închinată lui Dumnezeu.

Când deschideau ei gura, nu lucrau numai sunetul şi cuprinsul cuvântului, ci şi toată vrednicia şi curăţia care însoţeau viaţa lor. Ascultătorii nu desprindeau una de alta, aşa că vorbirea lor avea o roadă cu mult mai mare decât numai a graiului obişnuit prin logica şi tăria lui.

Deci sunt şi alte imprejurări care dau un farmec deosebit cuvântului. Grăitorul Bisericii trebuie să le caute şi pe acestea, fiindcă ele s'au dovedit că impărtăşesc o putere deosebită grăirii noastre.

De obicei, când vorbim de pregătirea pentru predicare, noi ne gândim mai mult la pregătirea formală... a avea un stil bogat, inflorit, rostirea frumoasă, ceva care să treacă cu mult peste obişnuinţele de vorbire ale lumii. Dar o asemenea grijă nu ne saltă peste grijile obişnuite ale vorbirii mireneşti. Încă nu este in ele o grijă curat creştinească, ci mai mult una literară.

Grija noastră de căpetenie insă trebuie să fie cea creştinească, aceia de a mlădia sufletele, de a le dobândi să asculte şi să urmeze graiurile lui Dumnezeu. De aceia, fără a inlătura şi grijile literare, noi trebuie să lucrăm pentru a fi nu numai grăitori cu mijloacele omeneşti, ca intr'o academie oarecare, ci şi trâmbiţaşi

ai Evangheliei, cu vorba muiată in sfânta simțire a celor ce trăiesc după rânduiala lui Dumnezeu. Când vei face astfel, tu vei avea la indemână cu mult mai mari puteri decât cele folosite numai prin mijloacele cuvântului omenesc.

În această privință, ne va fi de folos să ascultăm ce ne spun înșăși mirenii, oameni de condei care gustau cu drag și grăirea bisericească. Vom pomeni pe *Louis Veuillot*, bărbat însemnat in scrisul francez din veacul trecut, care a dat pagini alese pentru gândirea creștinească in țara sa. Iată ce ne spune el despre vorbirea unor preoți cu grijă de a avea darurile vorbirii omenești:

Predicatorul se află pe amvon. Am venit și eu să-l ascult, acolo, in fața lui Dumnezeu, pe care l-am rugat să-mi lumineze mintea și să-mi miște inima, pentruca să le ție intr'o cucernică luare-aminte.

A inceput cu un text din Sf. Scriptură, care e însuși cuvântul lui Dumnezeu. Îmi arată ce are de spus: e o invățătură care privește deodată și mintea și purtarea mea, și viața de acum și cea viitoare. Îmi poruncește să mă rog Sfintei Fecioare, și pentru dânsul și pentru mine. Eu o fac din toată inima. Ce pornire mai bună?

Cu toate acestea de abea a vorbit zece minute, și iată că mi-a nsipit-o. Se pierde în socotințe filosofice — sau copilărești, sau cu totul nelămurite. Sare către priveliști istorice, se aruncă ba la dreapta, ba la stânga, tunând impotriva lumii, lucru pe care eu nu-l pot suferi, fiindcă mă aflu în biserică și fiindcă eu cunosc lumea mai bine ca el, care n'a intrat in ea. Îngrămădește in cuvântare graiurile cunoscute ale moralei și literaturii. Stilul său este mândru, pretențios, fără ungere și nefiresc.

Uneori bag-de-seamă că a cetit scrieri proaspete care i-au plăcut, sau că a cetit scrieri vechi din care n'a păstrat decât ce se potrivește cel mai puțin cu timpul nostru. Știu unde se duce și nu mă iau după el. Sunt nespus de fericit dacă nu mă scoate din urmărirea mea, prin cine știe ce avânt de prost gust, prin cine știe ce copilărie, care m'ar face să văd in el pe cetitorul prea lesne-crezător al cutării cărți sau al cutărui ziar.

La început am voit să pun nemulțămirea mea pe socoteala puținei mele cetiri și cunoașteri pe care am putut-o dobândi din ogorul literaturii. Mă învinuiesc că nu pot asculta cu modestie. Dar am văzut femei de rând, fete cucernice, care n'au deschis decât catehismul și cartea de rugăciuni; erau însă tot atât de supărate ca și mine.

Stăteam însă alături de ele la predicile preotului meu din parohie și ale ajutoarelor lui. Ascultam sfaturi prietenești, fără măestrie, fără fraze, fără încordări, uneori spuse cu neingrijire, in care cel dintâi cuvânt răsărit în cale e bun, in care antiteza e rară, iar întocmirea graiului uneori e barbară. Am fost totuși la fel de inălțat sufletește ca și ceilalți ascultători. În ele găseam ceva din inimă și puternic, care mă stăpânea și mă sprijinea toată ziua, ba adeseori chiar mai multă vreme. Deci vedeți că nu sunt cârtitor.

Nu; dar ceiace nu pot primi este cuvântarea care nu poate găsi

drumul la inimă şi care mereu rămâne alături de nevoile mele, atât de cele fireşti, cât de cele pe care lumea şi vremea in care trăiesc mi le scoate in cale. Aş vrea să nu se vorbească in predică atât de mult despre vals unor femei care n'au dănţuit niciodată sau nu mai dănţuiesc; să nu se tune cu atâta înverşunare impotriva jocului de cărţi in faţa unor oameni care nu joacă. Bourdaloue da, avea drept să vorbească astfel curtenilor lui Ludovic XIV, dar pe noi ne stăpânesc alte viţii. Noi nu suntem nici iubitori de petreceri, nici jucători, nici necredincioşi, nici făţarnici. Noi suntem doar neştiutori, reci, fricoşi, poate chiar laşi.

Ar trebui însă să ne arate invăţăturile creştineşti, sà ni se propoveduiască dragostea de biserică, datoria de a şti cum trebuie predată învăţătura creştinească, datoria de a o apăra şi răspândi. Noi avem nevoie să fim puşi la adăpost nu numai de loviturile necredinţei de azi, ci mai ales de acea tristă moleşală care ne face ca, afară din biserică, să nu mai fim oameni săritori, să nu mai fim creştini.

Această femeie, pe care o opriţi de la privelişti vătămătoare şi petreceri, e o sàrmană gospodină, care niciodată n'a văzut nici teatrul, n'a purtat nici rochie prea deschisă la gât. Dacă ea nu ceteşte cărţi rele, nu ceteşte însă nici cărţi bune. Puneţi-o să inveţe. Bărbatul ei e un slujbaş de treabă. El se teme să încerce un joc de cărţi. De abea se duce la un om sau doi pe săptămână. Dar oamenii care dau pe la dânsul nu ştiu dacă el se duce la biserică. Cere ministrului o bursă pentru un fiu. Il va creşte intr'o şcoală de Stat fără să-l coste altceva decât sufletul lui. Sfătuiţi-l insă să se ingrijească nu atâta de bani, cât mai mult de păcatul de moarte. Făceţi-l să înţeleagă că, şi dacă nu va căpăta niciodată „crucea de onoare", dacă nu va fi inaintat, iar fiul său nu va putea fi niciodată nici avocat, nici doctor, nici slujbaş, el trebuie să se arate însă creştin chiar in biuroul său, să lucreze ca un creştin chiar în împrejurările politice cele mai neprielnice.

Aş vrea ca predicatorul niciodată să nu piardă din vedere că rostul lui inainte de toate este să facă pe creştini să fie creştini.

— Dar necredincioşii? veţi intreba. Răspund că necredincioşii nu vin la predică sau, mai degrabă, merg să asculte pe de Ravignan şi pe Lacordaire, care par anume croiţi ca să le vorbească lor şi să-i răpuie. Dacă unii din aceştia se rătăcesc şi prin parohiile noastre, fiţi incredinţaţi că le va plăcea să asculte o invăţătură bună, care va lămuri mintea despre ce să creadă şi despre purtarea care urmează din credinţă.

Dacă voiţi să predicaţi cu folos pentru dânşii, inlăturaţi deopotrivă trei lucruri: intunecimile vorbirii, ifosul şi asprimea. In toate vremile, oamenii au fost câştigaţi mai mult cu inima decât cu mintea. Ei simt nevoia mai mult să iubească şi să lucreze decât să vadă. Când iubim, vedem destul. Apoi în intunerecul în care ne aflăm, nu e nicio inimă care să nu caute ca un orb o călăuză care s'o ferească de gropi. Apucaţi aceste mâini nesigure. Un simţ neamăgitor, ceva pe care l-aş numi tactul adevărului, o va incredinţa că, în sfârşit, au căpătat sprijinul pe care-l cereau. Mai pe urmă va veni şi lumina.

Dar marele bine pe care-l avem de făcut credincioşilor e să facem pe creştini să fie creştini. Dacă acest mic număr de credincioşi, bărbaţi şi femei, care merg cu sârguinţă la biserică, ar fi în adevăr, ceiace tre-

buie să fie: dacă ar avea cunoştinţa, dragostea şi râvna Evangheliei, această mână de oameni ar fi de ajuns ca să schimbe lumea întreagă[1].

Ei, aceste cuvinte nu spun ele ceva mai mult decât ce învăţăm noi în cărţile de omiletică? Spun foarte mult. Sunt graiul unui cugetător francez, bărbat cu multă inimă şi foarte înţelegător despre ce trebuie unei obşti de credincioşi. Apoi când avem graiuri ca ale lui, trebuie să le cunoaştem şi să le folosim.

Dar nu este unul singur care vorbeşte aşa. Sunt încă mulţi alţii. Să căutăm deci nu numai ce spun meşterii învăţăturii predicării, ci încă şi ce spun şi ceice ne ascultă. Intre ei se pot găsi bărbaţi de seamă, cum unul a fost Veuillot. Este bine să auzim ce spun şi ceice ascultă graiurile noastre duhovniceşti. Ca şi Veuillot, rostiri privitoare la vorbirea bisericească ne dă cunoscutul stilist *La Bruyère*. În cartea sa *les Caractères*, are un întreg capitul închinat părerilor sale despre vorbirea bisericească. Fără doar şi poate, ceice învaţă a vorbi creştineşte în faţa obştei trebuie să cunoască asemenea rostiri. Sunt doar rostirile unui bărbat de frunte în ce priveşte mânuirea cuvântului scris sau vorbit.

Cu toate acestea niciuna din omileticile noastre nu pomeneşte de el. Aceasta însă s'o facem noi, dând aici ceva din spusele lui în această privinţă. Iată-l cum se rosteşte el:

A plăcea lumii printr'o cuvântare, un stil înflorit, o morală veselă, prin figuri repetate, trăsături strălucite şi descrierii vii înseamnează a avea duh. Dar atâta nu-i de ajuns. Un duh mai înălţat nu aleargă după aceste podoabe străine. Ele sunt nevrednice să slujească Evanghelia şi de aceia el predică simplu, cu tărie, creştineşte.

Vorbitorul de pe amvon rosteşte el figuri frumoase, descrie cu îndemânare unele neorânduieli din viaţa oamenilor, împleteşte împrejurări gingaşe, pune atâta duh şi viclenie în firea păcătosului pe care-l zugrăveşte. Dar eu, cel care-l ascult, dacă, pe de o parte, nu sunt aplecat să mă asemăn cu zugrăvitura sa, pe de altă parte însă, tot am nevoie măcar de un apostol care, cu un stil mai creştinesc, să mă dezgusteze de viţiile care mi-au fost zugrăvite atât de frumos.

Dacă pe amvon se suie „un preot de lume", el se pomeneşte a vorbi declamator. Dimpotrivă, sunt oameni sfinţi, care ajung să te încredinţeze despre spusele lor prin însăşi făptura lor duhovnicească. Ascultându-i un întreg popor e mişcat iute şi e încredinţat numai prin înfăţişarea lor de adevărul celor propoveduite.

1. *Les libres Penseurs*, începutul.

Cuvântarea pe care o rostesc apoi va împlini ceiace a mai rămas de împlinit.

Ce urmează de aci? Că sunt puteri care au resfrângere asupra inimii omului, deosebit de toată pregătirea minții și a măestriilor vorbirii. Deci, când vorbim despre cuvântarea bisericească, trebuie să auzim ce ni se spune în această privință, cu atât mai mult, cu cât e vorba de graiuri din lumea celor ce ascultă cuvântările noastre.

V.

MAI TREBUIE ÎNVĂȚĂTURĂ PENTRU BUNA VORBIRE?

Față de cele de mai sus, cineva ar putea spune: Apoi atunci, dacă vorbitorul câștigă inima ascultătorilor prin făptura lui, dacă Bourdaloue mișca pe ceice aveau să-l asculte numai prin pășirea lui spre amvon cufundat în gânduri, prin asprul său șiac călugăresc în care era îmbrăcat, prin cele câteva clipe când stătea pe amvon cu ochii aproape închiși, înainte de a deschide gura, — ce mai este nevoie de atâta învățătură omiletică? Dacă împrejurări din afară au putere atât de hotăritoare pentru a mișca inimile, mai este nevoie de atâta învățătură formală cu care ne muncește omiletica?

Lucrurile acestea parcă ar fi așa cum ne spune Sf. Pavel, că *împărăția lui Dumnezeu nu stă în cuvânt, ci în putere* (1 Corinteni 4.20). Ar urma oare de aici că însemnătatea și roada cuvântului nostru ar atârna numai de tăria simțirii noastre și de felul vieții noastre, de trăsăturile făpturii noastre omenești? Să fie oare că meșteșugul vorbirii noastre ar fi mai degrabă o piedecă, în loc să ne fie un sprijin, și că mai cuminte ar fi să ne ferim de ea?

Nici vorbă de așa ceva, dar iată ce se întâmplă. Dacă ne mărginim numai la învățătura formală din omiletică, adică la împrumutul pe care ea l-a făcut din retorică, vorbitorul este atât de stăpânit de grija de a se supune rânduielilor ei, încât bagi-de-seamă în cuvântarea sa, nu zvâcnirea inimii și mânuirea simțită a învățăturii creștinești, ci mai cu seamă grija ca nu cumva să fi trecut peste cutare învățătura din carte.

Dar asta este ca și cum ai fi un actor, care împlinești anumite puncte de program, pe când tu trebuie să ai grija, cu mult mai mare, de a împărtași sufletelor ce bate adânc în inima ta. După cum spunea Leon Ollé Laprune, care a fost un însemnat cugetător creștin al Franței, „poate că preotul caută prea mult uneori să fie orator". Dimpotrivă când îți vorbește el, nu trebuie să simți această grijă a lui de a umbla strună după poruncile cărții. Așa

zicând, să se şteargă de înaintea ta, chipul vorbitorului pentrucă să nu rămâie decât adevărul propoveduit şi simţirea vie care-l învăluie.

Dar dacă lucrul acesta este aşa, pe de altă parte, să nu uităm că însăşi aceste străluciri vor ieşi la iveală cu atât mai bine, cu cât ele nu vor fi stânjenite de anumite urâţenii ale rostirii, de anumite neorânduieli în mersul cugetărilor. Omiletica te învaţă despre acestea şi trebuie să ţii seama de ele, tocmai pentrucă să iasă mai bine la iveală temeiul cel mare al vorbirii, adică lucirea adevărului şi vioiciunea simţirii.

Dacă, de pildă, vei vorbi cu un glas prea stins, tuşind într'una, cu gesturi care nu se potrivesc cu ideile desfăşurate; dacă nu urmezi un anumit mers al cugetătorilor, ca să ajungi la o culme a lor, la cuiul întregii dovediri, — cuvântarea ta, chiar bună din laturea simţirii, a adevărului de turnat în suflete, nu va fi însă bine închegată şi va păgubi însuşi temeiul ei. Omiletica te învaţă tocmai în laturea aceasta. Astfel de griji alcătuiesc buna gospodărie în cuprinsul vorbirii noastre şi, oricât ele sunt griji de o desfăşurare formală a cugetărilor, sunt totuşi folositoare.

E adevărat, omiletica nu ne va da focul rostirii, dar ne va da grija păşirii cu rânduială în vorbire şi prin aceasta ne va ajuta. Având grija temeiului, adică aceia de a încălzi sufletele şi a le împărtăşi ceva bine simţit, să ştim că vom izbuti în aceasta mai uşor, dacă vom avea şi grija păşirii cu rânduială în desfăşurarea gândului nostru. Deci să nu vorbim încâlcit, să nu sărim fără temei de la una la alta, să se bage-de-seamă o curgere firească a gândului nostru. Aceasta va da limpezime vorbirii şi ascultătorii ne vor putea urmări mai uşor şi vor păstra mai bine în minte şi vor simţi mai adânc cele spuse de noi.

De altfel să ne uităm: toţi marii predicatori n'au vorbit cu gânduri claie peste grămadă. Toţi au vorbit cu sistem, cu bună rânduială a materiei. Dar prin acestea toate străpungea închegarea minunată a mărturisirilor lor, care erau mânate de o caldă simţire a inimii.

Ce frumoasă desfăşurare a adevărurilor, găsim în predicile lui *Leonardo da Porto Maurizio*, predicator misionar din veacul XVII în Italia, sau în ale lui *Inochentie*, arhiepiscopul Odesei în veacul trecut! Ca şi la alţi mari predicatori, ai la dânşii o împărechere atât de fericită între amândouă aceste daruri ale unei cuvântări!

Aceasta dovedeşte că, oricât am vorbit despre ce face temeiul unei cuvântări, dar nu trebuie să luăm cu uşurinţă nici partea formală, pentrucă ea ajută să iasă mai luminos la iveală însuşi miezul

cuvântării. De aceia să nu spuie nimenea: Am focul inimii, iar peste asta altceva nu-mi mai trebuie!

Deci poţi să ai sfinţenia vieţii, dar oare asta te va împiedeca să bâlbâi, să vorbeşti pe nas ori să ai mişcări ciudate? Dacă firea sau o creştere neisprăvită ţi-au dat aceste neajunsuri, sfinţenia singură şi nici cea mai arzătoare înfocare a inimii nu vor face să scapi de ele. Deci dacă rostirea ta este întunecoasă, dacă cumva vorbeşti cu planuri nu deplin închegate, — n'ai să te poţi descotorosi de asemenea scăderi fără o muncă deosebită care să te facă să-ţi orânduieşti gândurile în chip limpede şi logic. Dimpotrivă, de câte ori o simţire năprasnică prea puternică, în loc să ne salte cugetarea mai viu, ne-a turburat gândurile, ne-a amorţit mişcările, ne-a închis gura!

Deci să ne înţelegem. Experienţa ne dovedeşte că darul firesc al vorbirii, stăpân pe el însuşi, clădit numai din convingere şi spontaneitate, fără ajutorul artei, este ameninţat să cadă în nenumărate greşeli. Vorbirea este primejduită să piardă uniformitatea şi legătura, să ajungă capricioasă, prea personală şi, în sfârşit, lipsită de simplitate.

Cel dintâi neajuns al elocvenţei este de a fi inegală. Vedem aceasta în fiecare zi. Durerile mari sunt mute, pe cât, tot atât de des, sunt şi elocvente.

Acelaşi lucru se petrece cu toate simţirile puternice. Frica ne iuţeşte picioarele şi tot ea ne pironeşte pe loc. Cutare împotrivire într'o zi îţi va aţâţa limbuţia, pe când altădată îţi va tăia tot avântul.

Arhim. IULIU SCRIBAN

RECENZII

Die orthodoxe Kirche auf dem Balkan und in Vorderasien. Die orthodoxen Patriarchate von Konstantinopel, Alexandrien, Antiochien, Jerusalem und das Erzbistum von Cypern. (Ekklesia. *Eine Sammlung von Selbstdarstellungen der christlichen Kirchen*, hrsg von Friedr. Siegmund-Schultze, fasc. 46). Leipzig (Leopold Klotz) 1941, form. 8°, 130 pp., 6 M. — În continuarea fasciculei nr. 45, subintitulate *Geschichte, Lehre und Verfassung der orthodoxen Kirche* și apărute în anul 1939 [1], colecția Ekklesia a editat în același volum (X) fascicula 46, care tratează despre Patriarhatele orientale și despre Biserica din Cipru. Ca și în fruntea fasciculei precedente, profesorul Friederich Siegmund-Schultze, sub conducerea căruia apare colecția, scrie o lungă introducere (pp. 5—26) cu caracter de studiu istoric general privitor la capitolele care formează cuprinsul fasciculei. Această introducere este pe de o parte o prezentare a lucrării către cititorii protestanți, nefamiliarizați cu formele tradiționale ale Bisericii ortodoxe, pe de altă parte o încadrare a cuprinsului special al lucrării în istoria bisericească universală.

Profesorul editor începe prin a spune: „Vechile patriarhate din Orient sunt cele mai venerabile Biserici ale creștinătății. Chiar dacă astăzi ele nu mai au strălucirea de altădată sau pe cea a scaunului roman, mai fericit decât ele, și chiar dacă numărul credincioșilor lor, cum scot bucuros în evidență referate romane, nu se ridică azi peste cel al unui episcopat italian mijlociu, locul de cinste, care le e recunoscut de la sine în cele mai multe Biserici creștine, este încă unic în felul său. Toată creștinătatea trebue să fie de fapt recunoscătoare paznicilor acelor tradițiuni ce sunt legate de vechile patriarhate din Orient, pentrucă, cu toată sărăcia și persecuțiile lor, ele au păstrat cu atâta demnitate și credință moștenirea ce le-a fost încredințată" (p. 5). Cinstea ce se cuvine Bisericilor orientale, zice mai departe profesorul Fr. Siegmund-Schultze, nu trebue măsurată cu modestia conducătorilor lor de azi, ci cu trecutul lor creștin glorios: este cinste datorită scaunului lui Iacov fratele Domnului (Ierusalim), lui Marcu (Alexandria) sau lui Varnava (Cipru). Un merit deosebit recunoaște apoi patriarhilor ortodocși în grija lor pentru săraci. „Ceea ce au făcut în această privință patriarhii, mai ales în zilele mai bune ale păstoriei lor, este vrednic de admirație" (p. 8). De și Bisericile orientale — zice — n'au exercitat influență asupra situației sociale a populației în general, totuși ierarhii ortodocși au fost „ajutătorii și salvatorii săracilor", — nevoiași, bolnavi, bătrâni, cerșetori, orfani. Monahismul a jucat timp de secole un rol de seamă și „a luat asupra sa funcțiuni din cele mai importante ale Bisericii" (p. 9).

---

1. Recensată de noi în Studii Teologice, *Publicație a Facultății de Teologie din București*, an VIII (1940), vol. II, pp. 230—233.

Începând cu Ierusalimul, profesorul amintește fapte mai însemnate și caracteristice din trecutul fiecărei Biserici ortodoxe, care formează obiectul cărții, mai ales pe cele care explică situația lor de azi. El exprimă un adevăr istoric când afirmă, că stăpânirea cruciaților a lăsat în Bisericile orientale amintiri detestabile (p. 11). Recunoaște meritele creștine ale fiecărui patriarhat și arată înțelegere pentru evoluția Bisericii ortodoxe, deosebită de a creștinismului occidental.

Cuprinsul propriu zis al cărții începe cu Patriarhia de Constantinopol. *Istoria și organizația Patriarhiei ecumenice* (pp. 27—61) este scrisă de Mitropolitul de Heliopolis *Ghennadios M. Arabadjoglu* [1], iar despre *Situația actuală a Patriarhiei ecumenice* (pp. 62—67) scrie Mitropolitul de Thyatira *Ghermanos Strinopulos*, stabilit la Londra. Primul este un ierarh învățat și un publicist cunoscut, autor a numeroase studii, mai ales istorice, dintre care nouă sunt citate în bibliografia capitolului (pp. 68—69). Al doilea este cunoscut prin participarea sa activă la lucrările mișcării ecumenice, ca reprezentant al Patriarhiei de Constantinopol, și este autorul capitolului intitulat „Raporturile Bisericii ortodoxe cu celelalte Biserici", din fascicula nr. 45 a colecției *Ekklesia* (pp. 114—160).

I. P. Sf. Mitr. Ghennadios M. Arabadjoglu amintește întâiu pe scurt istoria și organizația Patriarhiei de Constantinopol dinainte de cucerirea turcească, arătând raportul dintre Biserică și Stat, puterea judecătorească a patriarhului, ereziile care au turburat Biserica de Constantinopol, formarea și întreținerea clerului, situația monahismului și a mânăstirilor, desvoltarea literaturii creștine și a cultului. Un paragraf tratează despre schismă și despre încercările de unire (pp. 41—44). „Urmările schismei au fost foarte însemnate din toate punctele de vedere; pentru Biserica ortodoxă și pentru imperiul de Răsărit ele au fost în parte păgubitoare, în parte salutare" (p. 42). Această primă parte se termină cu câteva cuvinte despre raportul dintre Patriarhia ecumenică și celelalte patriarhate și despre acțiunea filantropică a patriarhilor.

În a doua parte a expunerii, autorul vorbește despre viața internă a Patriarhiei ecumenice după 1453, amintind greutățile în care păstoreau patriarhii, sistemul de conducere al patriarhatului, reforma patriarhului Samuil Hantzeris (sec. XVIII), jurisdicția patriarhatului, situația lui financiară, formarea clerului, în care a avut rol însemnat „Marea Școală a Neamului", redeschisă de patriarhul Calinic II (sec. XVII), continuare a Academiei patriarhale, care la rându-i era școala filosofică susținută în sec. XV de patriarhul Ghenadie Sholarios. O renaștere culturală s'a produs în elinism de la sfârșitul sec. XVI, cu Maxim Margunios, Meletie Pigas, Chiril Lucaris, Alexandru Mavrocordatos, Gheorghe Coresios și alții. Cărți grecești s'au tipărit în imperiul turcesc la începutul sec. XVI, în tipografii evreești, la Constantinopol și Salonic. Un număr de școli medii funcționau în diferite orașe grecești. În ele își făceau cultura și clericii, pentrucă școli preoțești propriu zise nu existau. Știința teologică se cultiva în Academia Patriarhiei și în mânăstiri. O școală teologică specială s'a înființat la 1844 (Halki). Cu toate greutățile ce a cunoscut

1. 'Αραμπατζόγλου, transcris Arambatzoglou la p. 68 nr. 29, și tipărit greșit în lucrare *Drabadjeglon*, ca la pp. 3 și 27.

Biserica ortodoxă după 1453, interesul pentru știință și pentru cultura teologică s'a menținut continuu.

Cât privește cultul, el a pierdut strălucirea exterioară ce avusese mai înainte. Bisericile cele mai frumoase erau transformate în moschei, noile biserici trebuiau să fie mici și întunecoase, din ordinul Turcilor, care stabileau dimensiunile și luminarea lor (ferestrele trebuiau să fie mici și sus). Viața monahală continua la Atos, plin de comori vechi și însemnat pentru cultura bisericească prin școala lui. El stă până azi sub jurisdicția Patriarhiei ecumenice. În paragraful despre raporturile externe ale Patriarhiei ecumenice se arată că episcopii din teritoriile stăpânite de Venețieni se alegeau la Constantinopol, că adesea Venețienii nu le permiteau să intre în diecezele lor, că acestea erau atunci conduse prin protopopi, că uneori patriarhii de Constantinopol au trebuit să facă apel la dogi pentru protecția ortodocșilor, față de care un papă. Pius III s'a arătat mai binevoitor decât era în general clerul romano-catolic.

La Constantinopol, intrigile iezuiților și influența reprezentanților statelor romano-catolice, care se ocupau și de chestiuni religioase, au făcut mult rău Bisericii ortodoxe (cazul lui Chiril Lucaris). „Apostolii Romei se temeau de sigur că s'ar putea să cadă credincioșii Patriarhiei ecumenice în eroarea protestantă, din care apoi mai greu i-ar fi putut întoarce și câștiga ei" (p. 55). Protestanții, la rândul lor, încercau să se sprijine pe ortodoxie fără a sacrifica învățăturile lor (corespondența teologilor de la Tübingen cu patriarhul Ieremia II, sec. XVI). De la începutul sec. XVIII se stabilesc raporturi și cu anglicanii, care s'au adresat și lui Petru cel Mare. Legăturile cu ei au continuat până în zilele noastre.

Rușii se găseau în două situații deosebite față de Patriarhia ecumenică: Pe când Rusia nordică (Moscova) era autocefală, (dela 1589) Rusia sudică (Kiev) a depins de Constantinopol până la 1654, când a intrat sub stăpânirea Moscovei, situație pe care la 1687 a recunoscut-o formal și patriarhul de Constantinopol. Ceilalți patriarhi comunicau cu guvernul turc prin patriarhul ecumenic. Schimbări importante s'au făcut în situația Patriarhiei de Constantinopol în sec. XIX și XX. Bisericile care au cerut autocefalia, revoluția junilor Turci, conferința de la Lausanne, unele măsuri de stat turcești au redus simțitor și teritoriul patriarhiei și drepturile patriarhului. La conferința de la Lausanne, delegația turcă a cerut stăruitor chiar mutarea patriarhiei de la Constantinopol. S'a admis numai ca patriarhul să se mărginească la drepturile sale curat bisericești, religioase și spirituale, luându-i-se orice drept politic. Prin introducerea căsătoriei civile în Turcia (1926), Patriarhia a pierdut și drepturile ce avea în această materie.

Mitropolitul *Ghermanos Strinopulos* scrie în continuare despre *Situația actuală a Patriarhiei ecumenice*. De la 1922, Patriarhia nu mai are decât mitropoliile de Calcedon, Dercos, insulele din Marmara, Imbros și Tenedos. În afară de acestea însă recunosc jurisdicția Patriarhiei ecumenice Bisericile ortodoxe formate după războiul mondial, care nu sunt încă autocefale, precum și cele grecești din diaspora. Exercitarea puținelor drepturi lăsate patriarhului este îngreuiată de Turci, care i-au contestat chiar titlul de patriarh și au interzis costumul preoțesc în afară de biserică, și mitropoliților chiar la ședințele sfântului Sinod. Dupa câ-

teva cuvinte despre pregătirea [1] şi intreţinerea clerului şi despre viaţa monahală, concentrată la Atos (20 de mânăstiri, 4000 călugări), expunerea se inchee cu consideraţiuni asupra locului central al Patriarhiei ecumenice in sânul ortodoxiei. Patriarhul de Constantinopol este intre şefii de Biserici ortodoxe un primus inter pares. El nu a pretins niciodată situaţia la care a ajuns papa, dar se bucură şi in Biserica ortodoxă şi inafară de autoritatea de prim ierarh al ortodoxiei şi este elementul de legătură al Bisericilor ortodoxe, unite in aceeaşi credinţă.

Capitolele privitoare la celelalte patriarhate şi la Biserica din Cipru sunt mai scurte. Despre *Istoria, organizaţia şi statistica Patriarhiei de Alexandria* (pp. 71—79) scrie profesorul *Evghenios Mihailidis* (Alexandria), menţionând datele mai insemnate din cele trei perioade in care imparte istoria Patriarhiei (60—640, 641—1486, 1487 până azi). Dela 1870 situaţia Patriarhiei de Alexandria s'a imbunătăţit progresiv, prin măsurile a trei patriarhi de seamă: Sofronie IV (1870—99), Fotie (1900—25), Meletie II (1926—37). De amintit că patriarhul Fotie a luat parte la conferinţa de la Stockholm a mişcării ecumenice şi a murit la intoarcere (Zürich, 4 Sept. 1925), iar patriarhul Meletie II (fost mitropolit al Atenei şi patriarh de Constantinopol, Meletie IV) a fost un adevărat reorganizator al Bisericii de Alexandria. Organizaţia acestei Biserici a fost monarhică până la patriarhul Fotie, care a schimbat-o cu cea sinodală, urmat intru aceasta de patriarhul Meletie II, organizaţie deosebită totuşi de a celorlalte Biserici ortodoxe, intrucât episcopii depind incă nu de sinod, ci de patriarh, ca şef suprem al Bisericii alexandrine. Jurisdicţia lui se intinde peste creştinii ortodocşi din toată Africa. De la 1929 Patriarhia de Alexandria are nouă episcopii, intre care cea de Cartagena (Tunis) şi cea din Johannesburg (Transvaal), cu 150 mii de credincioşi, aproape 100 de biserici, peste 100 de preoţi şi un număr relativ insemnat de şcoli şi de instituţii religioase, culturale, naţionale şi filantropice.

Capitolul următor, *Istoria şi situaţia actuală a Bisericii de Antiohia* (pp. 82—91) este scris de insuşi *Patriarhul Alexandru*, care face deasemenea un scurt istoric al Bisericii sale, „cea mai veche dintre Bisericile apostolice şi patriarhale ale lumii creştine" (p. 82). Jurisdicţia ei se intindea altădată peste tot Orientul şi ea a rămas ca o amintire in imnul patriarhal până astăzi: „...Patriarh al marelui oraş al lui Dumnezeu Antiohia, al Siriei, al Arabiei, al Ciliciei, al Georgiei, al Mesopotamiei şi al intregului Orient, părinte al părinţilor, păstor al păstorilor, arhipreot al arhipreoţilor..." (p. 82). Inainte de ridicarea Constantinopolului, Antiohia era in adevăr, ca populaţie şi ca insemnătate bisericească, al treilea oraş al imperiului roman, după Roma şi Alexandria, şi cel mai insemnat in Orientul propriu zis.

Istoria Patriarhiei de Antiohia este din cele mai agitate. După calamitatea stăpânirii arabe, turceşti şi cruciate, Siria a avut de suferit incercările stăruitoare ale propagandei romano-catolice, susţinute şi cu mijloace politice, propagandă de care de altfel n'a fost scutit intreg Orientul creştin. Un număr insemnat de credincioşi, urmând mitropolitului de Tyr şi Sidon Evtimie şi nepotului lui, preotului Serafim, trecuţi

1. La 1939, şcoala teologică de la Halki avea 12 profesori şi 70 elevi,

la romano catolicism, a fost câştigat de arginţii şi de diplomaţia confesională a Romei, iar la 1860 mii de creştini au căzut victime fanatismului Drusilor.

Patriarhia de Antiohia, cu reşedinţa la Damasc, are 12 eparhii cu vreo 240 mii de credincioşi. Mulţi Sirieni ortodocşi s'au împrăştiat în lume, în deosebi în Americi. Comunităţile lor depind de patriarhul de la Damasc, ai cărui credincioşi se ridică astfel la vreo 500 mii de suflete. Patriarhul reprezintă Biserica faţă de autoritatea politică şi este ajutat în conducerea Bisericii de un sinod, care se adună în sesiuni ordinare anuale. Din punct de vedere cultural, Biserica Siriei stă în urma celorlalte patriarhate. Pentru pregătirea preoţilor are un seminar. Studii superioare se fac la Halki, Atena sau în alte părţi. Biserica a organizat şi susţine şcoli primare şi secundare, precum şi unele instituţii de asistenţă. Situaţia financiară a clerului este foarte modestă şi ea constitue un motiv de îngrijorare în faţa propagandei ispitoare a romano-catolicismului.

Biserica de Ierusalim formează obiectul expunerii *Arhimandritului Kallistos Meliaras* (pp. 95-114). Plecând, ca şi ceilalţi, dela începuturi, autorul aminteşte faptele mai importante din istoria „Bisericii mame", unele glorioase, altele dureroase, şi scoate în relief meritul excepţional pentru păstrarea Locurilor sfinte creştinilor ortodocşi ale patriarhilor de Ierusalim şi al „Frăţiei sfântului Mormânt" (Ἁγιοταφικὴ ἀδελφότης), mai ales faţă de asalturile date asupra lor de către Biserica romano-catolică în vremea cruciadelor şi în timpurile mai noi (la 1689 Latinii stăpâneau locurile de pelerinaj din Palestina). Amintirea stăpânirii latine a cruciaţilor este cea mai tristă : nici Arabii, nici Turcii n'au împietat ca ei asupra drepturilor ortodocşilor de a poseda Locurile sfinte, pe care cruciaţii le-au luat cu forţa, iar propaganda mai nouă caută să le ia cu bani. In apărarea lor, patriarhii de Ierusalim şi Frăţia sfântului Mormânt au fost ajutaţi de patriarhii de Constantinopol, de prinţii fanarioţi şi de ţarii ruşi. Datoriile băneşti ale Patriarhiei şi Frăţiei au fost uneori foarte apăsătoare, şi chestiunea lor a fost una din cauzele războiului Crimeii (1854-55). Refacerea cupolei Bisericii sf. Mormânt a fost o complicată problemă religioasă şi diplomatică în secolul trecut (1862-1869), ca şi din nou la 1927, când cupola a fost stricată de cutremur şi când Biserica romano-catolică, pentru a-şi asigura drepturi de posesiune, voia să participe la reparaţii. Guvernul englez a aprobat şi a ajutat ca reparaţiile să fie făcute de ortodocşi.

Cât priveşte cultura clerului, ea se face în cunoscuta şcoală teologică de la Mânăstirea sfintei Cruci de lângă Ierusalim, înfiinţată de patriarhul Chiril (1845-72), care a făcut mult pentru instruirea clerului şi a poporului, ca şi, după el, patriarhii Ierotei (1875-82), Nicodim (1883-90), Gherasim (1891-97) şi Damian (1897-1931). După războiul mondial, Ierusalimul a pierdut ajutorul ce-i venea din Rusia. Datoriile mari ce a făcut după aceea au fost uşurate cu ajutorul guvernului englez, trebuind totuşi să fie vândute totodată o parte din proprietăţile Frăţiei sf. Mormânt.

Spre deosebire de celelalte Biserici, Patriarhia de Ierusalim este condusă de această asociaţie monahală, al cărei şef este patriarhul. Principiile conducerii Patriarhiei sunt stabilite de un statut întocmit la

1875 şi completat la 1902. Numărul credincioşilor este de vreo 50 de mii.

Arhimandritul Hippolytos din Pafos scrie despre *Biserica apostolică autocefală a Ciprului* (pp. 117-129), făcând intâiu o scurtă privire asupra trecutului ei. De şi o Biserică mai modestă decât patriarhatele, Cipru are amintiri creştine dintre cele mai vechi şi mai mari. Aci a fost primul popas misionar al sf. apostol Pavel, aci s'a convertit la creştinism primul păgân de seamă, care a fost proconsulul Sergius Paulus. De aci era zelosul misionar Varnava, ales poate apostol în locul lui Iacov, fratele lui Ioan, la anul 42, aci au păstorit sfinţii episcopi Spiridon şi Epifaniu. Autocefalia Bisericii din Cipru a fost recunoscută de sinodul al treilea ecumenic şi arhiepiscopii ei au primit de la Bizanţ unele privilegii pe care nu le-au avut nici patriarhii: de a semna cu cerneală roşie, de a purta mantie purpurie în loc de violetă, şi un sceptru imperial în loc de baston episcopal obişnuit. Ca şi celelalte Biserici orientale, Cipru a cunoscut stăpâniri străine, şi cea mai lungă a fost cea latină, adusă de cruciada a treia (1191-1571). Stăpânirea latină a făcut Bisericii ortodoxe greutăţi ca pretutindeni, aşa că stăpânirea turcească a fost socotită după aceea ca o uşurare (p. 120), deşi ea aducea alte mari greutăţi. Dela 1878 insula este stăpânită de Englezi, iar dela 1935 lipsită de arhiepiscop, în urma unor turburări şi a măsurilor luate de guvernul englez. Biserica este condusă de atunci de singurul ierarh rămas, mitropolitul de Pafos, Leontios.

Biserica Ciprului are patru eparhii şi este condusă de sf. Sinod, prezidat de arhiepiscop, care rezidează la Leucosia şi poartă titlul de „Prea fericitul Arhiepiscop al Noii Justianiane [1] şi al întregului Cipru". Ea are şi horepiscopi, ca ajutători ai episcopilor. La alegerea episcopilor paticipă şi delegaţi mireni. In Cipru sunt şapte mânăstiri ortodoxe cu peste o sută de monahi. Numărul creştinilor este de vreo 300 de mii, al bisericilor de 659, al preoţilor de 759. Poporul este foarte credincios şi devotat Bisericii.

In fruntea fiecăruia din cele cinci capitole este reprodusă scrisoarea şefului Bisericii respective către profesorul Friedrich Siegmund-Schultze: a patriarhului ecumenic Veniamin (p. 27), a patriarhului de Alexandria Meletie (p. 71), a patriarhului de Antiohia Alexandru (pp. 80-82), a locţiitorului patriarhului de Ierusalim, Mitropolitul de Ptolemaida Keladion (pp. 93-95) şi a mitropolitului de Pafos Leontios, locţiitor al arhiepiscopului de Cipru (pp. 115-117). Ultimii trei fac şi unele consideraţiuni istorice asupra Bisericilor lor.

Fiecare capitol este urmat de o listă de lucrări istorice, interesantă pentru bibliografia Bisericilor ortodoxe orientale (pp. 67-70, 79, 91-92, 114, 128-129). O hartă sau câteva schiţe ar fi ajutat să se cunoască mai bine întinderea şi împărţirea Bisericilor din cuprinsul lucrării.

Privită în intregime, cartea este de sigur prea mică pentru istoria şi pentru situaţia actuală a unor Biserici vechi şi glorioase. In cadrul ei redus, autorii n'au putut să facă decât schiţe istorice sumare. Cu fascicula anterioară (45), în care se vorbeşte despre *Istoria, doctrina şi organizaţia Bisericii ortodoxe* în general şi cu fasciculele promise care

1. Corect ar fi „al Noii Iustinianopole", v. p. 123, n. 2.

vor prezenta Biserica rusă şi pe cea georgiană, Biserica ortodoxă va forma, este drept, obiectul unui volum complet în colecţia *Ekklesia*. Dacă vor rămâne însă nereprezentate în acest volum Bisericile ortodoxe ale celorlalte popoare (Români, Bulgari, Sârbi), precum şi Bisericile înfiinţate după războiul mondial în Europa şi în America, va fi o ştirbire adusă chipului actual al Bisericii ortodoxe, din care pentru a fi întreg, nu trebue să lipsească nicio Biserică, chiar dacă n'ar fi să se facă despre fiecare decât o expunere redusă, ca aceea despre patriarhatele orientale. Când pentru Bisericile luterane minoritare din ţări ca Polonia, Austria şi Cehoslovacia, s'au rezervat în *Ekklesia*, şi cu drept cuvânt, fascicule speciale, era şi în interesul Bisericii ortodoxe şi în al colecţiei *Ekklesia* ca să nu rămână necunoscute unele Biserici ortodoxe. De altfel nici Biserica Greciei nu este prezentată, cu organizaţia ei actuală, în cele două fascicule apărute.

Trebuind totuşi să ne mulţumim şi cu puţinul ce se poate spune despre Bisericile noastre, recunoaştem că se face oricum o cinste şi un serviciu ortodoxiei prin volumul ce-i este rezervat în colecţia *Ekklesia*. Această posibilitate de cunoaştere a ei în lumea creştină este unul din bunele rezultate ale mişcării ecumenice. De şi prezentată sumar şi fragmentar, interesul documentar al schiţelor de mai sus nu stă atât în expunerea lor, care este atât de redusă ca spaţiu, cât în mărturia ce dau despre rezistenţa şi continuitatea Bisericilor ortodoxe orientale, care au trecut — greu încercate, în adevăr, dar credincioase ortodoxiei — prin treisprezece secole de stăpânire străină şi de mari lipsuri şi suferinţe.

In această privinţă, constatăm cu deosebită satisfacţie că autorii celor cinci capitole mărturisesc, odată cu trista istorie medievală şi modernă a patriarhatelor orientale şi a Bisericii din Cipru, titlul de cinste al acestor Biserici, care este stăruinţa lor în credinţa patristică şi ecumenică, şi conştiinţa lor de a fi rămas până azi Biserici ortodoxe. Oricât de modeste ar fi acum aceste Biserici, ele merită recunoştinţa noastră şi a creştinismului întreg, pentru voinţa lor de a se fi păstrat creştine în mijlocul islamismului fanatic şi apăsător. Omagiul ce le aduce pentru aceasta profesorul Friedrich Siegmund-Schultze este deci bine meritat.

TEODOR M. POPESCU

POPESCU-PRAHOVA, N. GR. profesor universitar, I. *Creştinism şi Naţiune*. II. *Patrie şi Religiune*. Bucureşti (Tipografia ziarului *Universul*) 1941, 8⁰, 104 pp., 50 lei.

La baza acestei lucrări stă o conferinţă, pe care d-l profesor N. Gr. Popescu-Prahova a ţinut-o în aula Facultăţii de Teologie din Chişinău în ziua de 24 Martie 1940. „Problemele puse cu acel prilej au interesat atât de mult selectul public,care asista se la conferinţă, încât numeroase personalităţi ale vieţii culturale şi politice basarabene m'au îndemnat să o dau publicităţii", ne lămureşte Domnia sa. Satisfăcând această justificată dorinţă şi încredinţat cu drept cuvânt de actualitatea şi de însemnătatea „chestiunilor relative la Religiune, Naţiune şi Patrie", conferenţiarul a adâncit studiul lor şi l-a dat publicităţii sub forma lucrării cu titlul de mai sus (Cuvânt înainte, p. 3).

Problema „naționalism și creștinism" este in adevăr mai mult decât actuală: este astăzi arzătoare. Ea preocupă nu numai teoretic, pe doctrinarii regimurilor politice sau pe teologi, ci pune mai ales statele totalitare și Biserica intr'o contradicție, care poate să ajungă, și în parte a ajuns, un motiv de dezacord și de luptă pe poziții diferite: pe a naționalismului împotriva concepțiilor și tendințelor Bisericii, sau pe a creștinismului împotriva intereselor și idealurilor naționale. Democrația, socialismul, comunismul, din puncte de vedere deosebite, turbură nu mai puțin acordul ce trebue să existe între naționalism și creștinism și ajung la rătăciri și negații, care lovesc și contestă creștinismul mai mult decât orice revendicare sau reformă naționalistă sau rasială.

Problema astfel pusă este gravă in alte țări și este desbătută serios in conferințe, predici, articole și studii, ce se succed și se combat, infruntându-se pe teren cu argumentele principiilor respective, ținând viu interesul public și reprezentând convingeri și atitudini, care merg până la provocare și la amenințare. În Germania în deosebi, unde noțiunea de rasă este un principiu politic normativ, chestiunea Biserică-națiune se agită și se lămurește cu pasiune. Autoritatea bisericească s'a văzut in situația de a formula și apăra puncte de vedere opuse celor ale autorității de stat, și papalitatea însăși a luat poziție împotriva rasismului și a naționalismului [1].

La noi, problema raportului dintre naționalism și creștinism nu este spinoasă, ca pe teritoriul altor state și Biserici: este totuși interesantă prin actualitatea ce-i dau mai ales evenimentele în curs și prin necesitatea în care ne găsim ca națiune și ca Biserică de a lua atitudine românească într'o chestiune care are și importanță locală. D-l profesor N. Gr. Popescu-Prahova este deci îndreptățit când începe studiul său afirmând: „Creștinism și Națiune" este o problemă de mare actualitate" p. 7).

Cartea este împărțită in 9 capitole, care formează două părți strâns legate și bine proporționate: *Creștinism și națiune* (pp. 7—67), *Patrie și religiune* (pp. 69—102). Procedând metodic, autorul pune intâiu pro-

---

1. Comp. enciclica papii Pius XI *La Chiesa nel Reich Germanico* (14 Martie 1937). Amintim că mai ales cartea lui ALFRED ROSENBERG, *Der Mythus des 20 Jahrhunderts. Eine Wertung der seelisch-geistigen Gestaltenkaampfe unserer Zeit*, München (Hoheneichen-Velag), apărută in numeroase ediții (sute de mii de exemplare) dela 1930 până azi, ca și *An die Dunkelmunner unserer Zeit* (in aceeaşi editură) 1935, au stârnit o mare activitate publicistică in jurul problemei rasiale. Comentat de partizani, contrazis de adversari, rasismul expus de Alfred Rosenberg constitue o temă germană de actualitate. Împotriva poziției filosofico-istorice a lui Rosenberg an luat atitudine nu numai teologi romano-catolici, ci și unii protestanți, ca WALTER KÜNETH, Privatdozent an der Universitat Berlin, Leiter der Apologetischen Centrale, *Antwort auf den Mythus. Die Entscheidung zwischen dem nordischen Mythus und dem biblischen Christus*, Berlin, (Wichern-Verlag) 1935 (ediția 1: Martie, ediția III: Mai). O „expunere clară și documentată și un foarte bun comentar al documentelor papale" privitoare la problema Biserică și rasism este cartea *La Iglesia Catolica y el Racismo Aleman*, par un sacerdote catolico mexicano. Mexico (Esperanza) 1939, 207 pp. (cf. rev. *Liturgia*. Dottrina — Legislazione — Arte—Apostolato, Torino, an. X, nr. 2 (Febr. 1942), p. 63).

blema și arată însemnătatea ei. Domnia Sa arată, definind creștinismul și naționalismul, ce este fiecare în fondul său și afirmă calitatea creștinismului de „criteriu de apreciere a tuturor sistemelor și realităților sociale", deci și a națiunii și naționalismului, creștinismul fiind „nu un simplu conceput al rațiunii omenești sau numai o realitate a vieții sociale, așa cum este națiunea", ci „o concepție superioară, care îmbrățișează toate domeniile activității sociale" (p. 12). După ce lămurește termenii „națiune" și „naționalitate", d-l profesor N. Gr. Popescu-Prahova trece la expunerea factorilor constitutivi ai națiunii, într'un capitol documentat cu definiții și cu citate din juriști, sociologi, filosofi, istorici, teologi și literați (pp. 21—50). Domnia Sa compară cele două teze deosebite cu privire la ideia de națiune: cea a istoricilor francezi și cea a istoricilor germani, amintind polemica dintre Ernest Renan și David Friedrich Strauss, dintre Theodor Mommsen și Fustel de Coulanges, și arată că teza franceză pune accentul pe factorii morali, iar cea germană pe factorii etnografici și geografici. Una este teorie electivă sau voluntaristă, — antinațională și antijuridică totuși; cealaltă este teorie materialistă, care confundă rasa cu limba, și națiunea cu statul. Adevărul se găsește la mijloc.

Națiunea este alcătuită din factori materiali: teritoriul și rasa, — și din factori spirituali: limba, religiunea, principiul dinastic și cel democratic, voința colectivă, obiceiurile, tradițiile și sufletul comun. Analizând și exemplificând acești factori, autorul conchide: „Conștiința națională este factorul capital al unității și solidarității naționale". „Naționalitatea este echivalentă cu conștiința naționalității, de aceea conștiința națională trebue să fie veșnic ținută vie. O națiune nu dispare decât atunci când în membrii ei a dispărut conștiința că formează o națiune" (p. 50).

Capitolul următor, *Creștinismul și naționalismul* (pp. 51—67) formează centrul lucrării. El arată că universalismul creștinismului nu înseamnează antinaționalismul Bisericii. Universalismul se referă numai la credință; el „nu desființează marile realități, care sunt națiunile; dimpotrivă, în organizarea sa el s'a folosit de națiuni, pe care le-a transformat sufletește, insuflându-le un nou duh de viață" (p. 54). Locurile din epistola către Galateni III, 28 și din cea către Coloseni III, 11, nu desființează granițele dintre națiuni, cum cred unii, ci arată numai că toți oamenii pot fi creștini („Nu mai este Iudeu nici Elin, nu mai este rob nici slobod, nu mai este parte bărbătească nici femeiască"...). Sensul lor este spiritual, nu politic. Creștinismul ortodox în deosebi s'a organizat pe națiuni, în Biserici autocefale, respectând astfel principiile canonice ale Bisericii vechi (can. 34 apostolic, și can. 9 al sinodului de la Antiohia 341), pe care nu le-a respectat Biserica romană: aceasta este urmașa și moștenitoarea tradiției de organizare centralistă a imperiului roman" (p. 61). Morala creștină face din patriotism o virtute. Între naționalismul moral și creștinism nu poate exista incompatibilitate. Naționalismul românesc este pe deplin îndreptățit din punct de vedere creștin, și Eminescu avea dreptate când numia Biserica ortodoxă „maica poporului român".

În partea a doua a lucrării, se explică și justifică patriotismul ca sentiment național, arătându-se necesitatea și însemnătatea patriei în viața

popoarelor. (Este just şi frumos zis: „Patria insemnează a avea o istorie", p. 77). Naţionalismul nu stă in opoziţie cu umanitarismul. Când iubim şi servim patria, servim şi umanitatea. Pe lângă naţiune, impune iubirea de patrie şi religia. Între religiune şi ideia de patrie este chiar o legătură istorică intimă: ele stau sau cad impreună (p. 89). Patria nu se poate apăra şi menţine fără spirit de sacrificiu, şi pe acesta il are mai ales creştinul. „Patriotismul face parte din credinţele, care sunt necesare popoarelor, fără ca ele să fie demonstrabile. El intră în categoria instinctelor sublime, care depăşesc şi domină raţiunea" (p. 96), fiind de natură mistică. Patria are un „suflet", către care avem mari şi sfinte datorii. Socialiştii, comunişti, ateii, individualiştii extremişti sunt duşmani ai patriei.

Neamul nostru are tradiţii ce trebuesc respectate şi păstrate. Sufletul lui este „adânc pătruns şi impregnat de creştinismul ortodox". Luptă impotriva patriei cine distruge „comuniunea ereditară de sentimente şi idei, care este sufletul Patriei noastre româneşti" (p. 101).

Lucrarea d-lui profesor N. Gr. Popescu-Prahova este gândită bine şi scrisă frumos şi cald. Teolog şi om de drept, cu cunoştinţe sociologice, istorice şi literare, Domnia Sa contribue cu această lucrare in chip merituos şi fericit la lămurirea unei probleme de conştiinţă românească şi creştină, care trebue să fie, in aceste vremuri eroice, preocupare a fiecărui Român luminat.

TEODOR M. POPESCU

NICOLAESCU, N. I., Diacon Dr., *Introducere in epistola către Filipeni. Captivitatea sfântului apostol Pavel in Efes.* (Biblioteca Teologică). Bucureşti (Tip. Cărţilor Bisericeşti) 1942, 142 pp., 160 lei.

Se ştie că cea dintâiu biserică intemeiată de sf. apostol Pavel pe pământul Europei este biserica înfiinţată in cursul anului 50-51 d. Hr., în oraşul Filipi, fondat în anul 359 a. Hr., de Filip al II-lea, regele Macedoniei, pe temeiile vechiului oraş Crenides. Aşezat la porţile Orientului, Filipi era unul din oraşele de frunte ale imperiului roman. Sub împăratul August, oraşul dobândi dreptul de *municipiu* sau *colonie* şi totodată fu învestit cu *Jus italicum*. În epoca apostolică, populaţia oraşului Filipi era formată dintr'un număr mare de colonişti romani, la care se adaugă un număr însemnat din vechea populaţie thraco-ilirică şi greacă a cetăţii. Acestei populaţii a predicat sf. ap. Pavel, iar cuvântul său inflăcărat va fi fost auzit, fără indoială şi de Thraco-Illyrii Macedoniei.

Lucrarea de faţă, care a fost susţinută ca teză de doctorat la Facultatea de telogie din Bucureşti, pe lângă multe alte probleme istorico-exegetice tratate, ne pune in lumină mai ales imprejurările în care cuvântul Evangheliei a pătruns in Europa şi anume, mai intâiu în Macedonia, printre Thraco-Illyrii, Grecii şi Romanii din vremea apostolică.

Dar ceea ce face valoarea acestei lucrări pentru ştiinţa noastră teologică, in afară de problemele tratate în legătură cu epistola trimisă de sf. ap. Pavel Filipenilor, este încercarea autorului nostru de a ne documenta cu argumente temeinice că această epistolă *a fost scrisă şi trimisă de Sf. Ap. Pavel din oraşul Efes*, unde marele apostol al neamurilor a suferit o grea captivitate.

Înainte de a expune argumentele autorului pentru susținerea acestei teme, credem necesar să înfățișăm pe scurt părțile esențiale ale lucrării, adică problemele puse în legătură cu *întemeierea bisericii creștine din Filipi, motivul și scopul trimiterii epistolei, precum și cu autenticitatea, unitatea și integritatea acestei scrieri.*

Când sf. ap. Pavel a trecut pentru întâia oară în Europa, în a doua călătorie misionară, făcută în cursul anului 50/51, însoțit de Sila, Timotei și Luca, după un scurt popas la Neopolis (azi Cavalla), se opri în orașul Filipi, pe care sf. Luca îl numește „cetatea cea dintâiu a părții acesteia a Macedoniei" *(F. A.*, XVI, 12). Potrivit obiceiului său, sf. ap. Pavel începu predica, adresându-se în primul rând Iudeilor și prozeliților. Iudeii din Filipi nu aveau sinagogă. În fiecare Sâmbătă, se adunau sub cerul liber, pe malurile râului Gangas sau Gangites, într'un loc deschis, cunoscut sub numele generic de προσευχή *(oratio)*. Aci se adunau mai ales femeile. În această comunitate locală de Iudei se aflau și prozelite dintre păgâne. Printre aceste femei se afla și o oarecare Lidia, de fel din Tiatira, colonie macedonică în provincia Lydia, din Asia Proconsulară (pp. 10-14). Încă din Tiatira ea devenise prozelită iudaică. După ce au convertit-o, Apostolii locuesc în casa ei (F. A., XVI, 14). În Sâmbăta următoare, sf. ap. Pavel a vindecat o slujnică posedată de un duh pitonicesc sau de ghicitorie, exploatată neomenos de stăpânii ei pentru bani. Se născu de aici un scandal. Stăpânii slujnicei, care pierdeau nădejdea câștigului de până atunci, au agitat tot orașul. Pretorii arestară pe Pavel și pe Sila, porunciră să fie bătuți în fața mulțimii și în cele din urmă îi aruncară în temniță, punându-li-se picioarele în butuci. Luca și Timotei, nefiind de față, n'au fost arestați. Aici ei continuară predica. În urma unui cutremur care sgudui temeliile închisorii pe la miezul nopții, temnicierul împreună cu toată familia lui se converti și fură botezați de sf. apostol Pavel. Între timp, pretorii aflând că niște cetățeni romani au fost puși la închisoare, trimit lictorii să-i elibereze. Sf. ap. Pavel însă nu acceptă eliberarea pe ascuns, și atunci pretorii înșiși îi rugară să părăsească îndată orașul. Luca și Timotei continuară catehizarea în (Filipi p. 19).

Printre cei convertiți aci, pe lângă familia Lidiei și a temnicerului, se mai cunosc două femei, Evodia și Sintihi *(Fil.*, IV, 2), și mai mulți bărbați. Dintre aceștia unul este Epafrodit *(Fil.*, IV, 3), altul este numit „tovarăș credincios" (Fil. IV, 3), iar cel de al treilea, Clement (Fil., IV, 3), a fost identificat de cei vechi cu Clement Romanul (p. 23).

Autorul trece, după aceasta, să ne arate *motivul și scopul* trimeterii epistolei către Filipeni. Din epistolă vedem că a fost scrisă pe când sf. ap. Pavel era captiv într'un oraș. În închisoare, el primește știri că solidaritatea fraților din tânăra biserică este măcinată de neînțelegeri pentru lucruri de nimic. Apostolul plânge când vorbește și scrie despre aceste lucruri. Tot odată atacă vehement pe agitatorii iudei și iudaizanți, care căutau să impună prerogativele legii mozaice, în locul idealului creștin. Tânăra comunitate n'a uitat niciodată pe apostolul ei. În două rânduri Filipenii i-au trimis ajutoare la Tesalonic. Biserica din Filipi nu era bogată, dar era generoasă. Dărnicia ei a întrecut orice așteptări. Pe când sf. Pavel se afla în temniță, Filipenii i-au trimis, pe lângă un nou ajutor în bani, pe Epafrodit să-i slujească în numele tuturor

(Fil., II, 25—30), întrecând astfel în devotament şi mărinimie mentalele altor biserici pauline.

Slăbit de oboseala drumului şi de muncă, neputând suporta umezeala rece a închisorii, Epafrodit a căzut bolnav. S'a făcut însă îndată sănătos, prin harul lui Dumnezeu, datorită rugăciunii apostolului (*Fil.* II, 27). Epafrodit dorea să se întoarcă, acum, la confraţii săi din Filipi. Plecarea lui a fost un prilej foarte nimerit pentru trimiterea epistolei. *Scopul* urmărit de apostol în compunerea ei este, prin urmare, multiplu. Sf. Pavel le arată mai întâi dragostea şi dorul lui fără margini pentru Filipeni; apoi le mulţumeşte călduros pentru darurile trimise cu atâta mărinimie şi-i informează despre suferinţele lui Epafrodit. În cele din urmă le dă felurite îndemnuri: să se păzească de Iudei şi iudaizanţi şi să păstreze unitatea între fraţi (pp. 23—28).

Autenticitatea epistolei este bine întemeiată pe mărturia directă a Noului Testament, pe istoria manuscriselor biblice şi pe întreaga tradiţie veche, deşi nu au lipsit atacuri din partea raţionaliştilor. Autorul respinge cu multa bogăţie de argumente aceste atacuri raţionaliste împotriva autenticităţii (pp. 31—40), care, dealtfel, astăzi au mai mult un interes retrospectiv de controversă.

În ceea ce priveşte *unitatea* scrisorii, unii critici au căutat să arate că epistola actuală trebue despărţită în două. Prin această operaţie s'ar obţine două epistole unitare şi s'ar împăca astfel datele unei vechi tradiţii, cunoscute de sf. Policarp şi de biserica siriacă veche, după care sf. Pavel a scris mai multe epistole către Filipeni (p. 44). Argumentele invocate împotriva unităţii epistolei se pot reduce la patru:

a) Fil., III, 1, arată sfârşitul unei epistole, iar Fil. III, 2, începutul alteia;

b) Sf. Policarp, episcopul Smirnei, în epistola către Filipeni (III, 2), afirmă că sf. Pavel a scris acestei comunităţi mai multe epistole (ἐπιστολάς);

c) O listă siriacă a cărţilor care alcătuesc Noul Testament, de pe la anul 400, menţionează două epistole pauline către această biserică europeană;

d) G. Sincellus vorbeşte despre epistola „întâia" către Filipeni, ceea ce presupune că a existat şi a doua.

Autorul respinge printr'o argumentare puternică toate aceste obiecţiuni şi ajunge la concluzia că „putem înmormânta definitiv epistola a doua către Filipeni, care n'a figurat niciodată nici între scrierile pauline, nici între apocrife, şi n'a fost cunoscută de nicio comunitate creştină, pentru simplul motiv că n'a existat" (p. 52). Subliniem deasemenea că majoritatea criticilor şi comentatorilor sunt pentru unitatea internă şi externă a epistolei.

Integritatea acestei scrieri a fost atacată pentru prima oară de ereticul Marcion. Nu ştim ce anume fragmente elimina Marcion din epistola noastră, dar el o prescurtase până la mutilare (p. 53). Adevăratele atacuri împotriva integrităţii ei, însă, s'au dat de la Reformă încoace. Şcoala din Tübingen deţine şi în această privinţă locul întâi. Nu insistăm mai mult asupra argumentării criticii protestante, dealtfel neserioasă, şi socotim că autorul are mare dreptate când afirmă că

atacurile acestea „arată cu multă elocvență anularea bibliolatriei lutherane de către principiul tot lutheran al libertății absolute in cercetarea Bibliei" (p. 57).

Partea cea mai interesantă și in mare măsură originală din această lucrare este capitolul intitulat: *Captivitatea sf. apostol Pavel la Efes*, și in legătură cu aceasta, *problema datării epistolei către Filipeni de la Efes*.

Istoria poate inregistra ca fapt sigur că sf. ap. Pavel a fost captiv de mai multe ori, așa cum arată el insuși, când scrie a doua oară Corintenilor, in toamna anului 57 (II *Cor.* XI, 23; VI, 5). După treizeci de ani de la moartea apostolului, sf. Clement Romanul cunoștea șapte captivitățiii ale sf. Pavel: Παῦλος... ἑπτάκις δεσμὰ φορέσας (p. 61). În zadar au incercat Zeller și Blass să le regăsească pe toate in Faptele Apostolilor și in epistolele pauline. În realitate, Faptele Apostolilor păstrează amintirea a patru captivități: la Filipi, la Ierusalim, la Cezareea Palestinei și la Roma (p. 61), iar epistolele pastorale studiate in legătură cu ultimul capitol din Faptele Apostolilor ne fac să admitem ca sigură și a doua captivitate romană, care s'a incheiat cu moartea martirică a apostolului. Rămân, deci, cel puțin două captivități pe care trebue să le identificăm. După autorul nostru, *unu din aceste două captivități s'a petrecut inainte de anul 57, in orașul Efes din Asia Mică* (p. 62).

În primăvara anului 53, sf. ap. Pavel ajunse la Efes, in a treia călătorie misionară și petrecu in acest oraș peste trei ani. Aici el converti doisprezece ucenici ai sf. Ioan Botezătorul. Printre Iudei n'a avut mare succes și de aceea, in toamna anului 53, inchiriază școala unui oarecare Tiranus, despărți pe ucenici de comunitatea sinagogii și-i catehiză nu mai puțin de doi ani. În acest timp, se petrecu insă un incident neprevăzut: răscoala provocată de argintarul Dimitrie, conducătorul fabricanților statuilor Artemidei-Diana, zeița Efesenilor. Sfătuit de câțiva prieteni asiatici să nu se prezinte in fața poporului infuriat, apostolul părăsi indată Efesul și plecă in Grecia, unde rămase trei luni.

Povestirea evenimentelor petrecute la Efes in timpul celor trei ani, făcută de sf. Luca, nu este completă. Referatul său trebue intregit cu alte informațiuni, parte păstrate pe cale tradițională, parte deduse chiar din epistolele pauline. Pe baza lor, autorul stabilește că sf. ap. Pavel *a suferit o captivitate in orașul Efes*, captivitate despre care Faptele Apostolilor nu ne spun nimic.

Dovezile tradiționale in sprijinul istoricității captivității efesene sunt impărțite de autor in directe și indirecte.

Printre dovezile tradiționale directe se numără, in primul rând, mărturia lui Ipolit, care, in lucrarea sa *De Daniele*, III, 29, compusă pe la anul 202, voind să ilustreze cu un exemplu creștin cunoscut, minunea săvârșită de Daniil in groapa leilor și să combată astfel pe cei ce o credeau neverosimilă, le amintește faptul cunoscut de ei despre sf. ap. Pavel, și anume că apostolul, atunci când a fost condamnat la fiare in arena din Efes, a fost cruțat de leul slobozit asupra lui, care i-a căzut la picioare și i le-a lins (p. 64).

În sec. al XIV-lea, istoricul bizantin Nichifor Callist citea la biserica sf. Sofia din Constantinopol o scriere veche — *Pregrinările lui Pavel* — derivată probabil din vechea apocrilă cunoscută sub numele

de Πράξεις Παύλου, din care numai o parte a ajuns până la noi. Nichifor Callist citea in ea că sf. Pavel a predicat şi a fost inchis la Efes sub guvernatorul Ieronim, că in temniţă a convertit soţiile a doi nobili din oraş, iar in ziua luptei cu fiarele, leul care a fost trimis să-l sfâşie s'a culcat inofensiv la picioarele lui (p. 65).

Această informaţie din *Acta Pauli* nu este izolată. O tradiţie locală efeseană confirmă până azi *existenţa unor ruine a închisorii lui Pavel*, care poartă numele de φυλακὴ τοῦ Παύλου, in partea de apus a vechiului oraş, pe muntele Peon, unde se afla odinioară templul închinat zeului Hermes (p. 66).

De asemenea, in *prologurile marcionite* la cele zece epistole pauline din *Apostolicon* şi anume in *prologul epistolei către Coloseni*, se afirmă că sf. Pavel a purtat lanţurile in Efes (p. 67).

În afară de acestea, avem unele mărturii tradiţionale indirecte, cum este aceea care ne vine prin *Canonul Muratori*, care aşează epistolele pauline în ordinea aceasta: *ad Corinthios prima, ad Ephesios secunda, ad Philippensis tertia*, ceea ce lasă să se înţeleagă că enumerarea a avut în vedere ordinea cronologică, şi prin urmare epistola către Filipeni a fost scrisă dintr'o captivitate care a avut loc mai înainte de cea romană, precum şi mărturia lui Origen, care, în *Introducerea sa la comentarul epistolei către Romani*, când arată evoluţia urmată de sf. Pavel in desăvârşirea creştină, constată că epistola către Filipeni se intercalează între I Corinteni şi II Corinteni şi înainte de epistola către Romani. Pentru Origen era sigur că epistola fusese scrisă, cum reiese din ea, intr'o captivitate. Autorul nostru crede că se poate identifica această captivitate cu aceea de la Efes, dacă privim cu atenţiune părerea lui Origen (pp. 68—69). Este de observat, de asemenea, că Evul Mediu şi Renaşterea au păstrat amintirea unei captivităţi a sf. Pavel la Efes.

În sec. XVIII apar primele încercări de a se data epistola către Filipeni, altundeva decât la Roma. G. L. Oeder şi după el J. Ch. Wolf o datează de la Corint. Primul critic însă care susţine oral istoricitatea unei captivităţi pauline la Efes este Adolf Deissman, in prelegerile sale de teologie din 1897. În scris, întâietatea acestei susţineri aparţine lui H. Lisco, care afirma, în 1900, că epistolele către Efeseni, *Filipeni*, Coloseni, Filimon şi II Timotei n'au fost scrise din Roma, după anul 60, ci cu câţiva ani mai de vreme, către sfârşitul captivităţii sf. ap. Pavel la Efes (p. 71). Numai de la Adolf Deissmann însă câştigă această ipoteză din ce în ce mai mult teren. In privinţa datării epistolei către Filipeni, Deissmann cere ca locul compunerii ei să fie reexaminat, fiindcă inscripţiile şi papirusurile dovedesc că nu numai în Roma se afla un πραιτώριον şi o οἰκία Καίσαρος, ci şi in alte localităţi (p. 72). Prezentată astfel, susţinerea captivităţii efesene este subscrisă de o mulţime de savanţi, printre care se pot cita: M. Albertz, Fr. Westberg, M. Goguel, Otto Stählin, F. Hilscher, E. Meyer, W. Michaelis, M. Dibelius, E.-B. Allo, etc. (pp. 72—74).

Toate ipotezele directe şi indirecte arătate mai sus sunt analizate de autor cu mult simţ critic pentru a dovedi ce valoare pot avea ele pentru susţinerea captivităţii efesene. Şi astfel ajunge la concluzia că aceste ipoteze, apropiate de unele versete din Noul Testament, capată

o valoare imensă pentru lămurirea acestui însemnat capitol din viața sf. apostol Pavel.

Primul text paulin in favoarea captivității efesene este cel din epistola *I Cor.*, XV. 32, scrisă din Efes in toamna anului 56, în a treia călătorie misionară, unde cetim: εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος; (p. 83). Autorul ne arată toate obiecțiunile aduse împotriva interpretării reale a textului și stabilește că oricum s'ar interpreta această frază, „reală sau metaforică, un lucru rămâne, in orice caz, mai presus de orice indoială: *pe când se afla incă la Efes, într'o imprejurare trecută complet cu vederea de autorul Faptelor Apostolilor, sf. Pavel s'a aflat cândva, dacă nu chiar in arenă, expus direct la lei, de unde a scăpat printr'o minune, cel puțin in fața unui pericol amenințător de condamnare la lupta cu fiarele. Înainte de pericolul thiriomahiei, amintit in I Cor., XV, 32, prin care a trecut in chip real, sau care numai i-a bătut un timp la ușe, el a trebuit să sufere o captivitate in Efes*" (p. 92).

Un ecou al pericolului de a fi expus la o moarte violentă se poate găsi și in *II Cor.*, XI, 23, unde apostolul spune că nimeni n'a fost ca el: „in osteneli, în bătăi peste măsură, in temnițá mai mult, *in moarte* adeseori: 'εν θανάτοις πολλάκις". După autorul nostru, de acest text trebue să apropiem și *II Cor.*, IV, 11—12, și mai ales *I. Cor.*, IV, 9, unde sf. Pavel declară că Dumnezeu l-a arătat ca *pe un rânduit spre moarte*, pentrucă s'a făcut *privelişte lumii* și ingerilor și oamenilor (p. 93). În sprijinul aceleași idei se mai aduc și textele din *I. Cor.*, XVI, 8—9; *II. Cor.*, I, 8—10; VI, 5; *Rom.*, XV, 4, 7 și *II. Tim.*, I, 15 sq etc. Toate aceste texte se pot aplica foarte bine tezei susținute. Cât privește însă textul din *II Tim.*, IV, 17, in care sf. Pavel spune: „Dar Domnul a stat lângă mine și m'au intărit... καὶ 'ερρύσθην 'εκ στόματος λέοντος: *și am fost izbăvit din gura leului*", expresie pe care autorul o crede o aluzie directă la pericolul thiriomahiei din Efes și o apropie de textul din *II Cor.*, I, 10, care sună astfel: 'ερρύσατο ἡμᾶς ἐκ τηλικούτου θανάτου (p. 95—96), noi credem că acest text cu expresia: *„și am fost izbăvit din gura leului"*, se aplică mai natural persecuției ulterioare pe care sf. Pavel a suferit-o sub împăratul Neron (54—68), leul de aici fiind o expresie figurată pentru Neron, așa cum afirmă teza tradițională, susținută in deosebi de sf. Ioan Gură de Aur, Teodor de Mopsuestia, Teodoret, sf. Ioan Damaschin, Teofilact, etc. Trebue să arătăm că autorul cunoaște foarte bine și această interpretare figurată, dar a preferat interpretarea reală, pentru a avea un argument mai mult in sprijinul captivității efesene.

Singura obiecțiune serioasă împotriva istoricității captivității efesene este tăcerea completă a Faptelor Apostolilor, dar, după cum știm, Luca nu ne-a descris absolut toate evenimentele intâmplate sf. Pavel și este completat in bună parte de epistolele pauline. Răscoala argintarului Dimitrie, povestită în Faptele Apostolilor, nu se poate confunda cu cele suferite de Pavel mai înainte, fiindcă ea a avut loc la sfârșitul captivității pauline in Efes. Dacă încercăm o aranjare cronologică a faptelor mai însemnate petrecute cu sf. Pavel la Efes, ordinea lor ar fi aceasta: captivitatea sf. Pavel, thiriomahia și răscoala argintarului Dimitrie. Ele stau intr'o strânsă legătură de cauzalitate.

Autorul conchide că această captivitate a sf. Pavel la Efes și lupta lui cu fiarele *s'au petrecut în iarna anului 55/56* (p. 102).

Problema cea mai complicată, tratată în lucrarea de față, este încercarea autorului de a demonstra că epistola către Filipeni a fost compusă în iarna anului 55/56, în legătură cu captivitatea sf. ap. Pavel la Efes, și anume în Fevruarie 56.

Vechea tradiție creștină, interpretând cuvintele πραιτώριον (Fil., I, 13) și οἱ ἐκ οἰκίας Καίσαρος (*Fil.*, IV, 22), a avut în vedere palatul și familia lui Neron, iar reprezentanții ei au plasat compunerea epistolei către Filipeni în prima captivitate romană (pp. 61—63). În timpurile moderne însă, unii comentatori au susținut că epistola a fost compusă în timpul celor doi ani petrecuți de sf. Pavel în stare de arest în *pretoriul lui Irod din Cezareea Palestinei* (p. 59), iar alții, cum am văzut mai înainte, o *cred scrisă de la Corint.*

Autorul nostru susține mai degrabă că această epistolă a fost scrisă de la Efes, pentru mai multe motive, dintre care cele mai însemnate sunt următoarele:

În primul rând, termenul de πραιτώριον are o foarte largă întrebuințare. El este valabil pentru orice localitate în care se afla reședința unei înalte autorități administrative sau judecătorești și prin urmare nu se poate aplica exclusiv numai pentru Roma. Ceva mai mult, expresiunea: ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, din *Fil.*, I, 13, rămâne valabilă, fără nicio obiecțiune, numai pentru Efes (p. 109).

Apoi expresia: οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας, din *Fil.*, IV, 22, nu se referă *la locatarii palatului imperial din Roma, ci la un grup de persoane din „familia Cezarului"* (pp. 109—111).

În al treilea rând, călătoriile menționate în epistolă sunt un argument *principal* și *decisiv* împotriva susținerii primei captivități romane, ca locul de unde scria sf. Pavel Filipenilor (p. 111). Într'adevăr, în epistolă găsim urmele a opt călătorii, patru anterioare trimiterii epistolei și patru posterioare expedierii ei. *Ele exclud categoric datarea romană a epistolei*, după autor (p. 112). Căci o distanță așa de mare, cum era aceea dintre Filipi și Roma, de 1200 km., nu putea fi străbătută așa de repede și așa de multe ori, cum ni se arată în epistolă: Pentru călătoria între Filipi și Cezareea Palestinei, propusă de asemenea ca loc de datare a epistolei, trebuesc avute în vedere aceleași observațiuni și dificultăți. Dacă însă, după autorul nostru, se plasează captivitatea sf. Pavel într'o localitate mai apropiată de Filipi, și *anume la Efes*, toate dificultățile dispar, și informațiunile istorice din epistolă sunt în mod *excepțional favorabile numai datării efesene* (p. 116).

Pe lângă aceste argumente, autorul mai aduce și altele, dintre care cel mai puternic este caracterul epistolei către Filipeni, care „*se detașează complet de celelalte epistole ale captivității și se apropie foarte mult de epistolele pauline mai vechi: I Tesaloniceni, II Tesaloniceni, Galateni, I Corinteni, II Corinteni și Romani*" (p. 123). De aceea, stabilește cronologia epistolelor pauline anterioare primei captivități romane astfel: I Tesaloniceni, II Tesaloniceni, Galateni, Filipeni, I Corinteni, II Corinteni, Romani (p. 129).

După cum vedem, părintele diacon Dr. N. I. Nicolaescu ne pre-

zintă un studiu temeinic asupra epistolei către Filipeni, iar odată ca acest studiu introductiv, isbuteşte să pună în discuţie şi o mulţime de probleme în legătură mai ales cu biografia sf. ap. Pavel. Încercarea sa de a ne dovedi captivitatea efeseană a sf. Pavel, în iarna anului 55/56, prin temeinicia argumentelor aduse atât din Noul Testament cât şi din tradiţia istorică, rămâne pe deplin asigurată şi constitue o valoroasă contribuţie ştiinţifică de care vor trebui să ţină seamă studiile ulterioare despre sf. ap. Pavel. De asemenea şi cealaltă problemă în strânsă legătură cu captivitatea efeseană, datarea epistolei către Filipeni de la Efes, este înfăţişată, cu argumente solide, ea fiind adoptată de altfel şi de mulţi alţi critici şi comentatori de vază ai Noului Testament. Putem observa însă că poziţia tradiţională, adică datarea epistolei către Filipeni de la Roma, are încă mulţi partizani, iar o parte din argumentele invocate rămân încă în picioare. Cu toate acestea, autorul a putut să ne convingă, prin bogăţia şi seriozitatea argumentării, că *datarea epistolei de la Efes pune cel puţin în cumpănă datarea ei romană*, iar pe viitor, cercetătorii care se vor mai ocupa cu această problemă, vor trebui să aleagă între Roma şi Efes, renunţându-se definitiv la Corint şi Cezareea Palestinei.

Diaconul IOAN I. PULPEA

ARSENIEV VON NICOLAUS, *Das heilige Moskau, Bilder aus dem religiosen und geistiegen Leben des 19 Jahrhunderts*, Padeborn, 1940, 258 pp.

Nicolae Arseniev, tâlcuitorul inspirat al vieţii ruseşti dinaintea regimului bolşevic, e bine cunoscut teologilor noştri prin tălmăcirea în româneşte a cărţii sale *Biserica Răsăriteană*, de către vlădica Tit Simedrea, ca şi prin alte studii, tipărite mai ales în nemţeşte.

În cartea aceasta el ne desvăluie sufletul rus pravoslavnic, cu misticismul său şi cu aplecarea sa spre speculaţie, având religia ca focar al tuturor năzuinţelor sale înalte; deaceea o înfăţişem pe larg cetitorilor acestei reviste.

„Ca să cunoşti un popor, trebue să cunoşti sufletul său. Timp de mai multe veacuri Moscova a devenit sufletul popular şi duhovnicesc (ba, de timpuriu, până la Petru I, şi sufletul politic) al Rusiei": Iată punctul de plecare al acestei cărţi, spus lămurit în prefaţă. Moscova a fost centrul vieţii spirituale a Rusiei, mai ales în veac. XIX; ca să cunoaştem această viaţă în profunzimea ei, trebue să cunoaştem Moscova. Şi autorul făgăduieşte cetitorului că va descoperi în această carte nu numai valori locale, ci veşnice, întrupate, oarecum, în această zidire duhovnicească şi culturală.

Intr'adevăr, în veac. XIX, Moscova cuprindea aproape toată energia spirituală, religioasă şi naţională a poporului rus; ea era simbolul martiriului pentru mântuirea naţiei, ba chiar a lumii întregi; era chezăşia nebiruitului „popor mesianic". Acest simbol şi această chezăşie aveau obârşia în arderea Moscovei, cu prilejul războiului lui Napoleon I, în 1812. Atunci a fost apoteozată capitala martirizată, prin cântecele populare, de marii poeţi naţionali ai Rusiei (Fedor Glinka, Puşchin, Lermontov), de înşişi împăraţii (ca Alexandru I), şi chiar prin rugăciuni liturgice ale Bisericii (ca aceea a mitropolitului Filaret al Moscovei, ce se citeşte în ziua de Crăciun — când cele din urmă trupe franceze au

fost scoase de Ruşi din capitala arsă). Moscova a fost din nou zidită şi, înainte de regimul roşu, număra nu mai puţin de 600 de biserici; iar vechimea acestora se ridica, adesea, până în veac. XIV. Ele o făceau să trăiască o viaţă liturgică măreaţă, ce'şi atingea culmea în ziua de Paşti. In acea zi, scrie autorul, veselia „era simţită de oamenii simpli, ca şi de cei mai de sus ca viaţă spirituală, căci curgea în valuri, adânc, în viaţa popoarelor". Slugile şi stăpânii se îmbrăţişau. „Era ziua cea mai naţională dintre toate sărbătorile şi, în acelaşi timp, cea mai pătrunsă de credinţă". „Hristos a înviat, frate!", — aceasta era salutarea lui Serafim din Sarov pentru cei ce căutau mângâere la el. „In ea stă biruinţa Domnului şi în biruinţă se află înţelesul credinţei". Strălucitoarele slujbe religioase ale postului mare şi ale Paştelui sunt zugrăvite cu pană de maestru, cu nenumărate exemple luate din cărţile bisericeşti. Sub inspiraţia bucuriei pascale, marele gânditor Chomiakof a înfiripat o nouă înţelegere a Bisericei, iar Cehov, Gogol ş. a., au lăsat pagini de o frumuseţe unică. Obştească e în evlavia rusească însemnătatea împărtăşirei cu Taina Cuminecăturii, după cum ne-o dovedesc scrierile slăviţilor stareţi ai sfintelor mânăstiri.

Dar tot în veacul din urmă, Moscova a dus — ca şi capitalele din Apus — o viaţă de învăţătură înaltă, cu „cenacluri", cu „saloane", „cercuri de prieteni" ori de „slavofilişti", ş. a.

Un capitol deosebit merită, în această refacere a vieţii moscovite din veacul XIX, Ivan Kireievski (1806—56), în gândirea căruia „se întâlneşte tradiţia filosofiei Apusului, mai ales a celei idealiste şi romantice germane, cu predania învăţăturii mistico-ascetice a Bisericii răsăritene".

Unul dintre cele mai frumoase capitole ale cărţii e închinat celui mai mare gânditor religios rus, doctrinarul Bisericii, pomenit aici şi socotit de conaţionalii săi ca un fel de profet al Rusiei creştine ortodoxe. Se zugrăveşte apoi lucrarea religioasă a lui Dostoievski şi a lui Vladimir Soloviev; acesta, în ale sale „Convorbiri" a dat „o adevărată arătare religioasă — profetică a soartei viitoare a Rusiei şi a omenirii", iar cu celelalte lucrări mistico-păgâne s'a vădit părinte a o mulţime de filosofi religioşi, simbolişti sau orgiastici, care dăinuesc până astăzi. Prietenii şi moştenitorii adevăraţi ai gândirii sale au fost cei doi fraţi, prinţii Trubetzkoi.

Serghie Trubetzkoi a fost crainicul Logosului dumnezeesc în filosofia religioasă rusă. Ca şi în partea întâia a lucrărilor lui Soloviev, înrâurirea platonismului are la el o însemnătate hotăritoare. Fratele său, Eugeniu, mort în 1920, autor al cărţii cunoscute, *Der Sinn des Lebens*, e filosoful Întrupării lui Hristos. Alături de ei merită să fie pomeniţi fratele lor, Grigorie, care a avut un mare rol în spiritualitatea emigranţilor ruşi, ca şi filosoful Lapontin, ori profesorul Kojernikof, istoric, un adevărat enciclopedist. Urmează desfăşurarea unei panorame a întregii societăţi ruseşti din diaspora, cu suferinţele, luptele şi biruinţele sale duhovniceşti şi care-şi are rădăcinile sale adânci în vechea Moscovă. Iar în cel din urmă capitol autorul dă biografia mai multor stareţi, mistici, duhovnici vestiţi şi taumaturgi, oprindu-se mai mult asupra aceleea a mitropolitului Filaret al Moscovei; apoi aminteşte pe cele minunate, ca a vestitului bibliotecar Nicolae Fedorovici-Feodorof, a

„doctorului sfânt, părintelui puşcăriaşilor, germanul Fedor Petrovici Haas", a marilor familii şi a femeilor care s'au jertfit in slujba Patriei lor, a idealului, a omenirii. Aşa se sfârşeşte, prea repede, această carte a cărei frumuseţe e cuprinsă mai ales în amănunte. Autorul, in dorul de patria sa, de unde fugise de groaza morţii şi a urîciunii pustiirii in locul cel sfânt, a reuşit să invieze Moscova de altădată, cu tot sublimul slujbelor dumnezeeşti al Bisericii Ortodoxe, cu toată frământarea intelectuală a unor generaţii idealiste apuse, cu frumuseţea unică a unor gândiri şi a unei vieţi duhovniceşti de adâncimi nebănuite.

Şi aici, ca şi in alte cărţi ale sale, autorul ştie să deosebească esenţialul şi să-l pună într'o lumină vie; ştie să redea o atmosferă înaltă de pietate mistică şi intelectualitate, in care se păstrează de la început până la sfârşit şi mai ales ştie să zugrăvească cu o minunată uşurinţă cele mai încurcate stări şi gânduri. Astfel a reuşit să facă să trăiască, in viaţa unui oraş, pe aceea a unei epoci, ba a unui popor întreg, care şi-a dat un ideal mesianic — schimbat azi in chip aşa de crunt.

N. CHIŢESCU

BALANOS, D. S., Ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ σχέσεις της πρὸς τὰς ἄλλας ἐκκλησίας *(Biserica greaca şi legăturile ei cu celelalte Biserici)*. Discurs rostit la Academia germană luterană din Sondershausen, la 18 August 1938; publicat şi in limba germană in *Zeitschrift für systematische Theologie*, 1938, pp. 227 ş. u. Extras din *Anuarul Facultăţii de Teologie din Atena, pe anul 1939—1940)*, 15 p.

BALANOS, D. S., Προεδρικὸς λόγος ἐκφωνηθεὶς κατα τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς 30 ῆς Δεκεμβρίου, 1939, Ἀκμὴ καὶ παρακμὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. *(Discurs prezidenţial rostit in şedinţa festivă din 30 Decemvrie 1939, asupra Măririi şi decăderii în Biserică)*, in *Analele Academiei din Atena, din 1939)*, pp. 676—688.

BALANOS, D. S., Λόγος περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μ. ἀρχιεπίσκοπου Ἀθηνῶν κ. Χρυσάνθου κατα τὴν δεξίωσιν αὐτοῦ ὡς τακτικοῦ μέλους τῆς Ἀκαδημίας ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 10 ῆς Φεβρουάριου 1940. *(Discursul asupra operii Prea Fericitului Hrisant, arhiepiscopul Atenei, cu prilejul primirii acestuia ca membru al Academiei, in şedinţa din 10 Februarie 1940*; in *Analele Academiei din Atena*, 1940, 11 p.

Printre ultimele publicaţii ale Academiei şi Universităţii din Atena, aflăm aceste trei discursuri ale d-lui D. Balanos, profesor de Patrologie la facultatea de teologie din Atena şi membru al Academiei greceşti [1].

I. Cel dintâiu discurs înfăţişat aici a fost ţinut la Academia luterană din Sondershausen, in Germania, şi arată punctul său de vedere în privinţa unirii Bisericilor creştine. Ca reprezentant al Bisericii greceşti, autorul a luat parte la conferinţa unionistă din Lausanne. El a şi publicat mai multe articole in câteva reviste streine asupra acestui subiect, iar prezentul discurs nu e decât o sinteză a lor.

---

1. Pe care am găsit de bine a le înfăţişa pe scurt şi cetitorilor publicaţiei *Revue Hristorique du Sud-Est Européen*, numărul unic pe 1941.

În partea întâia, autorul combate mai multe păreri greşite privitoare la Biserica ortodoxă. Astfel, de la tradiţionalismul ei s'a ajuns la încheerea că Biserica ortodoxă e moartă. Dar această Biserică are germenele unei desvoltări teologice şi o teologie vie, doritoare de libertate.

Una dintre pricinile pentru care eterodocşii s'au înşelat în privinţa acestei Biserici este şi aceea că ea a fost cunoscută aşa cum o arată câteva scrieri ale unor teologi din veacul XV ori XVI şi câteva sinoade locale din acea epocă.

S'au socotit chiar scrieri „simbolice" câteva cateheze sau catehisme, cum e aceea a lui Petru Movilă (pe care autorul o descrie astfel: „pur şi simplu o cateheză rusă a veacului al XVII, produs al spiritului mistagogic rusesc, străină duhului elenic" [1]). În aceste cuvinte „duhul elenic" se vădeşte a fi, la D. Balanos, ceva particularist şi, poate, cam lipsit de simţ istoric. Căci această *Mărturisire* a fost întărită de patriarhii a toată Biserica, în cuvinte ce nu lasă nici o îndoială asupra recunoaşterii ei: „Ea se numeşte, — zice Nectarie, patriarhul Ierusalimului — mărturisirea ortodoxă, adică a Grecilor: sub Greci se înţelege toată Biserica orientală... Aceşti patru [patriarhi] binecredincioşi şi ortodocşi iarăşi ai Scaunelor apostoleşti... au şi aprobat-o ca pe una ce cuprinde în sine o adevărată şi dreaptă învăţătură şi în nimic depărtată de catolica şi ortodoxa credinţă grecească..." [2]. Iar în anul 1645, Martie 11, Patriarhul Partenie al Alexandriei, Macarie al Antiohiei, Paisie al Ierusalimului şi cu alţi 21 de membrii ai Sfântului Sinod hotărau: „Ca fieştecarele binecredincios şi ortodox creştin membru al Bisericii apostolice de răsărit, să citească cartea aceasta şi să nu o lepede pe ea" [3].

Chiar la sinodul de la Iaşi au luat parte mitropolitul Porfirie al Niceei şi Meletie Sirgul „învăţător al Bisericii celei mari" [4], ca reprezentanţi ai celorlalte Patriarhii. Aşa dar, savantul patrolog a cedat ispitei naţionalisto-particulariste greceşti, căutând să micşoreze însemnătatea acestei mărturisiri, despre care poate da mărturie viaţa ei, chiar în Bisericile — ca a noastră — în care elenismul a avut mult mai mare înrâurire în ultimele veacuri decât slavonismul, ba chiar în biserica greacă însăşi.

O altă greşeală, din pricina căreia Biserica ortodoxă nu e cunoscută cum trebue, mai spune autorul, e că a fost privită numai ca o comuniune de cult, mai ales în urma revoltelor împotriva revizuirii cărţilor de ritual ruseşti. Combate apoi părerea lui Harnack după care Biserica creştină ar fi o creaţie a duhului elenic influenţat de creştinism şi discută pe larg problema pe care o pune mulţimea Bisericilor

---

1. ἁπλῶς μία ρωσική κατήχησις τοῦ ιζ' αἰῶνος προϊὸν τοῦ μυσταγωγικοῦ ρωσικοῦ πνεύματος, ξένον τῷ ἑλληνικῷ πνεύματι.

2. Citat după gramata Patriarhului Nectarie, dată la Constantinopol în Noemvrie 1662, tipărită ca introducere a Mărturisirii; tradusă de arhierul Filaret Scriban, revăzută şi adăogată de arhiereul Iosif Sevastias Bobulescu Botoşăneanu, Iassy 1874, pp. 9 şi 12.

3. *Ibidem*, pp. 141-5.

4. *Ibidem* p. 11.

ortodoxe autocefalele și unitatea lor: Din faptul că ea nu e numai un organism supra-cosmic ci și unul pământesc, urmează că ea nu e și nu poate fi nepăsătoare la simțămintele omenești cele mai nobile, ca acela al patriotismului. Dragostea față de patria pământeană nu împiedică pe aceea a patriei cerești, noul Ierusalim, ci dimpotrivă, o pregătește.

Trecând la a doua parte: legăturile Bisericii grecești e cu celelalte Biserici eterodoxe, autorul arată mai întâiu starea ei de progres. O dovadă a vitalității se poate vedea din dorința de unire cu alte Biserici. Dar, autorul ține să precizeze chiar de la început că în condițiile și cu mentalitatea de astăzi, această unire e cu neputință. Chiar un nou simbol de credință — rod al concesiunilor din toate părțile, — n'ar schimba starea de lucruri, căci Bisericile creștine au unul în comun, pe acela din Niceea. Deaceea Belarmin spunea cu dreptate: „*Non in verbis sed in sensu est fides; non ergo habemus idem symbolum si in explicatione dissidemus*" (Credința stă nu în cuvinte, ci în înțelesul lor; deaceea nu avea acelaș simbol, dacă ne deosebim în explicarea lui). Și deosebirile nu sunt numai dogmatice, ci și administrative, liturgice, cuprinzând, în acelaşi timp, o altă înțelegere a ființei Creștinismului. E adevărat că Biserica ortodoxă e mai aproape de romano-catolicism; dar infalibilitatea papală a pus un stăvilar de netrecut în înțelegerea dintre ele. Din partea lui, Protestantismul s'a depărtat de celelalte Biserici creștine prin înlăturarea tradiției; mai fericite au fost încercările de apropiere de Biserica anglicană, care a ajuns la recunoașterea validității hirotoniilor sale.

Dar, dacă o unire între deosebitele Biserici creștine e cu neputință azi, se poate și trebue să se caute o lucrare împreună pe tărâmul moral și al unei împărtășiri de credință, pe temelia credinței în Iisus Hristos ca Mântuitor al lumii și pe aceea a poruncii dragostei, adaogă autorul.

Această conlucrare va ușura cunoașterea și va micșora deosebirile, zice autorul. O nouă eră va începe astfel în Istoria Creștinismului, eră de mărire și de tărie în lupta comună pentru izbânda adevărului și a dreptății.

Ținând seamă de acomodarea căreea s'a supus pentru a câștiga bunăvoința ascultătorilor protestanți și deplângând greșeala în ce privește *Mărturisirea ortodoxă* a lui Petru Movilă — cu atât mai mult cu cât ea lasă între eterodocși credința haosului și a neînțelegerii la ortodocși — socotim că autorul a isbutit să dea o deslegare, ce poate fi primită, acestei probleme dureroase și de o neîncetată actualitate a unirii Bisericilor creștine. Aceasta, cu adaosul că noi, Ortodocșii, socotim că în măsura în care celelalte confesiuni creștine vor cunoaște frumusețea și adevărul veșnic al învățăturii unicei Biserici adevărate, o vor iubi și o vor îmbrățișa.

II. Al doilea discurs, rostit de autor la Academia ateniană, în calitate de președinte al ei, într'o ședință festivă arată, pe deoparte, ce cred eterodocșii despre Biserica ortodoxă, iar pe de alta, ce însemnează o stare de mărire sau de decădere a Bisericii; în acelaşi timp ne face să întrezărim putința și condițiile în care ar putea urca din nou culmile de odinioară.

Autorul începe prin constatarea că nu e atât de departe timpul în care Apusenii socoteau Biserica ortodoxă moartă, în plină decădere şi, prin urmare, „neputând să înrâurească o adevărată viaţă religioasă şi să inspire pe credincioşi..." Într'adevăr, mai sunt şi azi câţiva teologi, ortodocşi, chiar, care cred că Biserica trebue să păzească bornele sfinte — confundând tradiţionalismul ei cu un fel de letargie. Se mai ştie, adaogă autorul, că Biblia însăşi cuprinde multe locuri, în care sfinţii scriitori s'au acomodat cu spiritul ştiinţific al epocii lor. Mai e de amintit, deasemenea, mulla înţelegere pe care a arătat-o Creştinismul faţă de filosofia păgână, mai ales faţă de cea platonică. Iar canoanele Bisericii ne dau prilej să vedem aceleaşi înclinări, pe tărâmul practic; şi nu e oare cazul să amintim aici locul de la I Cor., IX, 20-22?

Aceasta ne dovedeşte, continuă de Dl. S. B, că, daca Biserica năzueşte să înrâurească viaţa societăţii, nu poate să se abată de la legea obştească" νὰ εἶναι ζῶν ὀργανίσμος, μὲ ζωήν, κίνησιν καὶ ἐξέλιξιν".

„Dar însăşi istoria, acest judecător ce nu greşeşte şi nemincinos, al lucrurilor omeneşti", mărturiseşte o mişcare, o desvoltare şi o ridicare a Bisericii prin negura vremurilor. Astfel, Biserica a luat hotărîri deosebite în aceleaşi privinţe, înainte şi după proclamarea Creştinismului ca religie de stat. Creştinismul atinge culmea strălucirii sale în veacurile IV-V şi atunci „vedem mişcare, desvoltare şi viaţă în Biserică, iar ea înrâureşte şi se măreşte". Decăderea, care a urmat, ne arată Biserica umilită de amestecul împăraţilor în treburile ei, micşorată, făcută neputincioasă de barbari şi de lipsa de teologi mari (căci sfântul Ioan Damaschinul e o arătare unică).

Încheerea pe care o cere studiul acesta e că Biserica e înfloritoare când nu e lipsită de libertate, de mişcare, de viaţă, într'un cuvânt, de progres. Dar care e semnul deosebitor al adevăratului progres şi care-i sunt marginile? Ca răspuns, autorul propune înlăturarea a tot ce Biserica nu avea în epoca ei de mărire: „Pentru a hotărî ceea ce nu e esenţial, ceea ce e străvechiu şi ceea ce e de înlăturat, n'avem decât să urcăm la epoca de mărire a Bisericii..."

Instrumentul acestei reinălţări a Bisericei nu poate fi decât clerul, dar un cler la înălţimea chemării, mai ales din punct de vedere moral.

Cadrul acestui discurs nu ne poate da o idee despre bogăţia şi înălţimea gândirii din acest studiu al învăţatului preşedinte al Academiei greceşti. Dar chiar din cele arătate aşa de repede aici s'a putut vedea îngrijorarea sa de căpetenie şi care face cinste unui adevărat fiu al Bisericii: râvna casei Tale...

III. În cel din urmă discurs, pe care-l înfăţişem aici, autorul zugrăveşte pe scurt viaţa şi opera arhiepiscopului Hrisant al Atenei, în elogiul academic, rostit cu prilejul recepţiei acestuia ca membru al Academiei. Ierarh al Bisericii sub stăpânirea turcească şi redactor al mai multor reviste oficiale teologice, noul academician a desfăşurat o lucrare ştiinţifică şi pastorală vrednică de laudă. Ca istoric, de pildă, el a scrie unica istorie a Bisericii Trapezuntului, intitulată Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, Atena, 1936, pp. 782; lucrarea a fost premiată de Academia greacă cu marele premiu de 34.000 drahme. Iar ca păstor de suflete

și conducător al Bisericii, el s'a risipit in cele mai bune reviste teologice. Articolele sale sunt tot atât de pline de bun simț și de sugestii, pe cât sunt învăluite de știința unui învățat teolog îmbogățit de experiența unei vieți închinate in întregime apostolatului creștin. Se arată apoi supleța și îndrăzneala de gândire a acestui ierarh in problemele cele mai gingașe care au turburat Biserica in timpul său.

El vede și nu ascunde decăderea clerului, de pildă, ci trâmbițează nevoia unei reforme neîntârziate a pregătirii lui cărturărești și sufletești. Deplânge deasemenea înlocuirea religiei cu superstiții și propune mijloace de însănătoșire. Iar în momentul in care muzica polifonică era socotită in Biserică drept o înoire eretică, datorită înrâuririi Apusului, el arată folosul și chiar nevoia unei astfel de muzici pentru timpurile nouă. În sfârșit, când s'au întâmplat turburări in ce privește disciplina bisericească asupra recăsătoririi preoților văduvi in vechea Serbie (prin 1910), marea Biserică a Constantinopolului a trimis niște „întrebări" tuturor Bisericilor în legături canonice cu ea. Numai cea din Transilvania a dat un răspuns afirmativ privitor la acea problemă. Arhimandritul de pe atunci, Hrisant, a susținut cu mare căldură și cu mai mare curaj recăsătorirea, dând o tâlcuire istorică canoanelor și motive puternice în sprijinul acestei de a doua căsătorii a preoților — neingăduită încă în Biserica ortodoxă.

Prin lucrarea sa științifică și pastorală, prin înfăptuirile sale, ca și prin atitudinea sa patriotică și adânc creștină in evenimentele care au dus la distrugerea Bisericii grecești din Asia Mică, din 1923, el a fost socotit vrednic de onoarea pe care i-a făcut-o cea mai inaltă instituție de cultură a Greciei.

Această interesantă zugrăvire a ideilor și a faptelor noului academician este susținută cu extrase bogate din scrierile sale — atât cât se putea intr'un asemenea discurs oficial; accentul e pus asupra părților originale ale scrierilor lui, bine alese.

N. Chițescu

NOTE BIBLIOGRAFICE

LUCRĂRI CU CARACTER GENERAL

1. BERCUŞ, CONSTANTIN I., *Sfinţii mari împăraţi şi întocmai cu apostolii Constantin şi maica sa Elena*, Bucureşti 1942, în 16°, 20 lei.

Nu putem mărturisi în deajuns bucuria ce am avut cetind această broşură scrisă într'un graiu aşa de curgător, cu icoane atât de frumos zugrăvite şi întocmită pe temeiul unui mănunchi de ştiri alese cu multă chibzuială. Ni se înfăţişează aici nu numai povestirea vieţii sfinţilor împăraţi Constantin şi Elena, ci din cuprinsul ei se desprinde una din cele mai luminoase pagini ale istoriei bisericii creştine. Socotim că întru această îmbinare minunată se vădeşte iscusinţa autorului, şi anume de a căuta să împletească pe firul legendelor aghiografice mărturiile neîndoelnice ale istoriei. Povestirea ia început de la cei din urmă ani ai domniei aprigului Diocleţian, prigonitorul atât de neîndurat al creştinilor, şi merge până după moartea împăratului Constantin (22 Maiu 337), când el lasă moştenire celor trei fii ai săi, coroana puternicei împărăţii, împodobită cu sfânta cruce, menită să arate deapururi biruinţa creştinismului împotriva păgânismului.

G. I. M.

2. CRĂCIUN IOACHIM, Prof. Dr., *Biblioteci şi cititori români în trecut şi azi*, în *Omagiu I. P. S. S. Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului*. Sibiu 1940, pp. 355-367.

Cele mai vechi biblioteci din ţările române le-au avut mânăstirile Neamţu, Voroneţ, Bistriţa olteană şi probabil Tismana, de unde au ieşit admirabile m-sse.

In secolul XVI gustul cărţilor îl au şi domnitorii: Despot Vodă, om al Renaşterii şi cu legături cu reformatorii germani şi Petru Şchiopul, care şi-a purtat biblioteca şi în pribegia lui prin ţările străine.

Bibliotecile mânăstireşti, cum era şi firesc, aveau cărţi bisericeşti sau de cuprins religios; cele ale domnitorilor erau înzestrate şi cu cărţi profane. In biblioteca lui Despot se afla Libri Ciceronis De Republica ad Atticum.

Alături de ei trebue pus marele logofăt al Moldovei Luca Stroici, care spre sfârşitul vieţii îşi dărueşte cărţile m-rii Dragomirna. Catalogul bibliotecii sale se păstrează până azi în Biblioteca Universităţii din Lemberg.

In veacul XVII au avut biblioteci boerii Grigore Ureche, Miron Costin şi mitropolitul Dosoftei, de la cel din urmă ne-au rămas două m-sse latineşti, în Moldova, iar în Muntenia, Udrişte Năsturel şi stolnicul C. Cantacuzino, din biblioteca căruia 80 de volume se găsesc acum la Academia Română.

In Ardeal au în acest timp, biblioteci, mitropolitul Sava Brancovici şi biserica sf. Niculae din Scheii Braşovului.

Trecând în veacul XVIII ştim că au avut biblioteci numai domnitorii: Dimitrie Cantemir, Constantin Brâncoveanu şi Niculae Mavrocordat. Biblioteca celui din urmă, aşezată la m-rea Văcăreşti, l-a costat peste ½ milion taleri. Cuprindea şi cărţi rare ca Biblia coptică din veacul III. Râvnită de Francezi, Papi şi Regii Angliei, care ofereau sume mari pe ea, a fost păstrată şi de fiul lui,

Constantin, până la 1758, când o vându ca să-și procure banii necesari eliberării sale din închisoarea celor 7 turnuri.

Următoarele m-ri au în sec. XVIII. biblioteci: Neamțu, Secu, Dragomirna și Bisericani, în Moldova; Poiana Mărului și Cernica, în Muntenia.

Biblioteca din Blaj este întemeiată pe la 1727, iar cea din Oradia în 177.. la secolul XIX numărul bibliotecilor crește, iar caracterul lor se schimbă.

D. St. P.

3. HODOROABĂ, N. V. Pr., *Misionarism moldovenesc*, Iași 1942, 15 pp.

Din această cuvântare, rostită de autor la Radio-Moldova, reținem propunerea ca preoții misionari pentru Transnistria să fie recrutați din clerul de mir, cu o păstorire de cel puțin 10 ani, dintre care 5 ani la sat.

D. St. P.

4. LANCRĂNJAN IOAN, Dr., *Orientări spre România nouă*, București 1942, 212 pp.

Autorul, care este asistent universitar la Facultatea de teologie din București și Inspector general în Ministerul Cultelor, a strâns în această carte 78 articole publicate aproape toate în gazeta *Țara Noastră*, condusă de răposatul poet și luptător naționalist Octavian Goga. Ele sunt orânduite în șase părți: *Ideia națională în marș* (pp. 9-52); *Sbuciumul și menirea tineretului nostru* (pp. 55-78); *Democrația românească în lumina ei adevărată* (pp. 81-102); *Criza morală și remediul ei* (pp. 105-135); *Factorii de însănătoșire economică și socială* (pp. 139-168) și *Îndrumări spre Europa Nouă* (pp. 171-208).

Cea mai mare parte din aceste articole sunt cu caracter politic-naționalist. Însă ele oglindesc crâmpee din zbuciumul vremii când au apărut și ne înlesnește oarecum cunoașterea gândurilor care frământau atunci pe cei dornici de mai bine în această țară. Deaceia, în multe din ele se dau pe față și se combat forțele oculte și negativiste ale francmasoneriei și democrației internaționale, iar printre rânduri se citește curajul pentru afirmarea naționalismului integral.

Fără îndoială ideile înfățișate în fiecare articol nu sunt decât desprinderi de fapte din viața noastră obștească, petrecute cu câțiva ani în urmă. Autorul a intuit multe stări de lucruri păgubitoare ființei etnice și morale a poporului obidit de streini. Pe măsura puterilor a biciuit în scris apucăturile rele, a arătat primejdiile, a tălmăcit freamătul de gânduri și simțiri ale obștei românești, iar când i s-a ivit prilejul, a cerut înscăunarea în viața noastră de Stat a unor principii noi întemeiate pe morala creștină și dragostea de țară.

Cetitorul a străbate această carte nu numai cu plăcerea de a afla un scris limpede, ci și cu mulțumirea de a vedea că multe din năzuințele de odinioară, au ajuns azi a fi înfăptuite atât în viața de Stat, cât și în orânduirile noastre obștești.

G. I. M.

5. MIHAILOVICI PAUL, *Tipărituri românești în Basarabia dela 1812 până la 1918, Academia Română, Studii și Cercetări*, XLVI, București 1941 [1940 pe coperta interioară], 378 + XX pp.

Numărul tipăriturilor românești apărute pentru Basarabeni, de la căderea lor sub Ruși și până la unire, se ridică la aproape 1,300.

Cea mai mare parte din ele au fost tipărite la Chișinău; puține în alte orașe: Petersburg, Moscova, Odesa, Chiev, Salonic sau în țară, la Bălți, Iași și

București. Cuprinsul lor este felurit: religioase, politice, didactice și literare, juridice și administrative, literatură populară, scrieri pentru gospodari și despre sănătate, manifeste date de țari, ziare, reviste, foi volante, extracte mitricale și vedomostii.

Autorul distinge patru epoci: epoca tradiției (1812—1844), epoca înfloririi (1845—1870), epoca decăderii 1871—1905) și a renașterii (1906—1918).

Tipăriturile au fost studiate până acum de Șt. Ciobanu, P. Constantinescu, D. Balaur, I. Bianu, Dan Simonescu, Al. David și P. Mihailovici.

Autorul complectează informațiile din lucrările apărute până acum, aduce mult material necunoscut (nr. 1—268, pentru epoca 1812—1879) și apoi continuă cercetările până in 1918 (nr. 269—480). In felul acesta avem bibliografia tipăriturilor românești in Basarabia.

Lucrarea are o deosebită însemnătate pentru cunoașterea vieții culturale basarabene. Străduința autorului merită toată lauda. *D. St. P.*

6. MOGA IOAN, Prof. Dr., *Contribuțiuni privitoare la tipărirea cărților bisericești in veacul XVIII pentru Românii din Transilvania și Ungaria*, in *Omagiu I. P. S. S. Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului*, Sibiu 1940, pp. 584—593.

Pentru intărirea unirii cu Roma și ruperea legăturilor duhovnicești cu Principatele, guvernatorul austriac oprește pătrunderea in Ardeal a preoților hirotoniți in țările române, iar decretele imperiale din 1746, 1768, și 1770 iau aceleași măsuri în ce privește cărțile tipărite peste munți sau în Rusia.

Fie că tipăriturile nu puteau fi oprite la graniță, fie că se simțea lipsa lor, se ținu, din ordin imperial, o consfătuire a episcopilor uniți, la Colegiul croat din Viena, intre 1 Martie și 24 Aprilie 1773.

Se fixează o listă de cărți pentru copii, adulți și clerici.

Unele au format obiectul unor cercetări și discuții mai temeinice; ex. Bucvariul din 1770, care nu avea „filioque" in simbol. Introducerea acestui cuvânt nu era treabă ușoară, căci vlădica Muncaciului își arată temerea că Românii, spre deosebire de Ruteni, se vor opune cu inverșunare. Aceeași părere o avea și episcopul Făgărașului. Totuși se hotări introducerea lui.

Discuțiile in legătură cu cenzura tipăriturilor au dus la reorganizarea ei prin decretul imperial din 3 Aprilie 1773. *D. St. P.*

TEOLOGIA ISTORICĂ

6. ARNAUDOV MIHAIL, Екзархъ Иосифъ и българската културна борба Екзархията *(Exahul Iosif și lupta culturală bulgară după inființarea Exarhiei)*. Sofia 1940, 666 pp.

După inființarea Exarhatului bulgar, prin firmanul Înaltei Porți din anul 1870, și după elaborarea primului statut de organizare a Bisericii ortodoxe bulgare (1871), la 6 Fevruarie 1872 a fost ales cel dintâiu exarh bulgar, Antim I mitropolitul Vidinului.

Sub ocrotirea exarhului Antim viața Exarhatului bulgar se desvoltă sub semnul unei activități din ce in ce mai rodnice, al cărei promotor era Lazăr Iovcev, tânărul jurist și secretarul Exarhului.

În anul 1876 a izbucnit in intreagă Bulgarie răscoala, care insă a fost suprimată cu cruzime de stăpânirea turcească. Exarhul Antim, in fruntea unei delegațiuni a vizitat capitalele marilor puteri occidentale, solicitând o ancheta și

protecție pentru populația bulgară, fapt care i-a cauzat depunerea și exilarea in anul 1877. In locul exarhului Antim a fost ales protosinghelul acestuia, Lazar Iovcev, cu numele de Iosif.

Exarhul Iosif a fost unul dintre cei mai de seamă ierarhi ai Bisericii ortodoxe bulgare, un talentat scriitor și priceput om de Stat. El și-a făcut studiile la Paris, unde a urmat literile și dreptul. Acolo a făcut cunoștință cu ideile liberale ale vremii, pe care insă a știut să le asimileze cu multă băgare de seamă, combinându-le cu conservatismul riguros al Bisericii ortodoxe. Astfel exarhul Iosif ajunge o figură de seamă a vieții culturale bulgare, având un rol de impăciuitor intre cele două curente extremiste: conservatismul și liberalismul.

Exarhul Iosif conduce Biserica ortodoxă bulgară intr'o perioadă sbuciumată de evenimente politice defavorabile vieții normale a Bisericii. După războiul ruso-româno-turc din anul 1877 și eliberarea Bulgariei (1878), ținutul bisericesc al Exarhatului a fost impărțit intre Principatul bulgar nou infiinţat şi Imperiul otoman, sub puterea politică a căruia au rămas eparhiile din Macedonia și insăși reședința exarhului din Constantinopol. Sub jurisdicția propriu zisă a exarhului erau numai eparhiile care din punct de vedere politic aparțineau Statului turc. Nominal insă sub ocârmuirea exarhului erau și eparhiile bulgare din Principatul bulgar. S'au constituit atunci două sinoade care aveau același președinte — exarhul. El era insă de fapt președinte numai al Sinodului exarhal din Constantinopol, iar Sinodul din Principatul bulgar era prezidat de un mitropolit desemnat de Exarh ca locțiitor al său.

Această situație a durat până in anul 1913, când, in urma războiului balcanic, eparhiile bulgare din Macedonia și Tracia au trecut sub jurisdicția Bisericilor ortodoxe din Serbia și Grecia. Exarhul Iosif a plecat atunci la Sofia, unde și moare in anul 1915.

Activitatea sa pe teren național-bisericesc este foarte mare. Timp de aproape 40 ani a condus Biserica ortodoxă bulgară in condițiuni excepționale. S'a distins in deosebi in organizarea școalelor bulgare din Macedonia, care erau intreținute și conduse exclusiv de Exarhatul din Constantinopol. Biserica ortodoxă deasemeni a propășit in ce privește starea ei materială și mai ales instrucția clerului. La Constantinopol a fost infiinţat un seminar duhovnicesc pentru pregătirea clericilor bulgari. Insă toată această operă a Exarhului Iosif a fost distrusă de evenimentele politice cari au urmat războiul balcanic.

Autorul volumului de față prezintă totodată și multe amănunte din istoria modernă a Bisericii ortodoxe bulgare in toate laturile ei.

S. S.

7. BULAT, T. G., *Petru Movilă, prinț de Moldova, apărător al ortodoxismului (cu prilejul împlinirii a 300 de ani de la sinodul din Iași (1641—1941)*, in *Buletinul nr. 1. (Comunicări) al Institutului de Istoria Românilor „A. D. Xenopol"*, Iași 1941, pp. 9—14.

Petru Movilă, fiul lui Simion Movilă, s'a născut la 1596. In 1612 pleacă in Polonia cu mama lui Margareta și cu Moise, fratele său. Acolo este protejatul cancelarului Stanislav Jolkevski și apoi al hatmanului Carol Chodkievicz. Invățând meșteșugul armelor ia parte la luptele Polonilor cu Turcii.

Intre 1624—27 vizitează Chievul. Indrumat de mitropolitul Iov Boreţki și răspunzând unei inclinări moștenite — bunicul și unchiul său a fost călugări — intră in monahism la 1627. Ajunge arhimandrit la Lavra cea Mare din Chiev și

desfăşoară o frumoasă activitate culturală şi tipografică. În 1633 este ales mitropolit al Chievului.

Prin străduinţele lui se ia atitudine contra Mărturisirii lui Chiril Lucaris. Alcătueşte şi el o Mărturisire de credinţă, cercetată mai întâi la sinodul din Chiev (1640) şi apoi la cel din Iaşi. Ea este confirmată la 11 Maiu 1643 de patriarhia ecumenică şi la 11 Martie 1645 de toate patriarhiile ortodoxe.

D. St. P.

8. CIORAN EMILIAN, Prot., *Biserica cu hramul Cuvioasa Paraschiva din Răşinari*, in *Omagiu I. P. S. S. Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului*, Sibiu 1940, pp. 324—335.

Biserica din Răşinari a fost ridicată în vremuri vechi. Actele procesului purtat de Răşinăreni intre 1735—1786, arată că „marele Herţeg" Radu Vodă Negru o milueşte cu moşii la 7 Ianuarie 1383. Deci, ea era clădită la inceputul acestui an. Autorul crede că miluitorul este şi ctitorul ei.

Dacă avem insă in vedere că această ştire apare şi este folosită in actele unui proces, in care erau interese mari in joc, şi că este aproape cu 400 de ani mai târzie, increderea ce i-o acordă autorul trebue socotită neindreptăţită.

Biserica, in orice caz, e veche; cunoaştem un şir de preoţi aici din veacul XV. În locul acestei biserici vechi se ridică in veacul XVIII alta nouă. Construirea ei a durat mulţi ani, deoarece Răşinărenii au trebuit să-şi apere moşia şi credinţa. Începută in 1725, ea este zugrăvită deabia in 1795.

Biserica are 4 inscripţii: a) prima, pe zid, deasupra uşii, „De la zidirea bisericii anii Domnului 1725 Maiu 29; b) a doua, pe grinda de lemn de deasupra uşii: Anii Domnului 1755 Maiu 29; c) intre turn şi acoperişul bisericii: Leatu bisericii vechi, anii Domnului de la Hristos 420, iar cea nouă 1755; d) pe turn: Leatul bisericii vechi anii Domnului de la Hristos, iar cea nouă 1758.

Părerea autorului că 420 din inscripţiile a treia şi a patra arată că s'a zidit biserica cu atâţia ani inainte (adică pe la 1335—1338) nu poate fi primită, deoarece termenul ab quo este naşterea Mântuitorului (Anii Domnului de la Hristos). Probabil să fie 1420; cea dintâiu cifră s'au n'a fost scrisă, sau s'a şters in curgerea vremii.

D. St. P.

9. GÂLEA ANDREIU, Prot. Dr., *O ctitorie a lui Mateiu Basarab in Ardeal. (Biserica din comuna Porceşti, judeţul Sibiu)*, in *Omagiu I. P. S. S. Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului*, Sibiu 1940, pp. 423—425.

In 1653 Mateiu Basarab clădeşte o biserică in Porceşti, unde, probabil, el, sau boeri de-ai lui, a stat refugiat inainte de urcarea pe tron.

A fost refăcată in 1827—28, când i s'a adăugat un naos nou, pentru bărbaţi, iar deasupra tindei s'a inălţat un turn in stil gotic.

Chipurile ctitorilor au fost şterse şi zugrăvite din nou in 1750.

D. St. P.

10. GRIGORAŞ N., *Din raporturile târgurilor moldoveneşti cu mănăstirile in epoca fanariotă*, in *Buletinul nr. 1 (comunicări) al Institutului de Istoria Românilor „A. D. Xenopol"*, Iaşi 1941, pp. 15 — 26.

Mânăstirile au avut adese ori neinţelegeri şi procese cu târgoveţii moldoveni. Pricinile au fost numeroase.

Ele stăpâneau moşiile unor târguri, iar uneori cuprindeau hotarele altor

târguri şi se purtau ca nişte stăpâni ce urmăreau numai mărirea veniturilor, iar nu înţelegerea cu cei ce erau în ascultarea lor.

Aveau meseriaşi pentru care nu plăteau impozite, micşorând în felul acesta veniturile târgurilor. Deasemenea şi întreprinderile lor erau scutite de dări.

Pentru acoperirea unor nevoi primeau din veniturile târgurilor: ceară, tămâe, sume de bani. S'a dăruit unora dreptul de a încasa anumite impozite şi au primit de la domnitori chiar împuternicirea să fixeze dări.

D. St. P.

11. Moisescu, Gheorghe I., Diacon, *O scrisoare a lui Andreiu Şaguna către Barbu D. Ştirbei*, în *Omagiu I. P. S. S. Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului*, Sibiu 1940, pp. 594–600.

Răsculaţii unguri, nemulţumiţi că Românii nu sunt de partea lor, au distrus în 1848-49 o biserică, au ars 40 şi au jefuit 319 şi au nimicit icoanele şi podoabele din ele. N'au cruţat nici reşedinţa şi capela episcopală.

Pentru refacerea bisericilor pustiite, Andrei Şaguna cere ajutor în Moldova, prin C. Hurmuzaki, iar în Muntenia, scrie domnitorului Barbu Ştirbei (la sfârşitul lunei Octomvrie 1851). Autorul publică copia acestei scrisori. Domnitorul muntean o trimite Departamentului Credinţei ca împreună cu mitropolitul „să ne arate punerea la cale ce va face pentru asistenţa la o asemenea creştinească trebuinţă".

Nu se cunoaşte rezultatul acestei intervenţii. Autorul e de părere că n'a fost zadarnică.

D. St. P.

12. Petranu, Coriolan, Dr., *Un vechiu monument istoric: biserica din Roşcani*, în *Omagiu Î. P. S. S. Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului*, Sibiu 1940, pp. 643—646.

O inscripţie din 1766, aşezată în altar, arată pe Laslo Caba şi Raţ Agnes, drept ctitori ai bisericii din Roşcani, jud. Hunedoara.

D-l C. Petranu, ţinând seama de unele elemente arhitectonice de influenţă gotică (contraforturi, uşa de la intrarea în biserică şi o fereastră a turnului în arc frânt, apoi o nişă mică cu arc în acoladă în altar) întâlnite la bisericile din acelaşi ţinut, ridicate în veacurile XIV şi XV, crede că a fost clădită în a doua jumătate a veac. XIV, sau cel mai târziu la începutul sec. XV. In sec. XVIII, probabil la 1766, a fost refăcută de cei arătaţi în inscripţie.

D. St. P.

13. Popescu-Cilieni I., Pr., *Vechile proprietăţi ale episcopiei Râmnicului în Craiova şi Bucureşti*, extras din *Arhivele Olteniei*, an XX, nr. 113—115, Craiova 1942, 20 pp.

Nicolae Mavrocordat dărueşte episcopiei din Râmnic, la 26 August 1741, un loc în Craiova. Pe el episcopia clădeşte prăvălii. Episcopul Grigorie Socoteanu (1749 — 64) le dă în grija finului său Constantin Stoenescu. Acesta se face peste câtva timp stăpân pe ele. Incepe un proces care se va termina deabia la 6 Noemvrie 1823, episcopia câştigând.

In Bucureşti avea metohul Sf. Patruzeci de Mucenici, zidit la 1768/9 de vel vistierul Mihai Cantacuzino pe locul unde se află azi Ateneul Român. Lângă biserică se afla şi o şcoală. Tot de ea aparţinea şi livedea Văcărescului din jurul metohului. Aceste proprietăţi sunt azi pierdute. *D. St. P.*

14. ŞESAN, MILAN P., Dr. *Proto-iconoclasm*, in *Omagiu Î. P. S. S. Dr. Nicolae Balan, Mitropolitul Ardealului*. Sibiu 1940, pp. 722 — 730.

Iconoclasmul, considerat „ca atitudine negativă faţă de icoane", „ca stavilă contra degenerării iconoduliei in iconolatrie", numit de autor proto-iconoclasmul religios şi bisericesc, este mult mai vechiu decât Leon III, împăratul bizantin care l-a legiferat in 726.

In secolul III au fost rezervaţi faţă de icoane scriitori creştini şi apologeţi ca Tertullian şi Clement Alexandrinul. La inceputul veacului următor se manifestară împotriva lor apologetul Minuciu Felix şi oficial, sinodul din Elvira, care statorniceşte: Placuit picturas in ecclesia non esse debere, ne quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur (can. 39). Tot împotrivă scriseră, in acest veac, Arnobiu de Sicca, Lactanţiu şi părintele istoriei bisericeşti, Eusebiu de Cezareia.

Cultul icoanelor (este consacrat de marii teologi ai veacului IV: Vasile cel Mare, Grigore de Nisa, Atanasie cel Mare, Ioan Hrisostom şi alţii.

Cu introducerea iconografiei creştine in domeniul teologiei, proto-iconoclasmul luă o nuanţă dogmatică negativă, sprijinită de canoanele unui sinod din Cartagina şi de Epifaniu de Cipru.

Ereticii din sec. V şi VI, nestorieni şi monofiziţi, socoteau icoanele un uz păgân şi idolatru. (Nestorie, Petru Gnafevs şi Sever, patriarhi ai Antiohiei şi Filoxen, mitropolit de Hierapole).

Impotriva acestei păreri se ridică cea a monahilor stiliţi, pentru care in icoană este prezent sfântul cu toată puterea sa. Acesta a fost punctul de plecare al credinţei in icoanele Mântuitorului făcătoare de minuni (sec. VI) şi în ale Maicii Domnului (sec. VIII).

Impotrivă se ridicară ep. Ioan din Tesalonic şi ep. Serenus din Marsilia care porunci ca toate icoanele să fie scoase din biserici şi distruse. Deabia intervenţia papii Grigorie cel Mare potoli zelul lui iconoclast.

Noua erezie apărută in cursul veac. VII, Pavlicianismul, se ridică şi ea împotriva cultului icoanelor. Iar până la decretarea iconoclasmului, la inceputul veacului VIII, episcopii Constantin din Nakoleia, Teodosie din Efes şi Toma din Claudiopolis inclinau spre iconoclasm. Făcând parte din cercul sfătuitorilor lui Leon Isaurul, împreună cu renegatul Bezer din Siria, ei determinară proclamarea oficială a luptei impotriva sf. icoane. *D. St. P.*

15. SIMONESCU DAN şi MURACADE EMIL, *Tipar românesc pentru Arabi in secolul al XVIII-lea*. extras din *Cercetări Literare*, III (1939), Bucureşti 1939, 32 pp.

Studiul dd. Dan Simionescu şi Emil Muracade, despre tipăriturile făcute in Ţările Române pentru credincioşii arabi de subt oblăduirea Patriarhiei de Antiohia, poate fi socotit printre cele mai de seamă contribuţii din ultima vreme pentru întregirea bibliografii vechi româneşti. In adevăr, ştirile ce aveam până acum despre soarta tiparniţei trimeasă de Antim Ivireanul in Siria, la Aeg, erau puţine şi răzleţe. Erau lămurite doar, că pe vremea domniei lui Const. Brâncoveanu, a venit la curtea sa, patriarhul Antiohiei Atanasie IV Dabbas, care dobândeşte sprijinul trebuincios ca să tipărească pentru Arabi cărţile de slujbă. Antim din Ivirea, pe atunci stareţ al mânăstirii Snagov, a tăiat în lemn literele arabe şi astfel a luat naştere pe pământul Ţării Româneşti cea dintâiu tipogpafie arabă. Se cunoşteau apoi două cărţi arabe tipărite, una la Snagov (*Liturghii* greco-arabe) in anul 1701 şi alta (*Ceaslov* greco-arab), tipărit la Bucureşti in 1702.

La scurt timp după aceasta patriarhul Atanasie IV Dabbas pleacă spre Damasc și izbutește să ducă cu sine și tipografia arabă de la București, pe care o muta tocmai la Alep in Siria, unde continuă a tipări cărți până la 1724, anul morții sale. Astfel sunte cunoscute o *Psaltire* și o *Evanghelie* tipărite la Alep in 1706. Aceasta din urmă a fost retipărită și in 1708, cu cheltuiala hatmanului căzăcesc Ivan Mazeppa, căruia patriarhul Atanasie i-a inchinat o lungă și măgulitoare prefață.

La acestea se mai adaugă următoarele cărți tipărite in limba arabă de patr. Atanasie Dabbas cu tiparul adus din Țara Românească: *Mărgăritare alese din omiliile sf. Ioan Hrisostom*, 1707; *Profețiile*, 1708; *Explicarea Evangheliilor de peste an*, 1708; *Predicile* patriarhului Atanasie II al Ierusalimului, 1711; *Penticostar*, 1711 (dar care nu poate fi identic cu *Paraclitichi*, ci cred că este vorba de două cărți diferite) și *Stânca indoelii*, 1711.

După moartea patriarhului Atanasie Dabbas († 1724), tipografia arabă din Alep trece subt purtarea de grije a priceputului diacon Abdallah Zakher († 1748), și care din pricina unor certuri ivite intre ortodocși și catolici, a fost silit să mute tipografia din Alep la mânăstirea Balamand, lângă Tripoli. Dar și in noul loc de adăpost se iscă o neințelegere intre călugării, așa că o parte din tipografie s'a mutat atunci la mânăstirea sf. Ioan din Saeg, unde s'au tipărit numeroase cărți bisericești și școlare. Cea dintâiu carte ieșită de subt teascurile de la Saeg este intitulată *Cântarul vremii*, 1734, tradusă in l. arabă de iezuitul P. Fromage.

Activitatea tipografică a patriarhului Silvestru (1724 — † 1766) se deosebește de a inaintașului său in scaunul Antiohiei, prin aceia că in afară de cărți pentru slujba bisericească (*Liturghii*, Iași 1745; *Psaltire*, București 1747), el s'a ingrijit și de tipărirea in l. arabă a unor cărți de polemică impotriva propagandei r. catolice și de intărire a ortodoxismului amenințat de prozelitismul papistășesc (*Arbitrul adevărului și al dreptății*, Iași 1746; *Manual in contra infalibilității papei*, Iași 1746; *Contraversă despre sf. Agneț*, Iași 1747).

Acest studiu, care se sfârșește cu patru anexe și patru planșe, cuprinzând prefețele și titlurile cărților arabe cercetate mai sus, dovedește insemnătatea pe care au avut-o odinioară Țările Române in Sud-Estul Europei, și sprijinul neprecupețit dat de Români popoarelor ortodoxe, stingherite in propășirea lor culturală și bisericească fie din pricina sărăciei, fie din vitregia imprejurărilor politice.

G. I. M.

16. SNEGAROV Iv., Другъ търновски църковенъ кодексъ (*Un alt codice bisericesc din Târnovo*), in Годишникъ на Софийския Университетъ. Богословски факултетъ (*Anuarul Universității din Sofia. Facultatea de Teologie*), t. XVIII, Sofia, 1940—1941, pp. 1—106.

In anul 1934 d. Iv. Snegarov a găsit in arhivele mitropoliei din Târnovo trei condici ai acestei mitropolii. După studierea lor amănunțită, care a durat câțiva ani, a putut să le restabilească textul in intregime și să-l publice. Rezultatul cercetărilor sale a fost editarea acestor condici in Anuarul Facultații de Teologie din Sofia, vol. XI, XII și XIII, insoțite de studii introductive și amănunțite explicațiuni ale textului.

In volumul de față autorul publică a treia condică, descoperită la mitropolia din Târnovo. In această condică găsim inventariate toate averile bisericilor și mânăstirilor din eparhia Târnovei. Este alcătuită de mitropolitul Ilarion Criteanul la inceputul veac. al XIX-lea. Importanța ei constă in relatările pe care

ni le dă cu privire la situaţia acestei eparhii de seamă a Bisericii ortodoxe bulgare, din timpul când a fost compusă această condică. Este de remarcat constatarea că chiar câteva veacuri după desfiinţarea Patriarhatului de la Târnovo, eparhia Târnovei, de şi supusă jurisdicţiunei Patriarhatului din Constantinopol, avea un teritoriu mai mare şi se bucura de o întâietate faţă de celelalte eparhii bulgare.

S. S.

17. Snegarov Ivan, Къмъ историята на Охридската архиепископия-Патриаршия *(Cu privire la istoria Arhiepiscopiei – Patriarhiei de Ohrida)*, în revista Македонски прегледъ *(Revue Macedonienne)*, Ed. Institutului de ştiinţe macedonean, Sofia, anul XII (1940), nr. 1, pp. 1 — 41 ; nr. 2, pp. 1 — 26 ; nr. 3, pp. 1 — 35.

Cercetările istorice asupra Arhiepiscopiei de Ohrida datează abia din epoca modernă. In secolul trecut cunoscutul profesor de Istorie bisericească de la Academia teologică din Moscova, E. Golubinski, în volumul său închinat istoriei bisericilor ortodoxe: bulgară, sârbă şi română, consacră un capitol şi Arhiepiscopiei din Ohrida.

Profesorul german de bizantinologie de la Universitatea din Leipzig H. Gelzer, s'a interesat îndeosebi de trecutul acestei arhiepiscopii. In anul 1902 el făcu o călătorie la Ohrida, pentru a aduna documente istorice cu privire la această arhiepiscopie. Aici a descoperit în biblioteca catedralei Sf. Kliment codicele patriarhiei din Ohrida în forma lui originală. Deasemeni a vizitat oraşele Corcea şi Kostur, unde a găsit şi alţi codici cu acte oficiale de mare importanţă. Rodul acestor cercetări ale prof. Gelzer au fost studiile sale: *Das Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunde*, Leipzig 1902 şi *Der wiederaufgefundene Kodex des hl. Klemens und andere auf den Patriarchat Achrida bezügliche, Urkundensammulgen*, publicat în revista *Berichte über die Verhandlungen der königlich sächsischen Geselschaft der Wissenschaften zu Leipzig*, vol. 55, 1903.

Istoricul bulgar Ivan Snegarov a publicat o serie de studii cu privire la Arhiepiscopia Ohridei. Astfel în anul 1919 apare lucrarea sa: Охридската патриаршия. Произходъ, граници и епархии *(Patriarhia de Ohrida. Origina, granițele și eparhiile ei)*, pe care mai târziu o dezvoltă şi completează prin două mari volume: a) История на Охридската архиепископия, т. I. Отъ основаването и до завладѣването на Балканския полуостровъ отъ турцитѣ *(Istoria Arhiepiscopiei din Ohrida, vol. I. De la întemeerea ei şi până la cucerirea Peninsulei balcanice de către Turci)*, Sofia 1924, 347 pp. şi b) История на Охридската архиепископия - патриаршия отъ падането и подъ турцитѣ до нейното унищожение (1394—1767) *(Istoria Arhiepiscopiei-patriarhiei din Ohrida de la căderea ei sub Turci şi până la desfiinţarea ei. 1394 — 1767)*, Sofia 1932, 615 pp.

Studiile prof. Snegarov sunt recunoscute drept cele mai însemnate contribuţii în ceeace priveşte istoria Arhiepiscopiei de Ohrida.

Intr'un studiu, publicat în revista *'Echos d'Orient*, anume: *L'archevêche d' Ohrida de 1394 à 1767. A propos d'un ouvrage recent* (v. *'Echos d'Orient*, an XXXIX, 1936), nr. 182, pp. 183—204 şi nr. 183, pp. 280—328) A. P. Pechayre face o analiză critică asupra operei d-lui Snegarov, aducând date noi cu privire la istoria Arhiepiscopiei de Ohrida, folosindu-se de cei trei codici ai mitropoliei din Kostur, conservate în Bibliotea naţională greacă din Atena.

Faptul acesta a dat prilej profesorului Snegarov, într'un nou studiu, publicat în trei numere ale Buletinului macedonean bulgar de ştiinţe, al cărui redactor

este, să completeze opera sa şi să facă unele precizări mai ales cu privire la raporturile Arhiepiscopiei din Ohrida cu Biserica romano-catolică.

In ceeace priveşte origina acestei arhiepiscopii, este recunoscut de toţi cercetătorii, că ea este moştenitoarea bisericii bulgare, întemeiată de kneazul Boris şi ridicată la rangul de patriarhat cu reşedinţa la Silistra. In anul 971 împăratul bizantin Ioan Zimishes a ocupat partea de răsărit a regatului bulgar, patriarhul bulgar Damian îşi mută reşedinţa sa la Triadiţa (Sardica) şi apoi la Ohrida, în Macedonia. Independenţa Arhiepiscopiei bulgare de Ohrida a fost recunoscută şi întărită mai târziu şi de împăratul Vasile al II-lea, care a cucerit în anul 1018 întreaga Macedonie.

De şi este cunoscută în istorie ca o biserică bulgară, totuşi Arhiepiscopia Ohridei nu era o biserică strict naţională bulgară. Subt jurisdicţiunea ei se găsea o populaţie foarte variată: Bulgarii, Vlahii (mai ales în sud-vestul Macedoniei) şi Albanezii. Ea a izbutit chiar să le adune într'o unitate spirituală. La aceasta a contribuit în mare măsură şi convingerea generală (susţinută cu multă energie de arhiepiscopii Ohridiei, îndeosebi de Dimitrie Homatian), că Arhiepiscopia Ohridei este Arhiepiscopia Justinianei Prime. Valahii şi Albanezii, pentru strămoşii cărora împăratul Justinian întemeiase Arhiepiscopia Justinianei Prime, vedeau în Arhiepiscopia Ohridei mama lor spirituală şi Biserica lor legitimă.

In acest caracter al Arhiepiscopiei din Ohrida A. P. Pechayre vede o trăsătură deosebită, care o depărtează de celelalte biserici ortodoxe ieşite din sânul Patriarhiei din Constantinopol, cari sunt biserici naţionale după exemplul dat lor de Biserica-mumă. D-l Iv. Snegarov combate această afirmaţie, arătând cu date istorice şi argumente canonice, că nici Biserica bizantină n'a fost strict naţională, ci cuprindea şi alte elemente etnice (canonul 28 al Sinodului din Calcedon). Patriarhia ecumenică şi-a susţinut-o multă vreme jurisdicţiunea sa asupra eparhiilor din Bulgaria, Rusia şi România. Prin urmare, înfăţişarea colorată a diocezei Arhiepiscopiei din Ohrida, din punct de vedere etnic, este cu totul în spiritul tradiţiei şi concepţiei dominante în Biserica ortodoxă a Răsăritului.

Tendinţa învăţatului apusean de a scoate în evidenţă antagonismul între ierarhii Arhiepiscopiei din Ohrida şi ai Patriarhiei ecumenice, întâmpină observaţiunile obiective ale istoricului Ivan Snegarov, care însuşi a cercetat cu deamănuntul raporturile între cele două biserici. Controversele obişnuite între Arhiepiscopul Ohridei şi Patriarhul ecumenic cu privire la unele eparhii, controverse care au avut loc deseori în decursul tuturor veacurilor, apoi tendinţa Constantinopolului de mai târziu să supună sub jurisdicţiunea sa Arhiepiscopia Ohridei, cu tot antagonismul care s'a creat între cele două biserici, — nimic din toate acestea n'a fost în stare să creeze o prăpastie atât de mare încât să producă o spărtură definitivă între ele. Deoarece deasupra tuturor certurilor vremelnice a stat conştiinţa unităţii ortodoxe, fapt pe care A. P. Pechayre caută să-l conteste, îndepărtând Arhiepiscopia Ohridei de la centrul ortodoxiei şi îndreptând-o spre Roma.

Astfel, învăţatul apusean susţine că Arhiepiscopia Ohridei a fost supusă jurisdicţiei Bisericii din Roma, aducând în sprijinul acestei teze câteva documente istorice din sec. al XVI-lea. Aceste documente sunt obiectivul unei polemici din partea profesorului Ivan Snegarov.

Intrucât este de interes general a cunoaşte pretenţiunile Bisericii romano-catolice faţă de Biserica ortodoxă, redăm pe scurt conţinutul acestor documente şi împrejurările istorice, cari au contribuit la întocmirea lor.

Sunt cunoscute cinci scrisori în legătură cu numirea în veac. al XVI-lea

a unui mitropolit Pafnutie pentru populaţia ortodoxă din sudul Italiei. Ele au fost publicate în Bulgaria de către istoricul Ivan Duicev în Buletinul asociaţiei istoricilor bulgari (Известия на историческото дружество въ София) an. 1937, pp. 162-167 şi anume: o scrisoare a populaţie ortodoxe din oraşul Ancona din 15 Aprilie 1543, către arhiepiscopul Ohridei Prohor; trei scrisori ale arhiepiscopului Ohridei Prohor, din Aprilie 1543 (1 către papa Pavel al III-lea, 1 către cardinalul Santa Croce şi o epistolă de recomandare pentru Pafnutie) şi scrisoarea particulară a lui Pafnutie către prietenul său Iosaf. Scrisoarea arhiepiscopului Prohor către cardinalul Santa Croce se află la Biblioteca din Vatican şi este scrisă în greceşte, iar celelalte patru documente sunt conservate în biblioteca naţională din Veneţia (colecţia Podocataro), iar trei din ele (scrisoarea populaţiei din Ancona, scrisoarea de recomandare a lui Pafnutie şi scrisorile lui Pafnutie către Iosaf) sunt redate în limba italiană de una şi aceeaşi persoană, iar scrisoarea către papa este scrisă în latineşte. Se presupune că documentele din Veneţia sunt traduceri din greceşte. Din toate aceste documente A. P. Pechayre aduce în sprijinul afirmaţiunilor sale numai scrisoarea arhiepiscopului Ohridei către cardinalul Santa Croce din 1548.

Din scrisoarea arhiepiscopului Prohor către papa Pavel al III-lea din Aprilie 1548 se vede că în 1536 „Grecii" din Sicilia, Apulia şi Calabria au ales cu unanimitate pe ieromonahul Iacob din Sinai şi l-au trimes la Ohrida cu rugămintea să fie hirotonit episcop. Arhiepiscopul Prohor a hirotonit pe Iacob ca „mitropolit al Grecilor şi Albanezilor din Sicilia, Apulia, Calabria şi din întreaga Italie şi Apus". După moartea lui Iacob, Grecii şi Albanezii din aceste ţinuturi au ales pe ieromonahul Pafnutie din Sinai, de origină din Cipru şi trimis în anul 1543 la Ohrida cu o scrisoare, semnată de 35 fruntaşi din oraşul Ancona şi celelalte localităţi, către arhiepiscopul Ohridei cu rugămintea să l hirotonească de episcop al lor, arătând meritele lui pastorale în timpul şederii la Ancona. Prin hotărârea sinodului său arhiepiscopul Prohor a hirotonit pe ieromonahul Pafnutie în treapta de arhiereu şi l-a numit mitropolit al Grecilor şi Albanezilor din Italia, Dalmaţia şi toate ţările apusene. Oraşul Ancona şi alte localităţi, cari se găseau sub jurisdicţia mitropolitului Pafnutie, însă, erau la frontierile Statului papal. Nu cunoaştem cari erau pe vremea aceea formalităţile legale pentru numirea unui mitropolit ortodox în diocezele care se găseau sub autoritatea papilor. Faptul, însă, că autorităţile r. catolice n'au recunoscut pe Pafnutie ca şef spiritual al populaţiei greco-albaneze, împrăştiată în diferite locuri din Italia, arată, deci că era nevoie ca papa de la Roma să recunoască pe Pafnutie de mitropolit al populaţiei greco-albaneze, pentru faptul că locuia în frontierile statului papal. Deaceea Pafnutie a plecat la Roma pentruca să se prezinte papei şi să dovedească prin scrisori acreditive, că el este mitropolitul legitim al populaţiei ortodoxe din Italia. In sprijinul misiunei sale i-au fost încredinţate două scrisori ale arhiepiscopului Prohor către papa Pavel III şi cardinalul Santa Croce, în cari se face cunoscut prelaţilor că Pafnutie este numit mitropolit al Grecilor şi Albanezilor din Italia şi îi roagă să-l sprijine în îndeplinirea serviciului său. Nu ştim dacă Pafnutie a fost primit de papă şi dacă a primit vre'un sprijin de la cardinalul Santa Croce. Sigur este faptul, însă, că după ce a venit la Roma, un mitropolit turc renegat, ale cărui nume nu ne este cunoscut, împreună cu legatul Veneţiei, l-au denunţat, scriind la Roma, că scrisorile de acreditare, prezentate în numele arhiepiscopului Ohridei, sunt false, adică nu sunt scrise de însuşi arhiepiscopul Prohor, ci de prietenul lui Pafnutie, Iosaf. In timpul nopţii, Pafnutie a fost arestat

şi surghiunit. Apoi însă adevărul a fost certificat cu ajutorul lui Iosaf, iar Pafnutie a fost eliberat şi a păstorit ca mitropolit ortodox al Italiei până la sfârşitul vieţii sale (an. 1566).

Neavând cunoştinţă de celelalte scrisori, A. P. Pechayre se mulţumeşte, pe baza scrisorii arhiepiscopului Prohor cardinalul Santa Croce, să susţină că arhiepiscopul Prohor al Ohridei recunoştea jurisdicţiunea papei, adică a fost unit şi a numit pe Pafnutie pentru Grecii şi Albanezii din Italia in calitate de vicar papal. Această afirmaţie este combătută de Ivan Snegarov in felul următor: din scrisorile arhiepiscopului Prohor nu reiese nici o indicaţiune că el a numit pe Iacob şi Pafnutie ca mitropoliţi in numele papei, sau in calitatea lui de vicar papal, ceeace era foarte firesc şi necesar să amintească, dacă corespundea realităţii. Dimpotrivă, in cele două scrisori arhiep. Prohor se prezentă ca un chiriarh independent: a hirotonit pe Iacob şi Pafnutie prin rugămintea populaţiei ortodoxe din Italia şi după hotărârea Sinodului său (covocati cleri nostri concilii sententia ac deliberatione), dându-i putere să vizi̇teze pe Grecii şi Albanezii in diferite ţinuturi din Italia. Prin scrisoarea către papă şi cardinal arhiepiscopul Ohridei intervenea nu pentru confirmarea numirii lui Pafnutie, ci ca să tolereze activitatea lui pastorală printre ortodocşii (greci şi albanezi), împrăştiaţi in ţinuturi catolice.

Dacă arhiepiscopul Prohor al Ohridei era unit, n'ar fi avut nici-o raţiune să se amestice in afacerile bisericeştl din eparhia superiorului său — papa Romei, iar populaţia greacă, care deasemeni ar fi fost unită, n'ar fi apelat la un ierarh depărtat supus Romei să-i numească mitropolit, ci ar fi apelat direct la papă sa-i numească un arhiereu (episcop sau mitropolit) de origină greacă, care să slujească in biserică in greceşte sau după ritul oriental (bizantin)

Un caz asemănător găseşte A. P. Pechayre şi in numirea succesorului lui Pafnutie, Timotei, care in anul 1566 a fost hirotonit de către arhiepiscopul Paisie al Ohridei in trepta de mitropolit al ortodocşilor din Italia. In gramatele de numire arhiepiscopul Paisie înşiră drepturile şi obligaţiunile mitropolitului Timotei. In ele arhiepiscopul Paisie vorbeşte in calitatea sa de şef al unei biserici autocefale. Pronia divina (nu papa) l'a invrednicit să conducă „biserica sobornicească a lui Hristos". Având grija de intreaga turmă a lui Hristos, care-i este încredinţată ca s'o ducă spre mântuire, a hotărît împreună cu sinodul său şi prin alegere canonică a numit pe episcopul Timotei de Corcea in scaunul de mitropolit al „Sfintei mitropolii din Italia" şi ca „exarh general" cu drept să păstorească peste Grecii şi Albanezii locuitorii din ţinuturile acestei eparhii şi anume in: Apulia, Abruzo, Vasilicato, Calabria, Sicilia, Malta, Dalmaţia şi orice loc apusean (Απουλίαν, Ἀμπρούτζων, Βασιλικάτα, Καλαβρίαν, Σικελίαν, Μελίτην, Δαλματίαν, καὶ εἰς παν μέρος οὐτικόν, ὑπέρτιμον καὶ καθολικὸν ἔξαρχον...). Mitropolitul Timotei avea dreptul să sfinţească sf. Mir, iar locuitorii din eparhia lui — clerici şi mireni — erau obligaţi să primească cu cinste şi supunere pe mitropolitul lor „deoarece cinstea şi supunerea arătată faţă de el va trece către noi, iar prin noi la Dumnezeu...". Astfel motivează arhiepiscopul Paisie prerogativele noului mitropolit.

A. P. Pechayre se sprijină pe faptul, că arhiepiscopul Paisie a interzis clericilor din eparhia Italiei să se ducă pentru hirotonie in Grecia, Kefalonia şi Zakint, ca să afirme recunoaşterea primatului papal din partea arhiepiscopului Ohridei. Căci, arhiepiscopul Paisie nu se putea bizui pe altă putere pentru a fi ascultate cu supunere hotărîrile sale, decât pe o singură autoritate recunoscută in intreagă Italia — papa.

După ce combate această teză a istoricului apusean, d. Iv. Snegarov se opreşte la un alt document, care serveşte de argument al afirmaţiei că arhiepiscopul Paisie al Ohridei ar fi fost supus jurisdicţiei papale. Este vorba de un manuscris din Vatoped, care conţine o istorisire a trecerii la unire cu Roma a arhiepiscopului Paisie. Analizând conţinutul acestei istorisiri, el ajunge la concluzia că, cuprinde contraziceri grave cu datele istorice cunoscute şi este compus din diferite elemente, in baza cărora stă istoria tratativelor de unire cu Roma a patriarhului ecumenic Mitrofan (1550), care in povestirea de faţă este acela care ar fi combătut cu inverşunare pe arhiepiscopul Paisie. Astfel trebue contestată autenticitatea acestei povestiri, compusă probabil de un călugăr din Sf. Munte, care a infrumuseţat-o cu multe intâmplări legendare.

Prin urmare nici in povestirea din Vatoped nu se poate găsi un argument pentru afirmaţia lui Pechayre, din cauza neautenticităţii ei şi contrazicerii cu documente autentice, cum sunt gramatele arhiepiscopului Paisie.

In general vorbind, legăturile unor arhiepiscopi de Ohrida cu Vaticanul din vremea aceea nu trebuesc explicate ca acte de recunoaştere a supunerii lor sub jurisdicţia papei, ci au fost provocate de condiţiunile istorice, cari necesitau cât mai multe legături cu Occidentul civilizat, ce singur era in stare să apere populaţia creştină de asuprirea puterii otomane. Nu avem date concrete pentru a susţine că au fost ierarhi de Ohrida care ar fi incheiat unirea cu Roma şi să fi exprimat convingerea lor in adevărul primatului papal.

Dimpotrivă, cu toată propaganda bine organizată, romano-catolicii n'au avut succes printre populaţiunea creştină ortodoxă din eparhiile care erau sub jurisdicţia Arhiepiscopiei de Ohrida. In anul 1647 a fost infiinţată la Ohrida şi o Arhiepiscopie romano-catolică, care insă a existat numai nominal, deoarece in Ohrida nu existau romano-catolicii. O asemenea arhiepiscopie dealtfel era de prisos, dacă insăşi arhiepiscopia ortodoxă de Ohrida era unită cu Roma.

Din expunerea sumară a chestiunilor desbătute de istoricul bulgar Ivan Snegarov in articolele sale se vede tendinţa scriitorilor romano-catolici să justifice pretenţiunile Romei asupra unei arhiepiscopii ortodoxe, care in existenţa ei multiseculară a reuşit să unească la sânul ei eparhiile vechiului Iliric, care odinioară aparţinuse Bisericii Romei.

Roma n'a uitat niciodată Iliricul. Rolul istoric al Arhiepiscopiei de Ohrida precum şi al arhiepiscopiei de Ipec, era acela că au fost doi stâlpi de pe marginea lumii ortodoxe, care au unit în jurul lor eparhiile ortodoxe din fostul Iliric, care in alte condiţiuni, aflându-se departe de marile centre ale bisericii ortodoxe mai greu ar fi rezistat ambiţiilor Romei.

Această este concluziunea la care ajungem citind articolele de faţă ale istoricului bulgar Ivan Snegarov, socotit drept cel mai bun cunoscător al istoriei arhiepiscopii de Ohrida. S. S.

18. Velichi, Constantin N., *Documente moldoveneşti (1607 — 1673) din arhiva metohului Sf. Mormânt din Constantinopol*, in *Buletinul Institutului Român din Sofia*, an I, nr. 1, Bucureşti 1941, pp. 211—258.

In arhiva metohului Sf. Mormânt din Constantinopol se află un bogat material documentar in legătură cu ţările române.

O parte din el (10 doc. slave, 87 româneşti sau traduceri) a fost publicat de diaconul Paul Mihailovici (in *Cercetări istorice*, VIII-IX (1932-33), pp 185-215; X-XII (1934-36), pp. 105-127). Tot sf. sa a publicat şi regestele a 693 documente

(in *Revista Societăţii istorice-arheologice-bisericeşti*, din Chişinău 1934, pp. 264-416).

Dl. C. N. Velichi a căutat să umple acest gol publicând originalele şi traducerile celor mai vechi acte din care aveam numai regeste. Din cele 129 documente (al căror cuprins îl aflăm la pp. 216-228), strânse în acest scop, tipăreşte acum, în original şi traducere, numai 21.

Cel mai vechiu document este de la Constantin Movilă (7 Fev. 1607). Data este „suspectă", deoarece Constantin nu mai era domn în acea lună. Dealtfel tot actul trebue suspectat deoarece uricul lui Ştefan cel Mare, la care se referă, e un fals, iar în 1616 era cunoscut numai „ispisocul de întărire al lui Petru Voevod". Prin el se confirmă mânăstirii Bistriţa o veche branişte şi două poeni. Tot despre această branişte va fi vorba şi în doc. din 20 Ianuarie 1608 şi este interesant de menţionat că nu se aminteşte de cel din 7 Fevruarie 1607, dat de Constantin Movilă, în alt document din 15 Ianuarie 1612 al lui Ştefan Tomşa şi în cel din 23 August 1616, dat de Radu Mihnea.

Proprietatea celor două poeni este din nou întărită de Constantin Movila (29 Aprilie 1609), de Ştefan Tomşa (16 Ianuarie 1612) şi de Radu Mihnea (23 August 1616). Mânăstirii Probota îi dărueşte Constantin Movilă gloabele şi deşugubinile din toate satele mânăstirii, precum şi de la Drăguşeni şi Dracşeniţa şi dintr'o jumătate a Costeştilor. (7 Ian. 1608). Deasemenea tot el întăreşte mânăstirii Galata (la 26 Iulie 1609) siliştile Mânjeşti şi Petreşti şi poiana Vlamnicei. Iar Alexandru Movilă (la 21 Noemvrie 1615) îi înapoiază satul Plopii.

Ştefan Tomşa întăreşte mânăstirii Pantocrator din Suceava, zidită de Toader Movilă, satele Gligeni şi Andrienţi. Radu Mihnea (în 1616) îi redă acelaşi Gligeni precum şi Cobâlca şi Crăniceni.

In doc. nr. 2, 3, 4, 10 şi 11 se întăreşte proprietatea lui Dumitrache Chiriţă Paleologul, mare postelnic, peste seliştea Rogoz (15 Mai 1607) şi satele Holercani (15 Oct. 1607; 26 Noev. 1607) şi Hăjdieni (8 Oct. 1610 şi 29 Noev. 1610), ultimul fost al nepoţilor lui Dinga (doc. nr. 9 din Sept. 1610).

Celelalte 2 documente (nr. 17 şi 18) privesc pe pitarul Ionaşco Laţco şi pe vornicul de gloată Ghenghea.

Se cădea ca şi notiţele în limba greacă, care sunt scrise pe acte, să fie publicate, şi nu numai anunţate.

Din doc. 8 (p. 240) nu e tradus un rând: Scris în Iaşi la anul 7117, Iulie 26. Rezumatul actului nr. 1 este incomplect, iar cel al doc. 5, greşit.

D. St. P.

TEOLOGIA PRACTICA

19. DIMITROV HRISTO, prot., Религията като учебенъ предметъ въ срѣднитѣ училища *(Religia ca obiect de predare în şcolile secundare)*, în Годишникъ на Софийския Университетъ. Богословски факултетъ *(Anuarul Universităţii din Sofia. Facultatea de Teologie)*, XVIII, 1940—1941, pp. 1—138.

Profesorul de catehetică şi omiletică de la Facultatea de teologie din Sofia ne prezintă un manual complect de pedagogie şi metodică creştină ortodoxă pentru şcolile secundare, alcătuit după condiţiunile, posibilităţile, concepţiile dominante şi ideile de reinnoire spirituală din Bulgaria.

Este interesantă, în primul rând, partea primă, în care se face istoria problemei învăţământului religios în şcolile secundare bulgare. Anume: după eliberarea Bulgariei, oamenii de Stat bulgari au neglijat problemele religioase

bisericești, fiind preocupați cu totul de alte probleme politice și economice-sociale ale noului Stat. O problemă de importanță primodială pentru viața spirituală a poporului bulgar era și problema învățământului religios în școli, care era rezolvată numai în parte, predarea religiei fiind acceptată numai pentru școlile primare. Rezultatele acestei situații de fapt au fost dintre cele mai nenorocite în privința educației religioase ale păturei conducătoare bulgare — funcționari și mai ales învățători, — cari ieșeau din sânul școlilor secundare laicizate și pătrunse chiar de un spirit areligios și antireligios.

După războiul mondial (1914—1918) noi idei vânturau viața poporului bulgar, care vedea în catastrofa națională din acest războiu consecințele firești ale unei așezări străine și nepotrivite caracterului și formării sale sufletești. S'a pus problema educației tineretului în spiritul tradițional, strâns legat de credința ortodoxă. S'a format un curent favorabil introducerii învățământului religios în școlile secundare. Luptele politice ale partidelor, care își revendicau puterea Statului, au influențat în chip negativ mersul discuțiilor în această problemă, care nu și-a găsit rezolvarea fericită, fiind de competința unor oameni întru totul necunoscători ai spiritului și mai ales ai valorii adevărate pe care o are Biserica și credința ortodoxă.

Abia după desființarea partidelor politice în anul 1934 și luarea puterii de Stat de către oameni mai pricepuți, sub conducerea activă a regelui Boris, multe probleme bisericești au fost puse în discuție în chip mai hotăritor și au fost puse la punctul care li se cuvine. Astfel din anul 1938 a fost rezolvată în chip fericit și problema educației religioase a tineretului prin introducerea învățământului religios în școlile secundare de Stat și anume în liceele cu opt clase, atât de fete, cât și de băieți.

Rezolvată în principiu, această problemă urma să-și găsească soluționarea ei cea mai potrivită și pe teren practic. Alcătuirea programei de predare și lămurirea a o mulțime de chestiuni de ordin practic nu puteau fi lăsate numai în seama autorităților respective ale Statului. Situația tranzitorie dădu prilej și posibilitatea unui specialist de talia profesorului Dimitrov să alcătuiască o metodică a învățământului religios în școlile secundare.

După ce face o paralelă comparativă între programul pus în vigoare și cel care ar urmează să fie aplicat mai târziu, compus de autor și aprobat de Sf. Sinod al Bisericii bulgare, sunt tratate o întreagă serie de chestiuni de metodologie religioasă:

a). Din punct de vedere al materiei, fiecare obiect își are metodica lui specifică: Vechiul Testament, Noul Testament, Istoria Bisericii creștine, Liturgica, Morala, Apologetica. Pentru fiecare în parte autorul ne dă ample explicațiuni metodologice.

b). Din punct de vedere al mijloacelor de predare găsim tratate următoarele chestiuni: profesorul de religie — personalitatea și pregătirea sa; manualul de religie pentru școlile primare — calitățile sale esențiale. Se arată apoi că mai sunt și alți factori care contribuesc într'o mai mare sau mai mică măsură la predarea religiei.

Autorul este în curent cu toate sistemele și concepțiunile din domeniul metodologiei religioase, este înzestrat cu bogate cunoștințe și practica acestui domeniu, pe care vrea să-l cultive pe un teren aproape virgin, care este școala bulgară. Cu drept cuvânt poate fi socotit creatorul metodologiei religioase în Bulgaria.

S. S.

20. DIULGHEROV D. V., Злоупотрѣба съ православнитѣ богослужебни книги (Reaua folosire cu cărțile ortodoxe de ritual), in Годишникъ на Софийския университетъ. Богословски факултетъ (Anuarul Universității din Sofia. Facultatea de Teologie), vol. XVIII. 1940—41, pp. 1—129.

In studiul de față d. prof. D. Diulgherov, titularul catedrei de dogmatică la Facultatea de teologie din Sofia, tratează problema primatului papal din punct de vedere al cărților de ritual ale Bisericii ortodoxe.

După ce face istoricul cunoscut al problemei primatului papal și arată importanța ei pentru Biserica creștină, autorul înfățișează pe rând toate argumentele Romano-catolicilor în susținerea tezei lor, atât in domeniul dogmatico-scripturistic, cât și în domeniul istoriei și dreptului bisericesc, combătându le cu toate mijloacele de care dispune Biserica ortodoxă in lupta ei seculară contra pretențiilor papalității din Roma.

In lupta aceasta pentru afirmarea primatului papal in intreaga creștinătate, papistașii caută cu deosebită stăruință să justifice susținerile lor cu tradiția Bisericii, această comoară a adevărului și a dreptei credințe, care este însăși esența și forța de bază a Ortodoxiei. Din domeniul acestor sforțări este și încercarea unor teologi și scriitori romano-catolici să găsească argumente in sprijinul primatului papal din cărțile de cult ale Bisericii ortodoxe.

Pentru prima dată ei au apelat la cărțile ortodoxe de cult in susținerea primatului papal in timpul tratativelor de unire de la Brest.

In secolul trecut acest procedeu a fost folosit și introdus in uz general de J. de Maistre (Du pape, Paris 1863, pp. 78, 81—82), iar Tondini de Kuarenghi a compus un studiu special, in care a adunat citațiuni din cărțile ortodoxe de ritual în sprijinul primatului papal (La primauté de sainte Pierre, prouvée par les titres, que lui doner l'eglise russe dans sa liturgie. Paris 1867), tradus apoi in limbile engleză și rusă.

Susținerile R. catolicilor au fost combătute de mulți teologi ortodocși, mai ales din sânul Bisericii ruse, ca de pildă: Zaharia Kopistenski, Ștefan Iavorski, arhim. Inockentie (Обличительное богословие, т. I. Cazan 1859, pp. 332-355); Sușcov (Union chretienne, 1862—1863. Examen de l'argument que les ultramontains pretendant trouver dans la liturgie russe en faveur de leur systeme papal). M. Iastrebov (Идея папскаго главенства, защищаемая но основании богослужебныхъ книгъ православной Церкви, in Труды Кіевской дух. акад. 1878. июль, октябрь, декабрь); A. M. Ivanțov-Platonov (О римскомъ католицизмѣ, part. 2, Moscova 1879, pp. 149—153); A. Lebedev (О главенство папы, St. Petersburg 1887, pp. 257—264), N. Beliaev, S. Troițkij, A. Sagarda ș. a. Cu toate acestea chiar până astăzi Romano catolicii insistă la susținerea lor, că in cărțile ortodoxe de ritual se recunoaște primatul papal.

Asemenea argumente ei găsesc in slujba sf. Petru, din Mineiul ortodox, precum și din alte slujbe bisericești din anul ortodox. Expresiuni in care sf. ap. Petru este numit „temelia Bisericii", „piatra Bisericii lui Hristos", „intărirea Bisericii", „stânca credinței", „temelia credinței", „temelia neclintită a dogmelor", „temelia Apostolilor", „cel mai mare și cel dintâiu dintre Apostoli", „apostolul primului scaun" ș. a., Romano-catolicii le tălmăcesc in sensul recunoașterii primatului sf. Petru și prin urmare in sprijinul primatului papal.

Autorul cărții de față caută în primul rând să arate adevăratul sens al acestor expresiuni, cari se referă nu la primatul juridic al sf. ap. Petru, ci la calitățile sale personale — credința tare ca stânca și abnegațiunea sa până la

martirai pentru Biserică şi Hristos. Apoi face o mare excursiune prin toate cărţile de ritual, adunând o mulţime de expresiuni asemănătoare, din care se vede că cu aceste cuvinte au fost caracterizaţi şi ceilalţi apostoli ai lui Hristos, fără să se gândească cineva să caute in ele argumente pentru primatul juridic al unuia dintre ei.

Lucrarea d-lui Diulgherov conţine un bogat material liturgic şi dogmatic fiind scrisă in formă de polemică şi care ii dă mai multă putere impotriva incercărilor catolicilor de azi; de a-şi sprijini doctrina lor cu argumente din Tradiţia ortodoxă, cum este in cazul de faţă, cu pretinsele citaţiuni din cărţile noastre de ritual, aduse in favoarea primatului papal.

S. S.

21. Goşev. Iv. prot., Учение на дванадесеттѣ апостоли *(Invăţătura celor 12 Apostoli),* in Годишникъ на Софийския университетъ. Богословски факултетъ *(Anuarul Universităţii din Sofia. Facultatea de Teologie),* vol. XVIII, an. 1940—1941, pp. 1—47.

Invăţătura celor 12 Apostoli — Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων — este scrierea cea mai veche din literatura creştină după scrierile sfinte ale Noului Testament. Ea a fost destul de cunoscută in antichitatea creştină Până in sec. XVI era folosită pe larg. De la inceputul acestui secol şi până in sec. XIX ea rămase in umbră. In anul 1873 mitropolitul Filotei Vrieniu a descoperit textul ei intr'un manuscris grec (Codex Hierosolymitanus) care era din anul 1056, iar in 1883 a dat la lumină prima ediţie a acestui text. Invăţaţii, care cunoşteau această veche scriere creştină numai după nume, au inceput să studieze textul ei. Mitropolitul Filotei Vrieniu l-a impărţit in capitole, iar renumitul istoric german Adolf v. Harnack a impărţit-o in versete.

In jurul acestei scrieri s'a scris mult. In anul 1933 Mitropolitul Simeon a Varnei a tradus-o in limba bulgară. Aceastä traducere este făcută intr'o formă populară şi nu corespunde interesului deosebit pe care textul ei il stârneşte in teologie.

Importanţa acestei scrieri, care cuprinde mărturii preţioase despre cultul creştin din primele veacuri, a determinat pe profesorul de liturgică şi arheologie creştină de la Facultatea de teologie din Sofia, să editeze textul ei original, insoţit de o traducere critică in limbă bulgară, paralelă cu textul grec.

Un studiu introductiv (pp. 1—24) ocupă locul de frunte al acestei opere a prof. Goşev. Aici sunt tratate următoarele probleme: despre origina (autorul, locul şi destinaţia compunerii), cuprinsul şi importanţa acestei scrieri, precum şi literatura, care s'a scris in jurul ei. Sunt inşirate şi toate ediţiile ei — vechi şi noui — insoţite cu observaţiuni critice despre fiecare in parte.

Textul scrierii are deasemeni multe explicaţiuni cu caracter istoric, exegetico-scripturistic, liturgic ş. a., alcătuind un adevărat comentariu al cuprinsului.

S. S

22. Soare, Gh. I., Diacon, *Mitropolia in Dreptul canonic ortodox,* Bucureşti 1939, 59 pp.

In primul capitol (pp. 7—16) autorul arată motivele care au dus la organizarea Bisericii in mitropolii. In al doilea cap. (pp. 17—28) inşiră prerogativele mitropolitului: convoacă sinodul mitropolitan; prezidează alegerea episcopilor; intăreşte alegerea făcută; face examinarea canonică a noului ales; il hirotoniseşte impreună cu alţi episcopi; conduce şi supraveghează treburile bisericeşti; vizitează episcopiile din eparhia lui; primeşte plângerile contra episcopilor şi inde-

plinește procedura pentru judecarea lor; primește apelurile contra sentințelor episcopale; acordă concedii episcopilor sufragani; are in grijă averea episcopiilor vacante; dreptul de devoluțiune (intervine direct in treburile unei episcopii când conducătorul ei nu-și face datoria); este pomenit la slujbe de episcopii săi sufragani; și împreună cu sinodul aprobă transferarea episcopilor.

Se ocupă apoi (cap. III, pp. 29—41) de sinodul mitropolitan. Primele dispoziții in legătură cu cea mai înaltă autoritate în Biserică le găsim în tradiția apostolică. Organizarea deplină a sinodului mitropolitan o fac sinoadele din sec IV. Se prevedea ca sinodul mitropolitan să se adune de două ori pe an, fie in a patra duminică după Paști și la 12 Octomvrie (Canoanele apostolice, sinodul din Antiohia (341), fie înainte de postul mare și toamna (sinodul ecumenic). Iustinian, ținând seamă de greutățile întrunirii de două ori pe an, hotărăște prin novela 137, numai o singură seziune anuală, in Iunie sau Septemvrie.

Mitropolitul era obligat să-l convoace; altfel cădeau asupra lui pedepsele canonice (Can. 6 al sinod, VII ec.). Lipsa episcopilor se ingăduia numai când împrejurări neașteptate le opreau venirea. Canonul 76 al sinod. din Cartagina cerea ruperea comuniunii cu episcopul absent, pe un timp anumit; sinod. IV ec. e mai ingăduitor, căci in can. 19 prevede numai mustrarea frățească.

In lipsa mitropolitului sinodul era convocat de episcopul cel mai vechiu in hirotonie. Cel care-l convoca il și prezida. In competința sinodului mitropolitan (cap. IV, pp. 42—57) intrau chestiuni canonice și evanghelice.

Din prima categorie fac parte: supravegherea intregii eparhii și luarea măsurilor trebuincioase; controlează dacă episcopii administrează averile eparhiilor după canoane și lege; sau dacă hirotoniile au fost săvârșite canonic; infiintarea noilor episcopii; alegerea și hirotonia episcopilor; dă concedii și transferă pe episcopi; ia măsuri pentru inlăturarea abuzurilor și dezordinelor săvârșite de clerici și monahi; judecă in primă instanță: pricinile dintre episcopii aceleiași mitropolii; între un preot și episcop; reclamațiile făcute de laici contra vreunui episcop; intervine din oficiu contra episcopului vinovat, pedepsindu-l; in apel: apelurile clericilor și laicilor contra sentințelor episcopale; cercetează dacă excomunicările au fost pronunțate cu respectarea canoanelor.

In categoria doua aflăm: discutarea tuturor chestiunilor de credință și lămurirea neințelegerilor și indoelilor ivite asupra lor; indrumează formarea clerului; judecă și condamnă pe cei ce se abat de la dreapta credință (cler și popor); supraveghează săvârșirea tainelor și ierugiilor; controlează cărțile liturgice și de credință și, in fine, combate superstițiile și invățăturile greșite.

Autorul trece cu vederea raporturile dintre mitropolie și patriarhie, apoi dintre cea dintâiu și arhiepiscopia și, in fine, nu amintește deloc mitropoliile „autocefale" din biserica Antiohiei (Cf. Hrisostom al Atenei, *Titlul de arhiepiscop*, trad. Iorgu D. Ioan, in *Raze de Lumină*, an VIII, nr. 1, pp. 31—38).

D. St. P.

23. ZANKOV ST., protopresviter Dr., Международно право, моралъ и християнство *(Dreptul internațional, morala și creștinismul)*, extras din Годишникъ на университета св. Климентъ Охридски, Sofia 1941, 38 pp.

Acesta este titlul discursului academic rostit de d. prof. St. Zankov în ziua de 8 Dechemvrie 1940 în sala teatrului național bulgar din Sofia, în fața familiei regale, a guvernului, a corpului diplomatic, a corpului profesoral universitar

din Sofia şi unei numeroase asistenţe, cu prilejul instalării sale ca Rector al Universităţii din Sofia.

Problema pusă de d. prof. Zankof, într'o formă retorică, ce se cuvenea locului şi auditoriului, este de mare actualitate. In zilele noastre, când ordinea internaţională este răsturnată în vârtejul evenimentelor excepţionale, prin care trece lumea întreagă şi când începe să se zidească o nouă ordine, menită să asigure existenţa şi desvoltarea tuturor popoarelor, o examinare a trecutului şi a principiilor creştine este mai mult decât necesară. In sbuciumul tragic prin care trece omenirea, razele idealismului luminat al creştinismului ar trebui să lumineze minţile guvernanţilor şi să încălzească inimile celor suferinzi cu nădejdea mântuirii.

Dreptul este un fenomen social care are menirea să reglementeze relaţiunile între indivizi, societăţi sau naţiuni. Acest fenomen îşi are isvorul în sufletul uman şi este în strânsă legătură cu forţele morale ale omului. Căci vocea dreptăţii este vocea conştiinţei umane. Cu cât starea morală a omenirii este mai ridicată, cu atât şi perceptele juridice cari reglementează viaţa socială sunt mai înalte. Din acest punct de vedere creştinismul este un factor excepţional în istoria omenirii prin forţele morale cari joacă un rol de seamă în viaţa de relaţiuni între oameni, dar mai ales în relaţiunile între naţiuni. Deoarece, dacă în privinţa regulelor, ce privesc viaţa socială înlăuntru Statului, un rol principal îl joacă sancţiunea externă, adică constrângerea, în dreptul internaţional respectarea reciprocă a drepturilor şi obligativitatea pactelor între naţiuni nu se bazează pe o autoritate exterioară, cât mai ales pe încrederea mutuală, pe conştiinţă şi în general pe morală.

In deosebi, în ce priveşte viaţa de relaţiune între naţiuni, creştinismul are un merit excepţional prin aceea că a introdus în istorie idealul transcendent al frăţiei umane în numele credinţei în Dumnezeu, care este tatăl ceresc al tuturora. Creştinismul a putut să insufle umanităţii spiritul unităţii morale, al egalităţii în faţa Domnului. Dumnezeul creştinilor nu este un Dumnezeu al discordii, cum sunt zeii naţionali păgâni, ci Domnul păcii şi al iubirii între oameni.

Creştinismul nu desfiinţează naţiunile, cari sunt o realitate naturală. Idealul creştin nu este suprimarea lor într'o lume cosmopolită, ci împăcarea şi colaborarea lor armonioasă.

Conştiinţa creştină trebue acum, mai mult decât oricând, să stea la temelia noii ordini internaţionale. Războaiele, duşmăniile şi neînţelegerile între naţiuni sunt o urmare a nedreptăţii şi a lipsei de duh creştin.

Conştiinţa creştină cere restabilirea unei ordini, în care fiecare popor îşi va găsi satisfacerea justă a drepturilor sale naţionale. Ea este relatată cu cuvintele divine ale Mântuitorului: „Ceeace nu vreţi să vă facă vouă oamenii, nici voi să faceţi lor" (*Matei*, VII, 12). pag. 1—21) *S. S.*

24. DECEI AUREL, Dr., *Versiunea turcească a confesiunii patriarhului Ghenadie II Scholarios*, în *Omagiu I. P. S. S. Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului*, Sibiu 1940, pp. 372—410 + planşele XXXV—XXXIX.

Ca să facă posibilă o bună vieţuire a biruitorilor cu învinşii, Mahomed II, după cucerirea Constantinopolului, luă o serie de măsuri pline de tact politic şi de înţelegere a situaţiei.

In urma cererii lui fu ales patriarh Gheorghe Curtesios Scholarios, cu numele de Ghenadie. El avea o temeinică pregătire teologică, filosofică şi juridică. Avusese funcţii importante în Stat pe timpul lui Ioan VIII Paleologul

(1425 — 1448), când a susţinut unirea cu Roma. Apoi şi-a schimbat atitudinea, intră in m-rea Pantocrator, unde, probabil, primi shima monahală.

Ales in 1453, este hirotonisit deabia in 1454 de mitropolitul Heracleii. Peste doi ani (1456) se retrage din scaun şi se duce la Athos şi apoi la m-rea Prodromos din Serres (Macedonia). Revine pe tronul patriarhal la 1462 şi il părăseşte, de data aceasta definitiv, la 1464. Moare in 1468.

Cârja patriarhală o primeşte din mâinile lui Mahomed II, care-l conduce până la porţile seraiului, iar până la reşedinţa patriarhală de la Sfinţii Apostoli, de mai marii curţii.

Vizitând Constantinopolul, Mahomed trece şi pe la reşedinţa patriarhală şi intra in biserică, unde Ghenadie ii face o amănunţită expunere a credinţei ortodoxe. Sultanul a cerut să i-o înfăţişeze in scris. Discuţiile incepute in biserica Sf. Apostoli au continuat in palatul imperial, unde Mahomed a chemat pe Ghenadie.

Patriarhul alcătueşte περὶ τῆς ὁδοῦ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, scriere concepută in formă de dialog, un mahomedan punând intrebări, iar patriarhul dând răspunsurile cuvenite. Tradusă in l. turcă, fu prezentată sultanului, care o găsi prea lungă şi complicată şi ceru să fie mai clară şi mai scurtă.

Intre timp avu loc a treia intrevedere intre sultan şi patriarh. Ghenadie alcătui „Confesiunea", impărţită ni 12 părţi, după numărul articolelor simbolului de credinţă (Douăzeci au ajuns prin transformarea argumentelor folosite in art. 12 in părţi de sine stătătoare).

In l. turcă a tradus-o cadiul Ahmet din Verria, bun cunoscator al celor două limbi şi priceput in teologie, probabil un renegat grec. Apoi a fost prezentata sultanului.

Crusius, vrând să tipărească versiunea grecească — o primă ediţie apăruse la Veneţia in 1530 — cere de la Constantinopol o copie. I se trimite, ca o curiozitate, şi traducerea cadiului Ahmet, transcrisă cu litere greceşti. Când in 1584 Crusius tipăreşte versiunea grecească şi traducerea făcută de el in l. latină, adaugă şi textul turcesc transcris cu litere greceşti, şi cu litere latine. Necunoscând l. turcă el n'a putut să tipărească această versiune in bune condiţiuni.

O încercare de restabilire a textului turc, după ediţia Crusius a făcut-o orientalistul Ioseph von Hammer in 1809. El dă mai intâi textul turc cu litere greceşti, apoi cu litere turceşti şi in fine o traducere latină. Dar nici el n'a izbutit să dea o ediţie bună. Şi nici Il'minskiy, care incearcă din nou restabilirea versiunii turceşti, după Crusius şi Hammer, n'a făcut un lucru izbutit. D-l A. D. a găsit la Preussiche Staatsbibliothek din Berlin o copie a versiunii turceşti, făcută in Ţara Românească.

Comparând textul tipărit de Crusius şi restituit de Hammer şi Il'minskiy cu cel din m-sul berlinez, autorul a constatat deosebiri Aceasta din urmă nu corespunde exact nici textului grecesc din ediţia lui I Mihalcescu. Sunt nepotriviri de cuvinte, schimbări de topică, iar cuprinsul multor capitole a fost grupat altfel. In mare parte acestea se datoresc copistului, care, precum mărturiseşte« ...i-am indreptat cu foarte multă trudă multele locuri greşite". Copistul se numea Ianache din Egipt, sau Misirliul, om din apropierea lui Istrate vistierul, fratele soţiei lui Mateiu Basarab şi al lui Udrişte Năsturel.

Exemplarul care a servit ca model a fost dobândit de Istrati prin Dragomanul austriac Iosef şi probabil tot prin el a ajuns in fondul de m-se orientale al lui Diez şi de aici in biblioteca berlineză. Copia era terminată la 24 Martie 1646. Rostul ei se poate explica astfel: Istrati traise mult timp intre Turci şi le

ştia limba; pe dealtă parte, el purta un deosebit interes chestiunelor religioase. De aici a provenit dorinţa lui de a avea o copie a versiunii greceşti.

Autorul dă textul turc, transcris cu litere latine, la pp. 384—391; traducerea lui in l. română, pp. 391—397 şi fotografii după copia lui Ienache Misiriul, in planşele XXXV—XXXIX.

Studiul d-lui Decei, documentat şi bine intocmit, are o deosebită importanţă atât pentru istoria mărturisirilor de credinţă, cât şi pentru istoria culturii in ţările noastre, aducând noi şi preţioase ştiri despre preocupările boerilor români. *D. St. P.*

25. IONESCU, IOAN N., Preotul, *Există suflet?* Bucureşti 1941, 96 pp.

Cei mai inverşunaţi tăgăduitori ai existenţei sufletului sunt materialiştii şi evoluţioniştii.

După materialişti totul este materie. Iar dacă omul desfăşoară şi o activitate „psihică", să nu credem că in el există un suflet, care o produce, deoarece aşa numitul suflet este numai o secreţiune a creerului.

In sprijinul acestei păreri aduce următoarele: 1. *Există un raport intre creer şi inteligenţă.* Oamenii cu o inteligenţă deosebită au un creer mai greu decât al celorlalţi. Dar, uneori, creerul unor oameni vestiţi prin inteligenţa lor a fost mai uşor decât media normală, iar popoare inapoiate (Eschimoşii, Algerienii, Pieile Roşii), il au mai greu decât altele renumite prin cultura şi civilizaţia lor (Englezii).

Inteligenţa nu depinde de numărul circumvoluţiunilor, cum au spus unii materialişti, deoarece creerul măgarului are mai multe decât al omului, şi nimeni nu invidiază inteligenţa primului. Nici substanţa corticală, care imbracă creerul, sau cantitatea de fosfor, nu determină gradul de inteligenţă. Prima, după analize chimice şi microscopice, este aproape la fel la toţi oamenii, iar cât priveşte cantitatea de fosfor, gâsca şi oaia trece printre cele mai inzestrate, dar nu şi printre cele mai inteligente vietăţi.

2. *Diferite funcţiuni sufleteşti sunt produse in anumite părţi ale creerului de centri nervoşi, iar nu de suflet.* S'a constatat, insă, că dacă unele părţi ale creerului sunt bolnave, funcţiunile nu dispar, ci sunt indeplinite de alte părţi ale lui. Iar oamenii sănătoşi care nu ştiu să scrie sau să citească — funcţiuni localizate in creer — n'au lipsă din creer părţile ce produc aceste funcţiuni. Pe dealtă parte omul este in stare să se adapteze necontenit la cerinţe şi funcţiuni noi, pentru care nu s'a prevăzut mai dinainte anumite părţi cerebrale.

3. *Prin alterarea creerului alienaţii pierd şi unele funcţiuni sufleteşti.* Deci viaţa sufletească izvorăşte din creer. Dar momentele de luciditate ale unor alienaţi, de şi au creerul bolnav, cum se poate explica? Sufletul işi continuă activitatea; numai organul de legătură cu realitatea (creerul) nu funcţionează normal.

După materialişti viaţa a apărut in fundul marii, prin unirea carbonului şi azotului cu apa. Ipoteza aceasta, in urma experienţei lui L. Pasteur, de mult a fost părăsită.

Iar experienţele lui Burke, ca să producă organisme vii, turnând bromură şi clorură de radiu peste bulionul pentru cultura microbilor, — aşa numitele radiobe — ca şi cele lui Stephane Leduc, care vedea in fenomenele osmozei dintre sulfatul de cupru şi o ferocianură de potasiu, imbibată cu zahăr, sare şi apă, au fost fără folos, căci n'au putut creea din materia moartă, fiinţe vii.

Evoluţioniştii şi transformiştii susţin că toate fiinţele işi au originea intr'o

celulă, care a dat naştere altora, iar acestea, datorită mediului, timpului şi eredităţii, s'a desvoltat diferit, apărând specii noi. Darwin a pus această transformare pe seama selecţiunii naturale, rezultat al luptei pentru existenţă. Se ştie că animalele uriaşe au dispărut, iar altele firave trăesc şi astăzi. Cum se impacă aceasta cu selecţia naturală?

Pe dealtă parte transformismul este o iluzie, deoarece speciile sunt constituite in cicluri închise care ingădue un progres inlăuntrul lor, dar nu şi trecerea de la o specie la alta. Metişii sunt sterili.

Sunt, intr'adevăr, asemănări între om şi animal: au aceleaşi organe, in general, făcute din aceeaşi materie. Dar mult mai mari sunt deosebirile: omul are poziţia verticală, unghiul facial de 70—90°, creerul mai greu; are raţiune, vorbeşte, judecă, progresează, are o religie, morală şi libertate, adică are suflet.

Sufletul este laolaltă cu trupul in toată intinderea acestuia. Intre ele ar trebui să fie armonie şi conlucrare; cele mai adesea se impotrivesc unul altuia. Numai după slăbirea trupului se vădeşte puterea deplină a sufletului.

Existenţa sufletului o arată: îndreptarea prin raţiune a senzaţiilor false, vindecarea bolilor prin credinţă, viziunile, visele, somnambulismul şi cuvintele sf. Scripturi (Geneză I, 26; II, 27; Ps. XV, 9—10; Ecclesiast XII, 7; Inţelepciunea lui Solomon III, 1; Iov II, 6; Matei X, 28; XVI, 26; I Cor. V, 1, 5; VI, 20; Iacob II, 26, ş. a.). Ţinând seama de străduinţele omului spre diferite ţinte, putem spune că sufletul este liber. El este şi nemuritor, căci nu se poate distruge, deoarece e simplu, deci indivizibil: tinde către perfecţiune: omenirea crede in nemurirea lui; legea morală, slava lui Dumnezeu, cultul morţilor, cuvintele Domnului şi învăţătura bisericii spun aceasta.

Cât priveşte originea sufletului, Biserica invaţă că Dumnezeu il creiază pentru fiecare fiinţă nouă şi intră in trup după ce acesta se formează şi se face potrivit pentru primirea lui. Ea a condamnat părerea lui Origen că sufletele au fost creiate inainte de intocmirea lumei materiale şi că cele bune au devenit îngeri, iar cele rebele, spre pedeapsă, au fost trimise in trupuri. (Preexistenţianismul). Deasemenea a respins şi părerea lui Tertulian că trupul se naşte din trup, iar sufletul din suflet (generaţia spirituală sau traducianism).

In ultimul capitol autorul se ocupă de spiritism. Cartea este scrisă intr'un stil vioiu şi pe inţelesul tuturor. Dealtfel aceasta, cred, i-a fost şi menirea.

D. St. P.

26. PANCIOVSKI Iv., Dr, Религията на естественицитѣ *(Religiunea naturaliştilor)*, Sofia 1941, 175 pp.

Problema raportului intre religie şi ştiinţă a frământat multe capete de seamă ale gândirii omeneşti. Ea a fost speculată indeosebi de către ateismul militant, care susţine că religiunea este incompatibilă cu ştiinţa şi că ştiinţa are menirea să inlocuiască religiunea.

Cercetările serioase in această chestiune sunt numeroase. Este fapt dovedit că religiunea nu este ştiinţă şi nici nu contrazice ştiinţa. Argumentele teoretice in această privinţă sunt, însă, accesibile numai cercurilor intelectuale. Maselor de jos este de preferat a demonstra in concret adevărul cu privire la coexistenţa armonioasă a religiei şi ştiinţei. Cu alte cuvinte se pune intrebarea: reprezentanţii ştiinţei pot să fie şi oameni religioşi?

Se ştie, că pentru mulţi oameni cu conştiinţe mediocre religiunea se reduce la povestirile biblice despre origina lumii şi a omului, cari fără greutate pot fi

interpretate ca contradictorii rezultatelor pozitive ale științelor naturale. Iată dece în primul rând se pune în discuție dacă reprezentanții științelor naturale admit religiunea alături de știința lor despre lumea din afară.

Lucrarea de față are scopul anume să dovedească faptul că din timpurile depărtate și până astăzi cei mai de seamă oameni ai științelor naturale au păstrat in suflet flacăra credinței religioase. Cei cari și-au inchinat viața cercetărilor științifice au ajuns in mod logic la convingerea în existența unui Mare Creator, care prin atotputernicia și atotștiința Sa a creiat lumea, înzestrându-o cu legile naturii, pentru ca să poată exista și să se desvolte cu propriile ei puteri.

Un bogat și bine documentat material este folosit pentru a prezenta un tablou cât se poate de limpede al reprezentanților științelor naturale din toate veacurile incepând cu elenismul clasic și terminând cu contemporanii noștri.

Autorul cărții de față, preocupat de problema raportului intre religie și știință, a întreprins editarea unei biblioteci speciale, de apologetică creștină, in cadrul căreia va apare o serie de lucrări închinate acestei probleme.

S. S.

27. ȚONEVSKI, ILIE K. Dr., Cв. Кипріянъ Картагенски. Възгледъ за Църквата (*Sf. Ciprian al Cartaginei. Concepția sa despre Biserică)*, Sofia 1941, 110 pp.

Lucrarea aceasta a noului docent de Patrologie la Facultatea de teologie din Sofia, este o incercare de a expune în mod critic concepția sfântului Ciprian al Cartaginei despre Biserică.

Dogma despre Biserică ocupă locul central in scrierile sf. Ciprian, care a desvoltat un sistem amănunțit și bine inchegat pentru intâia oară, atât in Apus cât și în Răsărit, cu privire la natura, originea și unitatea Bisericii creștine.

Sf. Ciprian, insă, nu este numai un teoretician, care scrie frumos și adâncește problemele ce și-a propus să trateze. Însăși problemele tratate de el isvorăsc din apele vii ale vieții reale. Misiunea sa in istoria Bisericii creștine a fost de a apăra unitatea Bisericii, amenințată de ereziile și shismele care bântuiau intreaga creștinătate în secolul III.

O caracteristică întinsă și adâncită a vieții bisericești și a activității sf. Ciprian din acest secol, dau posibilitate autorului să reproducă concepția sf. Ciprian despre Biserică in hotarele ei firești. Montanismul a pus în discuție problema Bisericii și a agitat spiritele din Africa de Nord, mai ales în urma activității literare a marelui scriitor Tertulian. Shisma lui Novat și Felicism in Cartagina și a lui Novațian la Roma au ascuțit problema, transportându-o din domeniul discuțiunilor teoretice pe plan practic. Pacea și unitatea Bisericii erau amenințate. În aceste împrejurări apare sfântul Cipran episcopul Cartaginei. Însemnătatea scaunului episcopal, pe care il ocupa și pregătirea lui personală in toate domeniile culturii profane și ale teologiei, au contribuit ca el să apară in istoria Bisericii creștine ca un om de autoritate, care a jucat un rol de seamă pentru afirmarea unității bisericești atât pe ogorul practic cât și prin scrierile sale nemuritoare.

Sf. Ciprian este primul teoretician al dogmei despre unitatea Bisericii. El își desvoltă ideile sale in mai multe scrieri. Autorul ne prezintă o listă completă și critică a tuturor scrierilor sf. Ciprian și ale edițiilor lor. Locul principal il ocupă scrierea *De unitate ecclesiae*, scrisă la Cartagina pe la anul 251.

Sf. Ciprian privește problema Bisericii sub toate aspectele origina, natura și unitatea ei internă și externă.

În vederile sale Biserica creştină este unitară şi universală (catolică). Ea este înfiinţată de Iisus Hristos pe temelia apostolilor (Efes. 2, 20). Ea nu este făptură omenească, ci are origină divină. Sfinţii Apostolii sunt pietre vii (1 Petru 2: 5), pe care Iisus Hristos le-a zidit in temelia ei. Ierarhia şi organizaţia bisericească işi trag origina de la Hristos şi de la sfinţii Apostoli. Norma ei este tradiţia apostolică. După cum Apostolii formau un tot şi contribuiau la unitatea Bisericii, ei sunt egali şi alcătuesc un tot indisolubil.

In ce priveşte natura Bisericii, sf. Ciprian nu ne prezintă o definiţie complectă a Bisericii, ceeace nu găsim în întreaga literatură patristică. Ea este taina care nu poate fi formulată în cadrul definiţiilor logice ale omului. Insă pentru a explica natura Bisericii, sf. Ciprian foloseşte concepţia organică a sf. Ap. Pavel şi a altor scriitori bisericeşti. Învăţătura despre Biserică, de trup al lui Hristos, care este Capul ei, iar creştinii membrele, găseşte loc şi in scrierile sf. Ciprian. Această învăţătură este folosită in vechea literatură creştină, incepând cu sf. Ignaţie al Antiohiei şi sf. Ciprian al Cartaginei, iar mai târziu de sf. Grigorie de Nazians, Grigorie de Nissa, fericitul Augustin, ş. a.

În legătură cu concepţia despre Biserică, de trup al lui Hristos, trebuiesc deosebite cele două părţi ale acestui organ viu divin şi uman: partea vizibilă şi partea invizibilă, divină şi umană. Elementul divin — Hristos şi Sfântul Duh, care sunt in ea invizibili — şi elementul uman — credincioşii ca membrii ei, — sunt strâns şi indisolubil unite, formând organismul viu al Bisericii. Raporturile intre ele se aseamnă cu raporturile intre suflet şi corp.

Problema unităţii Bisericii creştine este punctul central in gândirea sf. Ciprian. Din concepţia însăşi despre Biserică, de corp al lui Hristos, ca organism viu divin — uman, reiese şi ideea unităţii sale. Biserica creştină, este una, unitară şi unică. Biserica ortodoxă este una, ceea universală, intemeiată de Iisus Hristos. Ea este unitară în sensul că uneşte pe toţi membrii săi intr'o unitate deplină, intr'un întreg, intr'un corp al lui Hristos. Ea este unică, in înţelesul că nicio altă societate in afară de ea nu poate să pretindă că posedă desăvârşirea, pe care a câştigat-o Mântuitorul pe cruce. Capul nevăzut, mistic, al Bisericii este Iisus Hristos, şi el este temelia cea mai solidă a unităţii ei.

Unitatea Bisericii creştine se realizează şi prin mijloace proprii şi inerente ei, care o deosebesc de celelalte societăţi omeneşti. Unele privesc unitatea ei lăuntrică, iar celelalte pe cea externă.

Unitatea internă a Bisericii creştine se intemeiază pe origina ei divină şi caracterul ei sfânt. Mântuitorul a întemeiat o singură biserică, care este trupul Lui mistic, iar El este capul ei. Dar şi oamenii contribuiesc la această unitate prin exercitarea celor trei virtuţi creştine: credinţa, dragostea şi rugăciunea.

Unitatea credinţei in adevărul relevat exclude orice păreri şi greşeli personale, cari despart pe creştinii unii de alţii şi de isvorul adevărului.

Unitatea dragostei este temelia vieţii sociale. Prin dragoste multiplicitatea membrilor Bisericii sunt uniţi liber şi armonios in acelaşi trup mistic al lui Hristos. Biserica creştină este viaţa dragostei şi viaţa in dragoste.

Unitatea dragostei şi a credinţei îşi găseşte expresiune in rugăciunea comună. Creştinul nu se roagă singur şi numai pentru sine, ci in numele tuturora şi pentru toţi, deoarece toţi sunt una inaintea lui Dumnezeu „Tatăl Nostru".

Unitatea externă a Bisericii se intemeiază şi se realizează prin instituţia episcopatului. Episcopul este elementul constitutiv principal in Biserică. El este centrul fiecărei biserici, împrejurul căruia se reunesc toţi credincioşii intr'un întreg.

Puterea episcopală este de origină divină, deoarece Apostolii au primit puterea de a sluji în Biserică direct de la Hristos, iar episcopii sunt urmaşii Apostolilor.

Episcopii, ca şi Apostolii, sunt locţiitorii lui Hristos în Biserică. Deaceea ei trebuesc respectaţi precum sunt respectaţi sf. Apostoli. În fiecare Biserică episcopul este prin excelenţă păzitor al credinţei şi al adevărului, organul Duhului Sfânt şi păstorul turmii. Cu drept cuvânt se poate spune, că Biserica se întemeiază pe episcopi şi că „episcopul este în Biserică şi Biserica în episcop şi cel ce nu este cu episcopul, nu este nici în Biserică".

Dacă purtătorul unităţii în fiecare Biserică locală este episcopul, centrul unităţii întregei Biserici ecumenice este întregul episcopat. Episcopatul este organul Duhului Sfânt şi prin sfintele Taine, săvârşite de către episcopi sau împuterniciţii lor, presviterii, credincioşii participă la viaţa harică a Bisericii, care este calea mântuirii şi a vieţii veşnice. Prin urmare, sfintele Taine sunt în acelaşi timp şi condiţiune pentru participare la unitatea Bisericii.

Problema sfinţeniei Bisericii este deasemeni tratată în scrierile sf. Ciprian. In această privinţă el a avut de a face cu tendinţele extermiste din timpul său: montaniştii şi urmaşii lui Novaţian care susţineau un rigorism extremist, iar de altă parte partidul lui Novat şi Felicism care criticau asprimea Bisericii faţă de cei căzuţi din credinţă în timpul persecuţiilor. Montaniştii nu admiteau o Biserică în care sunt şi oameni păcătoşii, iar Novaţian şi urmaşii săi au format o Biserică aparte numai din creştini curaţi.

Pentru sf. Ciprian sfinţenia Bisericii nu este condiţionată de sfinţenia membrilor ei. Biserica are viaţă şi putere de la Domnul Iisus Hristos şi este sfinţită de El. Ea nu este o societate de sfinţi şi oameni fără păcat, căci oameni fără păcate nu sunt. Dar nici nevrednicia membrilor ei n'o poate lipsi de sfinţenia pe care i-a dat-o Domnul. Scopul Bisericii este desăvârşirea morală, sfinţirea şi mântuirea oamenilor şi numai ei îi sunt date mijloacele harice pentru realizarea acestui scop. În ea nu intră oamenii sfinţi, ci cei ce au nevoie de sfinţire.

Biserica creştină este catolică (καθολική). Acest cuvânt întrebuinţat chiar de către sf. Ignatie al Antiohiei, are două înţelesuri: unul geografic de Biserică universală şi altul de Biserică păstrătoare a adevăratei credinţe creştine. In concepţia sfântului Ciprian despre catolicitatea Bisericii, autorul cărţii de faţă vede o apropiere cu ideea despre sobornicitatea Bisericii, aşa cum este concepută în timpurile mai noui de către teologii ruşi în frunte cu filosoful Homiakov, o unitate internă, mistică, care uneşte pe toţi membrii Bisericii — clericii şi laici — într'un corp armonios, care este trupul mistic al lui Hristos.

Autorul respinge deasemenea încercările romano-catolicilor de a susţine primatul papal cu unele citaţiuni din scrierile sf. Ciprian. Din aceste locuri, analizându-le obiectiv şi în legătură cu întreaga gândire a sf. Ciprian, reiese că nu poate să fie vorba de episcopul Romei ca centru de unitate a întregei Biserici, cum îndrăznesc să susţină în mod absolut Romano-catolicii. Toţi episcopii, după sfântul Ciprian, sunt im mod egal moştenitorii puterii apostolice. Atât apostolii cât şi episcopii sunt egali şi unanimitatea, înţelegerea şi dragostea îi unesc într'un întreg indisolubil.

S. S.

lească şi pământul să se bucure şi să prăznuiască toată lumea cea văzută şi cea nevăzută, că Hristos s'a sculat, veselia cea veşnică".

Căci prin înviere, Mântuitorul statorniceşte noul său aşezământ de ordine duhovnicească în lume, intemeiază împărăţia sa în inimile oamenilor şi aduce biruinţă deplină asupra morţii şi a păcatului. Prin învierea Sa, Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, apare ca un soare strălucitor, ca lumina cea neînserată care luminează neîncetat fiinţa cea dinlăuntru a oamenilor.

După cum soarele când străluceşte peste câmpii, pătrunde în întreaga fire şi o desgheaţă, o mângâe şi o porneşte la viaţă, tot aşa, iubirea cea biruitoare a lui Dumnezeu, se revarsă prin învierea Fiului Său, asupra inimii oamenilor şi asupra întregei firi plăsmuită de El, şi pătrunzând-o în întregime, o desgheaţă şi îi dă viaţă nouă.

Niciodată mai mult ca în vremea noastră, când popoare mici şi mari îşi încordează puterile şi-şi oţelesc braţele în lupte atât de sângeroase, nu s'a simţit mai multă nevoie de puterea şi de căldura dată lumii prin Învierea Domnului.

Ca să te bucuri însă cu adevărat de lumina şi de puterea aceasta, este nevoie tot atât de mare de învierea sufletului la viaţa curată, este nevoie de învierea în suflete, a unei credinţe puternice, din care să purceadă biruinţa totală a tot ce este păcătos.

Cine nu simte în sufletul şi în vieaţa cea din lăuntru a sa, că praznicul învierei îi aduce şi îi produce o înviere din temelie a întregei sale vieţi, acela nu se va putea niciodată împărtăşi de marea bucurie şi binefacere a „Paştilor celor sfinţite".

Şi numai viaţa de muncă cinstită, harnică şi ordonată, de credinţă curată şi de jertfe neprecupeţite, vor arăta că în adevăr transformarea binefăcătoare s'a făcut.

La marele praznic al învierii din acest an, când ţara noastră înroşită din nou de sângele eroilor noştrii, a păşit victorioasă la repararea hotarelor şi a onoarei ei, luptând sub stindardul crucei întotdeauna biruitoare, este de cea mai sfântă datorie, ca tot Românul binecredincios să se străduiască şi să dorească cu nepotolită râvnă, a se apropia cât mai mult de lumina cea neînserată a învierii, de izvorul cel pururea ţâşnitor de apă vie al sfintei Evanghelii, pentru a simţi că şi în inima sa a înviat Domnul cu adevărat.

Deaceia, îndemnul şi urarea mea caldă de Părinte sufletesc al tuturor Românilor ortodocşi, de la Nistru până la Tisa şi până dincolo de ele, este, ca Atotputernicul Dumnezeu să ne învrednicească pe toţi ca, întâmpinând Sf. Paşti „cu frica lui Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste", să iubim şi să apărăm cu preţul vieţii

noastre credința strămoșească și Țara românească, pentru ca să putem lua parte cât mai curând, la luminosul praznic al învierii Neamului nostru românesc, intregit în hotarele sale din toate cele patru unghiuri, și adânc înfipt in credința cea ortodoxă. Acestea ne vor asigura viața liniștită și prosperă pe care astfel o vom binemerita și ea va fi cu atât mai trainică, cu cât va fi mai bine învăluită și hrănită din înțelepciunea și lumina cea neînserată a lui Hristos cel inviat din morți.

Ridicați-vă deci și întăriți-vă Români, că Hristos a inviat!

Fiți buni, fiți muncitori, fiți iubitori de țară și trăitori ai Evangheliei, și ai poruncilor Bisericei. fiți supuși M. S. Regelui și Osârduitorului Conducător al Statului și atunci fiți incredințați că orice greutate oricât de mare, va fi răsturnată depe viața noastră și noi. ajutați de Dumnezeu, vom ajunge la limanul dorit, la care vă urez tuturor și mă rog Domnului să vă ajute să ajungeți și să rămâneți, Amin".

† NICODIM
Patriarhul României

Dare de seamă despre lucrarea și înfăptuirile Misiunii ortodoxe române din Transnistria — Înființarea Misiunii Ortodoxe Române în Transnistria datează de la 15 August 1941. Scopul ei este de a creștina din nou și de a pune in rânduială viața bisericească a ținuturilor dintre Nistru și Bug, desrobite de sub jugul bolșevic în lunile Iulie și August 1941. Conducerea acestui așezământ a fost incredințată I. P. C. Arhimandrit Iuliu Scriban, care la inceput a delegat in Transnistria pe misionarul eparhial de la Chișinău preotul T. Rudiev, ca împuternicit al Misiunii, dar apoi, însoțit de câțiva colaboratori, a purces insuși la Tiraspol, în ziua de 15 Septemvrie 1941.

Sediul misiunii este până azi la Tiraspol, pe str. Pocrovscaia, colț cu str. Comunistă, într'o casă fără pretenții deosebite, însă în centrul orașului. Poporul de aici în mare parte este blând și credincios. Sforțările bolșevicilor de a-l face ateu au fost zadarnice; bisericile dintre Nistru și Bug au fost inchise toate, iar o parte dărâmate sau prefăcute în magazii și cluburi, afară de una singură de la Odesa, pe care o lăsase anume pentru a o arăta streinilor și a duce in eroare pe vizitatorii de peste hotare asupra realităților din Rusia. Preoții au fost, afară de mici excepții, deportați sau uciși.

Incercările bolșevicilor însă de a smulge credința poporului prin silnicie și prigoană n'au isbutit. Firea religioasă a poporului

rus a rămas nesdruncinată. Doar asupra tineretului, comunismul a avut oarecare influenţă, însă acesta se va şterge îndată ce va începe lucrarea de catehizare a bisericii.

Fenomenul de azi cel mai caracteristic in Transnistria este intoarcerea triumfătoare a poporului la credinţă. Pete tot se repară bisericile şi se sfinţesc altarele pângărite. Icoanele şi prapurii ascunse cu grijă sunt puse iarăşi la locul de cinste.

Este o mare sete de credinţă, care nu se lasă uşor astâmpărată. Credincioşii aduc copiii in masă la botez. Se repetă aievea, sub ochii noştri, o nouă creştinare a poporului asemănătoare cu cea de pe vremea cneazului Vladimir al Chievului.

Poporul transnistrian a primit cu mare bucurie vestea sosirii celor dintâi preoţi misionari. Venirea misionarilor le aducea, printre altele, incredinţarea că bolşevicii sunt departe şi infrânţi.

Cancelaria Misiunii s'a găsit dintr'o dată năpădită cu lucrări de tot felul. Soseau din cele mai indepărtate colţuri ale Transnistriei oameni care cereau cu insistenţă să li se sfinţească bisericile, să li se dea preoţi, să li se trimită cărţi de ritual, odăjdii, cruciuliţe, vase sfinţite şi altele.

Cei câţiva ostenitori, veniţi de la inceput, in frunte cu I. P. C. Arhimandrit Scriban, erau zilnic hărţuiţi in toate părţile la slujbe şi sfinţiri de biserici. La inceput era cu totul greu a face faţă acestor cereri ce se repetau năvalnic, mai ales dacă ţinem seamă de întinderea spaţiului transnistrian şi de lipsa mijloacelor de transport. Dar curând au inceput să sosească mai mulţi preoţi şi s'a pus hotărit problema organizării lucrului misionar şi a vieţii bisericeşti.

Activitatea de căpetenie a Misiunii, de la infiinţare şi până azi, este legată în deosebi de grija refacerii şi sfinţirii lăcaşurilor de inchinare şi totodată de a aceea a găsirii şi organizării cadrelor trebuitoare de misionari. Până acum au fost sfinţite 32 biserici şi un număr mult mai mare au fost deschise la indemâna credincioşilor, vremelnic, prin stropirea cu agheasmă.

Aici este locul a mărturisi că autorităţile civile şi militare de peste tot au dat un mare sprijin la repararea sfintelor locaşuri.

Lucrarea misionară este dusă de mai multe feluri de ostenitori.

1. *Preoţii de pe malul Nistrului din Basarabia.*

La cererea Misiunei, PP. SS. Chiriarhi din Basarabia au aprobat ca preoţii de pe malul basarabean al Nistrului să facă slujbe in Transnistria, în satele apropiate, ori de câte ori li se va cere, fără însă să-şi părăsească indatoririle faţă de parohiile lor.

Aceasta a fost de mare folos, mai ales la inceput, când se simţea lipsa de misionari.

2. *Echipe misionare.*

Echipele misionare vin în Transnistria pentru un timp limitat şi lucrează pe intinderi mari, fără o determinare teritorială.

In a doua parte a lunii Septemvrie 1941 a lucrat în Transnistria o echipă de misionari ardeleni, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Nicolae de peste munte, o echipă de preoţi din eparhia Huşilor, in frunte cu P. S. Episcop Grigorie şi o mică echipă din partea Arhiepiscopiei Chişinăului, condusă de încercatul misionar Pr. T. Rudiev.

Echipele acestea au lucrat mai mult în mijlocul populaţiei moldoveneşti, lăsând o foarte frumoasă impresie. S'au săvârşit slujbe în graiul poporului, s'a predicat, s'au făcut botezuri în masă şi s'au împărţit cărţi de rugăciune şi cruciuliţe. Momentul culminant în lucrarea acestor echipe a fost sfinţirea bisericii de la Sucleia (Tiraspol), săvârşită de I. P. S. Mitropolit Nicolae, de I. P. S. Nicolae Episcopul Oradiei, P. S. Grigorie Episcopul Huşilor, P. S. Partenie Ciopron Episcopul Armatei, însoţit de I. P. C. Arhimandrit I. Scriban, şeful Misiunii.

In cursul lunii Octomvrie 1941 Episcopia Huşilor a trimis a doua sa echipă alcătuită din 16 misionari.

La 20 Dechemvrie a venit o mare echipă misionară din Eparhia Chişinăului alcătuită din 55 de preoţi sub conducerea misionarilor: pr. Nicolae Grosu şi pr. T. Rudiev. Echipa aceasta a fost trimisă pentru o singură lună, aducând multă mângâiere sufletească credincioşilor în timpul Sfintelor Sărbători ale Crăciunului.

Tot în Dechemvrie, a sosit o echipă de 9 ieromonahi şi preoţi de mir din partea Mitropoliei Olteniei. Ei au fost rânduiţi să lucreze în cuprinsul judeţului Dubăsari.

3. *Misionari statornici.*

De şi lucrul echipelor care au venit aici a fost bine preţuit, trebue spus că activitatea pe care s'a pus mai mare temei este aceea a misionarilor statornici, veniţi pentru un timp mai îndelungat şi aşezaţi în parohii hotărîte. Aceştia, având o rază de lucru mai restrânsă şi timp mai mult, sunt chemaţi a lăsa mai multe roade. Până la Crăciun erau 63 preoţi misionari veniţi din Ţară, un diacon şi doi cântăreţi.

In fruntea fiecărui judeţ se află câte un protoiereu de judeţ; în total 14 protoierii, din care 13 de judeţ şi una pentru Municipiul Odesa.

In treacăt trebue spus că de cântăreţi se simte mai puţină nevoe, deoarece se găsesc mulţi cântăreţi localnici. Cântăreţii fiind mireni, n'au fost supuşi aşa de mult prigoanei. Peste tot se găsesc coruri bine organizate.

Numirea preoţilor şi a cântăreţilor s'a făcut intotdeauna cu invoirea şi recomandarea chiriarhilor de unde veneau. Toţi clericii veniţi aici lucrează in chip onorific, având numai venitul epitrahilului, afară de 16 preoţi (din care 14 protoierei) incadraţi in condiţiunile tuturor funcţionarilor publici detaşaţi in Transnistria şi echipa de ieromonahi din Oltenia, cărora li s'a acordat o mică diurnă şi cheltuelile de transport.

Nădăjduim că in viitorul apropiat se va putea creia şi celorlalţi ostenitori din ogorul misionar de aci, o situaţie asemănătoare, ca să poată trăi omeneşte.

Nu puţin ajutor a fost dat in lucrarea misionară de aici şi de către preoţii militari care, pe lângă indatoririle lor ostăşeşti găsesc timp pentru a face şi misionarism.

4. *Preoţi localnici.*

Altă categorie de lucrători in ogorul misionar al Transnistriei este alcătuită din preoţii băştinaşi, intorşi de curând din surghiun din regiuni îndepărtate. Numărul lor este de vreo 150. Lucrările de incadrarea acestora fiind in curs de executare, numărul lor exact se va cunoaşte foarte curând. Deocamdată au fost incadraţi 19 preoţi, 3 diaconi şi 8 cântăreţi. Cei mai mulţi din aceşti preoţi sunt bătrâni şi fără studii, hirotoniţi sub regimul bolşevic din rândul cântăreţilor şi chiar al credincioşilor. Din cei cu studii seminariale complete, sunt abea câţiva. Apoi majoritatea lor au făcut parte din jurisdicţia „Bisericii Vii" frântura necanonică ieşită in 1923 din trunchiul Bisericii patriarhului Tihon.

Regimul sovietic a încurajat această desbinare şi a dat la început mare sprijin „Bisericii Vii" ca să se organizeze şi să atragă de partea sa pe preoţii tihonieni. Simpatia Sovietelor insă n'a ţinut mult, încât la urmă şi preoţii „jivişti" cum li se spune celor din „Biserica Vie", au avut aceeaşi parte de prigoană. „Jiviştii" mai poartă şi numele de „sinodalişti", fiindcă episcopii lor se intruneau in sobor aparte, neavând legătură cu patriarhul de la Moscova. Afară de „jivişti" se mai găsesc preoţi din erarhia pretinsului episcop ucrainean Lipkovschi, precum şi preoţii lepădaţi de credinţă.

Misiunea a infiinţat o comisie specială in Odesa, care se îngrijeşte de verificarea preoţilor localnici. Lucrările ei insă merg

cam greu, fiindcă mulți preoți și-au pierdut actele, încât dovezile trebuesc reconstitue pe bază de mărturii.

Jiviștii care au hirotonie valabilă se primesc în Biserica noastră prin declararea pocăinței și prin epitimie. Cazurile grave, în deosebi a preoților din erarhia lui Lipkovschi și a clericilor apostați, vor fi supuse Sfântului Sinod.

O parte din preoții localnici, care au trecut prin comisie, au și fost deacum numiți și sunt de mult folos. Ei însă nu sunt încă plătiți de Stat, ci se întrețin din veniturile epitrahilului. Când vor fi posibilități mai multe, va trebui să se facă ceva și pentru ei.

Mănăstiri.

Alături de viața parohială au început să se organizeze și mânăstirile, dintre care unele vădesc un început de viață misionară. Până acum s'a redeschis următoarele mânăstiri;

1. Sf. Panteleimon din Odesa, de călugări.
2. Sf. Maria Magdalena din Odesa, de maici.
3. Sf. Antonie (Osipovca), Jud. Dubăsari, de călugări.
4. Sf. Treime din Balta, de călugări.
5. Șargorod, jud. Moghilău.
6. Florina, jud. Balta.
7. Bolișoi Fontan, lângă Odesa.

In primele 4 mânăstiri au început să se așeze călugări și să se organizeze viața chinovială. In ultimele trei încă nu sunt călugări, servind deocamdată ca biserici parohiale.

La mânăstirea Sf. Treime din Balta, se desfășoară o interesantă activitate misionară împotriva inochentismului. Oarecare activitate caritativă, e vorba a se organiza în jurul mânăstirii Sf. Maria Magdalena din Odesa, în care, s'au adunat vreo 40 de maici.

Numărul total al preoților misionari încadrați în Transnistria din clerul de mir și cel monahal (recrutați din Țară și dintre localnici) era la Crăciun de 84. Este de sigur prea puțin, față de ceeace ar trebui să fie. Înainte de revoluția bolșevică, în Transnistria erau două eparhii, având la un loc peste 2.000 de preoți. Am fi bucuroși să avem măcar un sfert din acest număr, cu condiția însă să fie preoți de mâna întâia, păstori sufletești desăvârșiți, plini de duhul lepădări de sine și de râvna apostolică.

Ar fi de adăogat câteva cuvinte despre situația sectelor și a calendarului. Setea religioasă face ca poporul să fie gata să asculte pe oricine ar veni să le vorbească despre credință. In această atmosferă, ușor pot prinde sectele. Până acum însă nu se cunoaște un pericol apropiat în această privință. Pentru a pre-

întâmpina însă primejdia sectelor, este nevoe să fie aşezaţi un număr cât mai mare de preoţi luminaţi în mijlocul poporului şi aceasta s'o facem cât mai curând. Se simte deocamdată o înviorare a mişcării inochentiste, care îşi are leagănul în ţinuturile Balta şi Ananiev. Această mişcare în trecut a avut o mare înrâurire asupra Moldovenilor dintre Nistru şi Bug.

Deasemenea se dovedeşte pe alocurea oarecare mişcări ale baptiştilor. Misiunea a luat toate măsurile ce au fost cu putinţă. La Balta, în jurul mânăstirii Sf. Treime, reînfiinţată şi condusă de stareţul Zosima Cerchez, se duce o frumoasă lucrare de întoarcere a inochentiştilor la matca Ortodoxiei. Protopopul nostru de acolo, Pr. Mihai Grosu, a adus la cunoştinţă că mulţi din aceşti rătăciţi s'au întors la dreapta credinţă în urma lucrării misionare a stareţului sus amintit.

In privinţa ţinerii sărbătorilor în Transnistria, nu s'a luat nicio măsură oficială până în preajma Crăciunului din 1941, când Guvernământul Transnistriei, prin adresa nr. 7219 din 23 Dechemvrie 1941, a hotărît ca Sărbătorile Naşterii Domnului, Anului Nou şi Bobotezei să fie ţinute de armată, şcoală şi administraţia românească după calendarul îndreptat, iar populaţia să fie lăsată a şi prăznui sărbătorile după voia ei. Majoritatea credincioşilor au urmat exemplul dat de autorităţi şi au ţinut sărbătorile Crăciunului după stilul nou. Credem că foarte curând întreaga populaţie va trece pe nesimţite la calendarul îndreptat. Totuşi poporul şi mai ales preoţii localnici trebuesc din vreme pregătiţi asupra acestui fapt, prin conferinţe şi broşuri lămuritoare.

Trebuinţe grabnice.

1. *Şcoli teologice.* Ne trebuesc în deosebi preoţi de elită, plini de spiritul de sacrificiu şi de zelul misionar. Oricât de harnici ar fi preoţii ce se duc din ţară, ei tot sunt cu gândul mai mult la cei de acasă ai lor. Şi e firesc. Deaceia trebue pregătită o generaţie de preoţi localnici, dar pentru aceasta este nevoie de şcoli de teologie cu caracter misionar: 1-2 seminarii şi o facultate de teologie. Acestea ar trebui să pregătească misionari nu numai pentru Transnistria, ci şi pentru Ucraina în general.

2. *Obiecte şi cărţi religioase.*

Bisericile care se deschid au mare nevoie de odăjdii, icoane vase sfinte şi altele. Pentru procurarea acestora, până acum credincioşi au fost îndrumaţi la Iaşi şi Bucureşti, iar atunci când mijloacele au îngăduit, li s'au dat acestea de către Misiune. S'a făcut deasemenea un călduros apel către episcopiile din Ţară,

cerând să vină in ajutor cu obiectele bisericeşti ce le sunt de prisos. Unele eparhii au şi trimis multe lucruri. Dar golul este prea mare.

Ar trebui apoi organizate depozite de obiecte bisericeşti pe lângă fiecare protoierie de judeţ, dar deocamdată sunt piedici în legătură cu schimbul mărcilor germane R. K. K. S. in lei.

Acum se încercă organizarea de ateliere de obiecte bisericeşti la Odesa, dându-se această însărcinare preotului M. Petrovici.

Afară de obiecte bisericeşti, este nevoie de cărţi de slujbă şi cărţi de rugăciuni şi de propagandă religioasă. Acestea trebuesc tipărite atât în româneşte, cât şi în ucraineşte şi in ruseşte. Pentru şcolile primare, trebuesc neapărat manuale de religie.

3. *Mijloace de transport.*

Trebue recunoscut că posibilităţile materiale sunt mai restrânse astăzi în împrejurările grele şi de răsboi în care ne aflăm. Dar totodată se constată că fără mijloace de transport este foarte greu să se îndeplinească sarcina misionară. Dacă unor instituţii judeţene li s'au putut pune la dispoziţie mai multe maşini, şeful misiunei care avem de alergat în 13 judeţe, nu are măcar o căruţă pentru slujbe şi sfinţiri de biserici. Şi sunt sfinţiri în toate sărbătorile şi chiar in zilele de lucru. Uneori sunt sfinţiri in aceeaşi sărbătoare în două sau trei judeţe.

In încheiere, Misiunea Ortodoxă Română tinde să satisfacă toate nevoile poporului de aici în laturea religioasă, dar îi lipsesc încă mijloacele necesare. Cu sforţări mari, s'au realizat în scurtă vreme lucruri frumoase. Cu mai mult sprijin şi cu mai multă bunăvoinţă din partea tuturora, se va păşi şi deacum înainte pentru desăvârşirea acestei lucrări misionare, pornită in anul 1942, la drum spinos, însă cu gândul curat şi cu nădejdea că bunul Dumnezeu va binecuvânta lucrările sale, spre folosul şi propăşirea Bisericii noastre strămoşeşti.

Î. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a împlinit 60 de ani. — În ziua de 27 Aprilie a. c., Î. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a împlinit vârsta de 60 ani. Născut la 27 Aprilie 1882, fiind cel mai mare dintre cei opt copii ai preotului Vasile Bălan şi ai preotesei Maria din Blaşfalăul superior, jud. Bistriţa Năsăud, după ce a urmat şcoala primară şi liceul in oraşul Năsăud, a trecut la Facultatea de teologie din Cernăuţi, ale cărei cursuri le-a sfârşit in 1904. După ce a studiat un an la şcolile inalte din Germania, în 1905 a fost numit profesor la Institutul teologic din Sibiu. Din acest

an profesorul Dr. Nicolae Bălan şi-a început munca sa cea rodnică şi fără preget in ogorul sfintei noastre Biserici. În 1920 a fost ales in scaunul de Mitropolit al Ardealului. De acum se deschidea adevăratul câmp de lucrare arhipăstorească pentru intărirea şi înălţarea Bisericii. Erau multe de făcut şi de implinit mai ales după războiul cel mare şi după eliberarea Ardealului de subt Unguri.

Î. P. S. Nicolae încă de la inscăunarea sa ca Mitropolit al Ardealului a înţeles marile porunci ale Bisericii şi indatoririle clerului. Mai întâiu I. P. S. Sa a căutat şi a izbutit să fie un vrednic urmaş şi întru toate râvnitor ale marelui Şaguna. A chivernisit ca nimeni altul Biserica Ardealului, ingrijindu-se de buna ei intocmire şi de vrednica ocârmuire prin ierarhi cu multă chibzuială aleşi. Dar inainte de toate a fost şi este cel mai aprig apărător şi luptător neînfricat al autonomiei bisericeşti în înţelesul ei curat spiritual.

Şi iarăşi trebue spus că I. P. S. Nicolae a căutat să facă din scaunul vlădicesc de la Sibiu o adevărată vatră de cultură teologică, sârguindu-se să pregătească in şcolile din ţară şi de peste hotare, tineri teologi, care să poată lua pe umerii lor, la vreme potrivită, povara treburilor cărturăreşti sau ale slujbei preoţeşti. Deaceia Sibiul se poate mândri azi cu o ceată de tineri care şi-au agonisit invăţătura in ţară şi peste hotare numai prin îndemnul şi cu sprijinul părintesc al I. P. S. Mitropolit Nicolae. Astăzi fiecare se află la locul pentru care s'a pregătit şi toţi la o laltă muncesc cu râvnă subt povăţuirea şi indrumarea inţeleaptă a Inaltului arhipăstor, care nu poate decât să se bucure văzând acum roada străduinţelor sale.

Iată pentru ce la prăznuirea implinirii celor 60 de ani, găsim de datorie să insemnăm aici omagiul firesc ce se cuvine I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului pentru tot binele ce a făcut bisericii şi neamului nostru românesc. Şi unind glasul nostru la acela al iubiţilor săi fii duhovniceşti ii urăm ani mulţi, cu sănătate şi pace, pentru ca să poată păstori cu aceiaşi râvnă şi putere pentru folosul neamului şi spre lauda sfintei şi drept măritoarei noastre Biserici.

Patronul Internatului teologic din Bucureşti. — Duminică 25 Ianuarie a. c., s'a prăznuit la biserica Radu Vodă din Capitală ziua sfântului Grigorie de Nazianz, care este patronul Internatului teologic şi al Facultăţii de teologie din Bucureşti.

Sfânta Liturghie s'a săvârşit de un sobor de preoţi in frunte cu părintele prof. Grigorie Pişculescu; răspunsurile au fost date

de corul studenţilor teologi condus de părintele diacon Ştefănescu, iar predica zilei a fost rostită de către studentul C. Galeriu.

După slujbă, toată lumea din biserică precum şi studenţii au mers in sala de festivităţi a Internatului, unde erau de faţă: I. P. S. Patriarh Nicodim, însoţit de P. S. Arhiereu Eugen Laiu, d-l prof. Ion Sandu, fost subsecretar de stat la Ministerul Cultelor, d-l dr. Horia Hulubei, rectorul Universităţii, d-l Şerban Ionescu, decanul Facultăţii de teologie, precum şi intregul corp profesoral al Facultăţii de teologie din Bucureşti.

Dl. decan Şerban Ionescu, a arătat, intr'o scurtă cuvântare, rostul serbării, înfăptuirile din cursul acestui an la Facultatea de teologie şi la Internatul teologic, precum şi sprijinul pe care l-au avut aceste instituţii din partea d-lui prof. Horia Hulubei, rectorul Universităţii din Bucureşti.

Părintele Victor Popescu, directorul Internatului teologic, a salutat in numele instituţiei pe I. P. S. Patriarh Nicodim şi pe d. Horia Hulubei, rectorul Universităţii, care încurajează munca ce se depune la Internatul teologic printr'o părintească atenţie.

Î. P. S. Patriarh Nicodim a răspuns prin această cuvântare:

„Am ascultat cu plăcere cuvintele rostite aci de conducători şi de studenţi. Fiind cunoscută legătura între această şcoală şi biserică, socotesc sărbătoarea de azi şi sărbătoarea Bisericii. Pentru că dacă in biserică se lucrează cum trebue, aceasta se datoreşte şi şcoalelor teologice. Succesele uneia se răsfrâng şi asupra celeilalte.

Fac observarea că, conducătorii de aci sunt bine pregătiţi şi aceasta e o bună chezăşie că şi studenţii se găsesc pe calea cea bună. Aceasta mă bucură pe mine, conducător al bisericii şi trebue sa bucure pe toţi aceia ce se interesează de bunul mers al treburilor credinţei.

Ştiţi cu toţii că se spune azi, că Biserica nu e la inălţimea misiunii apostolice. Într'adevăr, creştinismul se luptă în vremea noastră cu multe şi nesfârşite nevoi. Care-i pricina că se aruncă asupra Bisericii in general şi asupra noastră, a clerului în special, vina de a nu fi la inălţimea chemării vremurilor?

Biserica este creatoarea neamului acestuia. Românii sunt creştini dinainte de a se fi ştiut aci de inchegarea politică a unui neam.

La începutul veacului al doilea al erei creştine, s'a produs ciocnirea între Daci şi Romani. Stăpânirea română a adus aci colonişti cărora le-a acordat toleranţă religioasă. Coloniştii erau dintre cei prigoniţi in imperiu, adică erau creştini.

Dacia, era pe atunci, un fel de Siberia de azi. Dar nu erau trimişi în ea cei răi, ci cei buni. Nouii veniţi au găsit în Dacia un popor monoteist, ca, dealtfel şi coloniştii creştini care erau goniţi din imperiu.

Convertirea Dacilor la creştinism a fost, datorită acestui fapt, foarte uşoară, iar înrudirea şi mai uşoară. Aşa s'a înrădăcinat creştinismul în Dacia şi din acest amestec s'a născut neamul românesc.

Acest neam a fost, deci, de la început creştin. Dumnezeu a luat, prin mâna Bisericii, lut roman şi argilă dacică şi a frământat un aluat din care a eşit poporul român. Aşa se explică dece, pe un naţionalism creştin, poporul acesta a promovat artele de tot felul, în biserici şi mânăstiri, unde până în zilele noastre s'au păstrat comori de suflet şi inteligenţa românească.

Câtă vreme Biserica a stat în fruntea treburilor neamului s'a putut vedea un real progres pe toate căile noastre de muncă românească. Din nefericire, a început să bată un vânt de ateism şi străinismul a făcut să amuţească din ce mai mult, virtuţile neamului. Statul n'a mai dat sprijinul şi atenţia cari se cuveneau rosturilor Bisericii, şi urmările n'au întârziat să se vadă.

Învăţământul teologic, în şcoalele de cultură teologică, în general, învăţământul religios a fost din ce în ce mai ràu înţeles şi neajutorat.

Indiferentismul şi necredinţa au găsit ca urmare, teren prielnic să se întindă, până când am ajuns să fim azi învinuiţi că noi, clericii suntem aceia din cauza cărora şchiopătează multe din rosturile Statului.

Nimeni, însă, nu s'a întrebat până acum, dacă seminariile au avut profesorii cari le-a trebuit, dacă s'a pus temei pe opera spirituală în şcoală, şi mai ales, dacă s'a ascultat şi cuvântul Bisericii în treburile legate de rosturile ei.

Preotul are două misiunii: evanghelizarea şi sfinţenia. Dar cum şi le poate împlini când e lăsat să trăiască din mila poporului, fiind socotit adesea de oamenii politici ai trecutului, a cincea roată la car?... Deaceia este bine să fie înţeleasă munca lui şi să i se dea cinstea şi răsplata pe care o merita".

D. I. Sandu, fost subsecretar de Stat la Culte, a adus salutul d-lui prof. I. Petrovici, ministrul şcoalelor şi a arătat că Ministerul Cultelor va sprijini şcoalele teologice.

P. C. preot Eugen Bărbulescu, preşedintele societăţii clerului „Ajutorul" a făcut propunerea ca, pentru a se veni în ajutorul Internatului teologic, fiecare preot şi intelectual care şi-a făcut pre-

gătirea în această instituţie, să dea obolul său, pentru a se strânge un fond al Internatului. P. C. Sa s'a înscris cel dintâiu cu suma de 10.000 lei în acest scop.

D. profesor Şerban Ionescu, decanul Facultăţii de teologie, s'a înscris şi dânsul cu 100.000 lei, care se vor vărsa la începutul lucrărilor pentru noua construcţie a Internatului teologic.

Î. P. S. Patriarh Nicodim a dăruit din partea Arhiepiscopiei Bucureştilor, suma de lei 200.000, pentru întreţinerea studenţilor din Internat.

S'au împărţit apoi premii studenţilor merituoşi. Din partea rectoratului Universitaţii din Bucureşti s'au dat premii în valoare de 90.000 lei.

Serbarea a fost încheiată cu coruri, cântece patriotice şi imnuri religioase. După aceea, asistenţa a trecut în sala de mese a Internatului unde Î. P. S. Patriarh, d. rector Horia Hulubei şi profesorii Facultăţii de teologie au luat masa împreună cu studenţii.

Diaconul GHEORGHE I. MOISESCU

Cursurile creştineşti la Odesa. — Cum se întorc lucrurile! În ţara care se scutura din toate încheieturile, ca să nu se mai audă de numele lui Dumnezeu, să ţi se ceară să faci propoveduirea creştinească! Şi să ţi se ceară de la cine? Nu de la ai tăi, care au adus aici domnia crucii, ci de la înşişi cei trăiţi sub domnia Antihristului bolşevic!

Asta ne-a cerut-o rectorul universităţii Odesei, care e profesor al facultăţii de medicină de aici. Nu s'a gândit numai la înfiinţarea unei facultăţi de teologie pe lângă Universitatea Odesei, lucru despre care ziarele au scris, ci încă şi la ceva mai mult. Domnia sa vrea cursuri creştineşti pentru toţi studenţii.

Ne-a spus că studenţii sunt cu totul înapoiaţi în această privinţă şi că nu sunt de loc îndrumaţi a cunoaşte ceva din învăţăturile credinţei creştineşti. De aceia, în schimbul de gânduri pe care l-am avut cu domnia sa, ne-a spus că trebuie s'o începem de la abecedar, de la temelie, că studenţii săi n'au învăţat nimic de felul acesta.

Dar e întrebarea: ce zor are rectorul unei universităţi trăite sub bolşevici ca să li se dea studenţilor învăţătură creştinească?

Ne-a spus-o verde, înainte de a apuca să-l întrebăm noi, că e fiu de protopop şi că ţine la rânduiala creştinească a vieţii. De aceia vrea să li se dea studenţilor o astfel de învăţătură.

Ce înseamnă aceasta? Că învăţătura bolşevică n'a prins.

Slujbaşii împărăţiei bolşevice au stat în sânul ei, dar nu toţi au împărtăşit gândurile ei. Slujbaşii feluritelor ramuri ale vieţii şi-au văzut de treburile lor, dar nu s'au dat la brazda gândirii bolşevice. O fi mers ce-o fi mers cu slujbaşii care trebuiau să ducă înainte propoveduirea gândirii bolşevice, dar asta nu mai mergea cu slujbaşii care aveau alte chemări în sânul obştii, cum sunt medicii.

Pe profesorii de la medicină din Odesa ii vedem că sunt aici. Nici nu s'a gândit să plece cu bolşevicii. Ba despre unii ni s'a povestit că s'au ascuns ca nu cumva bolşevicii să-i care cu dânşii. Erau între ei profesori vestiţi, pe care bolşevicii i ar fi cărat cu ei, ca să le facă treabă lor. Aşa era vestitul oculist *Filativ*, bărbat cu nume mare prin operaţiunile sale, că lua retinele şi ochii de la oamenii morţi de curând şi-i punea în orbitele orbilor. Mi s'a povestit că din 99 % din cei operaţi astfel şi-au dobândit vederea.

El s'a ascuns când a fost ca bolşevicii să plece, dar aceştia l-au căutat, l-au găsit şi l-au cărat cu sila. Era atât de preţuit şi de ei, încât l-au îngrijit ca nu cumva să-i părăsească şi i-au făcut până şi gusturile nebolşevice. Era om credincios şi dorea să se împărtăşească din credinţa creştinească neturburat. Bolşevicii i-au îngăduit aceasta. Au lăsat slobodă pentru el slujba la biserică, aşa că el şi-a trăit nestingherit viaţa sa creştinească.

La fel a fost cu rectorul de azi. Acesta e un hirurg cu nume mare. Şi el s'a ascuns la plecarea bolşevicilor. Dar pe acesta nu l-au găsit şi de aceia acum îl avem cu noi şi cere învăţătură creştinească pentru studenţii săi.

În sfârşit, i-am putut împlini dorinţa aceasta în ziua de Joi, 12 Martie a. c., Atunci la ceasurile 11 dim., mi-am putut deschide cursul meu, în aula universităţii, fiind de faţă rectorul, profesorii, studenţii facultăţii de medicină şi alţi ascultători. Universitatea mai are deschisă şi politehnica ei, dar mi s'a spus că de faţă vor fi numai studenţii de la medicină. Din pricina aceasta, şi eu mi-am ales de tratat un subiect care să meargă în deosebi pentru ei: *Religiunea şi medicina*. Faţă de părerea obişnuită că medicii ar fi mai degrabă atei şi materialişti, mi-am zis că ar fi lucru nemerit să arăt cugetarea unor medici însemnaţi despre religiune. Ar fi fost să înlăture părerea că, dacă eşti om de ştiinţă, trebuie să fii şi necredincios.

Aşa am şi făcut. După o introducere, în care am arătat că Românii şi Ruşii au avut nu odată legături cărturăreşti, că noi am tradus multe cărţi din ruseşte, mai cu seamă pe ogor religios,

a venit acum şi această clipă istorică, să putem grăi şi de pe catedra universităţii.

Românii au venit deseori la Odesa, pentru nevoi de sănătate, dar acum este o clipă nouă să putem sta de vorbă şi in treburi de impărtăşire a gândurilor in lumea inaltă a universităţii. Pentrucă vorbesc mai cu seamă pentru studenţii de la medicină, am spus că le voi vorbi despre o chestiune care să puie faţă in faţă medicina şi credinţa creştinească, dar că nu voi face aceasta pe cale curat teoretică, adică să desfăşor păreri despre cum trebuie să se aibă una către alta, ci voi face să se plimbe pe dinaintea ascultătorilor chipuri de medici din zilele noastre, care au mărturisiri vrednice şi de mare preţuire a credinţei creştineşti.

Intre aceştia, am pomenit mai intâi de *Andrea Majocchi*, medic italian, care a dat nu de mult la lumină o carte cu numele de *Viaţă de hirurg*. Am spus că noi o avem tradusă pe româneşte, dar că nu am cunoştinţă să fie tradusă şi în ruseşte. Pentru cetitorul român spun aici că mai degrabă nu cred s'o fi tradus careva, fiindcă bolşevicii n'aveau să traducă scrieri care slăveau credinţa creştinească.

Cartea aceasta dovedeşte ce mare preţ medicul italian punea pe credinţa creştinească. El o simţea adânc in sufletul său şi o mărturisea cu drag. S'a dus la Lourdes, in Franţa, unde se duc mulţi inchinători, la cunoscut peşteră, unde oamenii aleargă pentru vindecări. Medicul acesta dă amănunte preţioase despre vindecările de acolo, care sunt căutate pe calea credinţei.

Cartea este foarte plăcută la cetit şi din ea te alegi cu multe şi frumoase invăţături. Vezi că, departe de a fi stingherit in treburile sale de medic printr'o asemenea credinţă, dimpotrivă, el işi găsea in ea un mare avânt pentru lucrul său şi o bună pornire sufletească.

Cine va fi cetit această carte va fi făcut o adevărată experienţă sufletească. Va vedea ce puteri găseşti in tine, pe care nu trebuie să le laşi negrijite.

Am pomenit apoi cartea altui medic, a suedezului Axel Munthe. El a dat la lumină de o scriere mare răsunet: *Cartea de la San Michele*. Aceasta s'a tradus in toate limbile insemnate. A găsit aşa bună primire, că a ajuns să aibă in româneşte nu mai puţin de 6 ediţiuni, mare lucru pentru un popor ca al nostru care nu se poate lăuda cu un prea mare număr de cetitori.

La dreptul vorbind, cartea aceasta nu e o scriere pe care s'o poţi numi de mărturisire făţişă a credinţei creştineşti. Dar este

într'însa atâta călcare peste părerile materialiste, atâta plutire în nemărginire, atâta pomenire a valorilor ideale ale vieţii, încât îl simţi de o poştă că este departe ca cerul de pământ de părerile materialiste. Axel Munthe este un bărbat cu mare înţelegere pentru credinţă. Este o fericire că o carte a lui a ajuns să aibă 6 ediţiuni în ţara noastră.

Deci iată încă un medic care nu stă de partea materialismului, ci cu toată dreptatea trebuie socotit de partea noastră.

Ce vom zice însă de alt medic, de care asemenea s'a făcut multă vâlvă, de *Alexis Currell*, cu cunoscuta lui carte „Fiinţa necunoscută a omului" *(l'Homme, c'est inconnu ?)*

Ce minunată carte şi aceasta! Ce zări alese îţi deschide! Alexis Carrell este un mărturisitor pe faţă a credinţei creştineşti. Din ramura cunoştinţelor lui aduce atâtea lumini, încât cartea lui este un mare câştig pentru toţi cetitorii.

Dr. Carrell este un glas al lumii de azi. Lucrează la Institutul de Medicină Carnegie din Chicago. Deci el înfăţişează cele mai proaspete cugetări în materie de ştiinţă.

Este medic şi totuşi greu vei auzi de la altcineva o preţuire mai adâncă a religiunii decât găsim la el. Îţi destăinueşte laturi însemnate de cunoaştere a omului şi ca noi nu-l putem închide numai în puterile materialiste din fiinţa lui.

Printr'o asemenea carte, îţi dai seama în chip pipăit cât de puţin omul poate fi socotit drept numai o întâlnire de puteri fizico-chimice. Înţelegi îndată că el se împărtăşeşte din puteri mai înalte, că partea sufletului este o trăsătură cu totul deosebită a fiinţei sale.

Este adevărat că învăţaţii Bisericii le spuneau acestea şi mai nainte, dar acum un medic dintr'un institut de cultură medicală vine, şi-şi dă întărirea lui ştiinţifică la toate acestea. Deci ceice învaţă carte medicală trebuie să ia aminte că unul din ai lor, un învăţat al vremii, vine să le spuie cât de mult trebuie să preţuiască laturea religioasă a vieţii, fiindcă aceasta este o lature firească a fiinţei omeneşti, nu este o întunecime şi o scornitură adusă de vremurile de neştiinţă ale trecutului. De aceia un om de cultură trebuie să ia cunoştinţă de o asemenea stare de lucruri şi să se întemeieze pe ele.

Înşişi medicii s'au însufleţit de o asemenea carte. Chipuri mari ale medicinii o propoveduiau.

Celce vă vorbeşte a cunoscut-o mai întâi prin recomandarea unui medic. Noi am avut în România un însemnat medic cu re-

nume european, Dr. *Gh. Marinescu*. Când vorbeai cu un străin despre treburile medicale din România, el ştia să-ţi pomenească mai întâi de Dr. Marinescu.

Ei bine, el a fost celce mi-a vorbit intâia oară de cartea D-rului Carrell şi m'a îndemnat s'o cetesc. Era la inceputul apariţiunii ei, prin 1932. Şi am cetit-o chiar atunci şi am văzut ce comoară de carte era.

Alt medic din Bucureşti, Dr. *Reiner*, cu care de asemenea am vorbit despre ea, mi-a spus că nu e totdeauna prea documentată ştiinţificeşte. Dar el nu făcea aceasta pentru a scobori cumva astfel de tratări medicale, fiindcă adăoga, pe de altă parte, că el preţuieşte scrisul creştinesc al altui medic, a D-rului *Albert Schweitzer*.

Am vorbit mai amănunţit despre acest medic, fiindcă eu il cunoaştem de aproape. În adevăr, Albert Schweitzer a fost mai întâi teolog. Eu am ascultat cursurile lui la Universitatea din Strassburg, unde el era docent de teologie. A fost cuprins însă de gândul de a se face medic misionar şi atunci a învăţat medicina. Apoi a plecat ca medic misionar în Congo, a lucrat acolo câţiva ani şi ne-a dat nişte scrieri de toată frumuseţa.

Cel ce vă vorbeşte de aceste cărţi le-a citit, fiindcă imi era drag să cunosc scrisul unui teolog care s'a avântat ca medic în ogorul misiunii. Scrierile acestuia fiind alcătuite în nemţeşte, limbă mai puţin cunoscută la noi, s'au cetit mai puţin ca ale celorlalţi pomeniţi mai sus. Totuş ele ar merita să fie date pe limbile noastre. Studentul în medicină ar folosi nespus de mult, dacă ar afla ce-i destăinueşte un medic de pe câmpul misionar, cât de mult sufletul primitivilor se inalţă prin lucrarea creştinească intre ei. Acolo vezi câtă binefacere este a duce vestirea creştinească intre locuitorii rămaşi în urmă cu desvoltarea lor sufltească.

Acestea sunt scrierile despre care Dr. Reiner al nostru le ridica in slavă ca scrieri de toată vrednicia. Ele erau însă scrieri de frumos cuprins creştinesc. Prin ele, cetitorul înţelegea cât de mult zările vieţii se deschid fericit pentru sălbatecul care n'a avut nimic prin care să se lumineze şi să-şi înalţe cugetul.

Studentului în medicină i-ar fi de mare folos să cunoască scrieri, care deschid zări frumoase pentru adâncirea cunoştinţelor lui. Dacă ele au putut încânta atât de mult pe un profesor de medicină, cum este Dr. Reiner, cu atât mai mult ar putea fi un bun aluat pentru invăţătura mediciniştilor noştri.

Din acestea mai înţelegem altceva: noutatea ogorului misionar pentru lucrarea mediciniştilor noştri. In adevăr, câmpul

misionar este o lature de lucru încă necunoscută în țările noastre. El este însă un câmp de atâta roadă, de atâta noutate, cu atâtea probleme deosebite pentru lucrul medicinii, încât medicina misionară poate fi privită ca o nouă specialitate, din care sunt de cules cele mai neașteptate experiențe.

Azi medicii misionari sunt mulți. Ei au multe de povestit.

In țările unde se desfășoară lucrul misionar, precum în India, China, Oceania, și multe ale ținuturi, s'au înființat spitale. Bieții primitivi nu știu să se lupte cu boalele. Spitalele acestea sunt o adevărată binefacere. Câte nu ar avea să ne povestească din roadele lor medicii și personalul lor de ajutor!

Ei, să nu le știm și noi? Doar acestea lărgesc câmpul cunoștințelor noastre și ne dau înțelegeri mai adânci asupra ființei omenești. Vedem cât este ajutată și săltată spre stări mai depline și mai bune prin altoiul creștinesc care se așterne asupra ei. De aceia acest altoi trebuie cunoscut și prețuit, fiindcă prin el putem face mare bine obștiei omenești. Ea este ridicată la o treaptă de lumină și de curățire la care nu ajungea prin ea singură. Vrednicia lucrării misionare este însă acea prin care obștea oamenilor ajunge la această cioplire și îmbunătățire.

Dar medicina are o largă parte în această lucrare misionară. Sunt biblioteci misionare întregi, din care vedem unele ca acestea. Apoi oare studentul în medicină să nu știe de ele?
Pe temeiul tuturor acestora, am putea spune că ar fi cu toată dreptatea să avem la facultățile de medicină o catedră de medicină misionară. Câte noutăți n'ar fi de aflat din predarea lor! Studentul în medicină ar putea vedea câtă îndreptățită înfrățire trebuie să domnească între munca lui și acea de pe câmpul creștinesc. Tocmai osteneala creștinească este acea care-l cheamă și pe el să-și dea ajutorul lui și să alcătuiască marea faptă a medicinei misionare.

Deci pentru studentul în medicină nu este o treabă de prisos, a privi spre lucrul creștinesc în sânul omenirii îndepărtate, ci dimpotrivă, aceasta îl va ajuta să prețuiască cu atât mai mult medicina lui, văzând în ce înfrățiri fericite poate intra ea pentru binele omenirii.

In privința aceasta, unul din chipurile misionare cele mai strălucite, prin împreunarea slujbei creștinești cu a celei medicale, a fost vestitul explorator *David Livingston.* Ce a însemnat el pe câmpul misionar rămâne totdeauna o slavă a creștinătății, dar și a altor îndeletniciri.

David Livingston a fost cel dintâi explorator geografic in Africa Centrală. Dar a făcut aceasta fiind totodată şi misionar şi ingrijitor de sănătatea locuitorilor băştinaşi. A făcut treabă şi de medic şi de explorator şi de misionar creştin. După dânsul a venit Stanley, care a străbătut şi el Africa Centrală şi a scris vestita carte *Intunecimile Africei.*

In David Livingston s'au intâlnit in chipul cel mai fericit şi grija creştinească şi cea pentru sănătatea locuitorilor. El umbla cu traista de medicamente ca să smulgă pe locuitori din ghiarele boalelor. Atât era de inchinat spre această treabă a iubirii de oameni, incât nu voia să se mai intoarcă in ţara lui. A fost adus de acolo mort şi ingropat in Westminster Abbey, unde se odihnesc cei mai vestiţi bărbaţi ai Angliei.

A murit in timpul rugăciunii. A fost găsit mort, ingenunchiat lângă patul lui şi cu Biblia deschisă inainte.

Aşa a fost viaţa lui, cheltuită fie pentru oameni, fie pentru Dumnezeu. Măreaţă pildă despre ce se cuvine să facă un om.

Prin munca sa şi pe ogorul vindecării, el stă ca un chip ales şi inaintea studentului in medicină, vrednic de a fi studiat şi urmat. Prin el se vede ce impreunare fericită se poate face intre munca creştinească şi cea medicală.

Au fost şi medici care au păşit in căi protivnice creştinismului. Dar tot dintre medici s'au găsit ceice au stat impotriva lor. Astfel, in ogorul medicinei totdeauna s'au găsit aleşi slujitori ai cugetării creştineşti.

Inaintea marelui război din 1914—18, era un medic francez, *Binet Sanglé*, care-şi luase ca temă de cercetare aceea despre starea sănătăţii lui Iisus Hristos. Fără să aibă subiectul inainte ca să se poată rosti, el a tâlcuit cum a crezut povestirile Evangheliei şi a tras incheierea că Iisus a fost, nici mai mult nici mai puţin, decât un chip anormal. Cartea lui in 3 volume poartă numele de *La Folie de Jésus* (Nebunia lui Iisus). A avut destulă răspândire, pentru noutatea unei asemenea tratări şi incheieri.

In ţara românească este destulă lume care o ştie şi te intreabă de ea. E de aşteptat ca aşa să fi fost şi in Rusia, pentrucă e carte din care 2 volume au ieşit inaintea războiului din 1914.

Se inţelege, o carte cu un asemenea cuprins putea stârni destulă turburare in suflete, socotind a dovedi pe cale ştiinţifică stare de om bolnav a lui Iisus Hristos. Cu toate acestea rămas a tratarea lui fără o cercetare din partea altora? Nu; ci tocmai un medic *Eugène Vérut*, a venit cu o tratare prin care a cercetat pas cu pas scrisul lui Binet-Sanglé şi l-a ruinat cu totul.

Deci ființa lui Iisus Hristos a găsit destui închinători și în mijlocul medicilor, care au sărit să răzbune toate scăderile care i s'au adus. Deci noi ne-am putut bucura că avem chipuri de seamă dintre medici, care n'au lăsat ca ființa lui Iisus Hristos să fie înjosită, ci au pus în lucru toate cunoștințele lor științifice pentru a dovedi starea lui prea înaltă, mai pre sus de orice măsură omenească.

Dacă nu chiar un medic, vom putea pomeni acum pe unul care, prin îndeletnicirile lui, se găsea aproape de lumea medicilor. Este vorba de fizicianul *Chwolson*, socotit unul din marile chipuri ale fizicei și slăvit ca descoperitorul legii *entropiei*, adică legea după care una din puterile firii, cum sunt lumina, căldura electricitatea și altele pot fi prefăcute în alta, adică, de pildă să schimbi căldura în lumină, dar puterea, odată prefăcută astfel, n'o mai poți întoarce îndărăt la ce a fost. Ai făcut-o să treacă în alta, în alt chip de unde numele de *entropie*, (dela grecescul *en tropos)*, — ai scăpăt-o din mână, fiindcă n'o mai poți preface în alta.

Pomenesc de Chwolson, fiindcă vorbesc în fața unor fii ai Rusiei, iar el a trăit în Petersburg, ca profesor la universitatea de acolo. Bărbatul acesta era orb și trecut de 90 de ani, când au început a se propovedui din Germania niște graiuri ciudate privitor la Iisus Hristos. Era vremea anilor 1906, când *Arthur Drews* din Karlsruhe, capitala Marelui Ducat de Baden din Germania, a început a propovedui că Iisus Hristos *n'a existat.*

Cartea lui *Die Christus-Mythe* (Mitul despre Hristos) a făcut multă vâlvă. Trăiam pe atunci în Germania și mi-aduc aminte de aprinderea cu care se discuta în această chestiune. Zarva însă nu s'a liniștit cu una, cu două. A trecut granița, a străbatut și în Rusia și a ajuns și la urechile lui Chwolson.

Ce ar mai fi putut însă face el, trecut de 90 de ani și orb cum era? Dar Chwolson erau un însuflețit creștin. El s'a turburat auzind că se propoveduiesc despre Iisus Hristos cugetări că el ar fi fost numai o ființă închipuită, fără întrupare istorică.

Credința lui Chwolson era însă atât de vie, încât așa bătrân și orb cum era, tot n'a putut sta liniștit. A ținut să se lupte și el cu asemenea gânduri,

A dictat o tratare despre existența istorică a lui Iisus Hristos, cu fel de fel de dovezi istorice în sprijinul acestor mărturisiri. La vremea aceia mi-am procurat cartea, ieșită sub numele de *Hat Jesus gelebt?* (Trăit-a Iisus?), am cetit-o și nu mă puteam de loc desprinde de gândul că a izvorât din mintea unui învățat

orb, dar plin de râvnă către invăţăturile creştineşti şi care nu putea suferi să le vadă ştirbite.

Ce pildă măreaţă şi neobişnuită, prin aceste împrejurări, despre alipirea vie pe care un invăţat o poate avea către invăţăturile creştineşti! El nu s'a mulţămit a-şi cunoaşte numai ramura cunoştinţelor lui, ci a ţinut să cunoască de aprope pe Iisus Hristos. Altfel cum ar fi putut scrie el cu amănunţimile istorice pe care le-a desfăşurat in studiul său?

Iată, in însăşi ţara d-voastră a trăit un învăţat apropiat de lumea medicilor, care era un viu mărturisitor al credinţei creştineşti. Oare nu se cuvine ca studenţii in medicină să aibă cunoştinţă despre asemenea bărbaţi din preajma lor şi să inveţe că şi studiile lor se pot infrăţi de aproape cu credinţa creştinească? Deci pentru studentul in medicină va fi ca şi pentru aceia un lucru de folos şi imbolditor spre o mai bună slujire a omenirii, dacă va avea şi căldură creştinească. Aceasta poate topi gheaţa multor inimi şi a trezi neinchipuite puteri ascunse in sufletele oamenilor. Nu va fi fără folos pentru d-voastră să aflaţi cum căldura unui suflet poate aprinde alte suflete. Este o povestire despre câmpul misionar de care v'am pomenit mai 'nainte.

Era pe vremea răscoalei boxerilor în China. Eu mi-aduc aminte de ea, de anii 1900, când eram student.

Boxerii erau răsculaţi împotriva străinilor care puseseră stăpânire pe treburile Chinei. Deci mişcarea lor putea fi socotită ca o mişcare naţionalistă pentru curăţirea Chinei de străini. Dar străini erau şi misionarii. Şi ei aveau să cadă sub urgia şi osânda răsculaţilor.

Misionarii aveau aşezăminte multe, precum case de adăpost, spitale. In acele împrejurări, după ce făcuseră multe pustiiri, iată bandelor boxerilor ivindu-se înaintea unui spital. Atunci s'a petrecut un fapt mişcător. O tânără îngrijitoare a bolnavilor a ieşit înaintea răsculaţilor şi le-a spus: Domnilor, dacă voiţi să ucideţi pe cineva, iată, luaţi-mă şi ucideţi-mă pe mine dar cruţaţi pe bieţii bolnavi!

Pasul atât de neaşteptat şi neobişnuit al tinerei a avut urmare. Răsculaţii, oricât erau de turbaţi, s'au potolit in faţa tinerei creştine care-şi dădea viaţa ca jartfă pentru alţii pentru nişte străini.

Dar s'a întâmplat atunci ca la aceasta să fie martor cineva care apoi a avut un rost însemnat in treburile Chinei. Este vorba de mareşalul chinez Feng, care pe atunci era maior. El fusese trimes cu oştirea să apere pe cei ameninţaţi de răscoala boxe-

rilor. In inima lui însă, şi el însuşi era pornit împotriva străinilor. Odată un misionar vorbea înaintea mulţimii. Mânios pentru această pătrundere a străinilor in ţara lui, s'a dus şi i-a răsturnat catedra de unde acela vorbea.

Şi iată, tocmai el a fost martor la fapta tinerei care bucuroasă işi dădea viaţa pentru alţii. Aceasta l-a mişcat mult. Şi-a pus întrebarea: Care este acea putere care face pe oamenii slabi atât de tari, ca să infrângă fiorii morţii, să iubească atât de mult pe nişte străini şi să-şi dea viaţa pentru ei?

In faţa acestei fapte, n'a mai stat numai cu mânia, ci s'a născut in el adâncă preţuire către puterea cea nevăzută a creştinilor. S'a făcut şi el creştin şi, deacolo inainte, s'a făcut cunoscut prin fapte de caldă slujire a creştinătăţii. A ajuns general şi comandant de oaste. De unde oştirile chineze erau de obicei nişte hoarde care jefuiau pe locuitori şi trăiau ca o pacoste pe spinarea ţinuturilor unde poposeau, oştirea Generalului Feng era pildă de rânduială, cumpătare şi disciplină. Era ca o binecuvântare pentru ţinutul unde se aşezau ostaşii lui. Locuitorii erau liniştiţi şi apăraţi.

Aceasta era fapta generalului creştin, care cultivase altfel pe ostaşii săi. Ii făcuse să citească scrierile sfinte ale creştinilor, Noul Testament. Nu mai puţin de 100.000 de bucăţi din aceastea le răspândise printre oştenii săi. Societăţile biblice erau incântate de fapta generalului chinez creştin. Societatea Biblică Britanică din Londra l-a ales membru de onoare al ei. Eu am cetit scrisoarea prin care Generalul Feng mulţămea pentru această cinstire a sa şi am tradus cuvintele lui pe româneşte acum câţiva ani.

Ziarele Europei scriau din când in când despre el şi totdeauna ii însoţeau numele de atributul „generalul creştin".

Iată o faptă de pe câmpul misionar, izvorâtă din preajma unui spital. E vorba de oferirea acelei tinere îngrijitoare, care nu numai se ostenea pentru cei bolnavi, ci-şi dădea însăşi viaţa pentru ei. Nu sunt şi acestea fapte din lumea medicinii, care merită să fie cunoscute? Nu au în ele atâta lustru şi atâta vrednicie, încât să putem vorbi despre munca umăr la umăr a medicinii şi a creştinătăţii?

Iată pentru ce v'am înşirat atâtea chipuri şi fapte de acest soi, pentruca să vedeţi că ramurile noastre de lucru au stat şi stau alăturea în multe părţi ale lumii şi deci se cuvine să nu stăm ca străini unii de alţii, ci să ne cunoaştem şi să ne inţelegem.

Cele spuse de mine însă sunt numai cât ai lua cu câteva de-

gete din mulţimea faptelor de acest soi care să pot pomeni. Aceasta este o intreagă ramură de cunoştinţe despre care nu este spre binele nostru să fim neştiutori. Dimpotrivă, cunoaşterea lor lărgeşte zarea inţelegerii noastre şi ne deschide chipuri de lucru la care nu ne-am gândit.

ÎNCHEIERE

Dacă este aşa, iubiţilor studenţi, nu treceţi peste aceste mănunchiuri de cunoştinţe ca şi cum ele n'ar exista. Dimpotrivă, eu am dorit să vă fac a afla câte noutăţi pot pluti inaintea voastră, care sunt tot atâtea ogoare de lucru pentru insăşi osteneala dumneavoastră medicală. Vi se pun probleme frumoase, din care iese mai inălţată însăşi munca medicilor.

Dar tocmai din lumea lor sunt atâţia care vă arată ce imboldire mare a putut fi pentru mulţi din ei credinţa in Dumnezeu. Departe de a-i fi stingherit, ea le-a fost pârghie şi imbold spre a-şi fi putut împlini mai cu avânt chemarea lor. Tocmai de aceia oare nu se cuvine să-i cunoaşteţi pe aceşti medici care vă vorbesc astfel?

Munca mea de a vă fi vorbit astăzi şi cu ce vă voi mai vorbi in viitor va fi deplin răsplătită, dacă voi vă veţi osteni să cunoaşteti mai de aproape unele chipuri de medici despre care v'am vorbit. Cine ştie? poate mai pe urmă vă veţi îndemna să cunoaşteţi şi pe alţii şi aşa să ajungeţi a înţelege ce mare câmp de lucru poate avea un medic prin pătrunderea lui in câmpul creştinătăţii şi ce avânt poate căpăta sorbirea dintr'o credinţă care a imboldit pe atâţia alţi medici.

Pentru acum, iubiţilor studenţi, vreau să inchei. Vă las cu îndemnul de a căuta scrisul acelora de care v'am pomenit. El va da aripi lucrului vostru şi prin el vă veţi simţi mai sprinteni la lucrările voastre viitoare.

Frumosului oraş al Odesei, care de atâtea ori a chemat lumea spre viaţa de desfătare, să-i dăm şi gustarea muncii harnice şi luminate, să-i dăm insoţirea avântului sufletesc spre ţintele mari ale vieţii. Prin aceasta, iubiţilor, să gustăm fericirea cea mai deplină pe care o poate gusta omul pe pământul acesta: aceia de a-şi prelungi fiinţa lui dincolo de scurta noastră vieţuire, prin roadele unei munci alese şi de mare folos în mijlocul fraţilor săi. În aceasta insă vă va fi de cel mai mare ajutor tocmai credinţa in Dumnezeu, pe care aţi văzut că atâţia medici au avut-o. Iată spre ce indrept eu grija şi năzuinţa voastră.

Şi acum, domnule rector, domnilor profesori şi iubiţilor studenţi, mă despart de d-voastră fericit că am putut propovedui de pe catedra universităţii marelui şi frumosului oraş al Odesei, căruia la noi i se zice „Mărgăritarul Mării Negre". Ne despărţim pentru a ne mai întâlni regulat de acum înainte, spre a face să răsune în el gândurile care pot înălţa cugetele şi a da acestui oraş strălucirile culturale care i se cuvin şi pe care le poate avea. Prin munca noastră a tuturor, prin frăţească însoţire, dusă ani şi ani, vom putea întemeia o frumoasă lucrare de adevărată binecuvântare pentru tot ţinutul, de deplină mulţămire pentru fiecare din noi, pe temeiul celor ce am putut înfăptui.

Domnilor, vă foarte mulţămesc că m'aţi ascultat. V'am privit în ochi şi am văzut că gândurile acestea n'au trecut reci pe lângă minţile d-voastră. Unii le aţi urmărit fără a clinti, alţii aţi simţit trebuinţa de a împărtăşi vecinului cele auzite. Erau gânduri, se vede, care răscoleau ceva în inimile D-voastră.

Vă mulţămesc şi de una şi de alta. Un vorbitor este totdeauna răsplătit prin ascultarea cu care propoveduirea sa e urmărită şi prin stârnirea altor gânduri în sufletele ascultătorilor. Din acest punct de vedere, eu sunt mulţămit şi aştept cu drag clipa săptămânii viitoare, când să vă pot vorbi din nou. În adevăr, cele vorbite sunt departe de a se fi putut isprăvi. Iată-mă în mână cu o carte din care încă nu v'am putut pomeni nimic, deşi ea vesteşte deplin despre cele desfăşurate de noi aici. De aceia să ne vedem cu bine la altă fericită întâlnire în curând.

Odesa, 18 Martie 1942. Arhim. IULIU SCRIBAN

Adaos. Ziua de 18 Martie, când mi-am încheiat de pus pe hârtie cele de mai sus, a fost ziua când am urmat înainte cu lucrul propoveduirii la universitate. Am făcut o recapitulare a celor vorbite în ceasul trecut, iar apoi am urmat a vorbi despre medici din ţara noastră care s'au mărturisit viu pe câmpul creştinătăţii. Între cei dintâi l-am pomenit pe vestitul Dr. N. Pauleseu, care, prin multele sale volume scrise franţuzeşte, lasă o puternică întipărire asupra celui ce urmăreşte aceste chestiuni. El a dus lupte pentru apărarea unor cugetări de temei ale credinţei creştineşti şi deci trebuie cunoscut în linia celor propoveduite mai nainte.

Am pomenit pe Dr. Nanu-Muscel, care işi întărea cugetul prin cetirea Bibliei şi nu se lăsa până nu cetea din ea în fiecare zi. La înmormântarea sa, am auzit destăinuiri minunate din gura Părintelui Ioan Petrescu de la biserica Visarion din Bucureşti.

Am pomenit de Dr. V. Gomoiu din Bucureşti, care de multe ori s'a

mărturisit strâns legat de Biserică. D. Emilian Vasilescu scrie cu dreptate despre domnia sa în proaspăta sa carte despre *Apologeții creștini*, între care numără și pe Dr. Gomoiu, pe temeiul scrierii sale despre preoțime și medicină,

Acestea și altele au fost desfășurate în al doilea curs al meu dela Universitatea Odesei,

Am pomenit despre Dr. C. Mihăilescu, ucenicul și urmașul D-rului N. Paulescu, care, de asemenea, în felurite împrejurări a pășit cu graiul și scrisul său în sprijinul credinței creștinești. În vremurile de înfrățire între neamurile noastre, care trebuie să se deschidă de acum înainte, ca acei care și în trecut ne-am închinat la aceleași altare, le-am spus studenților, că ar fi foarte frumos să audă aceste gânduri chiar din gura acestor medici ai noștri.

Ne vom sili să facem întocmai așa. Astfel Universitatea Odesei să ajungă o tribună de unde să se audă și glasul medicilor români cu inimă caldă pentru credința creștinească. Studenții ruși să ne cunoască din laturea asta.

Arhim. IULIU SCRIBAN

ÎNCUNOȘTIINȚARE PENTRU COLABORATORI

Colaboratorii revistei sunt rugați ca, odată cu manuscrisele trimese, să arate adresa unde să li se expedieze onorariul și eventual, prima corectură.

Autorii care doresc să li se tipărească extrase, vor cere acest lucru odătă cu trimeterea manuscrisului, arătând numărul de exemplare dorit și al căror cost se va reține din onorariul ce urmează să li se plătească.

În cel mult patru luni de la primirea fiecărui manuscris, autorul va avea răspuns dacă manuscrisul a fost aprobat de Comitet pentru publicare. Manuscrisele aprobate vor fi publicate potrivit nevoilor de ordin redacțional.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază, autorul considerându-se obligat să-și păstreze copiile necesare.

Revista primește colaborarea membrilor clerului și a tuturor celor care urmăresc în scrisul lor problemele teologice și bisericești.

BALANOS, D. S., Ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ σχέσεις τῆς πρὸς τὰς ἄλλας ἐκκλησίας (*Biserica greaca și legăturile ei cu celelalte Biserici*), Discurs rostit la Academia germană luterană din Sondershausen, la 18 August 1938. Extras din *Anuarul Facultății de Teologie din Atena, pe anul 1939-1940)*. 15 pp. (N. Chițescu) 103—105

BALANOS, D. S., Προεδρικὸς λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς 30-ης Δεκεμβρίου, 1939. Ἀκμὴ καὶ παρακμὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. (*Discurs prezidențial rostit în ședința festivă din 30 Dechemvrie 1939, asupra Măririi și decăderii în Biserică*), în *Analele Academiei din Atena, din 1939)*, pp. 676—688 (N. Chițescu) . . . . 105—106

BALANOS, D. S., Λόγος περὶ τοῦ ἔργου Μ. ἀρχιεπίσκοπου Ἀθηνῶν κ. Χρυσάνθου κατὰ τὴν δεξίωσιν αὐτοῦ ὡς τακτικοῦ μέλους τῆς Ἀκαδημίας ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 10-ης Φεβρουάριου 1940. (*Discursul asupra operii Prea Fericitului Hrisant, arhiepiscopul Atenei, cu prilejul primirii acestuia ca membru al Academiei, în ședința din 10 Fevruarie 1940*; în *Analele Academiei din Atena*, 1940, 11 pp. (N. Chițescu) . . . . 106—107

III. NOTE BIBLIOGRAFICE

Diac. GH. I. MOISESCU, ST. POPESCU, S. SIMEONOV.

Lucrări cu caracter general . . . . 108—110
Teologia istorică . . . . 110—121
Teologia practică . . . . 121—126
Teologia sistematică . . . . 126—132

IV. CRONICA INTERNĂ

Diaconul GHEORGHE I. MOISESCU, *Cuvântul rostit de I. P. S. Patriarh Nicodim la marea adunare națională din ziua de 19 Martie a. c.; Pastorala I. P. S. Patriarh Nicodim pentru sfintele Sărbători ale Învierii Domnului; Dare de seamă despre lucrarea și înfăptuirile Misiunii ortodoxe române din Transnistria; I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a împlinit 60 de ani; Patronul Internatului teologic din București* . 133—148

Arhim. IULIU SCRIBAN, *Cursurile creștinești la Odesa* . 148—160

Manuscrisele, cărțile și periodicele pentru recenzii se trimit la **Palatul Sfântului Sinod**, Str. Antim 29, București V, cu mențiunea: pentru Revista *Biserica Ortodoxă Română*.

ABONAMENTUL

În Țară:		**În Streinătate:**	
Pe an	300 lei	Pe an	600 lei
Un număr	60 lei	Un număr	120 lei

Abonamentele, precum și toate cele ce privesc Administrația, se trimit pe adresa: **Consiliul Central Bisericesc**, Str. Maria Rosetti, 63, București III, cu mențiunea: pentru Revista *Biserica Ortodoxă Română*.

In București, revista se poate cumpăra de la Libraria teologică a Institutului Biblic, Bulevardul Maria nr. 12.